

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
Odesa I. I. Mechnikov National University

INTERNATIONAL AND POLITICAL STUDIES

**MIZHNARODNI
TA POLITYCHNI
DOSLIDZHENNIA**

Scientific journal
Published
semiannually
Issue 39
2025

**Publishing house
Helvetica
2025**

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

МІЖНАРОДНІ ТА ПОЛІТИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

INTERNATIONAL
AND POLITICAL
STUDIES

Науковий журнал
Виходить двічі на рік
Випуск 39
2025

Видавничий дім
«Гельветика»
2025

УДК [32+327]:001.891(051)

Засновник: Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Редакційна колегія журналу:

Данієла Іррера, к. політ. наук, проф. (головний редактор); Центр високих оборонних досліджень / Школа перспективних оборонних досліджень (CASD/SSU), Голова Європейського консорціуму політичних досліджень (ЕСРР), Італія;

Ольга Брусиловська, д-р політ. наук (науковий редактор); ОНУ імені І. І. Мечникова, Одеса, Україна;

Юлія Узун, д-р політ. наук (відповідальний редактор); ОНУ імені І. І. Мечникова, Одеса, Україна;

Роман Бейкер, д-р політ. наук; Університет Миколая Коперника в Торуні, Польща;

Альона Висоцька Гuedes-Віейра, к. політ. наук; Університет Мінью, Брага, Португалія;

Стефан Вульф, д-р політ. наук; Університет Бірмінгема, Великобританія;

Регіна Геллер, к. політ. наук; Гамбурзький університет, Німеччина;

Стефано Гуззіні, д-р політ. наук; Упсальський університет, Швеція; Папський католицький університет Ріо-де-Жанейро, Бразилія; Данський інститут міжнародних досліджень, Копенгаген, Данія;

Трейсі Джермен, д-р політ. наук; Кінгс коледж, Лондон, Великобританія;

Лукаш Донай, д-р політ. наук; Університет імені Адама Міцкевича в Познані, Польща;

Тарас Кузьо, д-р політ. наук; Університет Джонса Гопкінса, США;

Андрій Макаричев, д-р іст. наук; Тартуський університет, Естонія;

Ірина Максименко, к. політ. наук; ОНУ імені І. І. Мечникова, Одеса, Україна;

Юрай Марушак, д-р політ. наук; Словацька академія наук, Братислава, Словаччина;

Юрій Мацієвський, д-р політ. наук; Національний університет «Острозька академія», Острог, Україна;

Майя Ніколаєва, д-р політ. наук (відповідальний редактор); ОНУ імені І. І. Мечникова, Одеса, Україна;

Мітчел Оренштейн, д-р політ. наук; Університет Пенсільванія, США;

Ніколай Петро, д-р політ. наук; Університет Род-Айленд, США;

Всеволод Самохвалов, д-р політ. наук; Університет Льеж, Бельгія; Кембриджський університет, Великобританія;

Поліна Сіновець, к. політ. наук; ОНУ імені І. І. Мечникова, Одеса, Україна;

Ян Хольцер, д-р політ. наук; Університет Масарика, Брно, Чехія;

Сергій Якубовський, д-р економ. наук; ОНУ імені І. І. Мечникова, Одеса, Україна;

Ярослав Янчак, д-р політ. наук; Університет імені Адама Міцкевича в Познані, Польща.

З 2019 р. змінено назву та періодичність видання журналу. *Науковий журнал «Вісник ОНУ імені І. І. Мечникова. Серія: Соціологія і політичні науки»* з 32-го випуску продовжує видаватися один раз на рік під назвою *«Міжнародні та політичні дослідження. International and Political Studies»* (українською та англійською мовами).

Editorial (Expert's) Board of the journal:

Daniela Irrera, Prof., Ph.D. (Political Sciences and International Relations) (Editor-in-Chief); Centre for High Defence Studies / School of Advanced Defence Studies (SADS/SSU), Chair of the The European Consortium for Political Research (ECPR), Italy;

Olga Brusylovska, Prof. Dr. (Political Sciences) (Science Editor); Odesa I. I. Mechnikov National University, Ukraine;

Yuliia Uzun, Prof. Dr. (Political Sciences) (Responsible Editor); Odesa I. I. Mechnikov National University, Ukraine;

Roman Bäcker, Prof. Dr. (Political Sciences); University Mikolaj Kopernik in Torun, Poland;

Łukasz Donaj, Prof. Dr. (Political Sciences); Adam Mickiewicz University in Poznań, Poland;

Tracey German, Prof. Dr. (Political Sciences); King's College, London, UK;

Stefano Guzzini, Prof. Dr. (Political Sciences); Uppsala University, Sweden; Pontificia Universidade Católica do Rio de Janeiro (Brazil); Danish Institute for International Studies (Copenhagen, Denmark);

Taras Kuzio, Prof. Dr. (Political Sciences); Johns Hopkins University, USA;

Andrey Makarychev, Prof. Dr. (History), University of Tartu, Estonia;

Iryna Maksymenko, Ph.D. (Political Sciences); Odesa I. I. Mechnikov National University, Ukraine;

Juraj Marušiak, Prof. Dr. (Political Sciences); Slovak Academy of Sciences, Bratislava Slovakia;

Yuriy Matsiyevsky, Prof. Dr. (Political Sciences); National University of «Ostroh Academy», Ukraine;

Maiia Nikolaieva, Prof. PhD. (Political Sciences)); Odesa I. I. Mechnikov National University, Ukraine;

Nicolai Petro, Prof. Dr. (Political Sciences); University of Rhode Island, USA;

Vsevolod Samokhvalov, Prof. Dr. (Political Sciences); University of Liege, Belgium, and University of Cambridge, UK;

Polina Sinovets, Ph.D. (Political Sciences); Odesa I. I. Mechnikov National University, Ukraine;

Alena Vysotskaya Gudez-Vieira, Ph.D. (Political Sciences); University of Minho, Braga, Portugal;

Stefan Wolff, Prof. Dr. (Political Sciences); University of Birmingham, UK

Regina Heller, Ph.D. (Political Sciences); Hamburg University, Germany;

Jan Holzer, Prof. Dr. (Political Sciences); Masaryk University, Brno, Czech Republic;

Jarosław Jańczak, Prof. Dr. (Political Sciences), Adam Mickiewicz University in Poznań, Poland;

Mitchell A. Orenstein, Ph.D. (Political Sciences), University of Pennsylvania, USA;

Sergey Yakubovsky, Prof. Dr. (Economy); Odesa I. I. Mechnikov National University, Ukraine.

Since 2019, the name and frequency of journal publication has been changed. The *scientific journal "Odesa National University Herald. Sociology and Politics"* (Issue 32) has been published annually under the name *"Mizhnarodni ta politychni doslidzhennia"* (in Ukrainian), *"International and Political Studies"* (in English) since 2019.

ЗМІСТ

ПОЛІТИЧНІ ІНСТИТУТИ ТА ПРОЦЕСИ В МІЖНАРОДНОМУ, РЕГІОНАЛЬНОМУ ТА НАЦІОНАЛЬНОМУ КОНТЕКСТАХ

Глебов В. В., Покась М. С.

Історія конфлікту стосовно морських кордонів
у районі архіпелагу Дяюйдао / Сенкаку.....13

Дюг С. Р.

Миротворча роль Канади в контексті
особливих відносин США й Великої Британії.....22

Запорожець О. Ю.

Пропаганда КНР у соціальних медіа:
інструменти прихованого впливу35

Poble D. K., Medynska D. O.

Foreign policy of the United States and France
in the Sahel countries: contemporary aspect..... 48

Рорувч Я. М., Маракін В. І.

Instruments and mechanisms for implementing political communications
in the Ukrainian socio-political space (expert survey results).....61

Прокопенко Ю. С.

Традиції та інновації в парламентаризмі: як вибори формують
парламентські структури в країнах із найстарішими парламентами.....72

Пчельніков Д. К. К.

Порівняння Ганзейського союзу та Європейського Союзу:
історичні паралелі й механізми інтеграції..... 92

Хорошилов О. Ю.

Україна: естетика трансформацій деколонізації.....103

Яковлев М. В., Саченко Т. О.

Представлення росії в сучасних державних англомовних медіа Ефіопії ...112

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНОЇ ДУМКИ.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ

Коротков Д. С.

Геостратегія США: еволюція від «Маніфесту долі» до «Доктрини Донро»...125

Пашков В. О.

Концепція патрон-клієнтелізму як аналітична рамка дослідження
двосторонніх асиметричних відносин між країнами.....134

Петраков М. О.

Міф про богообраність США в історіографії: аналіз впливу
на національну ідентичність і зовнішню політику.....147

Серєда М. О.

Внесок В. Черчилля в розвиток євроінтеграційних процесів..... 165

МІЖНАРОДНИЙ ВИМІР ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Gasimov Farid

The impact of disinformation on society and international relations.....177

Жеребятнікова І. В., Кравченко О. В., Горбачов А. В. Геополітичні конфлікти: аналіз впливу на трансформацію міжнародних відносин.....	187
Ільченко І. О. Політичні трансформації посткомуністичних країн Західних Балкан після 2008 року.....	199
АВТОРИ.....	215

CONTENTS

POLITICAL INSTITUTIONS AND PROCESSES IN INTERNATIONAL, REGIONAL AND NATIONAL CONTEXTS

Glebov V. V., Pokas M. S.

History of the conflict over maritime borders
in the Diaoyu / Senkaku archipelago.....13

Diug S. R.

Canada's peace-building role in the context of the special relationships
of the USA and Great Britain.....22

Zaporozhets O. Yu.

China's propaganda in social media: covert influence tools.....35

Poble D. K., Medynska D. O.

Foreign policy of the United States and France
in the Sahel countries: contemporary aspect..... 48

Popovych Ya. M., Marakin V. I.

Instruments and mechanisms for implementing political communications
in the Ukrainian socio-political space (expert survey results).....61

Prokopenko Yu. S.

Traditions and innovations in parliamentarism: how elections shape
parliamentary structures in countries with the oldest parliaments..... 72

Pchelnikov D. K. K.

The Hansean Union as an analogue to the European Union.....92

Khoroshylov O. Yu.

Ukraine: the aesthetics of decolonization transformations.....103

Yakovlyev M. V., Sachenko T. O.

Representation of Russia in contemporary English-language state media
of Ethiopia.....112

THEORY AND HISTORY OF POLITICAL THOUGHT AND PROBLEMS OF POLITICAL DISCOURSE

Korotkov D. S.

The US geostrategy: evolution from
the “Manifesto of Destiny” to the “Donro Doctrine”.....125

Pashkov V. O.

Concept of patron-clientelism as an analytical framework for the study
of bilateral asymmetric relations between countries.....134

Petrakov M. O.

The myth of American chosenness in historiography: an analysis
of its impact on national identity and foreign policy.....147

Sereda M. O.

W. Churchill's contribution to the development
of European integration processes.....165

INTERNATIONAL MEASURING OF TRANSFORMATION PROCESSES

Gasimov Farid

The impact of disinformation on society and international relations.....177

Zherebiatnikova I. V., Kravchenko O. V., Gorbachov A. V. Geopolitical conflicts: analysis of the impact on the transformation of international relations.....	187
Ilchenko I. O. Political transformation of the post-communist countries of the Western Balkans after 2008.....	199
CONTRIBUTORS.....	215

**ПОЛІТИЧНІ ІНСТИТУТИ ТА ПРОЦЕСИ
В МІЖНАРОДНОМУ, РЕГІОНАЛЬНОМУ
ТА НАЦІОНАЛЬНОМУ КОНТЕКСТАХ**

**POLITICAL INSTITUTIONS
AND PROCESSES IN INTERNATIONAL,
REGIONAL AND NATIONAL CONTEXTS**

УДК 327,51=161,1(061/068)"+(5-014)

Глебов В. В.

к. істор. наук, доцент,
кафедра міжнародних відносин
факультету міжнародних відносин, політології та соціології,
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,
к. 32, Французький бульвар, 24/26, м. Одеса, 65082, Україна
E-mail: gamlet@te.net.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5321-9829>
DOI <https://doi.org/10.32782/2707-5206.2025.39.1>

Покась М. С.

к. істор. наук,
кафедра міжнародних відносин
факультету міжнародних відносин, політології та соціології,
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,
к. 32, Французький бульвар, 24/26, м. Одеса, 65082, Україна
E-mail: mike-pokas@onu.edu.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3626-7260>
DOI <https://doi.org/10.32782/2707-5206.2025.39.1>

ІСТОРІЯ КОНФЛІКТУ СТОСОВНО МОРСЬКИХ КОРДОНІВ У РАЙОНІ АРХІПЕЛАГУ ДЯОЮЙДАО / СЕНКАКУ

Питання кордонів у історичному, географічному та політологічному контекстах є одним з найважливіших у сучасному світі, тому що у умовах міжнародно-політичної турбулентності саме питання врегулювання прикордонних конфліктів, особливо тих, що мають багатосторонній характер, приймає ключовий характер у вирішенні міждержавних конфліктів.

Острови Сенкаку (китайською картографією Дяюйдао) включають в себе п'ять безлюдних островів і три рифи загальною площею близько 6,32 квадратних кілометрів, розташовані в південній частині Східно-Китайського моря, в 175 км на північ від острова Ісігакі, в 190 км на північний схід від острова Тайвань і в 420 км на схід від материкового Китаю. Острови Сенкаку контролюються Японією, а їх право власності оскаржується Китайською Народною Республікою і Республікою Китай. Потенційно цей прикордонний конфлікт може стати *casus belli* у відносинах вищезгаданих держав.

З огляду на еволюцію прикордонної суперечки між Японією та КНР щодо власності на архіпелаг Дяюйдао / Сенкаку, можна виділити чотири основні етапи розвитку конфлікту. З XIV ст. до 60-х років XX ст. через незначність архіпелагу і відсутність розвинутої системи морського права архіпелаг не представляв особливого інтересу і не був каменем спотикання в китайсько-японських відносинах. У 1970–1980-х роках у зв'язку з відкриттям покладів вуглеводнів в регіоні конфлікт розвивався, але не набував серйозних форм, оскільки, з одного боку, США не могли допустити конфлікту між союзниками в рамках протистояння з СРСР, з іншого боку, Пекін не мав реальних можливостей встановити контроль над архіпелагом. У 1990–2000-х роках, після розпаду біполярної системи міжнародних відносин, конфлікт знову загострився, однак, на відміну від попереднього періоду, КНР поступово виходила з орбіти впливу Вашингтону і стримуючим фактором стала скоріше фізична нездатність КНР боротися за архіпелаг силою. У 2010-х роках баланс сил

в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні суттєво змінився, і була спроба сформувати в регіоні дві альтернативні та конкуруючі системи міжнародної безпеки, що призвело до втрати безпеки в регіоні в цілому. Через це поведінка Китаю у цьому конфлікті набуває все більш агресивного характеру.

Ключові слова: Азіатсько-Тихоокеанський регіон, КНР, Японія, Дяюйдао, Сенкаку, територіальні претензії, прикордонний конфлікт, історія міжнародних відносин.

Актуальність теми дослідження. Питання кордонів у історичному, географічному та політологічному контекстах є одним з найважливіших у сучасному світі, тому що у умовах міжнародно-політичної турбулентності саме питання врегулювання прикордонних конфліктів, особливо тих, що мають багатосторонній характер, приймає ключовий характер у вирішенні міждержавних конфліктів.

Острови Сенкаку (китайською картографією Дяюйдао) включають в себе п'ять безлюдних островів і три рифи загальною площею близько 6,32 квадратних кілометрів, розташовані в південній частині Східно-Китайського моря, в 175 км на північ від острова Ісігакі, в 190 км на північний схід від острова Тайвань і в 420 км на схід від материкового Китаю. Острови Сенкаку контролюються Японією, а їх право власності оскаржується Китайською Народною Республікою і Республікою Китай. Потенційно цей прикордонний конфлікт може стати *casus belli* у відносинах вищезгаданих держав.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До вивчення даної проблеми звертались такі вітчизняні дослідники, як Оксана Шилак (Shilak, 2013), та Максим Булик (Bulik, 2014), проте ці публікації присвячені виключно періоду XXI ст., практично ігноруючи історичний аспект проблеми.

Виділення не вирішених раніше частин проблеми. У вітчизняній історіографії, фактично, немає спроб дати оцінку формування конфлікту за архіпелаг Дяюйдао / Сенкаку у XIV–XX ст., дослідники вивчають лише події XXI ст. Саме цю прогалину і повинна заповнити дана стаття.

Мета статті полягає в тому, щоб простежити еволюцію рівня протистояння між учасниками конфлікту, дати періодизацію зростання конфлікту, розглянути роль третіх осіб у процесі ескалації протистояння.

Виклад основного матеріалу. Історично склалося так, що в Китаї за часів китайської династії Мін (1368–1644) і маньчжурської династії Цин (1644–1911) острови Дяюйдао іноді відносили до королівства Рюкю, а потім розглядали просто як «суміжні острови» з Тайванем. Китай в тій чи іншій формі правив Тайванем і, як малося на увазі, «прилеглими до нього островами» з 1281 р. (Pletcher, 2011, р. 520), а королівства Рюкю перебували в васальній залежності від Китаю, відповідно, питання про приналежність островів не виникало.

У 1879 році королівство Рюкю було анексоване Японією, проти чого Китай не заперечував, оскільки в імператорському палаці панувала думка, що хоча королівство Рюкю було «номінальним васалом, воно не було необхідним для оборони Китаю і тому не заслуговувало витратити зусилля на його збереження» (Rossabi, 2014, р. 307).

Тим часом, після створення префектури Окінава в 1879 році Японія почала проявляти інтерес до групи безлюдних островів, розташованих в безпосередній близькості від островів Рюкю. До цього часу архіпелаг залишався безлюдним, в джерелах немає інформації про спроби освоєння цієї території ні з боку Китаю,

ні з боку Японії. Починаючи з 1885 року, японський уряд неодноразово вивчав ці острови і отримував точне підтвердження того, що острови не тільки безлюдні, але і не залишилися і сліду того, що вони перебували під контролем Китаю. Виходячи з цього, 14 січня 1895 року уряд країни офіційно включив острови під назвою архіпелаг Сенкаку до складу Японії відповідно до міжнародного права *terra nullius* («нічийна земля»). З тих пір острови Сенкаку стали «невід'ємною частиною островів Нансей Шото», які були територією Японії (Lohmeyer, 2008).

Поразка Китаю в японсько-китайській війні 1894–1895 років завершилася підписанням 17 квітня 1895 року Сімоносекського мирного договору. Відповідно до пункту «b» статті II цього договору Китай поступився Японії «островом Формоза з усіма островами, що належать до нього або належать йому», а згідно з пунктом «с» тієї ж статті він поступився «архіпелагом Пескадор, тобто всіма островами, що лежать між 119 і 120 градусами східної довготи від Грінвіча і між 23 і 24 градусами північної широти» (Pletcher, 2011, p. 610). У тексті договору не згадуються острови Сенкаку, а китайська делегація ніколи не згадувала про них під час переговорів. У післявоєнний період представники Китаю і Тайваню почали стверджувати, що саме Сенкаку мається на увазі під «острови що належать або прилягають».

У 1943 році на Каїрській конференції було прийнято рішення, що після закінчення війни «... всі території, анексовані Японією у китайців, такі як Маньчжурія, Формоза і Пескадор, будуть повернуті Китайській Республіці» (Pletcher, 2011, p. 612). Після того, як 2 вересня 1945 року Японія підписала беззастережну капітуляцію, 26 жовтня 1945 року китайський уряд оголосив, що Тайвань є її 31-ю провінцією.

Відповідно до Сан-Франциського мирного договору 1951 року Японія відмовилася від усіх прав і титулів на острови Тайвань і Пескадор (Treaty of Peace with Japan). Як і Договір Сімоносекі, Договір Сан-Франциско не містив жодної згадки про острови Сенкаку. Крім того, у договорі не було зазначено, на чий користь була здійснена ця відмова. Пізніше, 12 березня 1964 року, міністр закордонних справ Японії М. Охіра зробив надзвичайно важливу заяву щодо принципової позиції Токіо щодо всіх його «територіальних відмов» за Сан-Франциським договором: «Японія відмовилася від усіх прав і претензій на Тайвань і Пескадори відповідно до статті 2 (b) Мирного договору 1951 року. ... єдине, що турбує Японію в цьому випадку, це те, що вона відмовилася від суверенітету над Тайванем. І проблема, від якої відмовилася Японія, її не стосується. Це питання може бути вирішене союзними державами» (Lohmeyer, 2008).

Що стосується островів Сенкаку, то відповідно до статті 3 Сан-Франциського договору в складі Окінави вони були передані під адміністративний контроль США, які фактично здійснювали його з 7 вересня 1945 року. Відновлення адміністративних прав Японії на Окінаву і всі острови архіпелагу Рюкю, включаючи Сенкаку, відбулося після підписання 17 червня 1971 року американо-японського договору про повернення Окінави.

Таким чином, фактично до кінця 1960-х років право власності на архіпелаг Дяоюй / Сенкаку не оспоровалося, оскільки невелика група незаселених островів не розглядалася як цінний об'єкт.

В кінці 1960-х років почалася активна геологічна розвідка шельфу в Жовтому і Східно-Китайському морях в пошуках нафти. Перші дослідження дали досить

вважаючи результати – за різними оцінками, запаси нафти Східно-Китайського шельфу оцінювалися від 1,5 млрд т до 6 млрд т. (Connors, 2004). Відповідно, Японія, Республіка Корея та Республіка Китай почали відстоювати свої суверенні права на потенційно багатий на нафту та газ шельф. Кожна зі сторін для обґрунтування своїх вимог спиралася на міжнародне право, яке в цілому на той час не давало конкретних відповідей на складні питання розмежування шельфових зон. Більш того, конкуруючі сторони в односторонньому порядку почали робити кроки в бік практичних дій – освоєння шельфової зони.

Такий розвиток подій спонукав адміністрацію Окінави активізувати здійснення суверенітету над Сенкаку. Відповідно, у вересні 1970 року влада Окінави зробила офіційну заяву про входження Сенкаку в адміністративні кордони префектури Окінава. При цьому підкреслювалося, що японська влада готова до розмежування шельфу за принципом «медіанної лінії», і спірні острови можуть стати відправною точкою в цьому випадку. Токіо також виступив з ініціативою створення тристоронньої комісії (Японія, Тайвань, Південна Корея) з розмежування шельфу, перше засідання якої відбулося в листопаді 1970 року в Сеулі (Lohmeyer, 2008).

Така активність не могла пройти повз увагу Пекіна, і 4 грудня 1970 року КНР порушила своє довге мовчання і заявила, що Сенкаку, як і Тайвань в цілому, і морські запаси нафти належать виключно Китаю (Lohmeyer, 2008). Ця заява змінила поточну ситуацію навколо Сенкаку і поклала початок «територіальній сутичці» між Японією, Китаєм і Тайбеєм, яка триває і донині.

Ще однією причиною, яка змусила офіційний Пекін висловити свою позицію, стала підготовка американо-японської угоди про передачу Японії островів Рюкю, в тому числі і Сенкаку. Угода передбачала передачу всіх адміністративних, законодавчих і судових прав Токіо, тим самим вказуючи на визнання Сполученими Штатами юрисдикції Японії над островами Сенкаку (Connors, 2004).

В результаті в 1971–1972 роках, поки Токіо не визнав Пекін єдиним законним представником Китаю, КНР, Японія і Тайвань вступили в «війну заяв», доводячи свої права на суверенітет над островами Сенкаку.

Таким чином, виникнення територіальної суперечки навколо архіпелагу Дзяюй-Сенкаку відноситься до початку 1970-х років і пов'язане в першу чергу не стільки з цінністю самих островів, скільки з навколишньою акваторією і шельфом.

Протягом 1970-х і 1980-х років питання власності на архіпелаг Дзяюй/Сенкаку перебувало «в тіні» глобальних політичних процесів. США будували антирадянську систему безпеки в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні, в рамках якої розглядали Японію як своєрідний «непотоплюваний авіаносець», а КНР — як потужний інструмент тиску на СРСР. Водночас США розглядали Тайвань як союзника, що дозволяє йому тиснути на КНР у разі непоступливості останньої. Відповідно, серйозний конфлікт між Пекіном, Тайбеєм і Токіо прямо суперечив інтересам Вашингтону, який використовував усі можливі важелі тиску для «заморожування» цього питання. В результаті активність сторін з питання архіпелагу була зведена практично до нуля, вирішення територіальної проблеми воліли відкласти на майбутнє, тим не менш, періодично нагадуючи про існування невирішеної суперечки з боку екстремістських угруповань, які демонстративно дистанціювалися від своїх урядів.

Слід також зазначити, що в цей же період Японія таким же чином відклала на майбутнє вирішення територіальних суперечок з СРСР щодо Південних Курильських островів і з Республікою Корея щодо островів Докдо (Rossabi, 2014). КНР, своєю чергою, перебувала у стані млявого конфлікту з низкою держав через архіпелаг Спратлі, не кажучи вже про тайванське питання. Слід зазначити, що їх учасники, по суті, не мали технічних можливостей для вирішення цих конфліктів силовим шляхом. Тому проблему відклали «до кращих часів».

Новий етап у розвитку конфлікту почався після розпаду біполярної системи міжнародних відносин на початку 1990-х рр. На практиці це означало, що недопущення конфлікту між Пекіном і Токіо за будь-яку ціну перестало бути пріоритетом для США. Разом з тим, військовий потенціал КНР на початку 1990-х років все ще був явно недостатнім для силового вирішення проблеми — китайський флот перебував у жалюгідному стані і був здатний лише захищати узбережжя материкового Китаю, але вже точно не висаджувати десант на спірні острови. Саме тому в арсеналі Пекіна залишалися лише дипломатичні заходи впливу на опонента (Connors, 2004).

Стартовим поштовхом для нового загострення ситуації стало приєднання Китаю та Японії до Конвенції ООН з морського права (у травні та липні 1996 року відповідно). На основі цієї конвенції Японія встановила 200-мильну економічну зону, в яку входила Сенкаку. Китай відреагував дуже різкими заявами високопоставлених дипломатів, що, правда, залишивши лазівку — запропонувавши японській стороні спільне освоєння островів. Проте, не в останню чергу через діяльність праворадикальних угруповань як з Токіо, так і з Тайваню, справа дійшла до ескалації конфлікту, який отримав назву «інцидент-96» (Lohmeyer, 2008).

Незважаючи на те, що інцидент був врегульований зусиллями всіх сторін, Японія мала серйозні побоювання з приводу можливих майбутніх спроб Китаю вирішити питання силовим шляхом. Справа дійшла до звернення Токіо до Вашингтона за роз'ясненнями щодо входження групи Сенкаку в сферу дії нового японсько-американського договору про безпеку як території, що знаходиться під управлінням Японії. Спочатку Державний департамент США відповідав ухильно, і лише після наполегливих прохань японського уряду в листопаді 1997 року виконувач обов'язків міністра оборони США Курт Кемпбелл дав чітку відповідь — «є об'єктом договору» (Lohmeyer, 2008).

КНР і Японія з різних причин були зацікавлені у врегулюванні конфлікту на той момент. Для Токіо характерне небажання загострювати японсько-китайські відносини, в той час як Пекін був орієнтований на вирішення економічних проблем і очевидне небажання серйозно загострювати конфлікт. Більш того, Китай явно не збирався вступати в пряме збройне зіткнення зі США через архіпелаг Дяюйдао в другій половині 1990-х років. Цим можна пояснити тимчасове рішення — підписану в середині листопада 1997 року угоду про створення тимчасової спільно контрольованої морської зони в Східно-Китайському морі. Тоді ж було досягнуто домовленості про продовження переговорів з питань, пов'язаних зі створенням 200-мильної виключної економічної зони між двома країнами (Rossabi, 2014).

До початку 2000-х років КНР значно наросила свій військовий потенціал. Безперервне і швидке економічне зростання і пов'язані з ним великі валютні надходження країни в поєднанні з доступом до передових російських військо-

вих технологій дозволили Пекіну приступити до програми створення так званого «флоту блакитних вод». Також за рахунок масової закупівлі бойових літаків у Російській Федерації та організації ліцензійного виробництва сучасних винищувачів у самій КНР різко посилювалися ВПС НВАК. Баланс сил між Токіо та Пекіном досить різко порушився на користь останнього. Це дало можливість КНР проявити активність у низці зовнішньополітичних напрямів, одним з яких стало питання власності на архіпелаг Дяоюй-Сенкаку.

Разом з тим, протягом 2000–2009 років активність китайської сторони обмежувалася активізацією геологічної розвідки та видобутком газу з морських платформ практично на самому кордоні між китайськими та японськими водами. У той же час, виконуючи роботи, пов'язані з розвідкою газу, Китай жодного разу не перетнув лінію розмежування, встановлену Японією, виходячи з фактичної та юридичної власності на острови Сенкаку (Japan's International Relations, 2007). Тим не менш, підвищена активність КНР у цьому напрямі неабияк поневривала Токіо.

З 2012 року активність Китаю у цій сфері різко зросла. Відчуваючи за собою зростаючу міць китайського флоту, китайські рибалки стали регулярно заходити у прилеглі до архіпелагу води. Їхнє зіткнення з японським прикордонником було лише питанням часу. 7 вересня 2010 року при спробі затримати ще один китайський траулер він просто протаранив японський патрульний корабель. Не бажаючи проявляти слабкість, Японія, звільнивши екіпаж траулера 13 вересня 2010 року, продовжила термін утримання його капітана. Китай зажадав негайного звільнення капітана і компенсації за його затримання, а потім посилив митні процедури для японських компаній, що торгують з ним, і ввів ембарго на експорт до Японії рідкоземельних металів, без яких не може працювати японська електроніка та автомобілебудування. Японія вважала за краще не загострювати конфлікт і 24 вересня звільнила капітана китайського корабля, що було сприйнято як серйозна перемога КНР, а в самій Японії викликало критику уряду з боку націоналістів (Rossabi, 2014).

Незважаючи на запевнення президента США Барака Обами про те, що «прихильність США до оборони Японії незмінна», в районі островів стали з'являтися китайські патрульні кораблі.

З вересня 2012 року конфлікт перейшов у стадію демонстрації сили. 11 вересня 2012 року Токіо купив у приватних власників три з п'яти островів Сенкаку – Уоцурідзіма, Кітакодзіма і Мінамікодзіма. Таким чином, майже всі острови Сенкаку перейшли у власність японської держави. Пекін відреагував на це різними протестами і направив китайські військові кораблі в район островів. У самому Китаї відбулися численні антияпонські протести. Демонстранти палили японські прапори, вимагаючи повернення островів до складу КНР, громили японські фабрики і підприємства. Навіть китайська влада була здивована швидкістю, з якою бурхливі протести охопили всю країну. Японська сторона висловила офіційний протест у відповідь на такі дії та зажадала від Китаю забезпечення захисту своїх громадян.

16 вересня 2012 року Китай відновив сезон вилову риби в Східно-Китайському морі, де розташовані острови Сенкаку, і направив тисячі риболовецьких суден на спірні з Японією острови для підтвердження своїх прав на територію. Представник Департаменту рибальства Міністерства сільського господарства повідо-

мив місцевим ЗМІ: «Патрульні катери будуть чергувати цілодобово, в тому числі у водах навколо островів Дяояйдао, захищаючи життя і безпеку рибалок».

20 жовтня 2012 року американський авіаносець «Джордж Вашингтон» був відправлений у Південно-Китайське море. Звичайно, офіційних заяв про цілі і завдання морської експедиції не було. Однак величезна китайська рибальська флотилія так і не досягла островів. Судячи з усього, Пекін все ще не вважав свій військово-морський флот здатним кинути виклик американському флоту. Тим не менш, в грудні 2012 – січні 2013 року в районі островів сталося кілька інцидентів, пов'язаних з появою китайських військових кораблів і літаків в спірній зоні. Водночас японська сторона підтвердила готовність Японії рішуче захищати острови та прилеглий морський простір. У зв'язку з цим Китай не виключив, що сторонам доведеться готуватися до справжньої війни.

В рамках посилення тиску на Японію, у листопаді 2013 року КНР оголосила про створення ідентифікаційної зони протиповітряної оборони, що включає: повітряний простір над архіпелагом Сенкаку. Якби іноземні авіакомпанії виконали вимоги Китаю, претензії Пекіна на острови отримали б певне міжнародне визнання. Однак ідея виявилася, по суті, провальною – китайська ідентифікаційна зона ППО була демонстративно проігнорована не тільки США, але і Японією, Республікою Корея і рядом інших країн Південно-Східної Азії.

Тим часом міжнародна система безпеки в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні почала стрімко розвиватися, головним чином під впливом двох ключових тенденцій: зростання китайсько-американської конкуренції та посилення зовнішньополітичних та економічних позицій Китаю. Фактично у 2014 році в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні почали формуватися дві конкуруючі системи безпеки. З одного боку, існує блок держав з побоюваннями щодо можливості територіальної експансії Китаю – Японія, Республіка Корея, Малайзія, В'єтнам, Філіппіни, Австралія і Нова Зеландія – під егідою США, в той час як Барак Обама під час свого турне по Південно-Східній Азії неодноразово заявляв, що США залишаться в Азії, щоб допомогти протистояти зростаючим політичним і економічним апетитам Китаю. З іншого боку, сам Китай намагається побудувати власну регіональну систему безпеки – влітку 2014 року в Шанхаї голова КНР Сі Цзіньпін виступив на пленарному засіданні Наради із взаємодії та заходів зміцнення довіри в Азії та заявив про необхідність створення нової архітектури безпеки в регіоні, яка має бути побудована зусиллями самих азіатських народів, і на завершення запропонував створити Центр швидкого реагування та урядовий форум. По суті, спроба одночасної побудови двох взаємовиключних систем безпеки в одному регіоні може призвести лише до демонтажу безпеки в цьому регіоні як такому.

Так, в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні спостерігається загострення протистояння, одним із безпосередніх підсумків якого може стати нове загострення конфлікту довкола архіпелагу Сенкаку. Водночас Китай продовжуватиме тиснути на Японію, але, швидше за все, намагатиметься не доводити справу до ескалації конфлікту. З точки зору раціоналізму Пекіну вигідніше відкласти вирішення цієї територіальної суперечки до того моменту, коли залежність держав регіону від його економічних ресурсів повністю виключає можливість конфронтації. Разом з тим, сплеск націоналізму в самому Китаї і символічне значення островів можуть внести в ситуацію абсолютно ірраціональні мотиви.

Висновки. Отже, з огляду на еволюцію прикордонної суперечки між Японією та КНР щодо власності на архіпелаг Дяюйдао / Сенкаку, можна виділити чотири основні етапи розвитку конфлікту.

З XIV ст. до 60-х років XX ст. через незначність архіпелагу і відсутність розвинутої системи морського права архіпелаг не представляв особливого інтересу і не був каменем спотикання в китайсько-японських відносинах.

У 1970–1980-х роках у зв'язку з відкриттям покладів вуглеводнів в регіоні конфлікт розвивався, але не набував серйозних форм, оскільки, з одного боку, США не могли допустити конфлікту між союзниками в рамках протистояння з СРСР, з іншого боку, Пекін не мав реальних можливостей встановити контроль над архіпелагом.

У 1990–2000-х роках, після розпаду біполярної системи міжнародних відносин, конфлікт знову загострився, однак, на відміну від попереднього періоду, КНР поступово виходила з орбіти впливу Вашингтону і стримуючим фактором стала скоріше фізична нездатність КНР боротися за архіпелаг силою.

У 2010-х роках баланс сил в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні суттєво змінився, і була спроба сформувати в регіоні дві альтернативні та конкуруючі системи міжнародної безпеки, що призвело до втрати безпеки в регіоні в цілому. Через це поведінка Китаю у цьому конфлікті набуває все більш агресивного характеру. Разом з тим, КНР наразі не має наміру застосовувати силу для врегулювання конфлікту, оскільки не зацікавлена у прямому збройному протистоянні зі США, а також розраховує на подальшу зміну балансу сил у регіоні на свою користь. Разом з тим, сплеск націоналізму всередині Китаю, а також певна символічна цінність архіпелагу можуть додати певну ірраціональну складову в розвиток подій.

References [Список використаної літератури]

- Bulik, M. (2014). The Senkaku Archipelago (Diaoyu Islands) in the context of Japan-China relations. *Bulletin of Mariupol State University. Series: History. Political Science*. Mariupol, 10, 58–64 [in Ukrainian]. [Булик М.В. Архіпелаг Сенкаку (острови Дяюйдао) в контексті японо-китайських відносин. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія : Історія. Політологія : зб. наук. пр.* (Маріуполь) 2014. Вип. 10. С. 58–64]
- Connors, M. (2004). *The New Global Politics of the Asia-Pacific*. London: Routledge [in English]. [Connors M. *The New Global Politics of the Asia-Pacific*. London: Routledge, 2004].
- Japan's International Relations. Politics, Economics and Security. (2007). Ed. by G. Hook. London: Routledge [in English]. [Japan's International Relations. Politics, Economics and Security. / Ed. by G. Hook. London: Routledge, 2007].
- Lohmeyer, M. (2008). *The Diaoyu / Senkaku Islands Dispute*. University of Canterbury [in English]. [Lohmeyer M. *The Diaoyu / Senkaku Islands Dispute*. University of Canterbury, 2008].
- Pletcher, K. (2011). *The history of China*. New York: Britannica Educational Publishing [in English]. [Pletcher K. *The history of China*. New York: Britannica Educational Publishing, 2011].
- Rossabi, M. (2014). *A history of China*. Oxford, Blackwell Publishing. [In English]. [Rossabi M. *A history of China*. Oxford, Blackwell Publishing, 2014.]
- Shilak.O. (2013). The confrontation between Japan and China over the Senkaku Islands. *International relations and tourism: present and retrospective*. Lutsk, 3, 47–51 [in Ukrainian]. [Шилак О. Протистояння Японії та Китаю за острови Сенкаку. *Міжнародні відносини і туризм: сучасність та ретроспектива*. (Луцьк) 2013. № 3. С. 47–51].
- Treaty of Peace with Japan (1951). [in English]. [Treaty of Peace with Japan (1951). URL: <http://www.taiwandocuments.org/sanfrancisco01.htm>. (дата звернення 30.01.2025)].

Стаття надійшла до редакції 28.02.2025

Glebov V. V., Pokas M. S.

Department of International Relations

Odesa I. I. Mechnikov National University

r. 32, French blv., 24/26, Odesa, 65058, Ukraine

HISTORY OF THE CONFLICT OVER MARITIME BORDERS IN THE DIAOYU / SENKAKU ARCHIPELAGO

Summary

The issue of borders in historical, geographical and political contexts is one of the most important in the modern world, because in conditions of international political turbulence, the issue of settling border conflicts, especially those of a multilateral nature, takes on a key role in resolving interstate conflicts.

The Senkaku Islands (Diaoyu in Chinese cartography) include five uninhabited islands and three reefs with a total area of about 6.32 square kilometers, located in the southern part of the East China Sea, 175 km north of Ishigaki Island, 190 km northeast of Taiwan Island and 420 km east of mainland China. The Senkaku Islands are controlled by Japan, and their ownership is disputed by the People's Republic of China and the Republic of China. Potentially, this border conflict could become a *casus belli* in the relations of the above-mentioned states.

Considering the evolution of the border dispute between Japan and the PRC over the ownership of the Diaoyu/Senkaku archipelago, four main stages of the conflict can be distinguished. From the 14th century to the 1960s, due to the insignificance of the archipelago and the lack of a developed system of maritime law, the archipelago was not of particular interest and was not a stumbling block in Sino-Japanese relations. In the 1970s and 1980s, due to the discovery of hydrocarbon deposits in the region, the conflict developed, but did not take serious forms, since, on the one hand, the United States could not allow a conflict between allies within the framework of the confrontation with the USSR, on the other hand, Beijing did not have a real opportunity to establish control over the archipelago. In the 1990s and 2000s, after the collapse of the bipolar system of international relations, the conflict escalated again, however, unlike the previous period, the PRC gradually moved out of Washington's orbit of influence and the physical inability of the PRC to fight for the archipelago by force became a deterrent factor. In the 2010s, the balance of power in the Asia-Pacific region changed significantly, and there was an attempt to form two alternative and competing systems of international security in the region, which led to a loss of security in the region as a whole. Because of this, China's behavior in this conflict is becoming increasingly aggressive.

Key words: Asia-Pacific region, PRC, Japan, Diaoyu, Senkaku, territorial claims, border conflict, history of international relations.

УДК 327:341.123.4(71:73+410)

Дюг С. Р.

аспірантка,

кафедра міжнародних відносин та дипломатичної служби

Львівський національний університет імені Івана Франка,

вул. Університетська, 1, м. Львів, 79000, Україна

E-mail: solomiiadiug@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9258-6437>

DOI <https://doi.org/10.32782/2707-5206.2025.39.2>

МИРОТВОРЧА РОЛЬ КАНАДИ В КОНТЕКСТІ ОСОБЛИВИХ ВІДНОСИН США Й ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ

Стаття присвячена дослідженню миротворчої діяльності Канади в контексті особливих взаємозв'язків і сучасних викликів зі США та Великою Британією. Розглянуто історичні й сучасні зусилля Канади в установленні миру, підкреслено її вплив на партнерські відносини зі США й Великою Британією. Спираючись на попередні дослідження «особливих відносин», установлюємо нове розуміння стратегічної участі Канади, пропонуючи «свіжий погляд» на роль посередника між цими союзниками. Водночас підкреслюється унікальний статус цієї країни як «серединної держави» в підтримці миру і стабільності з моменту Суецької кризи до сьогодення. Її роль в «особливих відносинах» між Сполученими Штатами й Великою Британією часто залишається поза прямим визнанням. Дослідження охоплює широкий спектр тем, зокрема історичні корені миротворчої діяльності Канади, що починаються із Суецької кризи 1956 року, і її еволюцію в умовах змінюваних глобальних загроз. Також розглянуто Ініціативу Елсі, що сприяє збільшенню гендерного розмаїття в миротворчих операціях, узгоджуючись із глобальними цілями безпеки інших двох країн. Використовуючи якісний метод дослідження, простежили, як прагнення Канади до багатосторонності сприяє її міжнародному впливу та зміцненню тристоронньої співпраці в рамках НАТО й ООН. Через миротворчі дії країна послідовно відіграє важливу роль у покращенні співпраці, просуваючи багатосторонність і вирішення конфліктів. Стаття ґрунтується на якісному аналізі, який включає історичні дослідження, огляд політики й тематичний аналіз, що дає змогу розглянути миротворчий внесок Канади в рамках більш широкого контексту міжнародних відносин. Зроблено висновок, що Канада адаптує свої стратегії до нових глобальних викликів, таких як зміна клімату й кіберзагрози, забезпечуючи баланс між військовими інтересами США й дипломатичними пріоритетами Великої Британії. Це зміцнює її позицію в міжнародних структурах і підвищує оперативну сумісність із ключовими союзниками. Дослідження надає цінну інформацію про сучасний внесок Канади в миротворчість, її стратегічну адаптацію до глобальних змін і потенціал для розширення її впливу завдяки цілеспрямованим, інноваційним підходам до міжнародної дипломатії та безпеки.

Ключові слова: Велика Британія, Канада, партнерство, США, дипломатія.

Постановка проблеми. Актуальність дослідження визначається еволюцією ролі Канади в миротворчій діяльності, яка змінилася в контексті сучасних викликів глобальної безпеки й нових дипломатичних пріоритетів. Як «серединна держава», Канада історично використовує миротворчість для підтримки міжнародної стабільності, починаючи із Суецької кризи 1956 року, що заклала основи її репутації як лідера у вирішенні конфліктів (McCullough, 2016; Jones, 2019).

У 1990-х роках Канада була серед найбільших контрибуторів миротворчих місій ООН, але останні операції відображають стратегічний зсув у бік цілеспрямованих втручань і матеріально-технічної підтримки (Chapnick, 2019; Nossal, 2015).

Сучасні миротворчі місії підкреслюють здатність Канади проводити операції з високим рівнем впливу з мінімальною кількістю персоналу. Участь Канади в рамках операції PRESENCE продемонструвала її здатність забезпечувати аеромедичну евакуацію та логістичну підтримку в зонах конфліктів без широко-масштабного розгортання військ (Ghittoni, 2018; Dorn, 2020). Ці невеликі спеціалізовані заходи відповідають дипломатичній ідентичності Канади й підтримують її актуальність у рамках миротворчих ініціатив НАТО й ООН (Byrne, 2012).

Крім того, Ініціатива Елсі щодо участі жінок у миротворчих операціях, започаткована у 2017 році, відображає відданість Канади гендерній рівності й різноманітності у військових операціях. Ця ініціатива стала наріжним каменем сучасної миротворчої стратегії Канади, узгоджуючись із глобальними зусиллями Сполучених Штатів і Великої Британії, спрямованими на сприяння різноманітності в структурах безпеки (Government of Canada, 2023).

Здатність Канади поєднувати військові й дипломатичні підходи США та Великої Британії підкреслює її роль посередника в тристоронніх відносинах. Цей збалансований підхід підтримує зусилля з безпеки під проводом НАТО й водночас сприяє досягненню гуманітарних цілей. Орієнтація Канади на багатосторонність забезпечує її постійний вплив у міжнародних миротворчих структурах, зміцнюючи її дипломатичні зв'язки з ключовими союзниками (Derevyanko, 2018; McMillan, 2005).

Запропоновано такі гіпотези:

1. Стратегічний зсув Канади в бік спеціалізованих миротворчих ролей зміцнює тристоронню співпрацю зі США та Великою Британією.

2. Ініціатива Елсі посилює вплив Канади, узгоджуючи миротворчі зусилля із цілями гендерного розмаїття.

3. Дипломатія Канади як «серединної» держави забезпечує її постійну актуальність у глобальній миротворчій діяльності через логістичну експертизу й багатосторонню співпрацю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Недавні дослідження ролі Канади в міжнародній миротворчій діяльності підкреслюють чіткий зсув у підході країни, яка зосередилася на спеціалізованих внесках і дипломатії середньої сили. Дослідження підкреслюють відхід Канади від традиційної широко-масштабної миротворчої діяльності, при цьому науковці відзначають поворот до цільових, високоефективних ролей, таких як підтримка повітряних перевезень і гуманітарна логістика. Дорн підкреслює, що цей перехід відображає стратегічну переорієнтацію Канади, спрямовану на збереження ефективності миротворчої діяльності за розгортання меншої кількості персоналу (Byrne, 2012; Dorn, 2020).

Маккалоу й Малоні пропонують критичний історичний аналіз, порівнюючи нинішні внески Канади з її більш широкою участю в миротворчих операціях у XX столітті. Аналіз Суецької кризи як визначального моменту в канадській миротворчості, проведений Маккалоу, підкреслює, як дипломатичні досягнення Пірсона вплинули на ідентичність Канади як миролюбної нації. Однак, як стверджує Малоні, участь Канади в миротворчих операціях змістилася від прямого залучення військ до ролей, які наголошують на посередництві та спеціалізова-

ній логістичній підтримці, що зумовлено обмеженими ресурсами й динамікою глобальної безпеки (McCullough, 2016; Maloney, 2018).

Концепція Канади як «середньої сили» є центральною для її миротворчої ідентичності. Носсал і Шин зараховують до середніх держав країни, які впливають через «м'яку силу» й багатосторонню взаємодію, а не через військове домінування. Сучасна миротворча роль Канади – сприяння, підтримка й посилення міжнародних зусиль у сфері безпеки без участі в прямих бойових діях – розглядається в цьому контексті. Робота Носсала також досліджує здатність Канади бути мостом між наддержавами, особливо в рамках партнерства між США й Великою Британією. Ця роль посилює дипломатичний підхід Канади, даючи їй змогу конструктивно долучатися до глобальних безпекових ініціатив (Shin, 2015; Nossal, 2015).

Ініціатива Елсі щодо участі жінок у миротворчих операціях, започаткована у 2017 році, стала ще одним центром уваги в останніх дослідженнях, оскільки вона підкреслює прихильність Канади до інклюзивної та гендерно-чутливої миротворчості. За даними уряду Канади, ініціатива спрямована на збільшення участі жінок у миротворчих місіях ООН, усунення гендерного дисбалансу та сприяння інклюзивній безпеці. Дорн стверджує, що ця ініціатива узгоджується з ширшим прагненням до різноманітності в міжнародній безпеці й посилює вплив Канади як «м'якої сили», оскільки гендерно-орієнтована політика дедалі більше набуває популярності в рамках миротворчих операцій (Bilan, 2018; Dorn, 2020).

Крім того, науковці все частіше досліджують реакцію Канади на нові виклики безпеки, такі як стійкість до зміни клімату й кібербезпека, які, як очікується, відіграватимуть дедалі більшу роль у майбутніх миротворчих місіях. Дослідження Носсала й ООН свідчать про те, що еволюційна стратегія Канади, яка інтегрує кліматичні ризики та кіберзагрози в миротворчі операції, дає їй змогу відповідати сучасним потребам безпеки. Такий далекоглядний підхід не лише відповідає багатостороннім цілям безпеки, а й забезпечує постійну актуальність Канади в миротворчій діяльності в міру ускладнення глобальних безпекових викликів (Nossal, 2015; Bilan, 2018).

Загалом останні дослідження сходяться на думці, що миротворчий підхід Канади адаптується до обмежених ресурсів і мінливих глобальних потреб. Науковці припускають, що, зосереджуючись на спеціалізованих, високоефективних ролях, гендерній інтеграції та нетрадиційних викликах безпеки, Канада продовжує робити значущий внесок у міжнародні миротворчі зусилля (Bercuson, 2024). Цей аналіз підкреслює роль Канади як моделі для середніх держав, що балансує між дипломатичним впливом і цілеспрямованою підтримкою для зміцнення своїх позицій у багатосторонніх структурах, таких як ООН і НАТО (Martin-Brûlé & Hlatky, 2018).

Методологічна основа дослідження. У статті застосовано якісний підхід до вивчення миротворчої спадщини Канади та її впливу на партнерство між США й Великою Британією. У статті увагу зосереджено на аналізі еволюції миротворчих стратегій і внесків Канади через поєднання історичних досліджень, огляду політики й тематичного аналізу.

Первинні дані зібрані з офіційних звітів:

- уряду Канади про миротворчі місії, такі як операція PRESENCE в Малі й Уганді (Charnick, 2019; Government of Canada, 2023);
- публікацій ООН і миротворчої статистики сучасних місій (Bilan, 2018).

Ці документи дають детальне уявлення про оперативні внески Канади й еволюцію її миротворчих пріоритетів.

Вторинні дані зібрані з академічних книг і рецензованих журнальних статей про дипломатію середньої сили, зокрема з праць Маккалоу й Носсала (McCullough, 2016; Nossal, 2018). Ці джерела допомагають уписати зусилля Канади в ширший контекст міжнародних відносин і дипломатії.

У статті застосовано тематичний аналіз для виявлення повторюваних патернів у миротворчих внесках Канади, зосереджених на чотирьох ключових темах:

1. Історична спадщина: простежується миротворче коріння Канади від Суецької кризи до сьогодення.

2. Нещодавні внески: дослідження конкретних місій, включаючи Малі, Уганду й Ініціативу Елсі.

3. Посередництво в партнерстві США й Великої Британії: з'ясування того, як Канада поєднує військові й дипломатичні пріоритети.

4. Майбутні перспективи: оцінювання готовності Канади протистояти новим викликам, таким як кібер- і кліматичні ризики.

Щоб позиціонувати миротворчу стратегію Канади поряд з іншими середніми державами, такими як Австралія й Нова Зеландія, проведено порівняльний аналіз. Цей метод підкреслює відмінні характеристики внеску Канади, зосереджуючи увагу на тому, як її дипломатичний стиль відрізняється від стилю її колег.

Усі дані, використані в дослідженні, були загальнодоступними через урядові й інституційні звіти, що забезпечує дотримання етичних стандартів проведення досліджень. Жодної особистої чи конфіденційної інформації не збирали.

Завдяки використанню цих методів дослідження подає структурований аналіз миротворчої спадщини Канади та її впливу на тристоронні відносини зі США й Великою Британією, пропонуючи при цьому розуміння майбутніх викликів і можливостей для миротворчої стратегії Канади (Louie, 2017).

У статті виділяються **невирішені аспекти** миротворчої діяльності Канади, такі як перехід до спеціалізованих операцій, замість масових військових контингентів, вплив Ініціативи Елсі на гендерну інтеграцію в миротворчі місії та роль Канади як посередника між США й Великою Британією. Потребує додаткового аналізу адаптація до нових викликів, таких як зміна клімату, а також взаємодія з міжнародними структурами, зокрема НАТО й ООН. Ці питання відкривають нові горизонти для дослідження ролі Канади в міжнародній миротворчій діяльності (Martin-Brûlé & Hlatky, 2018; Bilan, 2018).

Метою дослідження є аналіз еволюції миротворчої стратегії Канади та її впливу на партнерство США й Великої Британії.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням наукових результатів.

Історичний розвиток миротворчої спадщини Канади. Миротворча спадщина Канади розвивалася в декілька етапів, що відображали зміни як у міжнародній динаміці, так і в зовнішньополітичних цілях Канади. Коріння участі Канади в миротворчих операціях можна простежити в епоху після Другої світової війни, коли багатосторонність стала керівним принципом глобальної дипломатії. Однак саме Суецька криза 1956 року закріпила ідентичність Канади як миротворчого лідера. Дипломатичне втручання Пірсона, який сприяв створенню Надзвичайних сил ООН (ЮНЕФ), заклало основу для сучасних миротворчих операцій.

Перші миротворчі місії: 1950–1970-і роки. Місія ЮНЕФ під час Суецької кризи стала поворотним моментом для міжнародної миротворчості. Успіх Пірсона в урегулюванні кризи не лише приніс йому Нобелівську премію миру, а й позиціонував Канаду як лідера у вирішенні конфліктів. Після цієї місії Канада відіграла ключову роль у кількох операціях часів холодної війни, зокрема в складі Миротворчих сил ООН на Кіпрі (UNFICYP) і місіях у Конго. Ці операції втілювали стратегію Канади як середньої сили, що наголошувала на дипломатичному залученні й деескалації конфлікту (Bilan, 2018).

Перші десятиліття канадської миротворчої діяльності відображали прагнення підтримувати глобальну стабільність шляхом позаблокового, нейтрального військового втручання. Канадські війська діяли як неупереджені спостерігачі, здійснювали моніторинг припинення вогню й допомагали в постконфліктній відбудові. Цей період відповідав ширшій післявоєнній стратегії Канади, спрямованій на побудову міцних альянсів через миротворчість, залишаючись при цьому осторонь суперництва наддержав між США й Радянським Союзом.

Розширення й інституціоналізація: 1980–1990-і роки. Протягом 1980-х і 1990-х років миротворчі місії значно розширилися як за масштабами, так і за складністю. Участь Канади в таких місіях, як на Балканах і в Руанді, продемонструвала виклики, пов'язані з роботою в політично нестабільних регіонах. Перед канадськими силами часто ставилися завдання захисту цивільного населення, надання гуманітарної допомоги й моніторингу крихких мирних угод. Однак невдачі міжнародного втручання під час геноциду в Руанді висвітлили обмеження миротворчої діяльності, оголивши проблеми з чіткістю мандатів та обмеженістю ресурсів.

Незважаючи на ці виклики, Канада залишалася значним контрибутором миротворчих операцій ООН протягом 1990-х років. У цей період участь країни досягла свого піку, коли тисячі військовослужбовців були розгорнуті в місіях по всьому світу. Внесок Канади також вплинув на розвиток ключових доктрин ООН, таких як «Відповідальність за захист» (R2P), яка підкреслює обов'язок міжнародної спільноти запобігати звірствам (Bilan, 2018).

Занепад і стратегічні зміни: 2000-і – сьогодення. На початку 2000-х років участь Канади в миротворчих операціях почала зменшуватися, що відображало зміни як у національних пріоритетах, так і в міжнародній динаміці. Операції під проводом НАТО, особливо в Афганістані, вимагали значних військових ресурсів, що переорієнтувало Канаду на коаліційні інтервенції. Такі дослідники, як Малоні, зазначають, що стратегічний поворот Канади до НАТО ознаменував відхід від багатостороннього миротворчого духу попередніх десятиліть (Saideman, 2017; Maloney, 2018).

Останні миротворчі місії, такі як участь Канади в Багатопрофільній інтегрованій місії ООН зі стабілізації в Малі (MINUSMA) й епізодична підтримка в Уганді, ілюструють переосмислення стратегії. Ці місії зосереджені на виконанні спеціалізованих функцій, таких як аеромедична евакуація та логістика, а не на традиційному розгортанні значного військового контингенту. Такі цілові внески відображають філософію миротворчої діяльності Канади, що розвивається, надаючи перевагу стратегічному впливу, а не масштабам.

Запуск Ініціативи Елсі у 2017 році є ще одним прикладом стратегічного зсуву Канади в бік дипломатії «м'якої сили». Ця ініціатива спрямована на збільшення

участі жінок у миротворчих місіях, узгоджуючи зусилля Канади із сучасними принципами інклюзивності й гендерної рівності. Зосередившись на гендерно-чутливій миротворчості, Канада знову заявила про себе як про лідера міжнародних миротворчих операцій, хоча і в іншій якості, ніж за часів холодної війни.

Миротворча спадщина Канади еволюціонувала від широкомасштабних військових розгортань до спеціалізованих і цільових місій відповідно до мінливих геополітичних реалій. Хоча Канада більше не надає значних військових контингентів для участі в місіях ООН, її стратегічний фокус на гендерній інтеграції, матеріально-технічній підтримці й гуманітарних інтервенціях забезпечує її постійну актуальність у глобальній миротворчій структурі. Така еволюція відображає незмінну прихильність Канади до багатосторонності та її здатність адаптувати свою миротворчу стратегію до потреб мінливого світу (Bilan, 2018; Bercuson, 2024).

Нещодавні миротворчі внески й вплив. Останніми роками Канада адаптувала свій миротворчий підхід, надаючи пріоритет спеціалізованим операціям над традиційними широкомасштабними розгортаннями військ. Цей зсув відображає стратегічну переорієнтацію Канади в контексті мінливих потреб глобальної безпеки й ресурсних обмежень.

Однією з найвпливовіших місій Канади за останній час була участь у Багато-профільній інтегрованій місії ООН зі стабілізації в Малі (MINUSMA). Канада надавала підтримку з аеромедичної евакуації, логістичні послуги та збройний супровід, використовуючи гелікоптери Chinook і Griffon. Цей внесок дав змогу Канаді підтримати безпеку як миротворців, так і цивільного населення в зонах підвищеного ризику, забезпечивши безперервність місії. Незважаючи на обмежений особовий склад, канадська повітряна оперативна група відіграла вирішальну роль у забезпеченні дальнього патрулювання й операцій із безпеки в Малі, продемонструвавши ефективність цілеспрямованої військової підтримки в нестабільному середовищі.

У рамках ширшої миротворчої стратегії Канада розгорнула в Уганді загін тактичних повітряних перевезень. Ця операція в рамках операції «Присутність» надала підтримку Регіональному центру підтримки ООН в Ентеббе. Логістичні можливості Канади дали змогу транспортувати обладнання, особовий склад і вантажі через зони африканських конфліктів, у тому числі Південний Судан і Демократичну Республіку Конго. Ця місія є прикладом переходу Канади до епізодичних і високоефективних розгортань замість постійних, широкомасштабних військових контингентів.

Канада також зосередилася на миротворчій підготовці, беручи участь в Ініціативі ООН «Взвод бойового застосування» (Bilan, 2018). Ця ініціатива спрямована на підвищення обізнаності миротворчих батальйонів щодо ситуації шляхом проведення демографічних оцінок місцевого населення з метою виявлення зон ризику. Канада направила свій персонал до Руанди й Уганди в рамках цієї ініціативи, підкреслюючи важливість залучення громадськості й запобігання конфліктам шляхом проведення гендерно збалансованих операцій. Ці зусилля відповідають ширшій тенденції до інтеграції небойових стратегій у миротворчі місії.

У відповідь на заклики до більшої гендерної рівності в миротворчій діяльності Канада у 2017 році започаткувала Ініціативу Елсі. Ця ініціатива підтримує розгортання миротворців-жінок та усуває інституційні бар'єри, що перешкоджають

участі жінок у миротворчих операціях. У рамках пілотного проекту Канада співпрацює з Ганою та іншими країнами для розроблення гендерно-орієнтованої нормативно-правової бази й навчальних програм. Ініціатива Елсі підкреслює акцент Канади на різноманітності й інклюзивності, що узгоджується з подібними ініціативами союзників, таких як США та Велика Британія, які також надають пріоритет гендерному паритету у військових і миротворчих зусиллях.

Вплив на партнерство між США й Великою Британією. Нещодавні миротворчі внески Канади, хоч і менші за масштабом, зміцнюють тристоронню співпрацю зі США й Великою Британією. У таких місіях, як Малі, Канада співпрацювала з розвідувальними підрозділами Великої Британії, а Ініціатива Елсі доповнює аналогічні ініціативи щодо різноманітності в збройних силах США. Ці зусилля посилюють оперативну сумісність між трьома країнами, просуваючи спільні цінності багатосторонності й гуманітарного втручання. Роль Канади як фасилітатора цих спільних цілей забезпечує її постійну актуальність у рамках партнерства між США й Великою Британією (Derevyanko, 2018).

Нещодавні миротворчі зусилля Канади ілюструють перехід до стратегічних, цілеспрямованих внесків. Ці місії підкреслюють здатність Канади адаптуватися до сучасних миротворчих вимог, зосереджуючись на логістиці, гендерній інтеграції та спеціалізованій підготовці. Таким чином, Канада зберігає свій вплив у глобальній миротворчій структурі та зміцнює свої партнерські відносини зі США й Великою Британією завдяки узгодженим цілям і спільним зусиллям.

Миротворча роль Канади слугує мостом між зовнішньополітичними цілями Сполучених Штатів і Великої Британії, які часто не збігаються. Тоді як США надають перевагу військовому втручання, а Велика Британія наголошує на дипломатії, стратегічне посередництво Канади врівноважує ці підходи через багатосторонні миротворчі зусилля (Derevyanko, 2018). МакМіллан, стверджує, що роль Канади як «серединної» держави дає їй змогу діяти як стабілізуюча сила в тристоронніх відносинах (McMillan, 2005; Jones, 2019). Використовуючи свою миротворчу ідентичність, Канада не лише узгоджує свої інтереси з інтересами США й Великої Британії, а й сприяє колективній безпеці.

Участь Канади в миротворчих місіях є відображенням тонкої дипломатії, яка балансує між жорсткою силою США й м'якою силою Великої Британії. Наприклад, під час місії MINUSMA в Малі Канада зосередилася на аеромедичній евакуації та гуманітарній підтримці, доповнюючи розвідувальні операції Великої Британії та стратегічну військову присутність США. Такий тип координації підвищує оперативну ефективність, зберігаючи при цьому чітку миротворчу ідентичність Канади.

Миротворчі ініціативи Канади також зміцнюють ширші структури безпеки, такі як НАТО й розвідувальний альянс «П'ять очей». Наприклад, тренування, що проводяться в рамках Ініціативи взводу бойового застосування, підвищують готовність миротворчих сил і доповнюють зусилля США із забезпечення безпеки в зонах конфліктів. Ці зусилля посилюють відданість Канади спільним цілям безпеки й поглиблюють співпрацю зі США й Великою Британією.

Крім того, лідерство Канади в питаннях гендерної інклюзії через Ініціативу Елсі відповідає пріоритетам США й Великої Британії в питаннях різноманітності й інклюзії. Ці спільні цінності в миротворчості зміцнюють ідеологічну узгодженість партнерства США, Великої Британії й Канади, підвищують оперативну сумісність у миротворчих операціях (Nadybska, Nadybskyi, 2019).

Тоді як США, як правило, надають перевагу військовому домінуванню в миротворчих операціях, Велика Британія часто схильється до дипломатичних рішень і допомоги в розвитку. Підхід Канади, що поєднує логістичну підтримку, підготовку миротворців і гуманітарну допомогу, поєднує ці пріоритети. Ця посередницька роль гарантує, що миротворчі операції не зосереджуються виключно на військових цілях, але також наголошують на довгострокових зусиллях з розвитку й стабілізації, як це продемонстровано в нещодавніх операціях Канади в Африці (Nadybska & Nadybskyi, 2019).

Миротворчі зусилля Канади також впливають на узгодження політики у відносинах між США й Великою Британією, заохочуючи багатосторонність. Наголошення країни на механізмах колективної безпеки забезпечує участь трьох союзників у скоординованих зусиллях. Участь Канади в ініціативах під проводом НАТО й миротворчих місіях ООН сприяє співпраці, посилюючи взаємопов'язаний характер їхніх стратегій безпеки (Bilan, 2018).

Своїми миротворчими зусиллями Канада відіграє важливу роль посередника між військовими та дипломатичними стратегіями США й Великої Британії. Такий збалансований підхід зміцнює тристоронню співпрацю, просуваючи спільні цінності й забезпечуючи, щоб миротворчі операції вирішували як нагальні проблеми безпеки, так і довгострокові цілі розвитку. Здатність Канади виступати в ролі дипломатичного мосту в рамках партнерства США й Великої Британії зміцнює її важливість у підтримці узгодженості й адаптивності особливих відносин.

Дипломатія середньої сили й перспективи на майбутнє. Миротворча стратегія Канади ілюструє основні принципи дипломатії «серединних держав»: використання м'якої сили, просування багатосторонності й узгодження з міжнародними структурами.

«Серединною державою» в міжнародних відносинах називають державу, яка займає позицію помірного впливу між глобальними наддержавами та меншими або слабшими державами. Ці країни вирізняються не лише своїм економічним чи військовим потенціалом, а й дипломатичною поведінкою, часто наголошуючи на багатосторонності, миротворчості й посередництві в урегулюванні конфліктів. «Серединні» держави здійснюють вплив, діючи як фасилітатори, посередники й інституційні будівничі в глобальних справах, використовуючи дипломатичні стратегії, а не домінування жорсткої сили.

Три концептуальні підходи допомагають пояснити роль «серединних» держав:

1. **Поведінкова перспектива.** Цей підхід зосереджується на типовій поведінці «серединних» держав, такий як сприяння співпраці й каталізація дипломатичних ініціатив. Наприклад, роль Канади в просуванні миротворчих ініціатив демонструє таку поведінку (Nossal, 2015).

2. **Ієрархічна перспектива.** Ця перспектива ранжує держави відповідно до їхніх ресурсів і стратегічного впливу, ставлячи «серединні» держави, такі як Канада, нижче великих держав, таких як США, але вище менших держав. «Серединні» держави роблять свій внесок, формуючи регіональну динаміку, не прагнучи до глобального домінування (Jones, 2019).

3. **Класичний реалізм.** Цей погляд розглядає «серединні» держави як такі, що здатні захищати свої інтереси й формувати міжнародну поведінку за допомогою дипломатичних стратегій та альянсів, навіть якщо їм не вистачає першої сили наддержав (Morgenthau & Thompson, 1985).

«Серединні держави» часто процвітають, роблячи внесок у багатосторонні інституції, такі як Організація Об'єднаних Націй і НАТО. Їхня роль у миротворчих операціях, прикладом якої є операції Канади в Малі й Уганді, демонструє, як вони створюють цінність завдяки своїм внескам, таким як гуманітарна допомога та матеріально-технічна підтримка, а не суто військовій могутності. Така адаптивність дає змогу «серединним» державам залишатися актуальними в мінливих геополітичних контекстах.

«Серединні» держави, такі як Канада, діють між впливом глобальних наддержав, просуваючи співпрацю і стабільність дипломатичними, негегемоністичними засобами. Такі дослідники, як Носсал, стверджують, що акцент Канади на миротворчість відповідає цій ролі середньої сили, надаючи пріоритет багатосторонності й гуманітарним цілям над військовим домінуванням (Nossal, 2018).

Адаптація до нових глобальних викликів. У майбутньому Канада зіткнеться з новими геополітичними викликами, які вимагатимуть подальшої адаптації її миротворчої стратегії. Зміна клімату, кіберзагрози й регіональна нестабільність, особливо в Арктиці, вимагають переоцінки зовнішньополітичних пріоритетів Канади. Науковці наголошують на необхідності для Канади інтегрувати кліматичну стійкість у свої миротворчі операції, зважаючи на зростання частоти конфліктів, пов'язаних із кліматом, у нестабільних державах.

Більше того, значення, що зростає, кібербезпеки й інформаційних війн вимагає від Канади розроблення миротворчих стратегій, спрямованих на боротьбу з нетрадиційними загрозами безпеці. Інтеграція кіберпотужностей у миротворчі місії може підвищити актуальність Канади в майбутніх сценаріях конфліктів, узгоджуючись із пріоритетами союзників, таких як США й Велика Британія, що змінюються (Bhal, 2023).

Зміцнення багатосторонніх інституцій. Майбутні перспективи Канади також залежать від її здатності зміцнювати багатосторонні інституції. Будучи рішучим прихильником міжнародного співробітництва, Канада може посилити свій миротворчий вплив, розширюючи партнерство з такими регіональними організаціями, як Африканський Союз (АС) і Європейський Союз (ЄС). Співпраця із цими інституціями дає Канаді змогу використовувати регіональний досвід і сприяти сталому врегулюванню конфліктів.

Крім того, подальша участь Канади в операціях НАТО з підтримання миру матиме вирішальне значення для збереження впливу в рамках партнерства між США й Великою Британією. Узгоджуючи свої миротворчі зусилля з пріоритетами НАТО, Канада може гарантувати, що вона залишиться невід'ємною частиною трансатлантичних стратегій безпеки.

Дипломатія середньої сили Канади, зосереджена на спеціалізованих миротворчих ролях та ініціативах «м'якої сили», залишається ключовим елементом її зовнішньої політики. З розвитком глобальних викликів безпеки Канаді доведеться адаптуватися, інтегруючи нові можливості, зокрема кібер- і кліматичні стратегії, у свою миротворчу діяльність. Співпрацюючи з багатосторонніми організаціями й продовжуючи підтримувати зв'язок зі США й Великою Британією, Канада може зберегти свій вплив та актуальність у рамках особливих відносин і за їх межами. Ці еволюційні стратегії дають Канаді змогу відповідати на майбутні виклики, зміцнюючи основні цінності багатосторонності й миротворчості.

Висновки. Миротворча спадщина Канади підкреслює роль країни як стратегічного посередника та впливової середньої сили. Завдяки історичним внескам, таким як Суецька криза, і нещодавнім ініціативам, таким як операція PRESENCE в Малі й Ініціатива Елсі, Канада продемонструвала цінність цілеспрямованих багатосторонніх втручань. Еволюція канадської миротворчої діяльності відображає свідомий перехід від розгортання великого військового контингенту до спеціалізованих ролей з акцентом на логістиці, гендерній інтеграції та гуманітарній допомозі.

Здатність Канади балансувати між військовими уподобаннями Сполучених Штатів і дипломатичними нахилами Великої Британії забезпечує її затребуваність у рамках «особливих відносин». Ця тристороння співпраця підкріплюється відданістю Канади спільним цінностям багатосторонності, різноманітності й запобігання конфліктам. Крім того, акцент Канади на гендерній рівності й дипломатії «м'якої сили» збігається з пріоритетами її союзників, сприяючи більшій узгодженості й оперативній сумісності.

У майбутньому роль Канади в миротворчості залежатиме від її здатності вирішувати нові глобальні виклики, зокрема конфлікти, пов'язані з кліматом, і загрози кібербезпеці. Адаптуючи свої стратегії й використовуючи багатосторонні механізми, Канада може й надалі відігравати вирішальну роль у формуванні міжнародних миротворчих зусиль. Стала співпраця з такими організаціями, як НАТО, ООН, і регіональними органами матиме вагоме значення для збереження її впливу.

Насамкінець миротворча спадщина Канади дає цінне уявлення про еволюцію дипломатії середньої сили. Оскільки глобальні виклики безпеки стають дедалі складнішими, здатність Канади впроваджувати інновації та підтримувати партнерські відносини гарантує, що вона залишатиметься важливим гравцем у просуванні міжнародного миру і стабільності.

Аналіз миротворчої спадщини Канади та її впливу на партнерство між США й Великою Британією дав змогу зробити *кілька ключових висновків*:

1. Перехід до спеціалізованих миротворчих операцій. Канада перейшла від широкомасштабних миротворчих операцій до більш спеціалізованих ролей, зосереджених на логістиці, підтримці повітряних перевезень і наданні гуманітарних послуг. Цей перехід був очевидним у таких місіях, як операція PRESENCE в Малі й Уганді, де Канада надавала аеромедичну евакуацію та транспортну підтримку замість розгортання наземних військ. Ці цільові внески дали Канаді змогу зберегти свою роль у міжнародній миротворчій діяльності з обмеженим персоналом.

2. Зосередженість на гендерній інтеграції. Нещодавня миротворча стратегія Канади відображає тверду прихильність до гендерної інтеграції через Ініціативу Елсі. Ця програма призвела до покращення представництва жінок у миротворчих операціях і розширення можливостей для лідерства. Зусилля Канади в цій сфері відповідають ширшим міжнародним тенденціям, сприяючи різноманітності в миротворчих місіях.

3. Посередництво й дипломатична роль посередника. Миротворчі зусилля Канади демонструють її здатність бути посередником між військовим фокусом Сполучених Штатів і дипломатичними пріоритетами Великої Британії. Ця балансувальна роль є важливим аспектом канадської дипломатії середньої сили,

що сприяє тристоронньому співробітництву й забезпечує узгодженість безпекових і гуманітарних ініціатив.

4. Адаптація до нових викликів безпеці. Дослідження виявило увагу, що зростає, Канади до нетрадиційних питань безпеки, таких як інтеграція миротворчих операцій з гуманітарною допомогою і стратегіями кліматичної стійкості. Ця еволюція готує Канаду до вирішення нових глобальних викликів, посилюючи її роль у багатосторонніх структурах, таких як ООН і НАТО.

5. Вплив на тристороннє співробітництво. Стратегічне узгодження Канади з миротворчими зусиллями США й Великої Британії посилює оперативну сумісність і координацію між цими трьома країнами. Зосередженість на спільних цінностях і цілях, таких як гендерна рівність і багатосторонність, посилює вплив Канади в рамках партнерства між США й Великою Британією.

Ці висновки підкреслюють еволюцію підходу Канади до миротворчості, що характеризується стратегічними, нішевими внесками, які відповідають її дипломатії середньої сили. Результати також підкреслюють здатність Канади впливати на глобальну безпеку через посередництво, багатосторонню співпрацю й зосередженість на нових викликах.

References [Список використаної літератури]

- Bercuson, D.J., Hall, R.D., Nicholson, N.L., Krueger, R.R., & Morton, W.L. (2024). U.S.-Canadian relations. *Encyclopedia Britannica*. Retrieved from <https://www.britannica.com/place/Canada> [in English]. [U.S.-Canadian relations / D.J. Bercuson et al. *Encyclopedia Britannica*. 2024. URL: <https://www.britannica.com/place/Canada> (дата звернення: 15.10.2024).]
- Bhal, J. (2023). Rethinking ‘middle powers’ as a category of practice: stratification, ambiguity, and power. *International Theory*, 15(3), 404–427 [in English] [Bhal J. Rethinking ‘middle powers’ as a category of practice: stratification, ambiguity, and power. *International Theory*. 2023. Vol. 15. Is. 3. P. 404–427.]
- Bilan, S., Ivashchuk, M., Rudenko, V., Asaturov, S. (2018). Proceedings of the IV Student Scientific and Practical Conference “The UN in the Modern World” dedicated to the 73rd anniversary of the UN. Kyiv: National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine [in Ukrainian]. [Матеріали IV студентської науково-практичної конференції «ООН в сучасному світі» до 73-ї річниці ООН / С. Білан та інші. Київ : Національний університет біоресурсів і природокористування України, 2018.]
- Byrne, C. (2012). Opening the Windows on Diplomacy: A Comparison of the Domestic Dimension of Diplomacy in Canada and Australia. *The Hague Journal of Diplomacy*, 7(4), 350–395 [in English]. [Byrne C. Opening the Windows on Diplomacy: A Comparison of the Domestic Dimension of Diplomacy in Canada and Australia. *The Hague Journal of Diplomacy*. 2012. Vol. 7. Is. 4. P. 350–395.]
- Chapnick, A. (2019). *Canada on the United Nations security council: A small power on a large stage*. Canada: University of British Columbia Press [in English]. [Chapnick A. *Canada on the United Nations security council: A small power on a large stage*. Canada : University of British Columbia Press, 2019.]
- Derevyanko, I.P. (2018). Asymmetric interdependence between Canada and the USA. Ukraine and the world: Materials of the international scientific and practical conference. (p. 23–25). Kyiv: KNUKiM [in Ukrainian]. [Дерев'янюк І.П. Асиметрична взаємозалежність між Канадою і США. Україна і світ: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. 2018. Київ : КНУКиМ, 2018. С. 23–25.]
- Dorn, W. (2020). *Canada and UN Peacekeeping Fact Sheet*. World Federalist Movement – Canada. Retrieved from <https://trackingcanadaandpeacekeeping.wordpress.com/?s=Dorn> [in English]. [Dorn W. *Canada and UN Peacekeeping Fact Sheet*. World Federalist Movement. Canada, 2020. URL: <https://trackingcanadaandpeacekeeping.wordpress.com/?s=Dorn> (дата звернення: 15.10.2024).]
- Ghittoni, M., Lehouck, L., & Watson C. (2018). *The Elsie Initiative for Women in Peace Operations*. Geneva: Geneva Centre for Security Sector Governance [in English]. [Ghittoni M., Lehouck L., Watson C. *The Elsie Initiative for Women in Peace Operations*. Geneva : Geneva Centre for Security Sector Governance, 2018.]
- Government of Canada. (2023). *Operation PRESENCE – Canada.ca*. Retrieved from <https://www.canada.ca> [in English]. [Government of Canada. *Operation PRESENCE – Canada.ca*. 2023. URL: <https://www.canada.ca> (дата звернення: 15.10.2024).]
- Jones, P. (2019). Middle power liberal internationalism and mediation in messy places: The Canadian dilemma. *International Journal*, 74(1), 119–134 [in English]. [Jones P. Middle power liberal

- internationalism and mediation in messy places: The Canadian dilemma. *International Journal*. 2019. Vol. 74. Is. 1. P. 119–134.]
- Louie, C. (2017). U.S.-Canada Cybersecurity Cooperation. Retrieved from <https://jsis.washington.edu/news/cybersecurity-cooperation-u-s-canada/> [in English]. [Louie C. U.S.-Canada Cybersecurity Cooperation. 2017. URL: <https://jsis.washington.edu/news/cybersecurity-cooperation-u-s-canada/> (дата звернення: 20.10.2024).]
- Maloney, S. (2018). Canada's shift from peacekeeping to war-fighting: The Afghanistan experience. *Journal of Military and Strategic Studies*, 21(1), 15–34.
- Martin-Brûlé, S.-M., & von Hlatky, S. (2018). Peace first? What is Canada's role in UN operations? *International Journal*, 73(2), 187–204. Retrieved from <https://www.jstor.org/stable/26499682> [in English]. [Martin-Brûlé S.-M., von Hlatky S. Peace first? What is Canada's role in UN operations? *International Journal*. 2018. Vol. 73. Is 2. P. 187–204.]
- McCullough, C. (2016). *Creating Canada's peacekeeping past: International influence and identity*. Vancouver: University of British Columbia Press [in English]. [McCullough C. Creating Canada's peacekeeping past: International influence and identity. Vancouver : University of British Columbia Press, 2016.]
- McMillan, M. (2005). *Paris 1919: Six Months That Changed the World*. In R. Holbrooke (Ed.). Toronto: Random House Trade Paperbacks.
- Morgenthau, H. J., & Thompson, K. W. (1985). *Politics among nations: The struggle for power and peace* (6th ed.). New York: McGraw Hill. [in English]. [Morgenthau H.J., Thompson K.W. Politics among nations: The struggle for power and peace (6th ed.). New York : McGraw Hill, 1985.]
- Nadybska, O., & Nadybskyi, M. (2019). Strategic partnership Canada – USA: Experience of asymmetric relations. *Politykus*. Vol. 5. P. 49–53 [in Ukrainian] [Надибська О., Надибський М. Стратегічне партнерство Канада – США: досвід асиметричних відносин. *Політикус*. 2019. № 5. С. 49–53.]
- Nossal, K. R., Roussel, S., & Paquin, S. (2015). *The Politics of Canadian Foreign Policy* (4th ed., pp. 424). Canada: McGill-Queen's University Press [in English]. [Nossal K.R., Roussel S., Paquin S. The Politics of Canadian Foreign Policy. Canada : McGill-Queen's University Press, 2015. 4th ed. P. 424.]
- Saideman, S.M. (2017). What the Afghanistan mission teaches Canada. *International Journal*, 72(1), 131–141 [in English]. [Saideman S.M. What the Afghanistan mission teaches Canada. *International Journal*. 2017. Vol. 72. Is. 1. P. 131–141.]
- Shin, D. (2015). A Critical Review of the Concept of Middle Power. Retrieved from <https://www.e-ir.info/pdf/60016> [in English]. [Shin D.A Critical Review of the Concept of Middle Power. 2015. URL: <https://www.e-ir.info/pdf/60016> (дата звернення: 21.10.2024).]

Стаття надійшла до редакції 03.02.2025

Diug S. R.

Department of International Relations and Diplomatic Service
Ivan Franko National University of Lviv,
Universytetska Str., 1, Lviv, 79000, Ukraine

CANADA'S PEACE-BUILDING ROLE IN THE CONTEXT OF THE SPECIAL RELATIONSHIPS OF THE USA AND GREAT BRITAIN

Summary

The article is devoted to the study of Canada's peacekeeping activities in the context of special relationships and modern challenges with the United States and Great Britain. Canada's historical and contemporary peacemaking efforts were examined, highlighting its impact on partnerships with the United States and Great Britain. Building on previous research on the 'special relationship', it establishes a new understanding of Canada's strategic engagement, offering a 'fresh perspective' on the role of mediator between these allies. At the same time, the unique status of this country as a "middle power" in maintaining peace and stability from the moment of the Suez crisis to the present is emphasized. Her role in the "special relationship" between the United States and Great Britain is often left out of direct recognition. The research covers a wide range of topics,

including the historical roots of Canadian peacekeeping beginning with the Suez Crisis of 1956 and its evolution in the face of changing global threats. Also reviewed is the Elsie Initiative, which promotes increased gender diversity in peacekeeping operations in line with the other two countries' global security goals. Using a qualitative research method, the article traces how Canada's commitment to multilateralism contributes to its international influence and the strengthening of tripartite cooperation within the framework of NATO and the UN. Through peacekeeping operations, the country consistently plays an important role in improving cooperation, promoting multilateralism and conflict resolution. The article is based on a qualitative analysis that includes historical research, policy review, and thematic analysis, allowing Canada's peacekeeping contribution to be considered within the broader context of international relations. It is concluded that Canada is adapting its strategies to new global challenges, such as climate change and cyber threats, ensuring a balance between US military interests and UK diplomatic priorities. This strengthens its position in international structures and increases interoperability with key allies. This research provides valuable insights into Canada's contemporary contribution to peacekeeping, its strategic adaptation to global change, and its potential to expand its impact through focused, innovative approaches to international diplomacy and security.

Key words: Great Britain, Canada, partnership, USA, diplomacy.

УДК 327.8 (510)

Запорожець О. Ю.

канд. політ. наук, доцент,

кафедра міжнародної інформації

Навчально-науковий інститут міжнародних відносин

Київський національний університет імені Тараса Шевченка,

вул. Юрія Іллєнка, 36/1, м. Київ, 04119, Україна

E-mail: oxanza@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0784-9253>

DOI <https://doi.org/10.32782/2707-5206.2025.39.3>

ПРОПАГАНДА КНР У СОЦІАЛЬНИХ МЕДІА: ІНСТРУМЕНТИ ПРИХОВАНОГО ВПЛИВУ

Стаття присвячена інструментам поширення пропаганди КНР у соціальних медіа. На основі аналізу й систематизації зарубіжних наукових публікацій і звітів дослідницьких організацій висвітлено особливості використання КНР інструментів прихованого впливу на громадську думку в мережі «Інтернет». Визначено, що для поширення партійної пропаганди в соціальних медіа Комуністична партія Китаю використовує команди онлайн-коментаторів і контент-ферми. Роботу онлайн-коментаторів виконують звичайні громадяни, зокрема студенти, державні службовці, націоналістично налаштовані інтернет-користувачі тощо. Їхні дії координуються партійними організаціями. Основне завдання онлайн-коментаторів – заповнити соціальні мережі проурядовими наративами, спрямувати обговорення політичних тем у сприятливому для державного керівництва напрямі, атакувати критиків та опонентів китайської влади. З погляду змісту домінантними темами є Гонконг, Тайвань, США, а також кризові події, що можуть підірвати авторитет і репутацію державного керівництва КНР. Китайські онлайн-коментатори масово поширюють однотипний контент у різних форматах через велику кількість примітивно зроблених неавтентичних акаунтів. Характерними рисами діяльності китайських онлайн-коментаторів є також низький рівень таргетингу, ситуативність і короткостроковість впливу, мінімальне охоплення й залучення аудиторії тощо. Більш успішною нині є діяльність контент-ферм, які розповсюджують суміш політичного й розважального контенту через посередників на різних онлайн-платформах і здатні впливати на окремі цільові аудиторії на локальному рівні. Зважаючи на кількість онлайн-коментаторів і пропагандистських мереж акаунтів, китайське керівництво зацікавлене в подальшому розвитку й удосконаленні інструментів прихованого впливу на громадську думку в соціальних медіа.

Ключові слова: пропаганда, Китай, онлайн-коментатори, контент-ферми, соціальні медіа.

Постановка проблеми. У ХХІ столітті протистояння між акторами міжнародних відносин відбувається здебільшого в інформаційному середовищі. Це протистояння наративів, змагання за вплив на громадську думку, за контроль над сприйняттям внутрішньої й зовнішньої аудиторії значимих подій і процесів на державному та міжнародному рівнях. Для просування пропагандистських наративів актори міжнародних відносин активно використовують інтернет-середовище, яке надало нові інструменти для маніпулювання громадською думкою. У кіберпросторі уряди мають змогу приховувати свою причетність до поширення

пропаганди й дезінформації, діючи через «посередників» (онлайн-коментаторів) і створюючи ілюзію справжньої громадської активності (астротурфінг).

Однією з країн, яка використовує онлайн-коментаторів для впливу на громадську думку, є Китай. Мережі онлайн-коментаторів і контент-ферм використовуються КНР для поширення проурядових наративів, витіснення загрозливого для керівництва країни контенту й формування сприятливого іміджу держави на міжнародній арені.

Мета статті – визначити особливості діяльності онлайн-коментаторів і контент-ферм, що використовує керівництво Китаю в пропагандистських цілях.

Методологічна основа дослідження. Для досягнення поставленої мети в статті використано загальнонаукові методи. Основою дослідження є аналіз і систематизація зарубіжних наукових публікацій і звітів дослідницьких організацій про операції впливу КНР загалом та інструменти прихованого впливу на громадську думку в мережі «Інтернет» зокрема. Для виявлення особливостей діяльності китайських проурядових онлайн-коментаторів і контент-ферм застосовано метод узагальнення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед актуальних досліджень варто відзначити аналітичний звіт фахівців Інституту стратегічних досліджень Франції, що містить детальний аналіз інструментарію операцій впливу КНР, у тому числі в мережі «Інтернет» (Charon, Vilmer, 2021). У публікації фахівців Стенфордської інтернет-обсерваторії представлено огляд наявних у КНР ресурсів для прямого й прихованого впливу на громадську думку, проаналізовано використання державою комбінації традиційних ЗМІ й соціальних медіа для просування пропагандистських наративів під час протестів у Гонконгу 2019 року, президентських виборів на Тайвані 2020 року та пандемії COVID-19 (DiResta, Miller, Molter, 2020). В іншій публікації американських дослідників проаналізовано тактику й наративи, поширювані мережею неавтентичних акаунтів, пов'язаних із китайським урядом, що заблоковані компанією Twitter у 2021 році (DiResta, Goldstein, Miller, Wang, 2021). Експертами американської компанії з аналізу соціальних медіа Graphika й технологічної компанії Meta опубліковано декілька звітів про діяльність виявлених у 2019–2023 роках китайських мереж неавтентичних акаунтів, які поширювали пропагандистські наративи в соціальних медіа (Nimmo, Eib, Tamora, Francois, Ronzaud, Hubert & Cheng, 2019–2021; Nimmo, Torrey, Franklin, Agranovich, Milam, Hundley, Flaim, 2023).

Виклад основного матеріалу. З приходом до влади Сі Цзіньпіна у 2013 році одним із пріоритетів діяльності Комуністичної партії Китаю (далі – КПК) визначено зміцнення лідерства у формуванні громадської думки, а мережа «Інтернет» була визнана основним полем бою в ідеологічній боротьбі. На першій конференції з пропаганди й ідеологічної роботи як генеральний секретар КПК у 2013 році Сі Цзіньпін наголосив на необхідності «добре розповідати китайські історії» за допомогою більш масштабної, інтенсивної та інноваційної пропаганди (Maiko, 2024).

Для поширення партійної пропаганди в мережі «Інтернет» КПК використовує не лише державні медіа, які поширюють проурядові наративи через офіційні веб-сайти й акаунти в соціальних мережах, а й команди онлайн-коментаторів.

За даними дослідника Ронгбіна Хана, перша згадка про онлайн-коментаторів датується жовтнем 2004 року, коли стало відомо, що міський комітет КПК Чанша провінції Хунань почав наймати таких коментаторів із місячною зарп-

латою в розмірі 600 юаней (Han, 2015). Онлайн-коментаторами можуть працювати репортери чи колумністи з традиційних ЗМІ, державні службовці, а також спеціально завербовані індивіди, які працюють анонімно й отримують невелику грошову винагороду за кожний пост (від 10 до 50 центів).

Обов'язки онлайн-коментаторів зазвичай включають моніторинг онлайн-думок, спрямування громадської думки шляхом участі в обговоренні актуальних тем, створення оригінальних дописів для просування пріоритетів діяльності уряду; роз'яснення політики й заходів, ужитих партією, тощо. У кризових ситуаціях основним завданням онлайн-коментаторів є нейтралізація несприятливих соціально-політичних подій, особливо тих, які можуть спровокувати масові заворушення (Han, 2015).

У ЗМІ й низці наукових публікацій проурядових онлайн-коментаторів охрестили «50-центовою армією Китаю». Однак американські дослідники Гері Кінг, Дженніфер Пан і Маргарет Робертс, проаналізувавши 43 757 публікацій китайських онлайн-коментаторів у соціальних мережах, отриманих з архіву електронних листів за 2013–2014 роки, надісланих відділу пропаганди району Чжангун міста Ганьчжоу в провінції Цзянсі, не знайшли доказів того, що ці коментатори отримували 50 центів за свої дописи. Як виявилося, більшість коментаторів були державними службовцями й працювали в різних державних установах. Розміщення коментарів у соціальних медіа, скоріше за все, було частиною їхньої роботи на державній службі (King, Pan, Roberts, 2017).

За вказівкою партійного керівництва онлайн-коментатори мали сприяти єдності й стабільності за допомогою позитивних наративів та активно керувати громадською думкою під час надзвичайних подій (тобто подій, які можуть спричинити колективні дії).

За даними дослідників, 53,38% дописів були коментарями на урядових веб-сайтах (GanzhouWeb, DajiangWeb, JidanWeb, JiangxiWeb, CCTVWeb тощо), 46,62% – на комерційних онлайн-платформах (Sina Weibo, Tencent Weibo, Baidu Tieba, Tencent Qzone), 29,98% не містили URL-адреси чи назви веб-сайту, на якому було опубліковано контент.

На прикладі вибірки дописів у соціальній мережі Weibo дослідники показали, що понад 70% дописів містили патріотичні гасла, мотиваційні цитати, неаргументовану похвалу партії й урядових програм; 20% – фактичну інформацію про державні програми, проекти й ініціативи; 6% – аргументовану похвалу державного керівництва або критику опонентів влади.

Екстраполювавши масштаби пропагандистської кампанії на решту Китаю, дослідники дійшли висновку, що урядові онлайн-коментатори щороку розміщують у соціальних мережах близько 448 мільйонів повідомлень (King, Pan, Roberts, 2017).

Блейк А. Міллер і Мері Галлагер із Мічиганського університету, проаналізувавши дописи китайських онлайн-коментаторів про саміт G20 в Ханчжоу 2016 року й вибухи небезпечних речовин на складі в порту Тяньцзінь 2015 року, з'ясували, що в першій ситуації більшість публікацій були позитивними коментарями на підтримку керівництва країни, тим самим спрямовуючи обговорення в бажаному для влади напрямі. У ситуації з вибухами на складі в порту Тяньцзінь, спричиненій корупцією та недотриманням правил безпеки компанією, якій належав склад, онлайн-коментатори здебільшого вихваляли хоробрість

пожежників і рятувальників, уникаючи тем корупції чи недоліків в урядовому реагуванні на надзвичайну ситуацію (Miller, Gallagher, 2017).

Прокитайські наративи в мережі «Інтернет» також поширюють націоналістично налаштовані групи інтернет-користувачів, яких ще називають «добровільною 50-центовою армією». Для них характерним є скептичне ставлення до Заходу й розуміння ключової ролі державного керівництва в згуртуванні нації та індустріалізації країни. В обговореннях на онлайн-форумах такі групи можуть висловлювати критичні коментарі щодо певних аспектів державної політики, однак у більшості випадків вони готові мобілізуватися на підтримку КПК.

Під час своїх кампаній проти опонентів китайської влади групи патріотично налаштованих інтернет-користувачів надають перевагу доказам і логіці, а не ідеологічним чи націоналістичним твердженням. Так, члени групи можуть протистояти своїм опонентам, указуючи на їхні логічні й фактичні помилки чи розбіжності в позиціях (тактика «ляпас по обличчю»). Вони також удаються до висміювання опонентів, використовуючи перебільшення, іронію та пародію, щоб підкреслити нелогічність їхньої аргументації. Ще однією тактикою є фішинг, що передбачає поширення сфабрикованого повідомлення на онлайн-платформі, збирання даних про поширення фейку цільовою аудиторією та глузування над довірливістю опонентів (Han, 2015a).

Прикладом такої спільноти націоналістично налаштованих інтернет-користувачів є «Diba» (帝吧), що складається з китайців, які проживають за кордоном, і китайських студентів. Станом на 2019 рік група налічувала 20 мільйонів користувачів у соціальних мережах, включаючи Facebook, Twitter і Weibo (Li, 2019).

Учасники Diba проводять кампанії проти опонентів КПК, у тому числі в західних соціальних мережах, під гаслом «коли Diba починає військову експедицію, пощади не буде для жодної травинки ([when] Diba launches a military expedition not a blade of grass is spared). Перед проведенням «експедиції» група оголошує дату початку кампанії та надає учасникам контент – фото, емодзі, гасла й повідомлення китайською та англійською мовами.

Перша велика «експедиція» Diba відбулася в січні 2016 року після обрання президентом Тайваню представника Демократичної прогресивної партії (ДПП). Тисячі коментарів проти незалежності Тайваню заповнили акаунт новообраного президента в соціальній мережі Facebook, а також протайванські новинні видання Apple Daily й Sanlih News (Griffiths, 2019, April 18).

У відповідь на звинувачення з боку правозахисних організацій китайської влади в серйозних порушеннях прав і свобод уйгурів у квітні 2019 року китайські онлайн-коментатори заповнили зображеннями щасливих людей у Сіньцзяні Facebook-сторінки проуйгурських груп і Всесвітнього уйгурського конгресу. На світлинах із логотипом Центральної армії Diba були зображені усміхнені уйгури в національному одязі з підписами китайською та англійською мовами, такими як «Ми живемо дуже добре». Інші дописи цитували промови президента Китаю Сі Цзіньпіна й державні документи про ситуацію в регіоні. За словами адміністратора однієї з Facebook-сторінок групи, ця «експедиція» мала на меті спростувати неправдиву інформацію про Сіньцзян-Уйгурський автономний район, які поширювали сепаратисти Східного Туркестану (Східний Туркестан – термін, яким уйгури називають автономний район Сіньцзян).

Улітку 2019 року об'єктами атаки групи Diba стали учасники масових протестів у Гонконгу проти законопроекту про екстрадицію, за яким місцева влада

отримала право передавати підозрюваних у скоєнні злочину китайській владі для висунення звинувачень.

Учасники Diba заповнили тисячами коментарів Facebook-сторінки двох гонконгських організацій – Громадянського фронту прав людини (головного організатора протестів) і Національного фронту Гонконгу (місцевої політичної партії).

Типові коментарі на сторінці Громадянського фронту прав людини у Facebook були такого змісту: «бунтівники, які завдали шкоди батьківщині й Гонконгу, мають бути засуджені й суворо покарані»; «за гонконгськими порушниками спокою стоять західні господарі»; «їхні пропозиції не принесуть Гонконгу справжньої свободи й демократії, а лише катастрофу й руїну». Паралельно адміністратори Diba звернулися до своїх підписників із проханням поширювати повідомлення на підтримку поліції Гонконгу в соціальних мережах Facebook і Twitter. Крім того, на сторінці групи у Facebook були розміщені інструкції та технічні поради з використання іноземних соціальних медіа (Chen, 2019, August 7).

КПК також використовує розгалужену мережу з понад 20 мільйонів «добровольців мережевої цивілізації», які розміщують позитивні пости про Китай і збирають інформацію про громадську думку в мережі «Інтернет». Команди мережевих коментаторів складаються з членів Комуністичного союзу молоді Китаю (далі – КСМ) і студентів університетів і коледжів.

Ще на початку 2015 року КСМ (відповідальний за виховання патріотичної молоді), членами якого є громадяни віком від 14 до 28 років, розпочав кампанію із залучення китайської молоді до команд «добровольців мережевої цивілізації», з метою набрати 10,5 мільйонів волонтерів, у тому числі 3,8 мільйона студентів китайських коледжів та університетів (Henochowicz, 2015).

Обов'язки волонтерів мережевої цивілізації включають таке: участь у тематичних онлайн-заходах із нагоди важливих дат (День молоді, День заснування партії, День перемоги над Японією тощо); публікація дописів на підтримку партійної ідеології й політики (до 25 коментарів на місяць); протидія некоректним або шкідливим висловлюванням в інтернеті, що суперечать соціалістичним цінностям і не сприяють етнічній єдності.

Крім того, ці команди добровольців співпрацюють з іншими проурядовими онлайн-коментаторами, комісіями з питань кіберпростору (організації КПК, відповідальні за моніторинг громадської думки в соціальних мережах і протидію шкідливому контенту) і Бюро громадської безпеки (урядові структури, уповноважені відстежувати діяльність громадян на вебплатформах і видавати попередження правопорушникам) (Fedasiuk, 2021, January 12).

Кінцева мета – створити диверсифіковані мережеві команди з онлайн-коментаторів, фахівців з управління громадською думкою та волонтерів мережевої цивілізації. Наприклад, КСМ провінції Гуандун керує командою, що складається зі 100 онлайн-коментаторів, 5000 пропагандистів і понад 800 000 волонтерів інтернет-цивілізації (Fedasiuk, 2021, April 12).

Для впливу на іноземні аудиторії КСМ часто використовує китайських студентів за кордоном, а також китайців іноземного походження, аби створити враження, що поширюваний контент створено місцевими жителями.

Наприклад, КСМ використав китайців корейського походження для підписання петиції на підтримку південнокорейського президента у 2020 році.

На початку епідемії коронавірусу президент Південної Кореї вирішив не забороняти громадянам Китаю в'їжджати на територію Кореї всупереч рекомендаціям Корейської медичної асоціації. 4 лютого 2020 року громадянин Південної Кореї створив петицію на веб-сайті президента, обґрунтовуючи необхідність відправити президента у відставку. Наприкінці місяця, коли кількість підписів під петицією наблизилася до 800 тисяч, на тому ж веб-сайті з'явилася інша петиція на підтримку південнокорейського президента, яка набрала таку саму кількість підписів лише за два дні.

Хоча прямих доказів причетності китайської влади немає, той факт, що за максимально короткий строк петиція отримала майже мільйон підписів, свідчить про організацію цієї кампанії досить потужною структурою (Charon, Vilmer, 2021).

Ще одним інструментом, який використовує Китай для просування пропагандистських наративів у мережі «Інтернет» і впливу на громадську думку, є контент-ферми – це онлайн-платформи, які масово виробляють клікбейт-контент, аби отримати високий рейтинг у пошукових системах і прибуток від реклами. Для поширення своїх повідомлень контент-ферми використовують методи пошукової оптимізації, залучають окремих користувачів соціальних мереж або публікують свої посилання в популярних месенджерах.

Контент-ферми, пов'язані з Китаєм, зазвичай розташовані в Китаї, Малайзії, Тайвані, просувають пропагандистські наративи КПК, а також поширюють наклепницькі чутки про політичних опонентів партії (Diresta, Miller, Molter, Pomfret, Tiffert, 2020).

Показовим прикладом діяльності контент-ферми Китаю на Тайвані є муніципальні вибори 2018 року в тайванському місті Гаосюнь (2,8 млн жителів), під час яких уперше за багато років здобув перемогу кандидат від Гоміньдану (Китайська націоналістична партія). За декілька місяців до виборів кандидат від Гоміньдану й опонент чинного на той час мера міста (представника ДПП Тайваня) був практично невідомим. Однак його офіційна сторінка у Facebook менше ніж за місяць набрала 225 882 «лайків» і 235 038 підписників (середній показник по країні – близько 12 000 підписників). Наприкінці кампанії його акаунт у соціальній мережі мав близько півмільйона підписників: удвічі більше, ніж у його опонента від ДПП.

Важливу роль у виборчій кампанії пропекінського кандидата відіграла група його підтримки у Facebook, яка пропонувала інтернет-користувачам різноманітний контент: тези для розмови, меми й фейкові новини з критикою уряду ДПП. Пізніше було встановлено, що ця група була створена не справжніми шанувальниками кандидатів, а, скоріше за все, контент-фермою з Китаю (Charon, Vilmer, 2021).

Китай через контент-ферми також намагався вплинути на громадську думку напередодні президентських виборів на Тайвані 2020 року. За кілька місяців до виборів у соціальній мережі Facebook почала працювати китайська контент-ферма mission-tw.com («Mission»), чії публікації також поширювалися тайванською контент-фермою nooho.net («Roar»).

«Mission» просувала наративи з критикою тайванського уряду, використовуючи інформацію, основу на реальних фактах, але представлену в оманливий спосіб. Наприклад, в одній із публікацій стверджувалося, що Міністерство оборони Тайваню збиралося витратити гроші на стару модель винищувача (F-16A/B), хоча насправді це була нова модель F-16V.

Про зв'язок контент-ферми «Mission» із Китаєм свідчить часте згадування китайського веб-сайту China-Taiwan.net, створеного Управлінням у справах Тайваню. До того ж деякі публікації «Mission» були репостами статей щоденної газети China Times.

Після блокування соціальною мережею доступу до URL-адрес контент-ферми наприкінці 2019 року «Mission» відновила свою роботу на інших веб-сайтах, таких як missiback.com, pplomo.com, gyfunnews.com, kowwno.com тощо (Diresta, Miller, Molter, Pomfret, Tiffert, 2020).

Інша контент-ферма, через яку Китай намагався вплинути на громадську думку Тайваню, – це новинна мережа Qiqi, що включала низку сторінок із такими назвами, як «Qiqi World», «Qiqi News», «Qiqi Military», «Qiqi life», які налічували кілька десятків тисяч підписників. Qiqi часто публікувала проурядовий політичний контент серед значних обсягів розважального контенту.

За місяць до президентських виборів на Тайвані 48 сторінок у Facebook водночас просуvalи однаковий контент із різних веб-сайтів мережі Qiqi, з метою дискредитувати президента Тайваню й ДПП.

Під час пандемії Covid-19 було створено нові веб-сторінки Qiqi – newqiqi.com, qiqis.org, allqiqi.com, iqiqis.com, xqiqis.com і hotqiqi.com, що містили повідомлення про ефективність реагування китайського уряду на пандемію, теорії змови про американське походження вірусу, а також публікації про китайсько-американські й китайсько-тайванські відносини. Контент Qiqi розповсюджувався здебільшого через акаунти й групи в соціальній мережі Facebook (Charon, Vilmer, 2021).

Окрім вищезгаданих груп онлайн-коментаторів, у 2019 році компанія Twitter виявила китайську мережу акаунтів із наративами, спрямованими на дискредитацію протестного руху в Гонконгу. Оприлюднено акаунти, які поширювали пропагандистський контент.

Проаналізувавши оприлюднені компанією близько 5000 найактивніших акаунтів, дослідники Австралійського інституту стратегічної політики виявили, що в мережі були задіяні спам-акаунти, які раніше публікували аполітичний контент, і «сплячі акаунти» з тривалим періодом бездіяльності й дописами різними мовами, які у 2018 році почали поширювати повідомлення китайською мовою. За три місяці 2019 року акаунти китайської мережі поширили 87 тисяч твітів і ретвітів. Основні наративи – засудження протестувальників Гонконгу, підтримка поліції Гонконгу й верховенства права, а також теорії змови про причетність західних країн до протестів (Uren, Thomas, Wallis, 2019).

Того ж року американська компанія з аналізу соціальних мереж Graphika також виявила китайську пропагандистську мережу, що використовувала зламні або фейкові акаунти на YouTube, Twitter і Facebook. Більшість створених акаунтів мали явні ознаки неавтентичності: імена із символами, відсутність особистої інформації, стоків або вкрадені світлини профілю тощо. Політичні повідомлення поширювалися серед маси розважального контенту різної тематики.

Основний акцент у публікаціях, поширюваних через акаунти мережі впродовж 2019–2020 років, робився на таких темах: протести в Гонконгу, досягнення КНР в економіці, політиці й боротьбі з COVID-19, невдачі США в політичній, економічній сферах і в боротьбі з пандемією, суперництво між США й Китаєм. Усі поширювані наративи відповідали офіційній позиції КПК (Nimmo, Eib, Tamora, 2019).

Якщо у 2019 році основною темою публікацій в акаунтах мережі були протести в Гонконгу, то на початку 2020 року додалися публікації про боротьбу китайської влади з COVID-19. Акаунти мережі здебільшого поширювали повідомлення однакового змісту, використовуючи відео з китайських державних медіа, меми й довгі тексти китайською та англійською мовами. Наприклад, на платформі Youtube акаунти репостили ідентичні відео про успішну боротьбу КНР з пандемією. Ці відео, у свою чергу, надходили з великої кількості акаунтів із західними іменами, які публікували проурядовий контент, змішаний зі спамом. Однак справжніх інтернет-користувачів охопити не вдалося. Усі лайки, поширення й коментарі до публікацій мережі надходили від інших учасників мережі (Nimmo, Francois, Eib, Ronzaud, 2020).

У другій половині 2020 року в мережі з'явилися акаунти з персоналізованими профілями, які виглядали більш правдоподібно. Тематика повідомлень стала ширшою і включала такі питання, як суперництво між США й Китаєм, контроль над озброєнням та економічний розвиток КНР. Збільшилася кількість відео, у яких США зображувалися в негативному світлі, зокрема як країна-гегемон, як найбільша загроза миру у світі тощо.

Більше того, деяким акаунтам мережі вдалося вийти за межі ехокамери й охопити реальних користувачів соціальних мереж. Наприклад, акаунт @jingrunhe зі світлою молодою жінкою в профілі поширював позитивний контент про Китай (зокрема відео «Розвиток Китаю, подорож у часі») і критичні повідомлення про США англійською, мандаринською або кантонською мовами. Деякі дописи акаунту були оригінальними коментарями, що узгоджувалися з наративами китайського уряду щодо Гонконгу, Тайваню, відносин зі США й Австралією. Твітами цього акаунту поділилися китайські послы, виконавчий директор Huawei Europe, чилійський і пакистанський політики, панамська телеведуча, мексиканський письменник тощо.

Інший акаунт «francisw» зі світлою китайською актриси Li Ruoshui в профілі публікував дописи англійською, китайською та іспанською мовами. У Твіттері цей акаунт поширював типові відео мережі, зокрема про перспективу громадянської війни в США після президентських виборів. Його контентом поділилися високопосадовці Венесуели, аргентинський журналіст, канадський комік, британський політичний оглядач тощо. Грецький новинний вебсайт включив цитату з відео акаунту в статтю про відносини ЄС і Китаю, а колумбійський вебсайт процитував твіт про місію Китаю на Місяць.

Крім того, фахівці компанії Graphika виявили чотири YouTube-канали, які використовували персони відомих політичних оглядачів і поширювали власний контент у поєднанні з типовими відео мережі мандаринською або кантонською мовами.

Один Youtube-канал (Li Jian-nan Taiwan) поширював контент від імені коментатора тайванського походження й прихильника «об'єднання» Тайваню з Китаєм, другий канал (Zhang Zhaozhong) – дописи від імені відомого в Китаї військового аналітика й колишнього контрадмірала НВАК (коментарі аналітика на теми від протиракетної оборони до 5G і типові відео мережі англійською та китайською мовами). Третій Youtube-канал (Chan Chi Ho) публікував контент від імені гонконгського політичного діяча з пропекінською позицією, а четвертий канал (Brother Shek Fong Yau) – коментарі колишнього офіцера поліції Гон-

конгу, противника протестів у Гонконгу. Ці Youtube-канали набрали декілька тисяч підписників, а відео мали понад 2000 переглядів.

У рамках пропагандистської мережі використовували також колись створені справжніми користувачами, але неактивні акаунти, які було зламано й перепрофільовано під інші цілі.

До того ж у другій половині 2020 року на сотнях відео мережі з'явилися позначки з назвами новинних компаній, більшість із яких виявилися фейковими організаціями (наприклад, Hong Kong Heat, Dazzling Hong Kong, Xinyue Gong). Поширювані відео тривалістю від 2:30 до 3:30 хвилин містили колажі зображень із західних медіа з озвученням і субтитрами мандаринською, кантонською або англійською мовами. Англомовний контент відрізнявся низькою якістю (Nimmo, Hubert, Cheng, 2021).

Ще одну мережу неавтентичних акаунтів, пов'язаних із китайським урядом, виявила й заблокувала компанія Twitter у 2021 році. Фахівці Стенфордської інтернет-обсерваторії, які отримали доступ до цих даних, умовно назвали цю мережу CNHU. Як з'ясували американські дослідники, 2016 акаунтів, створених у період з квітня 2019 року по лютий 2021 року, поширили 31 269 твітів. Акаунти здебільшого містили оригінальні твіти англійською мовою. Більше ніж половина акаунтів (1459) не мала жодного підписника. Більшість твітів CNHU (30 414) не отримали жодних лайків чи ретвітів. Лише 26 акаунтів мали описи профілю користувача.

У 2019 і 2020 роках акаунти поширювали неполітичний контент, а у 2021 році твіти сфокусувалися на Сіньцзяні, аби представити політику КПК щодо уйгурів у більш сприятливому світлі. Часто твіти містили цитати зі статей китайських державних ЗМІ або скриншоти статей державних медіа без прямого посилання на публікації. До того ж акаунти використовували англомовні хештеги, такі як #Xinjiang, #XinjiangOnline, #StopXinjiangRumors, #China, імовірно, намагаючись витіснити негативні повідомлення щодо цієї теми.

Через цю мережу акаунтів просувалися такі наративи: уйгури Сіньцзяну живуть мирним і щасливим життям; сіньцзянські «освітні та професійні центри» необхідні для запобігання тероризму (1000 твітів із посиланнями на статтю в China Daily із заголовком «Контртерористичні заходи Сіньцзяна захищають права людини»); США навмисно поширюють дезінформацію про порушення прав у Сіньцзяні, переслідуючи політичні цілі. У відповідь на заяву Держсекретаря США, що КНР під керівництвом КПК «здійснила геноцид» проти уйгурів, у Сіньцзяні низка акаунтів поширила цитати з державних ЗМІ, зокрема статті Global Times під заголовком «Мистецтво брехні Помпео: від коронавірусу до геноциду» (DiResta, Goldstein, Miller, Wang, 2021).

Дослідники з Університету Клемсона Даррен Лінвілл і Патрік Воррен також виявили мережу неавтентичних акаунтів у Твіттері, які просували однотипні повідомлення про гарне життя уйгурів і їхню роботу на бавовняних плантаціях (Linville, Warren, 2021). Наприклад, акаунти ділились 13-секундним відео бавовняного поля в Сіньцзяні з хештегами «#humanrights#cotton#xinjiang#forcedlabor#uighur і меседжем «Гарний урожай чудової бавовни». Хештег «#Xinjiang» використано в 60 516 твітах. Майже 40% із цих твітів поширювали акаунти без фолловерів. Схоже, багато цих акаунтів створювалися одночасно, партіями. Зважаючи на неперсоналізовані профілі й погану англійську мову, дослідники припустили,

що ці акаунти створено для реалізації короткострокових цілей – витіснення небажаних для китайської влади наративів.

У першій половині 2023 року американська технологічна компанія Meta (материнська компанія для Facebook, Instagram і WhatsApp) опублікувала звіт про ще одну китайську мережу, яка включала 7704 акаунтів, 954 сторінки й 15 груп у Facebook, а також 15 акаунтів в Instagram. Групи акаунтів ділилися ідентичним контентом китайською та англійською мовами на понад 50 онлайн-платформах і форумах. Здебільшого це були позитивні коментарі про Китай і провінцію Сінцзян, критика США, зовнішньої політики Заходу й опонентів китайського уряду. Дописи містили не лише посилання й цитати зі статей, а й короткі «особисті» коментарі, аби створити вигляд поширення оригінального й більш персонального контенту (Nimmo et al., 2023).

У звіті компанії Meta за листопад 2023 року йдеться про ще дві виявлені мережі неавтентичних акаунтів, пов'язаних із Китаєм. Одна мережа складалася з близько 4800 акаунтів у Facebook, які видавали себе за американців і писали про політику США, відносини між США й Китаєм. Використовуючи підроблені імена, вкрадені чи стокові світлини в профілях, акаунти репостили у Facebook твіти реальних інтернет-користувачів, а також ділилися посиланнями на статті американських ЗМІ.

Інша мережа була меншою, складалася з 13 акаунтів і 7 груп у Facebook, націлених на Тибет та Індію. Акаунти представлялися журналістами, юристами й правозахисниками. Деякі акаунти використовували однакові імена й фото профілів на Facebook і Twitter, а також публікували однаковий контент англійською мовою на цих платформах. Тематика публікацій була досить широкою: регіональні новини, спорт і культура, критика Далай-лами, звинувачення індійського уряду в корупції тощо. Декілька акаунтів видавали себе за американців і ділилися посиланнями на статті американських медіа, таких як: HuffPost, Breitbart, Wall Street Journal і Fox News. Лише одній групі вдалося залучити 1400 фоловерів до її видалення фахівцями Meta (Nimmo, Gleicher, Franklin, Hundley, Torrey, 2023).

Висновки. Таким чином, Китай розгорнув масштабну пропагандистську діяльність у мережі «Інтернет», використовуючи технологію астротурфіngu. Пропаганда КНР спрямована здебільшого на захист політики державного керівництва й формування позитивного сприйняття країни з боку внутрішньої та зовнішньої аудиторій. До поширення пропагандистського контенту в соціальних медіа залучаються звичайні громадяни, чії дії координують партійні організації. Це схоже на реалізацію концепції «народної війни» Мао Цзедуна, але не на справжньому полі бою, а в інтернет-середовищі.

Команди онлайн-коментаторів формуються здебільшого зі студентів, держслужбовців, патріотично налаштованих громадян і представників діаспори, які працюють на безоплатній основі або за невелику плату.

На перспективу Китай прагне створити розгалужені мережі онлайн-коментаторів, які об'єднують професійні команди зі звичайними громадянами як виконавцями поставлених завдань.

Формування команд онлайн-коментаторів зі звичайних громадян негативно позначається як на якості поширюваного контенту, так і на правдоподібності профілів акаунтів, через які розповсюджуються пропагандистські наративи. Наразі

найпоширеніша тактика китайських онлайн-коментаторів полягає в заповненні соціальних мереж великими обсягами досить однотипного контенту в різних форматах. Такі кампанії важко назвати таргетованими, адже пропагандистські меседжі не враховують специфіки цільових аудиторій. Відповідно, вплив на іноземні аудиторії є проблематичним і дуже обмеженим.

Групи онлайн-коментаторів і створювані мережі акаунтів, схоже, не розраховані на довгострокову перспективу, виконуючи ситуативні завдання з коригування громадського сприйняття певних подій і витіснення небажаного для китайської влади контенту.

Інша ситуація спостерігається з контент-фермами, які розповсюджують суміш політичного й розважального контенту через посередників і на різних онлайн-платформах, що дає змогу охопити певні аудиторії та певною мірою впливати на громадську думку на локальному рівні.

Судячи з кількості груп онлайн-коментаторів і постійної роботи над створенням пропагандистських мереж акаунтів, китайське керівництво зацікавлене в подальшому розвитку й удосконаленні інструментів прихованого впливу на громадську думку в соціальних медіа.

Отже, убачається перспективним подальше дослідження пропаганди КНР у мережі «Інтернет», зокрема аналіз тематики пропагандистського контенту й джерел його поширення, динаміки розвитку мереж онлайн-коментаторів, специфіки діяльності контент-ферм і їх впливу на цільові аудиторії, вивчення способів поширення пропаганди КНР на іноземні аудиторії, а також виявлення нових підходів і тактик у використанні технології астротурфінгу в інтернет-середовищі.

References [Список використаної літератури]

- Charon, P. & Vilmer, J-B. J. (2021). Chinese Influence Operations: A Machiavellian Moment [in English]. [Charon P., Vilmer J-B.J. Chinese Influence Operations: A Machiavellian Moment. October 2021. URL: <https://www.irsem.fr/report.html> (дата звернення: 04.09.2024).]
- Chen, L. (2019, August 7). China troll army's battle expeditions leap Great Firewall to target Hong Kong anti-government protests [in English]. [Chen L. China troll army's battle expeditions leap Great Firewall to target Hong Kong anti-government protests. 7 August 2019. URL: <https://www.scmp.com/news/china/society/article/3021798/china-troll-armys-battle-expeditions-leap-great-firewall> (дата звернення: 05.11.2024).]
- Diresta, R., Miller, C., Molter, V., Pomfret, J., & Tiffert, G. (2020). Telling China's Story: The Chinese Communist Party's Campaign to Shape Global Narratives [in English]. [Telling China's Story: The Chinese Communist Party's Campaign to Shape Global Narratives / R. Diresta et al. July 20, 2020. URL: https://stacks.stanford.edu/file/druid:pf306sw8941/sio-china_story_white_paper-final.pdf (дата звернення: 06.11.2024).]
- DiResta, R., Goldstein, J.A., Miller, C., & Wang, H. (2021). One Topic, Two Networks: Evaluating Two Chinese Influence Operations on Twitter Related to Xinjiang [in English]. [One Topic, Two Networks: Evaluating Two Chinese Influence Operations on Twitter Related to Xinjiang / R. Diresta et al. December 2, 2021. URL: <https://cyber.fsi.stanford.edu/news/twitter-takedown-december-2021-> (дата звернення: 07.01.2025).]
- Fedasiuk, R. (2021, January 12). Buying Silence: The Price of Internet Censorship in China [in English]. [Fedasiuk R. Buying Silence: The Price of Internet Censorship in China. January 12, 2021. URL: <https://cset.georgetown.edu/article/buying-silence-the-price-of-internet-censorship-in-china/> (дата звернення: 14.01.2025).]
- Fedasiuk, R. (2021, April 12). A Different Kind of Army: The Militarization of China's Internet Trolls. *China Brief*, 21, 7, 8–18 [in English]. [Fedasiuk R. A Different Kind of Army: The Militarization of China's Internet Trolls. *China Brief*/ 2021. Vol. 21. Is. 7. P. 8–18. URL: <https://jamestown.org/program/a-different-kind-of-army-the-militarization-of-chinas-internet-trolls/> (дата звернення: 06.11.2024).]
- Griffiths, J. (2019, April 18). How Chinese internet trolls go after Beijing's critics overseas. *CNN* [in English]. [Griffiths J. How Chinese internet trolls go after Beijing's critics overseas. *CNN*. 2019. April 18. URL:

- <https://edition.cnn.com/2019/04/18/tech/china-uyghurs-internet-trolls-facebook-intl/index.html> (дата звернення: 03.12.2024).]
- Han, R. (2015). Manufacturing Consent in Cyberspace: China's "Fifty-Cent Army". *Journal of Current Chinese Affairs*, 44 (2), 105–134 [in English]. [Han R. Manufacturing Consent in Cyberspace: China's "Fifty-Cent Army". *Journal of Current Chinese Affairs*. 2015. Vol. 44. Is. 2. P. 105–134. <https://doi.org/10.1177/186810261504400205>.]
- Han, R. (2015a). Defending the Authoritarian Regime Online: China's "Voluntary Fifty-Cent Army". *The China Quarterly*, 224, 1006–1025 [in English]. [Han R. Defending the Authoritarian Regime Online: China's "Voluntary Fifty-Cent Army". *The China Quarterly*, 2015. Is. 224. P. 1006–1025. <https://doi.org/10.1017/S0305741015001216>.]
- Henochowicz, A. (2015, April 13). Translation: Youth Volunteers to Spread Sunshine Online. *China Digital Times* [in English]. [Henochowicz A. Translation: Youth Volunteers to Spread Sunshine Online. *China Digital Times*. 2015. April 13. URL: <https://chinadigitaltimes.net/2015/04/translation-youth-volunteers-to-spread-sunshine-online/> (дата звернення: 17.01.2025).]
- King, G., Pan, J. & Roberts, M. E. (2017). How the Chinese Government Fabricates Social Media Posts for Strategic Distraction, not Engaged Argument. *American Political Science Review*, 111, 3, 484–501 [in English]. [King G., Pan J., Roberts M.E. How the Chinese Government Fabricates Social Media Posts for Strategic Distraction, not Engaged Argument. *American Political Science Review*. 2017. Vol. 111. Is. 3. P. 484–501. <https://doi.org/10.1017/S0003055417000144>.]
- Li, J. (2019, July 23). An army of China's internet trolls has a message for Hong Kong protesters. *Quartz* [in English]. [Li J. An army of China's internet trolls has a message for Hong Kong protesters. *Quartz*. 2019. July 23. URL: <https://qz.com/1672487/chinas-internet-trolls-target-hong-kong-protesters-> (дата звернення: 12.11.2024).]
- Linville, D. & Warren P. (2021, December 1). Understanding the Pro-China Propaganda and Disinformation Tool Set in Xinjiang. *Lawfare* [in English]. [Linville D., Warren P. Understanding the Pro-China Propaganda and Disinformation Tool Set in Xinjiang. *Lawfare*. 2021. December 1. URL: <https://www.lawfareblog.com/understanding-pro-china-propaganda-and-disinformation-tool-set-xinjiang> (дата звернення: 20.11.2024).]
- Maiko, I. (2024, February 16). China's Expanding Influence Operations: Online Propagandists Play the Long Game. [in English]. [Maiko I. China's Expanding Influence Operations: Online Propagandists Play the Long Game. 2024. February 16. URL: <https://www.nippon.com/en/in-depth/d00971/> (дата звернення: 13.01.2025).]
- Miller, B.A. & Gallagher, M. (2017). Astroturfing in China: Three Case Studies. [in English]. [Miller B.A., Gallagher M. Astroturfing in China: Three Case Studies. 2017. February 17. URL: <https://www.almendron.com/tribuna/wp-content/uploads/2017/02/astroturfing-in-china-three-case-studies.pdf> (дата звернення: 06.11.2024).]
- Nimmo, B., Eib, C.S. & Tamora, L. (2019). Cross-Platform Spam Network Targeted Hong Kong Protests. [in English]. [Nimmo B., Eib C.S., Tamora L. Cross-Platform Spam Network Targeted Hong Kong Protests. 09.2019. URL: <https://graphika.com/reports/spamouflage> (дата звернення: 08.01.2025).]
- Nimmo, B., Francois, C., Eib, C. S. & Ronzaud, L. (2020). Return of the (Spamouflage) Dragon. [in English]. [Return of the (Spamouflage) Dragon / B. Nimmo et al. 04.2020. URL: https://public-assets.graphika.com/reports/Graphika_Report_Spamouflage_Returns.pdf (дата звернення: 10.01.2025).]
- Nimmo, B., Hubert, I. & Cheng, Y. (2021). Spamouflage Breakout. Chinese Spam Network Finally Starts to Gain Some Traction [in English]. [Nimmo B., Hubert I., Cheng Y. Spamouflage Breakout. Chinese Spam Network Finally Starts to Gain Some Traction. 02.2021. URL: <https://graphika.com/reports/spamouflage-breakout> (дата звернення: 07.02.2025).]
- Nimmo, B., Torrey, M., Franklin, M., Agranovich, D., Milam, M., Hundley, L., & Flaim, R. (2023, August). Adversarial Threat Report [in English]. [Adversarial Threat Report / B. Nimmo et al. August 2023. URL: <https://transparency.meta.com/uk-ua/metasecurity/threat-reporting/> (дата звернення: 14.02.2025).]
- Nimmo, B., Gleicher, N., Franklin, M., Hundley, L., & Torrey, M. (2023, November). Adversarial Threat Report [in English]. [Adversarial Threat Report / B. Nimmo et al. November 2023. URL: <https://transparency.meta.com/uk-ua/metasecurity/threat-reporting/> (дата звернення: 14.02.2025).]
- Uren, T., Thomas, E., & Wallis, J. (2019). Tweeting through the Great Firewall. [in English]. [Uren T., Thomas E., Wallis J. Tweeting through the Great Firewall. 03 September 2019. URL: <https://www.aspi.org.au/report/tweeting-through-great-firewall> (дата звернення: 04.12.2024).]

Стаття надійшла до редакції 24.02.2025

Zaporozhets O. Yu.

Department of International Information
Educational and Scientific Institute of International Relations
Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Yuriia Illienka Str, 36/1, Kyiv, 04119, Ukraine

CHINA'S PROPAGANDA IN SOCIAL MEDIA: COVERT INFLUENCE TOOLS

Summary

The article is focused on the tools of China's propaganda in social media. Based on the analysis and systematization of Western scientific articles and reports of research organizations, China's approach to the use of covert influence tools for shaping public opinion on the Internet is highlighted. It is found out that the Chinese Communist Party (CCP) uses online commentators' teams and content farms to spread party propaganda on social media. The ordinary citizens, in particular students, government employees and nationalistic Internet users, are engaged as online commentators. Their activities are controlled and coordinated by CCP organizations. The task of online commentators is to flood social networks with progovernment narratives, to guide discussion of political topics in accordance with CCP views as well as to counter criticism of Chinese government. In terms of content, the key topics are Hong Kong, Taiwan, the United States, as well as crisis events that could undermine the authority and reputation of Chinese government. The online commentators massively spread identical content in different formats through many obviously fake accounts. The activities of Chinese online commentators are also characterized by a low level of targeting, situational and short-term effects, minimal audience reach and engagement, etc. More successful are the activities of content farms that spread a mixture of political and entertainment content through intermediaries and on various online platforms and can influence certain target audiences at local level. Given the number of online commentators' teams and expansion of propaganda networks, Chinese authorities are interested in further developing and improving covert influence capabilities to shape public opinion on social media.

Key words: propaganda, China, online commentators, content farms, social media.

UDC 327

Poble D. K.

Professor Assistant

Department of International Relations

Odesa I. I. Mechnikov National University,

Frantsuzkyi blvd, 24/26, Odesa, 65058, Ukraine

E-mail: dmitry_poble@onu.edu.ua, dmitrypoble@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5898-3343>

DOI <https://doi.org/10.32782/2707-5206.2025.39.4>

Medynska D. O.

4th-year student

Department of International Relations

Odesa I. I. Mechnikov National University,

Frantsuzkyi blvd, 24/26, Odesa, 65058, Ukraine

E-mail: medinskaya.diana@gmail.com

DOI <https://doi.org/10.32782/2707-5206.2025.39.4>

FOREIGN POLICY OF THE UNITED STATES AND FRANCE IN THE SAHEL COUNTRIES: CONTEMPORARY ASPECT

The primary purpose of the study is to identify the peculiarities of the evolution of US and French foreign policy in the Sahel region from the 1990s to the present. The subject seems to be quite relevant because of its direct importance for understanding the current geopolitical processes in the Sahel region, which is one of the most complex and unstable regions in the world. Despite the availability of studies by both domestic and foreign authors that touch on various aspects of the foreign policy of the United States and France in the Sahel, a specialized, holistic scientific approach to the comprehensive study of their interaction in this region has not yet been formed. Given the growing terrorist threat, socio-economic problems, and international aggravations, such as Russia's war against Ukraine and the contradictions in the Gaza Strip, studying the actions of these global players is important for the international scientific community. The practical relevance lies in studying the foreign policy aspects of France and the United States in the Sahel region and using their experience to strengthen the position of Ukrainian diplomacy in the region. Two main methods were used to analyze the research subject, such as case and event analysis. Both methods made it possible to consider the key features of the problem and provide its abbreviated description. In this paper, an attempt was made to track the fluctuations in the foreign policy of the State Department and the Quai d'Orsay department associated with the permanent instability of this African region and the geopolitical challenges that shake our planet.

Key words: the Sahel region, geopolitical processes, the growing terrorist threat, the contradictions in the Gaza Strip, international aggravations, global players, the fluctuations in the foreign policy, geopolitical challenges.

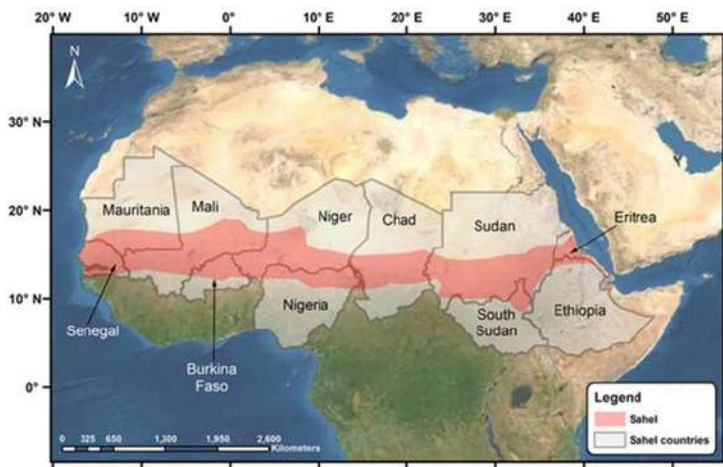
Introduction. The political activities of the United States and France in the Sahel countries deserve special attention because this region, which covers 6 countries of Sub-Saharan Africa has become an arena for complex geopolitical challenges and strategic interests of both states. The chronological framework of the article covers the beginning of the 21st century, when the countries of the Sahel began to

face serious political problems, which therefore prompted them to seek international support. This period lasts until 2024, which is an important moment in the context of modern international politics. In this volatile time, the foreign policy of France and the United States in the Sahel reflects not only the strategic interests of these countries, but also their response to the new challenges facing the region. The study of the dynamics of these relations makes it possible to understand how geopolitical factors affect the development of the Sahel countries and create global trends in international politics.

Materials and methods. The materials of the study are based on the content of international documents, research papers of international think tanks, articles written by national, and international scientists, analytical reviews of the mass media, etc. Some elements of the case study, event analysis, and fragmentary comparative methods were applied to find out how historical processes of colonization, decolonization, and geopolitical factors have led to turbulence and fluctuation in the foreign policy of the United States in the Sahel region and to analyze France's role as a former colonial power, its current political and military initiatives in the region, and the historical context of French influence. The instruments of discourse analysis were applied to identify the key strategic interests, methods and tools used by the United States and France to influence the political, economic, and security situation in the region.

The aim of the article is to examine the peculiarities of the evolution of US and French foreign policy in the Sahel region from the 1990s to the present.

Results and Discussions. The region of sub-Saharan Africa that shows the most significant decline of democracy is the Sahel. It is a semi-arid belt that extends from the Sahara Desert in the north to the tropical savannas in the south, connecting North Africa with the wetter areas of the south (ResearchGate, 2022, Annex 1).

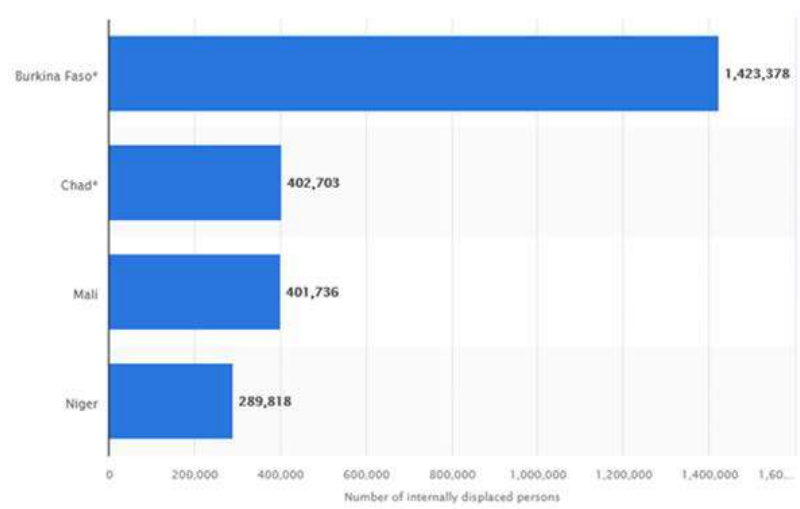

Annex 1. Map of the Sahel region and countries

Source: researchgate.net. URL: https://www.researchgate.net/figure/Map-of-the-Sahel-region-and-countries_fig1_359808636

In the past few years, countries in the Sahel region have experienced several coups and attempts to seize power, which were caused by increased extremist violence (Yerman, 2023).

Researchers note a sharp surge in the activity of radical militants in the Sahel region in 2022. This region accounted for 43% of all deaths caused by terrorists. Experts in African politics predict that the situation will only get worse in the future as the level of violence continues to rise. The Office of the United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR) warns that the situation in the Sahel 1 countries in 2022 has reached a critical point, as the ongoing violence in the region has forced more than 3 million people to become internally displaced for the first time. Humanitarian needs in Burkina Faso, Chad, Mali, and Niger are growing due to escalating violence, which is forcing more and more people to flee (UNHCR, 2022, Annex 2).

Annex 2. Number of internally displaced persons (IDP) in central Sahel as of 2021, by country

Source: statista.com URL: <https://www.statista.com/statistics/1237251/internally-displaced-persons-in-the-sahel/>

This poses serious problems for the stability of democracy in the region, accompanied by a deterioration in security for the local population.

The African continent has never experienced a lack of attention from the strong world powers during colonial empires. Each maritime European state sought to have at least a small, but its own possession, trade factory, or outpost. During the Cold War, the Sahel region also became an ideological front. For example, the Soviet Union spread the idea of African socialism on the continent and supported various dictators and "cannibals" as much as possible. Instead, France and the United States sought loyal regimes for themselves and supported them in opposition to the USSR.

The situation is even more complicated now as the number of players who are interested in Africa has increased significantly. This can be explained by several factors. First, geographical proximity. If for Europeans the route to Asia or the Amer-

icas required crossing the ocean, Africa was closer, and sea travel along the coast was safer. Secondly, colossal reserves of natural resources. The UN estimates that Africa owns 30% of the world's mineral reserves, including 12% of oil and 8% of natural gas. In addition, the continent is home to up to 40% of the world's gold reserves, as well as 90% of chromium and platinum (UN Environment Programme, 2022).

After independence, African countries faced serious difficulties due to socio-economic and cultural backwardness. Political regimes often and quickly replaced each other and were mostly corrupt, which was a great test for the countries of the Sahel region. Despite the fact that most countries in this region have significant mineral reserves, they continue to be economically dependent on external forces. This creates additional difficulties in achieving stable economic development and provides external actors with the opportunity to influence the internal affairs of these countries, which deepens their dependence and complicates the processes of democratization and development.

The main reasons for the instability of the Sahel countries are the high level of corruption and the weakness of the state apparatus. In general, African countries traditionally occupy top positions in the world rankings of corruption and low levels of development of state institutions and human potential. The education system on the continent is also experiencing significant difficulties, with only 46% of the population having secondary education, and only 26% have complete secondary and tertiary education. In addition, in the countries of the Sahel, as in many other parts of Africa, there is a significant gap between the state and society. Often there are no effective social relations between the government and the population, which actually leads to the "absence" of the state in the usual sense. This complicates the implementation of public policy, because there are no sustainable mechanisms for governance, responsibility or support for institutions that could ensure development, security and social services.

For the Sahel region, military coups are not unique in history, but the situation has clearly escalated in recent years. Almost every country in this region has had several coups since independence, that is, during the last decades (Kalchenko, 2024, p. 62). The periods of rule of military juntas were often replaced by short periods of democracy. However, even with the support of Western powers, many democratic governments proved ineffective. Countries often plunged into corruption and bureaucracy, which reduced the prestige of democratic systems among the population. One of the reasons for military coups is that at the beginning of the XXI century, the Sahel faced a serious problem of Islamic fundamentalism and jihadism, which has significantly worsened in the last decade. State borders in this region were determined during the colonial division of Africa, which was often carried out in Europe on paper without taking into account real ethnic, religious and cultural characteristics. Therefore, within the same country, different communities are often found, which are sometimes even separated by borders. This created opportunities for terrorist groups such as al-Qaeda and the Islamic State, which used the situation to call for border revisions in regions with compact Muslim populations, and began active action.

In such a situation, democratic and military leaders were forced to look for new support from outside, which Russia has become. The restoration of dictatorships in the region actually began when Moscow began to increase its influence on the African continent, gradually pulling it into its geopolitical orbit (Beauclair, 2023).

Moscow tried to present its role as a defender of traditional values and a liberator of poor Africa from the “colonial yoke”. And indeed, propaganda works: 87% of the population of Mali have a positive attitude towards Russia, and 60% of young people show strong sympathy for this country.

Another important tool for spreading Russian influence in Africa was mercenaries, in particular militants of the so-called Wagner PMC (now the Afrika Korps). Their activities first became visible in 2016 in the Central African Republic, where a civil war broke out four years earlier. The mercenaries helped break up the rebel coalition and ensured that President Faustin-Archange Touadéra retained power. As a token of gratitude, Touadéra allowed the Wagnerites to establish their main African base in the country. Today, these militants train the government army and guard the president himself (Yanyuk, 2024). However, their presence is accompanied by war crimes – at the beginning of 2022, they killed at least 65 civilians.

It is thanks to access to Russian military equipment and the absence of restrictions related to humanitarian or international norms that Wagner mercenaries have achieved significant success in the fight against insufficiently equipped and trained jihadists. However, they have not achieved complete success in any of the countries, which indicates the limitation of effectiveness even with significant military support.

This led to a series of uprisings in the 2020s, where the rebels mostly relied on Western support in their struggle. In 2019, a military coup took place in Sudan in which the army removed President Omar al-Bashir, who had ruled the country for nearly three decades (Ray, 2024). Sudan is a complex country where most of the resources and power are concentrated in the capital, Khartoum, while the regions receive significantly less, causing discontent among the local population. Due to this unequal distribution of resources and influence, unstable relations arise between the center and the periphery. As a result, some regions begin to arm themselves, and local tribes form their own armed units. This leads to the fact that the state loses its monopoly on the use of force, which creates additional conditions for military coups. Secondly, it is the result of conflicts that arose during the Cold War. They led to the militarization of peripheral regions where local armed groups gained access to weapons. This led to the widespread distribution of weapons among the population, which increased instability and contributed to the emergence of local armed conflicts.

Instability in the Sahel region is confirmed by another armed coup in Mali. Since independence in 1960, Mali has experienced five military coups, including the most recent in 2020 and 2021. Thus, the instability in Mali is a reflection of deep political and social problems that require a comprehensive solution. Despite periods of change, each of the coups turned out to be a temporary means of resolving conflicts without leading to a sustainable improvement in the situation. To stabilize the country, it is necessary not only to change government structures but also to work to restore public trust in political institutions and ensure good governance.

Military coups in the countries of the Sahel region cannot be evaluated without a detailed analysis of the events in Niger, since this case is of strategic importance for both France and the United States. On July 26, 2023, another military coup took place in Niger – the fifth since the country gained independence in 1960. A group of military personnel, including not military personnel but soldiers of the Presidential Guard, carried out a coup d'état, announcing the removal of the legitimately elected government and the creation of the Committee for the Salvation of the Homeland,

which should govern the country during the transition period (Ehrman, 2023). The second important reason for the coup was the precarious security situation in Niger, which, like other states in the Sahel, suffers from the activities of Islamist extremist groups (Hawkins, 2024). These groups have significant social support among certain segments of the population, specifically among nomadic tribes such as the Tuaregs. Niger is at the center of hostilities on most of its borders: six of the seven border sections periodically clashed with jihadist groups. Despite significant military and financial assistance from France and the United States, the government was unable to provide effective security, which caused discontent in society and increased criticism of the political leadership.

The third factor was economic instability, which deepened the country's socio-economic problems. Despite the availability of natural resources such as uranium and oil, Niger remains one of the poorest countries in the world. A large part of the population lives below the poverty line, and economic inequality only worsens social tensions. The lack of effective redistribution of resources and chronic problems with economic development increased the discontent of the population and became an additional impetus for the coup. Against the backdrop of economic problems, anti-Western sentiments are also growing, which are becoming more and more large-scale. Many Nigerians blame France for their problems, arguing that the former metropolis actively interferes in the internal affairs of the country, supporting the pro-French government. This, in their opinion, allows France to exploit Niger's natural resources free of charge. Such an opinion arose, of course, not without outside interference, in particular the interference of the Kremlin's narratives.

In general, political instability caused by both internal and external factors can be clearly traced in the Sahel region. Internal factors are the high corruption of governments, which significantly affects their ability to effectively govern countries. External factors are the growing influence of Moscow, which actively uses this instability to its advantage. Fearing their own people and political rivals, local leaders turn to Russia for help, becoming completely dependent on its support. Russian mercenaries and the military become the main pillars of these regimes, forcing dictators to obey the Kremlin's demands (Yanyuk, 2024). This partnership is not free: first, African countries dependent on Moscow are severing relations with Western powers, stopping the supply of resources, which is detrimental to Russia's opponents. Secondly, in the international arena, in particular in the UN, these countries support resolutions that are beneficial to Moscow. In addition, the Kremlin puts forward additional requirements that African leaders are forced to fulfill in order to maintain their power.

The turbulence and instability that has gripped the Sahel region pose a serious threat not only to African countries, but also to the international community. The region has become a point of tension that can negatively affect global security, especially due to the growth of terrorist activity, exacerbation of social conflicts, and a high level of migration crises. Nevertheless, the last decade has shown that a new “struggle for Africa” has emerged, with the Sahel occupying one of the central places. Despite all the above challenges and problems that exist in the region, all influential states are now interested in this continent. The United States, the EU, China, Russia and other countries have their own large investment projects here. Former President of the United States, Barack Obama, noted that if sub-Saharan Africa remains vulnerable to economic hardship, civil conflict, and political instability, then competition

for natural resources from the world's leading powers, including China, will only intensify. This will make it more difficult for the United States to protect its national interests on the continent.

The US administration attached great importance to relations with developing countries, in particular with African states. And it's not just limited to natural resources like cobalt, diamonds, and other African riches. In the coming years, large-scale changes are expected here, which could radically change the perception of Africa as a continent of constant hunger and poverty (Chappell, 2021). At the same time, the growing competition in the Sahel between world powers creates risks of escalation of conflicts and further destabilization.

After Donald Trump's victory, US policy towards Africa may take unexpected turns compared to the more predictable policies of the Democrats. Given the plans and recommendations outlined in the Project 2025 report, which was prepared by right-wing think tanks and lobby organizations led by the Heritage Foundation, significant changes in approaches to the African continent can be expected (Schaaf, 2024). For example, it is planned to strengthen cooperation with France to fight terrorism and contain Russian influence in North Africa. Instead of providing assistance in the form of grants, the report proposes to transfer financial support to African countries to the format of loans and focus on economic growth through the participation of the US private sector. As part of this strategy, it is planned to support African military forces to protect American interests, with a focus on several strategic countries to form mutually beneficial partnerships. It is also recommended to abandon US "cultural" policies, such as LGBT rights and gender equality, and focus on security and economic issues, which, according to Trump's advisers, will help strengthen common interests between the United States and African partners.

France's foreign policy in the Sahel region is largely based on historical ties that were established in colonial times, when most of the territories of this region, in particular Burkina Faso, Mauritania, Niger and Mali, were under its control. Despite the changing geopolitical context, France still seeks to maintain its influence in the Sahel. However, as practice shows, when the empire is not ready to "part" with its colonies for a long time, seeking to maintain its influence there, and then grants independence, often under pressure or even through military confrontations, these former colonies do not show a desire to develop close and friendly relations with the former colonizer (Malinovskaya, 2014, p. 146).

Many former French colonies in the Sahel region view any attempt to continue the French presence as interference in their internal affairs, limiting their desire for independent development and deepening relations with other partners. Instead, France continues to maintain significant economic dependence on the region and remains an important political player there. Africa's proximity to France, its rich natural resources, and its strategic importance only reinforce France's desire to maintain strong relations with these countries.

At the beginning of the 21st century, France's foreign policy underwent changes, moving from a "patronage" approach to a more pragmatic course. Among the main areas of cooperation with African countries, the military-political partnership that supports the international status of France, economic cooperation to stabilize the regional economy, and cultural exchange, designed to preserve the unique cultural heritage of Africa, stood out.

France has always been characterized by pragmatism in its foreign policy, even establishing relations with regimes that did not meet democratic standards to play the role of mediator. However, in modern conditions, against the background of political instability and growing pressure to protect human rights and democratic values, this approach is subject to serious criticism. Recent years have seen France's efforts to rebuild its image on the African continent, but accusations of double standards are becoming more widespread. For example, President Emmanuel Macron has strongly condemned the military coups in Mali and Nigeria, which sought to sever ties with France, but at the same time shows loyalty to Chad's military leader, Mahamat Déby, who wishes to maintain relations with Paris.

French diplomacy on the African continent has faced serious challenges in recent years that have undermined its image as a reliable partner and mediator, in particular in the Sahel region. Despite initiatives such as the 2021 Financing African Economies Summit, where President Macron called on the IMF to allocate \$650 billion in Special Drawing Rights to support African countries after the pandemic, significant results have not been achieved (Denis, 2023, p. 2).

In 2023, the “Summit for a New Global Financial Deal” also did not lead to radical changes in sustainable development finance and climate initiatives in developing countries, although it was agreed to allocate \$100 billion to support states vulnerable to climate change. However, French aid is increasingly perceived as politically motivated and ineffective. The discrepancy between political priorities and the actual allocation of resources is clear: Africa's share of French official development assistance (ODA) has declined from 52% in 2010 to 41% in 2016, with the Sahel region, identified as a priority since 2013, receiving only 10% of this aid.

France has traditionally taken a leading position in ensuring security in West Africa, especially in the Sahel region, where these issues are of the most acute importance. However, the expectations of international partners regarding Paris' leadership contributed to the consolidation of France's role as the main guarantor of stability in the region in the French political discourse. Africa remains an important component of the projection of French power and influence, yet Paris' policies in the Sahel often appear to be disordered and inconsistent.

The Sahel region is becoming increasingly important as a strategic center capable of influencing the security perspective of Europe and NATO, both now and in the future. Many world actors recognize this region as important for their long-term interests, as transformations are expected in the coming years that could turn the Sahel into a strategic partner for both the West and the East. China, in turn, is actively developing its position in the Sahel, using mainly “soft power” – providing humanitarian support, promoting economic cooperation, and offering mutually beneficial terms of cooperation (Lanata, 2023, p. vi).

Russia, another influential player in the Sahel region, focuses its policy on military cooperation, which ensures the loyalty of local governments. This allowed the Kremlin to gradually strengthen its influence in politically vulnerable countries in the region, in particular through the deployment of the Wagner PMC and the provision of military assistance. In exchange, Russia concludes lucrative contracts for the extraction of valuable minerals – such as gold and diamonds – in the Central African Republic and Sudan. Even during the war with Ukraine, Russian planes exported gold from Sudan, which helped replenish the Kremlin's budget. This strate-

gic approach allows Russia not only to strengthen its position in the region but also creates economic benefits by strengthening its financial stability in unstable times (Lanata, 2023).

The political influence of the United States and France in Africa is significantly decreasing, giving way to the positions of other global players. According to a 2022 survey by the African Investors Council, France was only in sixth position in terms of attractiveness to African countries, behind the United States, Canada, Germany, China, and Britain. China, which has been recognized as the most beneficial partner for African states, demonstrates the superiority of its strategy of long-term cooperation and economic benefits, which Paris and Washington underestimated. For the United States, which has always positioned itself as defenders of democracy, and France, the former colonial hegemon, the question arises: will they be able to adapt their foreign policy to become attractive partners again for the Sahel countries, which are now targeting new allies?

It is really quite difficult for the United States to form a new policy in the Sahel region now, which is due to a number of conflicts, including the war in Ukraine, the crisis in the Middle East, and internal political elections in the country. Washington's attention seems to be angry at once on some important issues, which prevents them from clearly defining a strategic vision for Africa, which can have far-reaching consequences. Ignoring this region now, the United States risks giving the initiative to other international players who are actively developing their influence here. In this case, the countries of the Sahel may gradually move away from Western partners, getting closer instead to China and Russia, which can significantly strengthen their positions in the region and change the balance of power to the detriment of the United States and its allies.

Despite all the challenges, the US elections determined the country's readiness to fight for influence in Africa. An important component of the strategy for the development of relations with African states, in particular in the Sahel region, is the strengthening of economic ties. To do this, it is necessary to continue expanding initiatives such as the Africa Growth and Opportunity Act (AGOA), which stimulates trade and investment. The Prosper Africa program, launched by the Trump administration in his last term, also plays a key role in this process. It emphasizes the benefits of transparent markets and business practices, creating an alternative to the state models of China and Russia.

As for France, it is now seeking to transform its relations with African countries, shifting the focus from colonial legacy to partnership cooperation. Based on the principles of mutual respect and mutual benefit, the French government is developing bilateral relations aimed at combating global challenges such as climate change, countering terrorism, and ensuring stability in the region. To strengthen its "soft power", France actively invests in educational and cultural programs, promoting mutual understanding and exchange of cultural values (Mitkina, 2015, p. 208). Linguistic unity also plays an important role: French remains a key communication tool in business, education and cultural cooperation, which contributes to the strengthening of economic and cultural ties. In addition, French companies are investing significant resources in various sectors of the African economy, creating jobs and new opportunities for the local population, which underscores France's intention to be a reliable partner for the development of the continent.

In addition, it is important that France's new strategy does not fall under the influence of Brussels' bureaucratic schemes. Paris should reinvest in the Organisation Internationale de la Francophonie (OIF) and promote its coordinating role in cultural and educational initiatives. To achieve effective results, it is necessary to define clear goals that relate to universities, book policy, support for the film industry, and the development of social networks. At the same time, the OIF should not be reduced to a simple administrative apparatus. The governments of the participating countries should commit to resolving issues at the ministerial level, and the board of the organization should consist of presidents and heads of government. France must show courage in addressing the issue of migration by establishing privileged relations with French-speaking countries in Africa. This will pave the way for the development of visa policies aimed at supporting the training and employment of African migrants, which in turn will strengthen ties between France and Africa, restoring shared history and cultural influence.

Conclusions. As a result of the research and analysis of the historical factors that led to instability in the Sahel region, as well as in determining the approaches used by the United States and France in their foreign policy, it is possible to come to the following conclusions.

First, the next ten years may be decisive for identifying key partners in this region because the results determine which of the international players will be able to maintain their positions and who will lose them. This process is due to several critical factors: first of all, the internal political situation in the Sahel countries themselves, in particular the military coups in Sudan, Niger, Mali, and Burkina Faso, will directly affect the choice of their partners.

Second, the ability of the United States and France to adapt their foreign policy strategies, rather than simply continuing to modernize outdated approaches, will be crucial to restoring trust from African countries. Only taking into account these factors can international players hope for successful cooperation in the Sahel region. This situation leads to economic difficulties that complicate the life of the population. The local elite, looking for support, prefer partnerships with not quite democratic countries, such as Russia and China. Russia, in particular, offers military assistance, while China is developing economic projects, which look more attractive than the proposals of Western states. As a result, the support of Western countries, such as the United States and France, is gradually losing relevance among local leaders, which leads to a cooling of relations and opens up new opportunities for competitors' influence. This new geopolitical environment requires Western powers to rethink their approaches to the region in order to regain trust and become true partners for the Sahel countries.

Third, the United States is well-positioned to protect its interests in the Sahel region with a strong policy focusing on security and counterterrorism. However, in the face of global instability caused by factors such as Russia's war in Ukraine and the crisis in the Middle East, Washington needs to take effective measures to ensure stability in the world. Domestic political elections in the United States also affect the country's foreign policy because voters expect decisive actions from the government that can improve the situation both in America and in the global context. In this complex international environment, U.S. policy toward the Sahel may not seem effective enough, allowing competitors such as Russia and China to expand their influence in

the region. In order to remain a significant player in the Sahel, the United States must rethink its strategy, focusing on deeper cooperation with local states and developing tailored solutions that meet the realities of the region.

Forth, in contrast to U.S. strategies, French policy in the Sahel region faces growing challenges that could permanently undermine Paris' relations with local governments. Historically entrenched colonial ties no longer provide the support France had hoped to receive, as populations of countries such as Mali and Niger actively protest its intervention. The developing anti-French sentiments in the region threaten French dominance, because Africans no longer consider France a reliable defender of their interests. These changes in public sentiment point to the need for France to rethink its role in the region, moving from a colonial mentality to a more respectful partnership that would be in line with the current realities and aspirations of the Sahel countries. Instead of inconsistent decisions and impulsive actions, France should define its priorities that will reflect the new realities of a multipolar world. This means not only maintaining cultural ties and relations but also actively participating in the development of African countries aimed at strengthening their potential and democratic values. The U.S. administration attached great importance to relations with developing countries, in particular with African states. And it's not just limited to natural resources like cobalt, diamonds, and other African riches. In the coming years, large-scale changes are expected here, which could radically change the perception of Africa as a continent of constant hunger and poverty. At the same time, the growing competition in the Sahel between world powers creates risks of escalation of conflicts and further destabilization.

References [Список використаної літератури]

- Al-Saidi, M., Saad, S., Elagib, N. (2022). Map of the Sahel region and countries. *ResearchGate*. URL: https://www.researchgate.net/figure/Map-of-the-Sahel-region-and-countries_fig1_359808636 [in English] (дата звернення: 05.02.2025).
- Beauclair, L., (2023). War for Africa: France missed the Russian hybrid offensive. *Ukrinform*. [In Ukrainian]. [Боклер Л. Війна за Африку: Франція прогавила російський гібридний наступ. *Укрінформ*. 2023. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3745885-vijna-za-afriku-francia-progavila-rosijskij-gibridnij-nastup.html> (дата звернення: 01.02.2025).]
- Chappell, J., (2021). A New Framework for U.S. Policy in the Sahel. *Marcellus Policy Analysis*. P. 1–11 [In English]. [Чапелл Дж. Нові рамки політики США в Сахелі. *Аналіз політики Марцелла*. 2021. С. 1–11.]
- Denis M., (2023). France's Africa Policy under President Macron. *Stiftung Wissenschaft und Politik Comment*. P. 1–6 [In English]. [Денис М. Африканська політика Франції при Президенті Макроні. Коментар Фонду науки та політики. 2023. С. 1–6. URL: <https://www.swp-berlin.org/10.18449/2023C51/> (дата звернення: 10.02.2025).]
- Hawkins, J., (2024). Withdrawal of US Troops from Niger: a Setback for Washington? *IRIS / Interviews* [in English]. [Хокінс Дж. Виведення американських військ з Нігеру: невдача для Вашингтона? *IRIS / Інтерв'ю*. 2024. URL: <https://www.iris-france.org/185945-withdrawal-of-us-troops-from-niger-a-setback-for-washington/> (дата звернення: 03.02.2025).]
- Kalchenko, T., (2024). Modern transformations in the Sahel region in the context of the formation of a multipolar world. *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series: International Economic Relations and World Economy*. P. 60–64 [In Ukrainian]. [Кальченко Т. Сучасні трансформації в регіоні Сахелю в контексті формування багатопольярного світу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство»*. 2024. С. 60–64.]
- Klatt, C., (2020). After the coup d'état. Hopes and Challenges in Mali. *Special or Analytical Report. Friedrich Ebert Stiftung*. P. 1–4 [in English]. [Клатт К. Після державного перевороту. Надії та виклики в Малі. *Спеціальний або аналітичний звіт. Фонд Фрідріха Еберта*. 2020. С. 1–4.]

- Lanata, A., (2023). Strategic Foresight Analysis Regional Perspectives report on North Africa and the Sahel. NATO Unclassified – Publicly Disclosed. P. i-B1 [In English]. [Ланата А. Аналіз стратегічних прогнозів НАТО «Регіональні перспективи щодо Північної Африки та Сахелю». НАТО не секретно – для публічного доступу. 2023. С. i-B1. URL: https://www.act.nato.int/wp-content/uploads/2023/05/NU_SFA_Report_North_Africa_and_the_Sahel_SACT_approved_final_edited_version.pdf (дата звернення: 10.02.2025).]
- Malinowska, N., (2014). Foreign policy strategy France in a multipolar world at the turn of the twentieth-twenty-first centuries. Bulletin of NTUU «KPI». P. 144–147 [In Ukrainian]. [Малиновська Н. Зовнішньополітична стратегія Франції в багатополярному світі на зламі XX–XXI століття. Вісник НТУУ «КПІ». 2014. С. 144–147. URL: <https://visnyk-psp.kpi.ua/article/view/119092> (дата звернення: 10.02.2025).]
- Mitkina, O., (2015). Francophonie in the institutional system of France. *International Relations of Ukraine: Scientific Searches and Findings*. Pp. 195–208 [In Ukrainian]. [Мітькіна О. Франкофонія в інституційній системі Франції. Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки. 2015. С. 195–208. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/188457/14-Mitkina.pdf?sequence=3> (дата звернення: 12.02.2025).]
- Ray, C.A., (2024). Is the United States Losing the Sahel? *Foreign policy research institute / Africa Program* [in English]. [Рей К.А. Сполучені Штати втрачають Сахель? Науково-дослідний інститут зовнішньої політики / Програма Африка. 2024. URL: <https://www.fpri.org/article/2024/05/is-the-united-states-losing-the-sahel/> (дата звернення: 14.02.2025).]
- Saifaddin, G. (2024). Internally displaced persons in the Sahel 2021, by country. UNHCR / Statista / Demographics [in English]. [Сайфаддін Г. Внутрішньо переміщені особи в Сахелі 2021 року, за країнами. УВКБ ООН / Статистика / Демографія. 2024. URL: <https://www.statista.com/statistics/1237251/internally-displaced-persons-in-the-sahel> (дата звернення: 01.02.2025).]
- Schaaf, J., (2024). The New US Administrations' Africa Policies: What to Expect and Why it Matters. *Prifblog* [in English]. [Шааф Дж. Політика Африки нових адміністрацій США: чого очікувати і чому це важливо. 2024. URL: <https://blog.prif.org/2024/08/20/the-new-us-administrations-africa-policies-what-to-expect-and-why-it-matters> (дата звернення: 01.02.2025).]
- UNEA. Our work in Africa. *UN Evironmental Programme*. URL: <https://www.unep.org/regions/africa/our-work-africa> [in English] (дата звернення: 01.02.2025).
- Yanyuk, I., (2024). Russia is returning to Africa. Will the Afrika Korps be able to replace the Wagner PMC? *Focus* [In Ukrainian]. [Янюк І. Росія повертається в Африку. Чи зможе Африканський корпус замінити ПВК «Вagner». Фокус. 2024. URL: <https://focus.ua/uk/world/629161-rosiya-povertayetsya-v-afriku-chi-zmozhe-afrikanskiy-korpus-zaminiti-pvk-vagner> (дата звернення: 01.02.2025).]
- Yerman, G. (2023). “Domino Theory” in action. How military juntas are taking over Africa and the West is losing influence. *BBC News/Ukraine* [In Ukrainian]. [Єрман Г. «Теорія доміно» в дії. Як військові хунти захоплюють Африку, а Захід втрачає вплив. BBC News/Україна. 2023. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/cek4x1vxl51o> (дата звернення: 01.02.2025).]

Стаття надійшла до редакції 21.02.2025

Побле Д. К., Мединська Д. О.

кафедра міжнародних відносин, факультет міжнародних відносин,
політології та соціології

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,
Французький бульвар, 24/26, к. 306, м. Одеса, 65058, Україна

ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА США І ФРАНЦІЇ В КРАЇНАХ САХЕЛЮ: СУЧАСНИЙ АСПЕКТ

Резюме

Основною метою дослідження є виявлення особливостей еволюції зовнішньої політики США та Франції в регіоні Сахель із 1990-х років до сьогодення. Тема видається досить актуальною з огляду на її безпосередню важливість для розуміння сучасних геополітичних процесів у регіоні Сахель, який є одним із найскладніших і найнестабільніших регіонів світу. Незважаючи на наявність досліджень як

вітчизняних, так і зарубіжних авторів, які зачіпають різні аспекти зовнішньої політики США і Франції в Сахелі, спеціалізований, цілісний науковий підхід до всебічного вивчення їх взаємодії в цьому регіоні ще не сформувався. З огляду на зростання терористичної загрози, соціально-економічні проблеми й міжнародні загострення, такі як війна Росії проти України, а також суперечності в секторі Газа, вивчення дій цих глобальних гравців є важливим для міжнародної наукової спільноти. Практична значущість полягає у вивченні зовнішньополітичних аспектів Франції та США в регіоні Сахель і використанні їхнього досвіду для посилення позицій української дипломатії в регіоні.

Для аналізу предмета дослідження використано два основні методи, такі як аналіз випадків і подій. Обидва методи дали змогу розглянути ключові особливості проблеми й дати її скорочений опис. У роботі зроблена спроба простежити коливання зовнішньої політики Держдепартаменту у Вашингтоні й департаменту на Набережній д'Орсе, пов'язані з перманентною нестабільністю цього африканського регіону та геополітичними викликами, що розхитують нашу планету.

Ключові слова: регіон Сахель, геополітичні процеси, зростання терористичної загрози, суперечності в секторі Газа, міжнародні загострення, глобальні гравці, коливання зовнішньої політики, геополітичні виклики.

UDC 32.019

Popovych Ya. M.

Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Political Science
and General Legal Disciplines,
National University Zaporizhzhia Polytechnic,
Zhukovsky Str., 64, Zaporizhzhia, 69063, Ukraine
E-mail: popovych.jana@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7509-0459>
DOI <https://doi.org/10.32782/2707-5206.2025.39.5>

Marakin V. I.

Postgraduate Student at the Department of Political Science
and General Legal Disciplines,
National University Zaporizhzhia Polytechnic,
E-mail: marakinitalii@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-3496-5364>
DOI <https://doi.org/10.32782/2707-5206.2025.39.5>

INSTRUMENTS AND MECHANISMS FOR IMPLEMENTING POLITICAL COMMUNICATIONS IN THE UKRAINIAN SOCIO-POLITICAL SPACE (EXPERT SURVEY RESULTS)

Based on the expert survey results, the article identifies the most effective instruments and mechanisms for implementing political communications in the Ukrainian socio-political space. The leading trends in the implementation of new mechanisms and instruments for implementing political communications are considered: firstly, the dominance of certain forms of political communication in different countries depends on the model of democracy – representative, participatory, deliberative; secondly, the mechanisms and instruments of political communication in the participatory model of democracy are presented in all democratic countries, including Ukraine, but their effectiveness depends on the authorities taking into account the recommendations and proposals provided by citizens and civil society; thirdly, deliberative instruments of political communication are present in different models of the democratic process in the format of mini-publics; fourthly, among the areas of application of the online format of political communications, the following can be distinguished: development and implementation of e-government and e-democracy instruments; promotion of the image of political and political parties; use of social networks by citizens as a platform for political participation and discussion (deliberation). It has been determined that the main instruments for implementing political communications under martial law are online social media and classical media (television, press, radio). Deliberative instruments of political participation in the format of discussion and consensus decision-making on problematic socio-political issues in Ukrainian society have not become widespread or have not been used at all in practical terms.

Key words: political communication, socio-political space, participatory democracy, deliberative democracy, mini-publics, electronic democracy, social Internet media.

Relevance of the research topic. Modern directions of social development, social changes, development of information and communication technologies, renewal and reformatting of political processes in democratic societies contribute

to the emergence and implementation of mechanisms and instruments for implementing political communications. Despite the rather strong influence of traditional communication channels and instruments in the political sphere (classical mass media, forms of communicative interaction during the electoral process, etc.), today the instruments that meet the development of modern societies are gaining leading importance. Therefore, we will focus on the consideration of the mechanisms and instruments for the implementation of political communications, which have a trend for further development and application in modern models of democracy.

However, it is necessary to note some problematic aspects of such an analysis.

Firstly, the distinction between the concepts of “mechanisms” and “instruments” implies the definition of the breadth of application: the mechanism is a broader concept that includes all aspects of the functioning of the institution of political communication (object, subject, goals, result), while the instruments for the implementation of political communications have procedural and technological characteristics, the application of which depends on the theoretical methodology.

Secondly, the identification of the most popular and available mechanisms and instruments for the implementation of political communications implies their identification both in the national, Ukrainian, and in the global and European political space.

Thirdly, the emergence and development of the latest mechanisms and instruments for the implementation of political communications are influenced by global and local factors: globalization, which promotes the incorporation of the best political and communication practices of other countries and their interpenetration; informatization, in our opinion, today has the greatest influence on the reformatting of the process of political communication on a global scale, despite the political structure and, importantly, the dominance of a certain model of democracy in a particular country; integration, which contributes to the creation of common and unified mechanisms and instruments for the implementation of political communications (for example, the practice of political communications in the EU); the Russian-Ukrainian war has a significant impact on the communication interaction between the government and society, as well as on the mechanisms and instruments of international political communication.

Fourthly, the dominance of certain forms of political communication in different countries depends on the model of democracy – representative, participatory, deliberative, however, these models do not exist in their “ideal” form, and their elements are involved in all developed democracies, therefore, almost all the mechanisms and instruments for implementing political.

Analysis of recent research and publications. Among the publications on the problems of political communication of such authors as: M. Azhazha, A. Akayomova, Yu. Bokoch, A. Budanova, A. Vayer, T. Voronova A. Dorofeyev, A. Vinnichuk, V. Dabizha, A. Danko-Sliptsova, A. Maiboroda, I. Pronoza, Fanishin, T. Shlemkevich, I. Tsikul, D. Yakovlev and many others.

Methodological basis of the research. The methodological basis of the dissertation is general scientific methods of cognition of social phenomena and processes and sociological methods of obtaining empirical data. The following methods were used in the research: logical-historical, structural-functional and comparative analysis; analysis and synthesis.

Identification of previously unresolved parts of the problem to which the article is devoted. The scientific work identifies the most effective tools and mechanisms for implementing political communications in the Ukrainian socio-political space; it examines the leading trends in the implementation of new mechanisms and tools for implementing political communications.

Formulation of the objectives of the article, presentation of the main material of the research with full justification of scientific results. The purpose of the study is to determine the most effective instruments and mechanisms for implementing political communications in the Ukrainian socio-political space based on the results of an expert survey.

In modern scientific discourse, there are many definitions of the concept of “political communication”. Yes, the most famous and widespread definition of R.-J. Schwarzenberg is the process of transmitting political information, through which information circulates between elements of the political system, as well as between the political and social systems. The continuous process of information exchange is carried out both between individuals and between those who govern and those who are governed, with the aim of achieving agreement (Akaymova, 2011, p. 89).

In domestic political opinion, there are quite a lot of interpretations of the concept of “political communication”. According to V. Dabizha, “political communications are a complex set of processes, methods, acts, circulation, transmission, exchange and interaction between various elements of the political system: the state, political forces, civil society, population groups and individuals, etc. Yu. Tishchenko defines systemic political communication as a process that covers the political sphere of human life, through which communication occurs between government bodies, political parties, public organizations and movements, officials, voters, and the population. The establishment and reproduction of communication processes between political parties and voters, and voters' awareness of the activities of political parties contribute to the legitimization of political entities in society, which is an integral part of the institutionalization of democracy and its consolidation” (Tyshchenko, Bayor, Tovt, Horobchyshyna, 2010, p. 10). I. Pronoza, analysing the existing definitions of the concept of “political communication”, identified the following characteristic features and groups of interpretations (Pronoza, 2021, p. 76–77): 1) political communication is a public discussion primarily about the distribution of the budget and powers; 2) political communication acts as a targeted action through the use of various forms of communication by political competitors; 3) political communication as a dynamic element of the political system that completely forms socio-political attitudes in the mass consciousness; 4) political communication is considered as a communication process consisting of such elements as political subjects and institutions, mass media, audience, media messages, and the level of their interaction; 5) political communication as a plane of influence on the recipient of the message.

To assess the effectiveness of some tools and mechanisms for implementing political communications, an expert survey was conducted (August 2024 – December 2024, n = 158). Given the martial law and the full-scale Russian-Ukrainian war, the expert survey was conducted via the Internet (e-mail correspondence, Facebook social network, Telegram channels). The sample was random, randomized by the professional status of the expert (scientist, university teacher; public figure, representative of a public organization; deputy of a regional or city council, representative of a political party; journalist, media representative, blogger).

Evaluation of the effectiveness of some tools and devices for implementing political communications (Fig. 1–2).

According to experts, the leading places in the effectiveness rating are occupied by social online media (66%) and classical media (65%), which in the structure of political communication act as channels for transmitting and exchanging political information. Moreover, social online media have a feedback function, and classical media act only as transmitters of political information and messages. Of particular importance at the present stage of social development are social media, the emergence of which contributes to the development of the latest information and communication technologies for the implementation of communication on the Internet. Information and communication technologies act as a relevant form of political communication, which in turn leads to the emergence of new channels and methods of communication interaction between political entities, among which civil society is acquiring a more significant role in political processes. The Internet space is characterized by the interactivity of communication, which in the context of political communication is called “network activism” and “cyberactivism”, which are understood as information activities and organizational actions for the political mobilization of citizens (Tesfaye, 2021, p. 137–138). The Internet space and the features of its media environment form a new procedural model of political communication, the mediatization of politics, manifested in such moments as the emergence of new socio-political and public movements through the unification of local communities through computer networks and the expansion of opportunities for direct participation of citizens in political processes (Shlemkevych, 2022, p. 128). L. Tesfaye highlights the following features of the Internet as a political communication space: structured audience, “horizontal” communication, content generation by users, influence of user assessments on the perception of messages, high mobilization potential, unlimited, multimedia “current political situation, public opinion influencers, processes of horizontal communication between citizens and online platforms on which political communication processes take place” act (Tesfaye, 2021, p. 62). Thus, in the modern information space, qualitatively new structural elements of political communication are formed: firstly, the subjects are the network community (as Internet users); representatives of government bodies involved in e-government; information services of political parties and blogs and websites of public organizations; secondly, new channels of political communication arise – social media (social networks, blogs, chats, forums, etc.).

Social networks play a special role in the modern information society as a channel of political communication, which allows expressing one's views on social and political events in society, and given the global nature of network communication, on events in the international political space. Social networks in general and in the Internet space in particular, which can be defined in political discourse as an instrument of political pressure and control, provide an opportunity for new forms of social coordination carried out without a formal leader and acting as factors of political freedom and political will, and facilitate the transition from representative democracy to participatory democracy. As A. Dorofeev and A. Dubinka note, a social network can be considered in two aspects: firstly, as a channel of political communication, which is characterized by interactivity, information exchange and feedback between subjects of political communication (government bodies, officials, political parties, political leaders, civil society institutions); secondly, the social network itself acts as a net-

work community, which is characterized by certain values, political and civic orientations, communication models and norms, etc. (Dorofeev, Dubinka, 2022, p. 101).

One of the significant aspects of social networks as channels of political communication in modern society is also their use in the electoral and election processes through the use of tools for shaping public opinion with the introduction of digital marketing technology, which today is “a new, but very promising way to promote political ideas or candidates through forums, blogs. Catches” (Dotsenko, 2014, p. 97).

On the other hand, social networks have become a significant part of e-government, where government and administrative bodies carry out their professional activities both in an additional communication channel and by establishing a dialogue with civil society.

Thus, based on the analysis of the role of social media as a channel of political communication and the influence of social networks on political and government relations and processes, on the activities of various political and institutional entities, we can talk about the relevance of forming a new model of political communication based on the principles of involving citizens in the decision-making process through the use of modern information and communication technologies.

Taking into account the influence of the process of informatization of public-state relations, experts give a fairly high assessment of the use of information and communication technologies in public administration, namely the use of electronic governance and democracy tools (52%). Elections as the main tool of representative democracy (43%) occupy a significant place in the resulting rating.

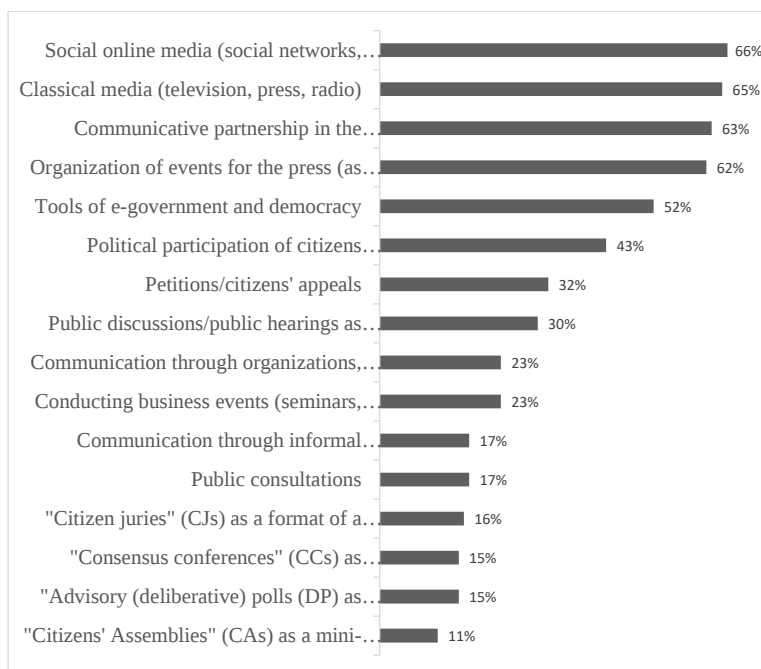

Fig. 1. Evaluation of the effectiveness of instruments and mechanisms for implementing political communications (8 answers were possible)

Of particular importance for this study is the definition of the evaluation of the effectiveness of mechanisms and instruments for implementing political communications in the context of the participatory and deliberative model of democracy.

Mechanisms and instruments for implementing political communications in the participatory model of democracy are based on the principle of political participation of citizens. Unlike representative democracy, where political participation is mainly represented in the electoral law, participatory democracy involves the involvement of citizens in political processes, making management decisions (especially at the local level, at the level of local self-government), therefore the main instruments for implementing political communication concern interactive communication between citizens of all citizens. Among the instruments of political communications in the model of participatory democracy, one can highlight petitions/appeals, public discussions/public hearings, public consultations.

Communicative partnership occupies a special place in the interaction of the authorities and civil society. The basis of partnership interaction is dialogue and cooperation, and in the context of the communicative paradigm of interaction between the authorities and government bodies and civil society, this is the establishment of effective communication in order to promote political participation of citizens, and the implementation of public control over the implementation of management decisions. As A. Rachinskaya notes: "Communicative partnership is not just a combination, division, coordination of the competencies of government bodies, local government bodies, and the public, but also the rational use of the buffer, mediating role of partnership between the state and the population, citizens" (Rachynska, 2020, p. 138). In general, communicative partnership as a mechanism for implementing political communications in the participatory model of democracy can be quite effective and productive, provided that there is active political participation of citizens and assistance to the state through the standardization of this process. According to the results of the expert survey, the tools of participatory democracy as a democracy of "participation" (petitions, appeals, public hearings and discussions, public consultations, organization of business events) are represented by estimates in the range of 17–32%. A special place is occupied by the mechanism of communication partnership between government bodies and civil society (63%) and the organization of PR measures (62%).

The crisis of representative democracy, the delegitimization of democratic structures and the public's lack of confidence in the protection of its rights and interests by representatives elected through the electoral procedure, the advisory nature of the instruments of participatory democracy have led to the so-called "deliberative turn", the essence of which was to renew the democratic process. In the deliberative model of democracy, political communication as a process of deliberation (discussion) presupposes the direct involvement of government representatives or civil society institutions in dialogue and discussion of current socio-political problems and political practices, the product of which is a rationally substantiated, consensus decision on the stated problems. Deliberative instruments of political communication are present in various models of the democratic process (especially in the model of participatory democracy), but, according to H. Lafont (Lafont, 2019), "it is necessary to transfer the instruments of deliberative (partially deliberative) democracy from the status of a "useful application" (Kononenko, 2023, p. 343). Summarizing all

the developments on the mechanisms and instruments of the deliberative paradigm, T. Andreychuk identified three main areas of research in the practice of deliberative political communication aimed at legitimizing political power through the mechanisms and instruments of discussion and debate (Kononenko, 2023, p. 32):

- the first direction provides for deliberative political communication within the framework of communicative interaction between different branches of government and parliamentary discussions and debates on the adoption of legislative acts (J. Besette, M. Steenbergen, J. Tulis, J. Ur, J. Steiner and others);

- the second direction concerns public participation – deliberative events with the participation of citizens, representatives of civil society organizations, during which a thorough discussion of socially important decisions and initiatives takes place (J. Dryzek, D. Kahane, K. Ross, J. Forester and others);

- the third direction (synthesized) provides for the involvement in the discussion of a wide range of institutions and associations, “including informal networks, mass media, organized advocacy groups, schools, foundations, private and non-profit institutions, legislative bodies, executive authorities and courts” (Mansbridge et al., 2012, p. 2). Thus, in the deliberative model of democracy there are many different mechanisms and instruments that form new practices of political discourse and have significant legitimation potential in making public and political decisions. Here we really need to agree with the opinion of D. Della Porta that “in normative debates, deliberative theories really promote communication spaces, exchange of opinions, construction of common definitions of the public good, which are fundamental for the legitimization of public decisions” (Porta della, 2013, p. 7). Deliberative instruments of political communication are present in different models of the democratic process (especially in the model of participatory democracy). The basic instrument of political communication in the deliberative version of democracy today are mini-publics (Citizens' Juries, Consensus Conferences, Planning Centres, Advisory (deliberative) Polls, Citizens' Assemblies). The format of mini-publics as instruments of political communication in the deliberative model of democracy today has the potential to strengthen political participation in making public and political decisions. Deliberative democracy tools, presented as different formats of mini-publics, received an efficiency rating of 11% to 17%. This is due to the fact that such forms of political participation in the format of discussion and consensus decision-making on problematic socio-political issues in Ukrainian society have not become widespread or have not yet been used in practice.

Differences in the efficiency ratings of political communication tools and mechanisms in various professional groups of experts were also analysed (Fig. 2):

- scientists have determined that in this period of development of Ukrainian society and under martial law, the most effective and efficient tools and mechanisms of political communication are: communicative partnership between government bodies and civil society (70%), classical media (68%) and social online media (68%).

For them, the tools of deliberative democracy – different formats of mini-publics – also turned out to be more significant; – representatives of public organizations gave the highest rating to communication partnership in interaction between the authorities and society (73%), social online media (63%) and PR events for the press (61%);

- representatives of political parties, regional and local deputies prefer classical media (70%), PR events for the press (57%) and social online media (54%). It should

be noted that, compared to other groups of experts, they give a higher rating to the instruments of representative (elections) and participatory (petitions, hearings, consultations) democracy;

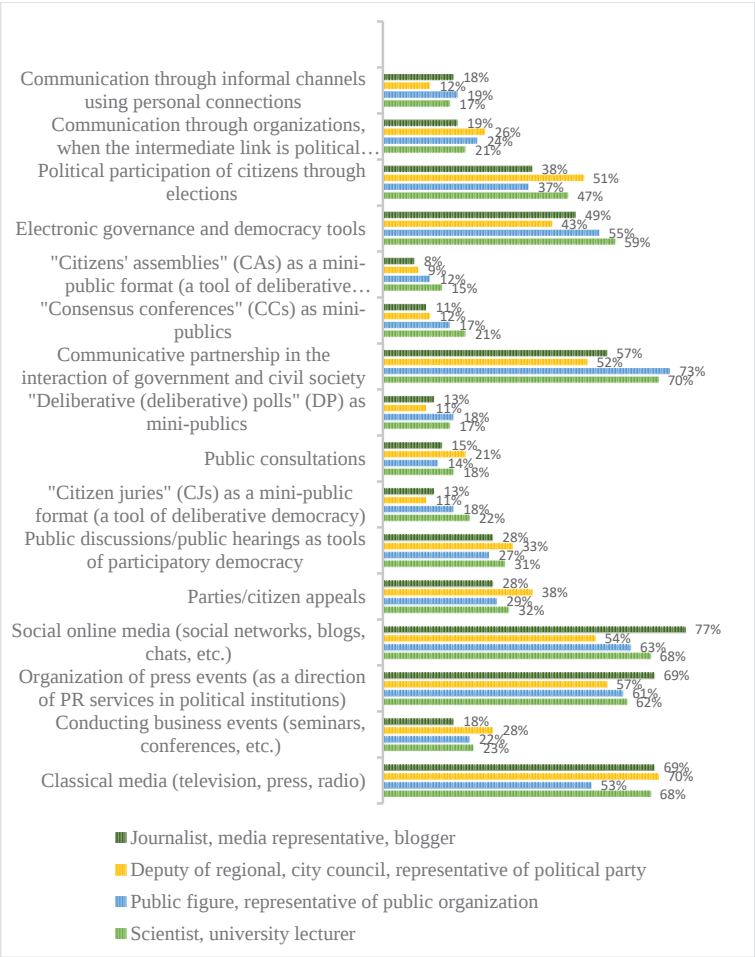

Fig. 2. Evaluation of the effectiveness of tools and mechanisms for implementing political communications depending on the professional status of experts (it was possible to choose 8 answers)

– representatives of the mass media gave the highest rating to such instruments of political communication as social online media (77%, and the highest figure among other professional groups of experts), classical media (69%) and PR events for the press (69%).

Conclusions of the research and prospects for further research in this direction. Therefore, summarizing the results of the study, the following conclusions can be made.

The leading trends in the introduction of new mechanisms and tools for implementing political communications in the global and national dimensions are considered:

firstly, the dominance of certain forms of political communication in different countries depends on the model of democracy – representative, participatory, deliberative; secondly, the mechanisms and tools of political communication in the participatory model of democracy are presented in all democratic countries, including Ukraine, but their effectiveness depends on the fact that the authorities take into account the recommendations and proposals provided by citizens and civil society: petitions/appeals, public discussions/public hearings, public consultations, public consultations; thirdly, deliberative tools of political communication are present in different models of the democratic process (especially in the model of participatory democracy). The basic instrument of political communication in the deliberative version of democracy today are mini-publics (Civic Juries, Consensus Conferences, Planning Centres, Advisory (deliberative) Polls, Citizens' Assemblies). The format of mini-publics as instruments of political communication in the deliberative model of democracy today has the potential to strengthen political participation in making public and political decisions; fourthly, among the areas of application of the online format of political communications, the following can be distinguished: development and implementation of e-government and e-democracy instruments; promotion of the image of political and political parties; use of social networks by citizens as a platform for political participation and discussion (deliberation)

Novelty of the research. The results of the expert survey made it possible to determine that the main instruments for implementing political communications in martial law are online social media and classical media (television, press, radio). Deliberative instruments of political participation in the format of discussion and making a consensus decision on problematic socio-political issues in Ukrainian society have not become widespread or have not yet been used at all in practical terms. A promising direction for further research is the development of a model of a deliberative mechanism for implementing political communications.

References [Список використаної літератури]

- Akaymova, A. (2011). Political communication as a process of interaction between political subjects. *Political management*, 1, 87–91 [in Ukrainian]. [Акаймова А. Політична комунікація як процес взаємодії політичних суб'єктів. *Політичний менеджмент*. 2011. № 1. С. 87–91.]
- Andriychuk, T.S. (2020). Deliberative democracy: modern normative approaches and features of practical implementation. *Scientific journal "Politicus"*, 2, 31–35 [in Ukrainian]. [Андрійчук Т.С. Деліберативна демократія: сучасні нормативні підходи та особливості практичного втілення. *Політикус*. 2020. Вип. 2. С. 31–35.]
- Vayer, A.M. (2019). Interactive forms of political communication. *Current problems of politics*, 64, 134–144 [in Ukrainian]. [Вайер А.М. Інтерактивні форми політичної комунікації. *Актуальні проблеми політики*. 2019. Вип. 64. С. 134–144.]
- Dabizha, V. (2012). Political communications: aspects of development. *Political management*, 4–5, 173–179 [in Ukrainian]. [Дабіжа В. Політичні комунікації: аспекти розвитку. *Політичний менеджмент*. 2012. № 4–5. С. 173–179.]
- Dorofeev, O.V., Dubinka, O.M. (2022). Research into the information mechanism of relations between state authorities and civil society. *Economic Space*, 181, 99–104 [in Ukrainian]. [Дорофєєв О.В., Дубинка О.М. Дослідження інформаційного механізму взаємовідносин органів державної влади та громадянського суспільства. *Економічний простір*. 2022. № 181. С. 99–104.]
- Dotsenko, K. (2014). Political Beau Monde in Social Media: Peculiarities of Brand-Communicative Strategies. *State and Regions. Series: Humanities*, 1–2, 95–99 [in Ukrainian]. [Доценко К. Політичний бомонд у соціальних медіа: особливості бренд-комунікативних стратегій. *Держава та регіони. Серія «Гуманітарні науки»*. 2014. № 1–2. С. 95–99.]
- Kononenko, N. (2023). Administrative mechanisms for preventing political radicalism and strengthening political consensus. *Adaptive changes in the political field of Ukraine in times of war: monograph*. Kyiv: I.F. Kuras Institute of Political Science and Engineering of the National Academy of Sciences of Ukraine,

- 300–349 [in Ukrainian]. [Кононенко Н. Управлінські механізми запобігання політичному радикалізму і зміцнення політичного консенсусу. *Адаптивні зміни політичного поля України в умовах війни* : монографія. Київ : ІПіЕнД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2023. С. 300–349].
- Pronoza, I.I. (2021). The role of political communications in the modern information space. *Scientific journal «Politicus»*, 3, 58–63 [in Ukrainian]. [Проноза І.І. Роль політичних комунікацій у сучасному інформаційному просторі. *Політикус*. 2021. Вип. 3. С. 58–63].
- Rachynska, O.A. (2020). Communicative partnership as a mechanism for optimizing communicative interaction in the sphere of public administration. *State administration and local self-government*, 2 (45), 135–145 [in Ukrainian]. [Рачинська О.А. Комунікативне партнерство як механізм оптимізації комунікативної взаємодії у сфері публічного управління. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2020. Вип. 2 (45). С. 135–145].
- Tesfaye, L.A. (2021). The process model of political communication in the conditions of the Internet space. *Scientific journal «Politicus»*, 4, 58–63 [in Ukrainian]. [Тесфайе Л.А. Процесуальна модель політичної комунікації в умовах інтернет-простору. *Політикус*. 2021. Вип. 4. С. 58–63].
- Tyshchenko, Y., Bayor, P., Tovt, M., Horobchyshyna, S. (2010). Models of political communication: political parties and civil society. Kyiv: Agency «Ukraine», 148 [in Ukrainian]. [Моделі політичної комунікації: політичні партії та громадянське суспільство / Ю. Тищенко й інші. Київ : Агентство «Україна», 2010. 148 с.].
- Shlemkevych, T.V. (2022). Main trends in political communication in the context of reformatting the Ukrainian media space. *Scientific journal «Politicus»*, 5, 126–130 [in Ukrainian]. [Шлемкевич Т.В. Основні тенденції політичної комунікації в умовах переформатування українського медіапростору. *Політикус*. 2022. Вип. 5. С. 126–130].
- Lafont, C. (2019). *Democracy without shortcuts: A participatory conception of deliberative democracy*. Oxford: Oxford University Press, 288 [in English]. [Lafont C. *Democracy without shortcuts: A participatory conception of deliberative democracy*. Oxford : Oxford University Press, 2019. 288 p.]
- Mansbridge, J., Bohman, J., Chambers, S. & others (2012). *A Systemic Approach to Deliberative Democracy. Deliberative Systems. Deliberative Democracy at the Large Scale*. Cambridge: Cambridge University Press, 1–26 [in English]. [Mansbridge J., Bohman J., Chambers S., others. *A Systemic Approach to Deliberative Democracy. Deliberative Systems. Deliberative Democracy at the Large Scale* / J. Parkinson, J. Mansbridge (Eds.). Cambridge : Cambridge University Press, 2012. P. 1–26.]
- Porta della, D. (2013). *Can Democracy Be Saved? Participation, Deliberation and Social Movements*. Cambridge: Polity Press, 256 [in English]. [Porta della D. *Can Democracy Be Saved? Participation, Deliberation and Social Movements*. Cambridge : Polity Press, 2013. 256 p.]

Стаття надійшла до редакції 17.02.2025

Попович Я. М., Маракін В. І.

кафедра політології та загальноправових дисциплін
Національний університет «Запорізька політехніка»,
вул. Жуковського, 64, Запоріжжя, Україна

ІНСТРУМЕНТИ Й МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОМУ ПРОСТОРІ (РЕЗУЛЬТАТИ ЕКСПЕРТНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ)

Резюме

За результатами експертного опитування визначено найбільш ефективні інструменти й механізми реалізації політичних комунікацій в українському суспільно-політичному просторі. Розглянуто провідні тенденції впровадження нових механізмів та інструментів реалізації політичних комунікацій: по-перше, домінування тих чи інших форм політичної комунікації в різних країнах залежить від моделі демократії – представницької, партиципаторної, дорадчої; по-друге, механізми й інструменти політичної комунікації в партиципаторній моделі демократії є в усіх демократичних країнах, включно з Україною, але їх ефективність залежить від урахування владою рекомендацій і пропозицій, які надають громадяни

та громадянське суспільство; по-третє, деліберативні інструменти політичної комунікації є в різних моделях демократичного процесу у форматі мініпублік; по-четверте, серед сфер застосування онлайн-формату політичних комунікацій можна виділити: розроблення й упровадження інструментів електронного урядування й електронної демократії; підвищення іміджу політичних партій; використання громадянами соціальних мереж як платформи для політичної участі й дискусії. Визначено, що основними інструментами реалізації політичної комунікації в умовах воєнного стану є соціальні мережі онлайн і класичні ЗМІ (телебачення, преса, радіо). Деліберативні інструменти політичної участі у форматі дискусії та прийняття консенсусних рішень із проблемних суспільно-політичних питань в українському суспільстві не набули поширення або взагалі не використовувалися на практиці.

Ключові слова: політична комунікація, соціально-політичний простір, демократія участі, дорадча демократія, мініпубліки, електронна демократія, соціальні інтернет-медіа.

УДК 324.1:328.1

Прокопенко Ю. С.

здобувач третього рівня освіти,

кафедра політичних наук та права

Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,

вул. Старопортофранківська, 26, м. Одеса, 65020, Україна

E-mail: yuriiprok13@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-5750-9462>

DOI <https://doi.org/10.32782/2707-5206.2025.39.6>

ТРАДИЦІЇ ТА ІННОВАЦІЇ В ПАРЛАМЕНТАРИЗМІ: ЯК ВИБОРИ ФОРМУЮТЬ ПАРЛАМЕНТСЬКІ СТРУКТУРИ В КРАЇНАХ ІЗ НАЙСТАРІШИМИ ПАРЛАМЕНТАМИ

У статті проаналізовано еволюцію парламентських систем і виборчих процесів у кількох країнах із довгою історією парламентаризму, зокрема Великобританії, Данії, Ісландії, а також на територіях бейлевіків – Гернсі, Джерсі й Острів Мен. Усі ці країни мають унікальні парламентські традиції, які значною мірою формувалися протягом століть. Акцентовано на тому, як ці системи адаптувалися до змін у суспільстві та як у різні історичні періоди змінювалася структура й функції парламентів. Розглядається процес переходу від абсолютної монархії до конституційної на прикладі розвитку виборчих систем, де Великобританія з її мажоритарною системою зберігає стабільність через домінування двох основних партій, але обмежує представництво менших політичних сил. Порівняно із цим пропорційна система, що використовується в Данії та Ісландії, забезпечує більш точне відображення політичних уподобань виборців, сприяючи рівному представництву менших партій. Виборчі системи цих країн застосовують різні методи розподілу місць у парламенті, зокрема методи д'Ондта й Сент-Лагю, які сприяють більш пропорційному розподілу голосів між політичними силами. В Ісландії для компенсації можливих нерівностей між округами застосовуються коригувальні місця, які розподіляються на національному рівні. У Данії система компенсаторних мандатів працює через округи. Також досліджено інноваційні ініціативи, зокрема запровадження електронного голосування, що робить виборчий процес більш доступним і зручним для громадян, і кампанії, що спрямовані на залучення молоді до політичного процесу. Окрім того, особлива увага приділяється важливості збереження демократичних традицій у поєднанні із сучасними технологіями, що дає змогу підтримувати стабільність демократичних інститутів у різних країнах. Загалом підкреслено важливість балансування традицій та інновацій для досягнення більш справедливого й демократичного представництва в сучасному парламентському процесі.

Ключові слова: парламентські системи, мажоритарна система, пропорційна система, компенсація місць, метод д'Ондта, метод Сент-Лагю, вибори, інновації, демократія.

Актуальність теми дослідження. Твердження, що масові переконання є системно релевантними, сформульовано давно. Коли Аристотель у «Політиці» запитував, чому в одних державах панують олігархічні порядки, а в інших – демократичні, він шукав відповідь у панівному менталітеті тієї чи іншої держави: демократичний лад, наприклад, процвітає, коли переважає менталітет помір-

кованості й взаємоповаги, так що громадяни вважають один одного рівними. Понад 2000 років потому подібні аргументи висунули Шарль де Монтеск'є (1748) у праці «Про дух законів» та Алексіс де Токвіль (1843) у праці «Про демократію в Америці». Обидва припускали, що політичні системи, у яких влада підконтрольна народу, існують у суспільстві з ліберально налаштованим духом.

Усі ці роботи припускають, що існує зв'язок між двома явищами: властивостями інституційної системи, що характеризують політичну систему, і психологічними масовими тенденціями, які описують панівні орієнтації населення. У 1966 р. Гаррі Екштейн сформулював цей зв'язок між масою і системою в термінах теорії конгруентності, стверджуючи, що моделі влади в політичній системі мають бути конгруентними з орієнтаціями народонаселення. В іншому випадку система стане нестабільною. Наприклад, демократичний порядок буде нестійким, якщо його нав'язати авторитарно налаштованому населенню (Welzel & Inglehart, 2007). Під «агрегуванням уподобань» мається на увазі процес розгляду й вибору політик, підтримуваних членами групи (Bingham Powell, 2007). У демократії припускається, що окремі громадяни мають уподобання щодо цілей державної політики або найкращих способів їх досягнення. Демократичне агрегування уподобань урахує всі уподобання під час ухвалення політики. Сучасні демократії базуються на непрямій участі в ухваленні рішень через вибір представників, які будуть управляти. Оскільки представницькі інститути призначені агрегувати вподобання всього народу, дослідження представницької демократії пов'язане з вивченням агрегування уподобань.

Порівняння парламентських систем як систем організації представництва інтересів розгорнулося в середині 1970-х рр. і накопичило суттєву порівняльну дослідницьку традицію з визначенням відповідності між виборчою системою і стабільністю парламентських систем (Bingham Powell, 2007). Г. Бінгхем Пауелл довів, що виборча система переплітається з партійною системою, впливає на політику, хоча також є продуктом політики й може бути змінена під політичним тиском (Bingham Powell, 2007).

Парламентське представництво є однією з ознак демократичного ладу, відіграючи центральну роль у прийнятті законодавчих рішень щодо організації територіального й політичного представництва інтересів громадян, визначення виборчої формули, виборчого «метра», бар'єра тощо. Традиція організації інститутів представницької демократії також впливає на організацію самого політичного процесу через забезпечення виборчих процедур участі для різних за ресурсними можливостями гравців.

У багатьох країнах парламенти мають давні традиції, що формувалися століттями, відображаючи еволюцію інститутів і суспільних відносин. Країни, у яких парламенти функціонують уже кілька століть, є безцінними зразками розвитку демократичних процесів. Великобританія та її бейлевіки – Гернсі, Джерсі й о. Мен, Ісландія й Данія – це лише кілька прикладів держав, у яких парламентські структури ведуть традицію з часів середньовіччя, переживши численні політичні, соціальні й економічні зміни.

Історія цих парламентів має вагоме значення для розуміння політичної історії самих країн і для розвитку демократії. Вивчення того, як ці парламенти організовані й функціонують, дає змогу зрозуміти, як вибори, як основний інструмент політичної взаємодії, можуть змінювати й впливати на їхню структуру та функціонування.

Історико-теоретичні й методологічні основи дослідження. Дослідження парламентських структур у країнах із найстарішими парламентами є важливим, оскільки ці країни зберігають і застосовують традиції, які формувалися в умовах історичних змін, а іноді й кризи політичних систем. Вивчення цього досвіду дає змогу краще зрозуміти, як розвивалася політична організація, як змінювалися методи виборів і як на парламентську структуру впливали соціальні й економічні фактори. Вивчення парламентаризму в малих державах, таких як острівні залежні території, дає унікальну можливість побачити, як адаптуються політичні системи до змін у політиці.

Дослідження, що зосереджуються на парламентаризмі й політичних процесах у Британських острівних залежностях, продовжують залишатися важливими для розуміння специфіки їхніх політичних інститутів і взаємодії з Великою Британією. Важливим внеском у це поле є праці Д. Бітема (Beetham, 2006), Дж. Гріффіта й ін. (Griffith, Ryle, Wheeler-Booth, 1989), які досліджують демократичні практики й організацію парламентів у XX та XXI ст., акцентуючи увагу на адаптації парламентських систем до нових викликів в умовах глобалізації та політичних змін. Дослідження таких авторів, як А. Р. С. Аллан (Allan, 1997), який вивчає концепцію парламентського суверенітету в контексті Британії, допомагає зрозуміти політичні структури, що мають вплив на правову організацію в острівних юрисдикціях, де парламентаризм зберігає зв'язок із материнською державою. Роботи Д. Лайтмана (Lightman, 2000), Д. Де Буа (Bois, 1972), С. Хорнера (Horner, 1984), К. Блейка й Л. Блом-Купера (Blake & Blom-Cooper, 1997), В. Хейтінга (Heyting, 1977), П. Крола (Croll, 1997), Д. Дікінсона та П. Кармайкла (Dickinson, Carmichael, 1999), П. Брамлі (Bramley, 2005), Ф. Морріка (Morris, 2008), Дж. Гінділла (Gindill, 2010), К. Уезерілла (Weatherill, 2016), М. Бірта (Birt, 2017), Т. Джонса (Jones, 2021), М. Болеата (Boleat, 2022), Г. Вілсона й В. Ганлона (Wilson, Hanlon, 2023), Т. Торнтона (Thornton, 2025), Д. Торранса (Torrance, 2024) дають змогу зануритися в розуміння специфіки парламентаризму в Британських острівних залежностях, таких як Джерсі, Гернсі й острів Мен.

Особливості виборів і функціонування британського парламенту досліджено в праці О. Мікін, Б. Йонга та К. Лестон-Бандейра (Meakin, Yong, Leston-Bandeira, 2023). Специфіку організації та юрисдикції шотландського й уельського парламентів розглянуто в працях А. Бліка (Blick, 2012, 2012 a). Дослідження, що зосереджуються на історії й організації парламентів, важливі для розуміння розвитку політичних інститутів у різних країнах, зокрема в Ісландії та інших скандинавських країнах. У праці П. С. Барнвелла та М. Мостерта (Barnwell, Mostert, 2004) вивчено ранні середньовічні політичні збори, що мали великий вплив на організацію та функціонування парламентів в Ісландії, зокрема в контексті стародавнього Альтінгу, який є одним із найстаріших парламентів у світі. Це дослідження разом із роботами Г. Карлссона (Karlsson, 2000) та Й. Йонассона (Jóhannesson, 1974), Г. Джонсона (Jónsson, 2014) допомагає зрозуміти еволюцію ісландського парламенту. Стаття П. Сіварда (Seaward, 2024) про стародавній Альтинг підтверджує його значення як одного з найстаріших парламентів у світі, розглядаючи його роль у формуванні парламентської традиції, яка зберігається й донині. Праці Дж. Л. Боїка (Boock, 1988) та М. Кожовського (Koszowski, 2014) зосереджені на вивченні впливу середньовічних традицій на формування парламенту Ісландії. М. Англіш і Т. Мерфі (English, Murphy, 2023), П. Магнус-

сон (Magnússon, 2023) досліджують специфіку парламентської адміністрації Ірландії. А. Вівел та Л. Майлс (Wivel, Miles, 2014) розглянули традиції існування й адміністрування парламенту Данії. Усі ці роботи дають змогу порівняти еволюцію парламентських інститутів, аналізуючи, як адміністративні структури сприяють ефективності парламентської діяльності.

Роботи А. Лейпхарта (Lijphart, 1975), Д. Артера (Arter, 2006), Н. Ельдера, А. Х. Томаса й Д. Артера (Elder, Thomas, Arter, 1982) зосереджуються на аналізі консенсусної демократії в скандинавських країнах. Дослідження К. Боїкса, С. С. Стокса (Boix & Stokes, 2007) та Р. Таагепери (Taagerpera, 2007) допомагають зрозуміти більш широкі порівняльні процеси в парламентських системах. Portal of Parliamentary Development (Agora) надає корисні ресурси для вивчення парламентських організацій по всьому світу, включаючи методи й принципи організації парламентських систем для забезпечення їхньої ефективної діяльності (Agora, 2025).

Метою статті є аналіз того, як вибори впливають на структуру парламентів у країнах із найстарішими парламентами світу та як виборчі системи адаптуються до нових політичних реалій, як вони зберігають традиції й водночас як інновації впливають на саму архітектуру парламенту.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вивчення стародавніх парламентських традицій дає змогу побачити еволюцію політичних інститутів і парламентаризму від середньовіччя до сучасності. Країни з давніми парламентами мають унікальні політичні системи, у яких вибори, представництво й організація органів влади формувалися під впливом історичних, культурних і соціальних факторів. Деякі країни мають довгу історію парламентських інститутів, що збереглися до наших днів, і їхній досвід має великий вплив на політичний розвиток не тільки в цих країнах, а й у всьому світі.

Великобританія, зокрема, є класичним прикладом стародавнього парламентаризму. Парламент Великобританії є одним із найстаріших в світі й виник у XIII ст., коли король Джон підписав Велику Хартію вольностей (1215), що обмежила королівську владу й дозволяла утворення представницьких органів (Meakin, Yong, Leston-Bandeira, 2023). Пізніше, у 1265 р., у Великобританії був скликаний перший парламент, до якого ввійшли представники як духовенства, так й аристократії, а також представники з міст.

Сьогодні вибори у Великій Британії регулюють Закон про реєстрацію політичних партій (Registration of Political Parties Act) 1998 р.; Закон про представництво народу (Representation of the People Act) 2000 р.; Закон про рівність (Equality Act) 2010 р.; Закон про адміністрацію виборів (Election Administration Act) 1998 р. (ACE, 2025). Парламент Великої Британії є двопалатним і складається з Палати громад і Палати лордів. Палата громад складається із 650 членів, що обираються на прямих виборах строком на 5 років за мажоритарною системою відносної більшості, так звану Plurality First-Past-The-Post System – FPTP, яка ґрунтується на принципі, що кандидат, який отримує найбільшу кількість голосів у своєму виборчому окрузі, виграє, навіть якщо він не отримав більшості (тобто більше ніж 50% голосів). Палата громад має значну кількість жінок серед своїх членів – 209, що становить 32,15% від загальної кількості депутатів. Палата громад виконує законодавчі функції, ухвалюючи закони й обговорюючи ключові питання національної політики. Палата лордів є іншою палатою парла-

менту Великої Британії, що складається із 791 члена. Члени Палати лордів не обираються, а призначаються, зокрема 676 пожиттєвих перів, яких призначає корона за порадою прем'єр-міністра. Крім того, у Палаті лордів є 90 спадкових лордів і 25 архієпископів і єпископів. У Палаті лордів – 208 жінок, що становить 26,3% від загальної кількості членів палати. Ця палата також виконує важливу роль у процесі законодавства, забезпечуючи контроль за законодавчими ініціативами, що надходять із Палати громад (United Kingdom, 2025). Особливістю британського парламентаризму є його розвиток на територіях, які є володіннями британської корони.

Історія шотландського парламентаризму є важливою частиною політичного розвитку не лише Шотландії, а й Великобританії загалом. Вона відображає довгий процес боротьби за автономію, самовизначення й намагання відновити контроль над власними справами після численних змін у політичній структурі регіону. Шотландія сьогодні – частина Сполученого Королівства Великої Британії, має давні традиції парламентаризму, що сягають середини XIII ст. Перші шотландські парламенти були зібрані королями Шотландії, і вони включали представників баронів, духовенства й інших важливих осіб. Ці парламентські збори не мали настільки розвинутих прав, як сучасні парламентські установи, але вони вже виявляли прагнення до участі різних соціальних груп у процесах прийняття рішень. Важливим етапом в історії шотландського парламентаризму стало підписання унії з Англією в 1707 р., після якої був створений спільний парламент для двох країн у рамках Великобританії. Цей крок став завершенням довгої боротьби за незалежність, а Шотландія втратила свою автономію. Система шотландського парламенту була замінена на британський парламент, і шотландці більше не мали власного представницького органу на національному рівні. Після втрати власного парламенту Шотландія стала частиною Великобританії, однак питання автономії та самоврядування не залишалися поза увагою. З кінця XIX ст. в Шотландії активно розвивається рух за відновлення парламенту. Шотландська національна партія, створена в 1934 р., була головною політичною силою, яка виступала за права Шотландії й відновлення її парламенту. Після Другої світової війни створено кілька ініціатив, зокрема пропозиція створення шотландського парламенту в 1948 р. Важливою віхою на шляху до відновлення парламентаризму стало створення Шотландської конституційної конвенції в 1989 р. Ця організація, яка об'єднувала політичні партії, громадські групи та різні організації, працювала над розробленням плану для створення нового парламенту в Шотландії. Ідеї, розроблені Шотландською конституційною конвенцією, знайшли підтримку серед політичних партій, зокрема Лейбористської партії, яка здобула перемогу на загальних виборах Великобританії в 1997 році, розвиваючи принципи деволюції. У програмі партії прописано створення Шотландського парламенту із законодавчими повноваженнями. Після проведення референдуму в 1997 р., на якому більшість шотландців підтримала створення парламенту, прийнято Закон про Шотландію в 1998 р. Шотландський парламент, відтворений у 1999 р., функціонує як законодавчий орган і демонструє результати реформи деволюції. Виборча система, передбачена для обрання 129 членів парламенту Шотландії, є змішаною, поєднуючи елементи пропорційної та мажоритарної систем: 59 місць обираються в одномандатних округах за мажоритарною системою відносною більшості (First-Past-The-Post, FPTP),

а 70 місць обираються за допомогою пропорційної системи за допомогою методу Д'Ондрта (Additional Member System, AMS). Виборці мають два голоси й перший голос віддають за системою FPTP, обираючи одного кандидата з-поміж тих, хто балотується в їхньому виборчому окрузі, а свій другий голос виборці віддають за партію в межах регіонального списку. Після підрахунку голосів на загальнонаціональному рівні партії отримують додаткові місця, щоб забезпечити пропорційне представництво.

На відміну від шотландського парламентаризму, наприклад, в Уельсі, який став частиною Англії через Акти Унії 1535 та 1542 рр., Вельська асамблея створена тільки в 1999 році, спочатку з обмеженими повноваженнями, які з часом були розширені. Сьогодні Вельська асамблея, на відміну від шотландського парламенту, має обмежені повноваження й не має фінансових повноважень, не може змінювати податки чи впливати на зовнішню політику, хоча використовує схожу виборчу систему з пропорційним представництвом, але без такої ж кількості мажоритарних округів, як у Шотландії.

Три коронні залежності, так звані белевіки, острів Мен та острівні юрисдикції Нормандських островів, Джерсі й Гернсі, – це автономні острівні юрисдикції, які не є частиною Великої Британії й не є повними членами Співдружності, але мають конституційний зв'язок зі Сполученим Королівством Великої Британії через чинного британського суверена, який є їхнім главою держави (Wilson, Hanlon, 2023, p. 107). Незважаючи на наявність власних демократично обраних законодавчих органів і юрисдикції з внутрішніх питань – права, наданого їм на чотири десятиліття раніше, ніж Шотландії, Уельсу й Північній Ірландії, вони залежать від Великої Британії в питаннях зовнішнього представництва й оборони. Вони також мають тісні зв'язки з установами британської держави, і ці стосунки полегшуються їхнім зв'язком із Британською короною, а також довготривалими культурними й демографічними зв'язками з Великою Британією. Водночас ці три залежності отримали користь від процесу деволюції. Установили асиметричну федеральну асоціацію з Великобританією на основі внутрішньої автономії та самоврядування, що пояснює використання в літературі щодо них таких понять, як «частково незалежні території» («partially independent territories», PIT), «субнаціональні острівні юрисдикції» («subnational island jurisdictions», SNIJ), «острівні автономії». Бейлевіки Джерсі та Гернсі досягли значних повноважень у законодавчій і фінансовій автономії набагато раніше, ніж Острів Мен, однак конституційні реформи після 1945 р. зміцнили незалежність їхніх законодавчих органів, замінивши журо (членів судової влади, що обираються довічно) іншими обраними членами, що ще більше відокремило призначену судову владу від обраних законодавчих органів в обох острівних юрисдикціях. Цей поділ законодавчої та судової влади зменшив політичну владу призначених короною бейлів у Нормандських островах. Із часом Джерсі та Гернсі централізували свої уряди різною мірою: Джерсі наблизився до системи міністерського уряду Великої Британії, а Гернсі вирішив зберегти значну незалежність серед своїх різних комітетів, із центральним координаційним комітетом, який управляв на основі консенсусу.

У разі з Островом Мен Закон про Острів Мен 1958 р., закон британського парламенту, надав значну автономію Тінвелду, законодавчому органу острова. Це стало початком процесу політичної деволюції та демократизації, який протягом

наступних 25 років передав владу від призначених чиновників, таких як лейтенант-губернатор, до обраних членів Тінвелду. Тінвелд вільний у тому, щоб вирішувати, чи слідувати за Великобританією, адаптуючи британські заходи й підтримуючи двосторонні угоди, якщо спільні дії з Великобританією вважаються доцільними.

Попри загальне об'єднання в категорію Коронних залежностей, кожна острівна юрисдикція має свою унікальну систему управління й відмінні юридично-конституційні відносини з Великобританією.

Парламент Генрсі, що має назву «Штати Обговорення» (States of Deliberation), ведуть свою історію з XV ст. Документ 1481 р. свідчить, що на Генрсі існувала асамблея з 1429 р., проте вперше вона офіційно зареєстрована як «Les Etats» (Штати) у 1538 р. Можливо, штати розвинулися із Суду вищих клопотань або еволюціонували разом із ним (States of Deliberation, 2025). Асамблея трьох станів – Королівський двір, духовенство й констеблі, які представляли десять парафій, стала основою для терміна «штати», що використовується й сьогодні. Президентом штатів завжди був бейліф. У 1600-х рр. штати збиралися для обрання присяжних (юратів) на довічне служіння. До 1700-х р. три стани збиралися для вирішення таких питань, як звернення до монарха, розгляд громадських скарг і підвищення податків. Ці зустрічі відбувалися нечасто. Штати обговорення – це законодавчий орган і водночас уряд Генрсі. Королівський суд мав повноваження видавати закони в певних галузях, але разом із тим штати також мали право видавати закони через Ордонанси. Розподіл законодавчих повноважень і їх розвиток залишаються не зовсім ясними, але періодично Королівський суд підтверджував свої повноваження видавати закони без визнання повноважень, наданих Штатами.

У 1605 р. Штати були відновлені Наказом Ради на прохання жителів, посилячись на «давнє використання й повноваження збирання Штатів острова». Констеблі десяти парафій забезпечували зв'язок між місцевими справами і справами острова. Еволюцію Штатів обговорювали королівські уповноважені в доповіді 1848 р. Протягом останнього століття активність і вплив Штатів постійно зростали. Вони поступово брали на себе більше адміністративних функцій від парафіяльної влади та приймали більше законів у різних сферах. Лише в 1900 р. депутати вперше були обрані до Штатів: дев'ять депутатів обрані від усього острова. У 1920 р. система змінилася, й обрано 28 депутатів із п'яти виборчих округів. У 1949 р. кількість депутатів збільшилася до 33, створено 10 виборчих округів. Наступна зміна у 2000 р. призвела до збільшення кількості депутатів до 45, але у 2004 р. кількість виборчих округів була скорочена до 7 (States of Deliberation, 2025).

Сьогодні до складу законодавчого органу Генрсі входять 40 осіб: 38 народних депутатів, обраних мажоритарною системою відносної більшості й двох представників о. Олдерні (призначених Штатами Олдерні). Зі свого складу депутати обирають членів Комітету з політики й ресурсів, який є своєрідним аналогом Ради міністрів. Генрсі обрав модель управління, яка базується не на політичних партіях, а на комітетах і консенсусі. Тим не менше Комітет з політики та ресурсів є старшим комітетом уряду, який координує роботу інших комітетів, його голова відомий як Головний міністр Генрсі. Бейлевік Генрсі, на відміну від Джерсі й острова Мен, існує як квазіфедеральна юрисдикція, оскільки уряд Генрсі представляє зовнішні інтереси й має певні внутрішні законодавчі повноваження стосовно двох додаткових залежностей Британської Корони: островів Олдерні й Сарк.

Існують також кілька дрібніших островів, які не мають власних законодавчих органів, але входять до юрисдикції однієї із залежностей, включаючи Брекаху (земельне володіння, що управляє Головний Суд Сарка) та Херм і Джету (острови, які перебувають під прямим управлінням Штатів Обговорення). Кожна юрисдикція має власний законодавчий орган, але Гернсі може ухвалювати «законодавство для всього Бейлевіка», яке поширюється на Олдерні та Сарк, за їхнім дозволом. До недавнього часу уряд Сарка базувався на феодалній системі (під керівництвом «сеньйора» або лорда) і тому не обирався до 2008 р.

На Гернсі лейтенант-губернатор, який представляє на Гернсі британську корону, займає церемоніальну посаду, представляючи Суверена та його інтереси. Бейліф є головою судової системи Гернсі й головою законодавчих зборів Бейлевіка, Штатів Обговорення (States of Deliberation) (Massey, 2004, p. 430).

Асамблея штатів Джерсі (Assemblée des États) також є однопалатною і складається з 37 депутатів, обраних мажоритарною системою відносної більшості в 9 округах, і 12 констеблів, які представляють 12 парафій. Асамблея штатів обирає головного міністра, який за згодою асамблеї призначає Раду міністрів, яка здійснює виконавчі функції Джерсі (Torrance, 2023, p. 8–9). До ухвалення Закону про Штати Джерсі у 2005 р. управління островом здійснювалося через систему комітетів, але вона була перетворена на міністерський уряд, аналогічний британському (Torrance, 2023, с. 6). Імпульс для цієї реформи виходив зсередини, і, як і в разі з Островом Мен, це стало частиною зусиль щодо модернізації політичної системи. Британський Суверен представлений у Джерсі двома призначеними чиновниками: лейтенант-губернатором, що виконує церемоніальну роль представника Суверена, і бейліфом, який займає унікальну посаду, прямим аналогом якої є лише бейліф Гернсі. Бейліф, призначений Короною, є головним суддею судової системи й головою Асамблеї Штатів. Корона також призначає декана Джерсі (який є главою Церкви Англії в Бейлевіку) і генерального прокурора та соліситора – юридичних радників Штатів. «На Джерсі, як і у Великобританії, британський Суверен царює, але не керує» (Torrance, 2023, p. 12). Загалом система Джерсі має сильнішу виконавчу владу з більш спрощеною системою ухвалення рішень, на відміну від Гернсі, де виконавча влада слабша, збалансована консенсусним процесом ухвалення рішень.

Острів Мен управляється унікальним трикамеральним парламентом: Домом ключів і Законодавчою радою (які засідають окремо) і Вищим судом Тінвалду, який складається з обох палат. До речі, у 1972 р. Тінвалд святкував своє тисячоріччя, а веб-сайт Тінвальду хвалиться, що він «стверджується як найстаріший парламент у світі з безперервним існуванням» (Seaward, 2024). Дім ключів (House of Keys), нижня палата (Council of the Isles) Тінвалду, складається з двадцяти чотирьох членів, обраних безпосередньо жителями Острова Мен із двадцяти виборчих округів за мажоритарною системою відносної більшості (Edge, 2020, p. 23). Законодавча рада, верхня палата Тінвальду, складається з восьми членів, обраних не безпосередньо народом, а депутатами Дома Ключів – верхньою палатою, і трьох членів за посадою: Президента Тінвальду, який виконує роль голови Законодавчої ради й має вирішальний голос у разі рівності голосів, єпископа Содора й Мена з правом голосу та генерального прокурора без права голосу (Edge, 2020, p. 27). Третя палата в цій трикамеральній системі формується, коли Дім ключів і Законодавча рада засідають разом, утворюючи Суд Тінвальду.

Тінвальд засідає разом один раз на рік у День Тінвальду з переважно церемоніальною метою й зазвичай один раз на місяць для розгляду деяких фінансових і політичних питань (Torranse, 2023, р. 9). На острові Мен британський Суверен представлений лейтенант-губернатором. Як і на Джерсі та Гернсі, лейтенант-губернатор острова Мен відповідальний за передачу бажань Корони на острів; однак, на відміну від островів Каналу, лейтенант-губернатор на о. Мен наділений повноваженнями надання Королівського погодження на законодавство острова (Torranse, 2023, р. 10). Королівське погодження зазвичай надається, оскільки Міністерство юстиції й уряди Коронних залежностей працюють разом у «партнерстві», щоб переконатися, що розглянуте законодавство «придатне» для затвердження; однак були рідкісні винятки, коли воно не надавалося (Torranse, 2023). Однак, за винятком цього, лейтенант-губернатор виконує переважно церемоніальні функції, оскільки основна комунікація між островом Мен (й іншими Коронними залежностями) і Великобританією проходить через Головного міністра та Міністерство юстиції Великобританії (Torranse, 2023, р. 12–13).

Головний міністр обирається Домом ключів серед своїх членів, хоча формально він призначається лейтенант-губернатором. Лейтенант-губернатор потім призначає, на пропозицію Головного міністра, членів Ради міністрів, яка є основним виконавчим органом уряду острова Мен. Спочатку Головний міністр призначався на основі номінації всього Тінвальду, а згодом цей обов'язок було покладено на Дім ключів (Edge, 2020, р. 34). Як і в бейлевіках Каналу, у 1980-х рр. на о. Мен була введена міністерська система, щоб спростити й модернізувати управління.

Ісландія має одну з найдавніших парламентських традицій у світі. Острівний парламент Альтинг, заснований у 930 році, є найстарішим чинним парламентом у світі. У 1930 р. Ісландія святкувала тисячоліття заснування Альтингу, органу, який зараз виконує функції національних політичних і законодавчих зборів Ісландії (Seaward, 2024). Альтинг має перервану історію, оскільки він був скасований королівським указом у 1800 р. та відновлений у 1844 р. Уявний статус Альтингу як найстарішого парламенту у світі висловлюється обережно: у Вікіпедії він названий «одним із найстаріших збережених парламентів у світі» (Seaward, 2024). Ісландська «співдружність», «вільна держава» або «республіка», яка існувала з моменту заселення території вікінгами наприкінці IX сторіччя до її входу в Норвезьку монархію в 1262 р., справді була «християнським суспільством, яке не мало жодного князя та єдиної виконавчої влади ... рідкісний приклад суспільства, яке намагалося зберегти закон і порядок без правителя» (Karlsson, 2000, р. 21). Британський конституційний діяч Дж. Брайс писав про Ісландію як про країну, яка «створила конституцію, не схожу на будь-яку іншу, про яку залишилися записи, і звід законів, настільки детальний і складний, що важко повірити, що він існував серед людей, головним заняттям яких було вбивати одне одного» (Jóhannesson, 1974, р. 295). Християнський священик А. Орґілссон у XII ст. зазначав, що Альтинг засновано «за порадою Ульфльотра» на місці Тингв'юллр приблизно в 930 р. Альтинг мав попередників: наприклад, зібрання в К'яларнесі, приблизно за 25 миль і ближче до Рейк'явіка. Арі приписує Ульфльотру перенесення закону з Норвегії до Ісландії та його прийняття всіма поселенцями: його прийняття створило єдину юрисдикцію на всій території, союз, який називали *vár lög* (наші закони), як *Danalog*, *Danelaw*, в Англії. Докази щодо змісту кодексу походять із більш пізніх часів: зі звітів про великі

зміни, унесені в 960 році, і з кодифікації XII ст. На острові не було ні короля, ні єдиної влади: влада була в руках групи людей, відомих як *godjar* (множина він *Godi*). Член такої групи – *Godi* – був не тільки релігійним лідером, а й важливою політичною фігурою в суспільстві, відіграючи ключову роль в організації народних зборів (тіа), а також у вирішенні суперечок як суддя й виконанні обрядів як жрець. *Godi* поклонялись Одину або Торену. Статус *Godi* був володінням, яке можна було успадкувати, подарувати чи продати. Влада *Godi* кодифікована разом із заснуванням Альтингу. Розповідь у *Grágás* говорить, що фермери й землевласники мали присягнути на вірність одному з *годжарів*; це була особиста домовленість, а не географічна чи племінна (хоча не за межами того самого одного з чотирьох округів, на які Ісландія була розділена в 960 р., з метою визначення місця вирішення суперечок). Вони могли передати свою вірність іншому *годжару*. Усього було 39 вождів, хоча на практиці вожді могли обіймати більше ніж одну посаду (Seaward, 2024). Після 960 р. існували три рівні поділу. У кожному з округів існувало три місцеві, окружні збори, у яких місцевий *годжар* відігравав провідну роль. В Округах також відбувалися збори, хоча вони мали суто судову функцію. Очікувалося, що селяни й землевласники будуть особисто присутні на районних зборах. На окружній асамблеї вони були запрошені своїм *годжаром* для вибору представників для участі в щорічному Альтингу разом із *годжаром*. Сам Альтинг збирався приблизно в середині літа, просто неба, у Thingvöllur, що базувався навколо *Lögberg* (скелі), де мали відбуватися політичні заяви. Основним фокусом була законодавча рада, *lögretta*, яка була асамблеєю *годжарів*. Існувала посада головуючого – законного спікера – *lögsögumadr*, якого обирала *lögretta*: окрім скликання органу, його функція полягала в тому, щоб діяв носій юридичної пам'яті за відсутності письмового кодексу до XII ст. З 960-х рр. Альтинг був місцем для набору із чотирьох судів, по одному для кожного округу, а також на початку XI ст. іншого суду, що вирішував справи, які суди округів не могли вирішити. Крім того, що Альтинг був політичною, судовою та законодавчою асамблеєю, він був місцем зібрання багатьох людей, можливістю для торгівлі, приватного бізнесу й соціальної комерції.

В Альтингу є багато подібного до зборів норвезьких земель. Щорічні великі зібрання добре відомі серед франків VII та VIII ст., їх пов'язують із заявою Гінкмара з Реймса в його довіднику про каролінгський уряд, *De Ordine Palatii*, приблизно 882 р., про те, що щороку відбуватимуться публічні збори, а також менші збори взимку.

Асамблеї англосаксонських королів також відомі, і їх зв'язок із пізнішими середньовічними парламентами багато обговорюється. Книга Дж. Меддікотта «Походження англійського парламенту 924–1327» 2010 р. підтверджує ідею, що на початку X ст. «*уінтагемот*» отримав статус «національної» асамблеї «із центральною роллю в політиці й уряді» в «новій об'єднаній англійській державі» (Seaward, 2024). *Уінтагемот* (від староангл. Witenagemot, від *witen* – мудреці, старі люди, і *gemot* – зібрання, зустріч) – це зібрання вищих аристократів, духовенства й радників в англосаксонській Англії, яке виконувало функції ради або парламенту, що функціонувало до завоювання Англії норманами в 1066 році, після чого він був замінений норманським королівським судом і радою, але ідеї та практики, започатковані в Уінтагемоті, в подальшому стали основою для розвитку парламентських інститутів в Англії.

Розвиток протопарламентаризму відбувався приблизно під час завоювання більшої частини території, якою володіли вікінги, і був пов'язаний з Ательстаном, першим королем, який правив над «чимось на зразок об'єднаної Англії». Меддікотт припускає, що він почав використовувати «новий вид зібрань, щоб полегшити своє правління»: великі, часті, регулярні й із певним ступенем формальності. Це відбувалося в 920-х і 930-х рр., приблизно в той час, коли виник Альтинг. Причина, чому історики загалом уникали трактування уінтагемоту *англосаксонської* Англії як парламенту, полягає в тому, що він не реалізовував територіального представництва, на відміну від Альтингу, який збирав представників окрешних асамблей, спадкових вождів. Відомий медієвіст Арон Гуревич у книзі «Давні германці. Вікінги» вказував, що бути присутнім на Альтингу було обов'язком для дорослих чоловіків. Ті, що уклонялися, мали платити викуп на користь учасників Альтингу – плату за поїздку на Тинг, і селяни поступово передавали функцію участі представникам, вивільняючи час для господарської праці. Поступово бондам, що мали помічників у господарстві, надавалося право не бути присутнім на зборах (Тингу). Скорочення представництва бондів зображується в законах як привілей, пільга, надана селянам владою. Велика відмінність між Альтингом у ранній Ісландії та політичними зборами Англії й континентальної Європи полягала у відсутності короля та реальної виконавчої влади. «Певною мірою Ісландську Співдружність можна порівняти із союзом багатьох держав (вождів), де відправлення закону й правосуддя охоплює весь союз, але в якому виконавча влада взагалі відсутня» (Jóhannesson, 1974, p. 63). Брайс писав, що «як Ісландська Республіка є новою формою політичного суспільства, так й Альтинг, у якому єдність Республіки знайшла видиме вираження, є унікальним органом, який не можна зарахувати до жодного зі звичних типів зібрань». Це не первинне зібрання (тобто всього населення), оскільки, хоча всі вільні люди присутні, лише обмежена кількість осіб має право виконувати або судові, або законодавчі функції. Це також не представницька асамблея, оскільки нікого не було обрано для участі в ній як делегата від інших. Це також не є свого роду Рада Королівства, як *Curia Regis* середньовічної Англії, що складається з магнатів та офіційних радників, скликаних монархом. Якщо шукати паралелі із цим, то їх варто шукати скоріше в таких органах, як римський сенат, який, можливо, був у своїй ранній формі свого роду радою голів організованих громад» (Брусе, 1921, p. 297–298). Насправді, в Ісландії відсутність єдиного сильного правителя означала конкурентний процес, де до середини XIII ст. приблизно вісім *рікі* (свого роду феодалне володіння) належали кільком родинам. Включення Ісландії до Королівства Норвегія в 1262 р. призвело до того, що законодавчі функції Альтингу зникли. Альтинг існував лише як суд до 1800 р., коли його замінив суд професійних юристів. У 1380 р. Норвегія потрапила під контроль Данії через Кальмарську унію, яка об'єднала Данію, Норвегію та Швецію під єдиним монархом. У 1523 р. Швеція вийшла із союзу, але Норвегія залишалася під контролем Данії, а разом з нею й Ісландія, що залишалася частиною Норвегії. Після Наполеонівських війн і за умовами Кіельського миру 1814 р. Норвегія була передана від Данії до Швеції, а Ісландія потрапила під владарювання Данії, оскільки Норвегія й Данія знову стали частинами однієї королівської династії. Перший новий Альтинг відбувся в 1845 році в Рейк'явіку. Це була лише консультативна асамблея; протягом наступних тридцяти років націоналістичний рух вимагав

повних законодавчих повноважень для альтингу й самоуправління в межах королівства Данія. Законодавчі повноваження були передані в 1874 р. Ісландія залишалася в складі Данії до 1918 р., коли вона була проголошена королівством в унії з Данією, з королем Данії як її монархом. Ісландія отримала більшу політичну незалежність протягом 20-х рр. XX ст. Святкування в 1930 р. тисячоліття Альтингу в Ісландії відбулося не більше ніж через десять років. У 1944 році, під час Другої світової війни, коли Данія була під окупацією нацистської Німеччини, Ісландія проголосила свою незалежність і стала Республікою Ісландія.

Сьогодні Альтинг Ісландії є однапалатним парламентом країни, що складається із 63 місць (Office for Democratic, 2013). Для парламентських виборів країна поділена на шість багатомандатних округів. Шістдесят три депутати парламенту обираються за пропорційною системою списків, із яких 54 місця розподіляються серед партій на рівні округів без законодавчого порогу й для цього використовується метод д'Онדה (d'Hondt), що дозволяє пропорційно розподілити місця серед партій у межах кожного округу, а залишкові 9 місць розподіляються на національному рівні серед партій, які подолали 5% поріг. Ці дев'ять «коригувальних місць» є компенсаційним заходом для забезпечення пропорційності на національному рівні. Списки кандидатів подаються в порядку, визначеному політичною групою (організацією), яка представляє список. Виборці мають право змінювати порядок кандидатів, указуючи свої переваги. Однак на виборах 2013 р. вплив переваг виборців на результати не був урахований. Виборчий округ визначається відповідно до визначення меж округів, але межі двох округів Рейк'явіка визначаються Національною виборчою комісією (НВК) перед кожними виборами для забезпечення однакової кількості виборців у двох округах. Округи й відповідна кількість місць на виборах 2013 року були такими: Північний захід – 8 місць, Північний схід і Південь – по 10 місць, Південно-західний – 13 місць, Рейк'явік Північний і Рейк'явік Південний – по 11 місць. Закон передбачає, якщо кількість виборців на одне місце в одному окрузі перевищує кількість виборців на місце в іншому окрузі більш ніж на половину, НВК повинна перерозподілити місця після виборів, щоб зменшити цю різницю до співвідношення меншого за два до одного. Після парламентських виборів 2009 р., щоб виправити різницю понад 100% у кількості виборців на місце між округами Північний захід і Південно-західний, одне місце було перерозподілене до Південно-західного округу. Для цих виборів три округи: Рейк'явік Північний, Південний і Південно-західний – мали на 46% більше виборців на місце, ніж інші три округи. Найбільша різниця в кількості виборців на місце була між округами Південно-західний і Північний захід – приблизно 82%. Тому значні відмінності в кількості голосів, необхідних для обрання кандидата, ще зберігаються між різними округами. Точну кількість місць у кожному окрузі визначає Закон про вибори (Iceland Althingi, 2025).

Вибори в Ісландії проводяться на добровільній основі, тобто голосування не є обов'язковим. Виборці повинні мати громадянство Ісландії, бути віком від 18 років і мати законне проживання в країні. Громадяни Ісландії, які проживають за кордоном, також можуть голосувати. Кандидати для участі у виборах повинні бути громадянами Ісландії, мати вік від 18 років і не мати судимостей. Судді Верховного Суду, Омбудсмен і Президент Республіки не можуть бути кандидатами в депутати. Щодо вимог до партійних списків, то кожен список кандидатів має бути підтриманий певною кількістю виборців, причому ця кіль-

кість повинна в 30–40 разів перевищувати кількість представників відповідного виборчого округу. У разі виникнення вакансій між загальними виборами, ці місця займають замісні особи, які обираються одночасно з основними кандидатами відповідно до їхнього порядку в партійному списку. Таким чином, система виборів до Альтингу забезпечує пропорційне представництво й дає змогу відображати політичні вподобання громадян у парламенті, ураховуючи як місцеві, так і загальнонаціональні результати голосування.

Парламент Данії, Фолькетинг (дан. Folketinget, що означає «народний тінг» або «народні збори»), також має глибокі корені, починаючи із середньовіччя – часів існували тінгів (thing), що виконували роль законодавчих зборів при королі. Це були збори вільних чоловіків, які обговорювали важливі рішення, закони, військові кампанії чи вирішували спірні справи. Процес і збирання відбувалися на місцевому рівні в різних частинах Данії, але важливі питання на рівні королівства також обговорювалися на загальнодержавних зібраннях. Зокрема, в 1200–1300 рр. відомі перші засідання, які можуть уважатися прообразом парламенту. Протягом середньовіччя система зборів поступово трансформувалася. У період правління королів, таких як Валдемар II (початок XIV ст.), король і його рада вважалися основною владною інституцією. У XIV ст. починають з'являтися перші явні представницькі елементи – збори дворян і міст, які поступово набували більш організованого характеру. У XV ст. королі Данії почали регулярно скликати збори дворян, представників міст і духовництва для обговорення важливих питань, таких як податки та війни. Ці зібрання стають основою для майбутніх парламентських інститутів. У XVI ст. почався процес утворення більш організованих представницьких органів. Система станових зборів, де кожен стан (дворяни, містяни, духовенство) мав свою репрезентацію, стала поширюватися. У 1536 р. Данія стала протестантською державою після Реформації, і національна церква стала частиною політичної структури, що впливало на трансформацію інститутів представництва. Після Великої Північної війни XVII ст., яка ослабила Данію, король став єдиним джерелом влади. Парламент не мав значного впливу на прийняття рішень, його функції зводилися надання підтримки королівській владі. У 1834 р. Данія зробила важливий крок у напрямі демократизації, розвиваючи парламентське територіальне представництво (представництво міст) і соціальне представництво (страт). Прийняття конституції в 1849 р. перетворило країну на конституційну монархію і зумовило створення двопалатного парламенту, де заснований конституцією Фолькетинг мав обмежені права й до 1953 р. був нижньою палатою двокамерного парламенту, відомого як Рігсдаг, з Ландстінгом як верхньою палатою. У 1866 р. нова виборча реформа – введення системи представництва на основі округів, призвела до розподілу виборців на групи: міське населення, сільське населення й особи, які платили значні податки. Частина населення не мала повних прав у виборах, тобто система не відображала принципи рівного виборчого представництва. Після багатьох років протестів у 1901 р. Данія запровадила універсальне виборче право для чоловіків. Це означало, що кожен дорослий чоловік міг голосувати на виборах до Фолькетингу, що стало значним кроком до демократизації країни. У 1915 р. жінки в Данії отримали право голосу. У 1953 р. була прийнята нова конституція Данії, яка змінила структуру парламенту, з того часу Фолькетинг залишається єдиною палатою парламенту. Сьогодні Фолькетинг – однопалатний парламент,

який складається зі 179 депутатів, із яких два – із Фарерських островів і два – з Гренландії, що обираються на 4 роки. Він є основним органом законодавчої влади в Королівстві Данії, що охоплює Данію, Фарерські острови та Гренландію. 135 депутатів Фолькетингу обираються за пропорційною системою загальним голосуванням у 23 виборчих округах, використовуючи метод д'Ондта, який сприяє пропорційному розподілу місць серед партій залежно від їх частки голосів у кожному окрузі. 40 місць у парламенті (компенсаторин мандати) розподіляються серед кандидатів, які не отримали достатньої кількості голосів в округах, за допомогою методу Сент-Лагю (Ministry of Social Welfare, 2009). Кількість компенсаторних мандатів для кожного регіону обчислюється як різниця між загальною кількістю мандатів у регіоні й кількістю мандатів округів у цьому регіоні (Ministry of Social Welfare, 2009, р. 7–8). Це дає змогу забезпечити більш справедливий розподіл місць серед менших партій. Якщо в окрузі не досягається необхідного порогу голосів для партії або кандидата, голоси перераховуються, щоб забезпечити справедливе представництво всіх політичних сил (Beetham, 2006, р. 15–16). Виборцями можуть бути всі громадяни Данії, які постійно проживають у країні й досягли віку 18 років. Виборча система Фолькетингу Данії дає змогу досягти пропорційного представництва, зокрема, завдяки використанню двох різних методів розподілу місць, що гарантує більш точне відображення політичних уподобань населення.

Висновки. У всіх зазначених країнах парламенти відіграли ключову роль у розвитку демократичних інститутів. Протягом століть ці інститути ставали все більш інклюзивними, з більшою кількістю представників суспільства, здатних брати участь у прийнятті рішень.

У кожній із цих країн процес еволюції парламентських систем пов'язаний із боротьбою за обмеження монархічної влади й за право народних представників впливати на політичне життя. Виборча система в обраних країнах може суттєво відрізнитися залежно від того, застосовується мажоритарна система відносної більшості чи пропорційна система. Ці дві системи визначають, як саме представники потрапляють до парламенту та як розподіляються політичні впливи. Мажоритарна система відносної більшості (як у Великобританії та бейлевіках) сприяє стабільності в парламенті та здебільшого підтримує домінування великих партій. У Великобританії вибори проходять за мажоритарною системою відносної більшості (*first-past-the-post*), де кандидат, який набрав найбільшу кількість голосів у своєму виборчому окрузі, здобуває місце в парламенті. Більшість депутатів у Великобританії, звичайно, обираються як кандидати від основних політичних партій (наприклад, Консервативна партія, Лейбористська партія, Ліберальні демократи), але це не є обов'язковим. Незалежні кандидати мають рівні права на участь у виборах і можуть вигравати вибори, якщо їх підтримка в окрузі достатньо сильна. Це забезпечує стабільність, оскільки більшість місць отримують дві основні партії, але водночас обмежує представництво менших партій, що може призводити до політичної однобічності.

Виборчі системи в бейлевіках, зокрема на островах Гернсі, Джерсі й Острів Мен, також ґрунтуються на одномандатних виборчих округах, що забезпечує пряме представництво громадян. Наприклад, на Гернсі виборці обирають представників через пряме голосування, що дає змогу малим політичним групам мати свого представника в парламенті. Однак на Джерсі існує можливість при-

значення депутатів королем або іншими органами, що додає елементи змішаного представництва. Виборча система цих територій сприяє тіснішому зв'язку між виборцями та їхніми представниками, але має обмеження щодо представництва національних меншостей через відсутність пропорційного розподілу.

На противагу цьому, пропорційна система, що застосовується в Ісландії та Данії, забезпечує точніше відображення політичних уподобань виборців. Виборчі системи Ісландії та Данії обидві застосовують пропорційне представництво, однак мають певні відмінності в структурі й механізмах розподілу місць у парламенті, що зумовлює різний підхід до забезпечення справедливого представництва політичних сил. Система розподілу місць у 6 багатомандатних округах Ісландії для обрання Альтингу базується на пропорційній системі з використанням методу д'Ондта, який дає змогу пропорційно розподіляти місця серед партій відповідно до кількості голосів, отриманих ними в кожному окрузі. Проте система розподілу місць у парламенті не обмежується лише рівнем округів. Для компенсації можливих диспропорцій на рівні округів Ісландія використовує дев'ять «коригувальних місць», які розподіляються на національному рівні серед партій, що подолали 5% поріг. Це забезпечує додаткову пропорційність і дає змогу зменшити нерівність у представленні голосів, спричинену різними розмірами округів. Виборчі списки є відкритими, і виборці можуть змінювати порядок кандидатів, указуючи свої переваги. 135 депутатів Фолькетингу Данії обираються на рівні 23 виборчих округів теж за допомогою методу д'Ондта, але з деякими відмінностями. На відміну від Ісландії, у Фолькетингу також є компенсаторні мандати: 40 місць, які розподіляються між кандидатами, що не отримали достатньої кількості голосів в округах. Для розподілу цих компенсаторних мандатів використовується метод Сент-Лагю, який сприяє більш справедливому представленню менших партій. Таким чином, коригування на національному рівні також забезпечує пропорційність, особливо для менших партій, які можуть не мати достатньої підтримки на рівні конкретних округів. Виборчі списки також відкриті, і виборці можуть змінювати порядок кандидатів, що дає можливість більш точно відобразити їхні політичні уподобання. Обидві системи базуються на принципі пропорційного представництва, але в Ісландії, на відміну від Данії, основний акцент робиться на компенсацію розбіжностей між округами за допомогою коригувальних місць на національному рівні. У Данії ж коригувальні місця розподіляються серед кандидатів на рівні округів, що робить систему більш орієнтованою на внутрішньоокружний баланс. Проте в обох країнах механізми компенсації й використання різних методів розподілу місць забезпечують рівний доступ до парламенту для політичних сил різного масштабу, гарантуючи, таким чином, справедливе та пропорційне представництво. У підсумку виборчі системи Ісландії та Данії мають схожі принципи, однак відрізняються в технічних аспектах розподілу місць, що дає кожній із країн власний підхід до досягнення пропорційного представництва. Ісландія використовує коригувальні місця на національному рівні, тоді як Данія застосовує метод Сент-Лагю для компенсації місць у межах округів. Це дає змогу кожній країні адаптувати виборчу систему до своїх соціальних і політичних реалій, забезпечуючи справедливе представництво всіх політичних сил у парламенті.

Пропорційна система дає змогу політичним меншинам отримувати місця в парламенті, що сприяє більш демократичному й збалансованому управлінню.

Мажоритарна система, підтримуючи стабільність великих партій, може призвести до політичної фрагментації та навіть посилення протистояння між партіями, оскільки менші партії не отримують достатньо місць для участі у формуванні урядів. У Данії й Ісландії вибори забезпечують стабільність коаліційних урядів, оскільки представники меншості мають змогу співпрацювати з більшими партіями. Це дає змогу створювати уряди, які відображають ширший спектр громадських інтересів. Водночас у країнах, де використовується мажоритарна система, на кшталт Великобританії, політична стабільність здебільшого забезпечується через домінування однієї чи двох партій, що також може призводити до менш гнучких змін у політичній системі.

У відповідь на нові виклики й технологічні можливості країни з давніми парламентами інтегрують інновації в виборчі процеси. Вибори стають дедалі більш доступними завдяки електронним системам голосування, що застосовуються в деяких країнах. Ісландія, наприклад, проводила пілотні проекти щодо електронного голосування, що дає змогу забезпечити більшу зручність для виборців. Сучасні інновації також охоплюють ініціативи для залучення молоді до політичного процесу. У країнах, таких як Великобританія та Ісландія, активно проводяться кампанії для підвищення участі молодих виборців у виборчому процесі.

Інновації у виборчій системі можуть зберігати демократичні принципи, одночасно зберігаючи парламентарні традиції. Вони забезпечують більш ефективне представництво й полегшують доступ до виборчого процесу. Використання нових технологій і модернізація виборчих систем дають країнам змогу залишатися вірними своїм демократичним традиціям, водночас розширюючи можливості для більшої політичної участі.

Стійкі парламентські системи, проаналізовані в статті, пройшли довгий шлях еволюції, зберігаючи традиції та адаптуючись до змін у суспільстві. Їхні системи часто ґрунтуються на глибоких демократичних принципах, включаючи інклюзивність, рівність перед законом і політичну стабільність. Досвід старих парламентів може стати корисним для нових демократій. Старі демократії мають чітко визначені механізми врегулювання політичних конфліктів, стабільні виборчі системи й сильні демократичні інститути, що дає змогу уникати політичних криз. У майбутньому виборчі системи цих країн можуть змінюватися відповідно до нових технологічних і соціальних умов. Однак важливо зберігати баланс між інноваціями і традиціями, аби не зруйнувати усталені демократичні принципи.

References [Список використаної літератури]

- Agora. (2025) Portal of Parliamentary Development. Parliamentary Organisation [in English]. [Agora. Portal of Parliamentary Development. Parliamentary Organisation. 2025. URL: <https://www.agora-parl.org/resources/aoe/parliamentary-organisation> (дата звернення: 07.02.2025).]
- Allan, T.R.S. (1997). Parliamentary Sovereignty: Law Politics and Revolution. *Law Quarterly Review*, 113, July, 443–452 [in English]. [Allan T R. . Parliamentary Sovereignty: Law Politics and Revolution. *Law Quarterly Review*, 1997. Vol. 113. P. 443–452.]
- Arter, D. (2006). *Democracy in Scandinavia: Consensual, Majoritarian or Mixed?* Manchester University Press [in English]. [Arter D. *Democracy in Scandinavia: Consensual, Majoritarian or Mixed?* Manchester University Press, 2006. 384 p.]
- Barnes, Barry. (1977). *Interests and the Growth of Knowledge*. Routledge [in English]. [Barnes B. *Interests and the Growth of Knowledge*. Routledge, 1977. 109 p.]
- Barnwell, P.S., & Mostert, M. (2004). *Political Assemblies in the Earlier Middle Ages*. Brepols [in English]. [Barnwell P.S., Mostert M. *Political Assemblies in the Earlier Middle Ages*. Brepols, 2004. 213 p.]
- Beetham, D. (2006). *Parliament and Democracy in the Twenty-First Century: A Guide to Good Practice*. Inter-

- Parliamentary Union, IPU [in English]. [Beetham D. Parliament and Democracy in the Twenty-First Century: A Guide to Good Practice. Inter-Parliamentary Union, IPU, 2006. 229 p. URL: <https://www.ipu.org/resources/publications/handbooks/2016-07/parliament-and-democracy-in-twenty-first-century-guide-good-practice> (дата звернення: 07.02.2025).]
- Bingham Powell, G.Jr. (2007). *Aggregating and Representing Political Preferences*. In *The Oxford Handbook of Comparative Politics* (pp. 653–678), ed. Carles Boix & Susan C. Stokes. Oxford University Press. [in English]. [Bingham Powell G. Jr. Aggregating and Representing Political Preferences. In: *The Oxford Handbook of Comparative Politics* / ed. Carles Boix, Susan C. Stokes. Oxford University Press, 2007. P. 653–678.]
- Blake, C., & Blom-Cooper, L. (1997). *Judicial Review in Jersey*. *Public Law*, Autumn, 371–374 [in English]. [Blake C., Blom-Cooper L. Judicial Review in Jersey. *Public Law*. Autumn, 1997. P. 371–374.]
- Blick, A. (2012). The Making of the Devolved Scottish Constitution, 37–43 (Unofficial Constitutional Convention). In *Mapping the Path towards Codifying – or Not Codifying – the UK Constitution*, ed. Robert Blackburn [in English]. [Blick A. The Making of the Devolved Scottish Constitution. *Mapping the Path towards Codifying – or Not Codifying – the UK Constitution* / ed. Robert Blackburn. 2012. URL: <https://www.parliament.uk/globalassets/documents/commons-committees/political-and-constitutional-reform/00-CASE-STUDIES.pdf> (дата звернення: 07.02.2025).]
- Blick, A. (n.d.). *The Welsh Assembly Powers and Electoral Arrangements*. In *Mapping the Path towards Codifying – or Not Codifying – the UK Constitution*, ed. Robert Blackburn [in English]. [Blick A. The Welsh Assembly Powers and Electoral Arrangements. *Mapping the Path towards Codifying – or Not Codifying – the UK Constitution* / ed. Robert Blackburn. URL: <https://www.parliament.uk/globalassets/documents/commons-committees/political-and-constitutional-reform/00-CASE-STUDIES.pdf> (дата звернення: 07.02.2025).]
- Bois, D. De L. (1972). *A Constitutional History of Jersey*. States Greffe, Jersey [in English]. [Bois D. De L. A Constitutional History of Jersey. States Greffe, Jersey, 1972. 280 p.]
- Byock, J.L. (1988). *Medieval Iceland: Society, Sagas and Power*. University of California Press [in English]. [Byock J.L. Medieval Iceland: Society, Sagas and Power. University of California Press, 1988. 284 p. URL: <https://archive.org/details/medievalicelands0000byoc> (дата звернення: 07.02.2025).]
- Croll, P. (1997). *The Ancient Role of the Bailiffs of Guernsey and Jersey as ‘Speakers’* in *Societe Jersiaise Annual Bulletin*, 27(1), 79–84 [in English]. [Croll P. The Ancient Role of the Bailiffs of Guernsey and Jersey as ‘Speakers’. *Societe Jersiaise Annual Bulletin*. 1997. № 27 (1). P. 79–84.]
- Dickinson, B., & Carmichael, P. (Eds.). (1999). *House of Lords: Its Parliamentary and Judicial Roles*. Hart Publishing [in English]. [Dickinson B., Carmichael P. (Eds.). *House of Lords: Its Parliamentary and Judicial Roles*. Hart Publishing, 1999. 258 p.]
- Edge, P.W. (2020). *Lisvane’s Legacy? Constitutional Reform in the Isle of Man*. *Legal Studies*, 40, 22–41 [in English]. [Edge P.W. Lisvane’s Legacy? Constitutional Reform in the Isle of Man. *Legal Studies*. 2020. № 40. P. 22–41.]
- Elder, N., Thomas, A.H., & Arter, D. (1982). *The Consensual Democracies? Government and Politics of the Scandinavian States*. Martin Robertson [in English]. [Elder N., Thomas A.H., Arter D. The Consensual Democracies? Government and Politics of the Scandinavian States. Martin Robertson, 1982. 244 p.]
- English, M., & Murphy, T. (2023). *Ireland’s Parliamentary Administration*. In *The Routledge Handbook of Parliamentary Administrations*, ed. Thomas Christiansen, Elena Griglio, & Nicola Lupo. Routledge [in English]. [English M., Murphy T. Ireland’s Parliamentary Administration. *The Routledge Handbook of Parliamentary Administrations* / ed. T. Christiansen, E. Griglio, N. Lupo. Routledge, 2023. 800 p.]
- Gindill, J. (2010). *A Sustainable Position? The Impacts of Human Rights Upon the Office of Bailiff and the Need for Reform*. Government of Jersey [in English]. [Gindill J. A Sustainable Position? The Impacts of Human Rights Upon the Office of Bailiff and the Need for Reform. Government of Jersey, 2010. URL: <https://www.gov.je/SiteCollectionDocuments/Government%20and%20administration/R%20Gindill%202%20Submission%2020100318%20JG%20v1.pdf> (дата звернення: 07.02.2025).]
- Griffith, J.A.G., Ryle, M., & Wheeler-Booth, M.A.J. (1989). *Parliament: Functions, Practice and Procedure*. Sweet & Maxwell [in English]. [Griffith J.A.G., Ryle M., Wheeler-Booth M.A.J. Parliament: Functions, Practice and Procedure. Sweet & Maxwell, 1989. 565 p.]
- Heyting, W.J. (1977). *The Constitutional Relationship between Jersey and the United Kingdom*. Jersey Constitutional Association, Guernsey [in English]. [Heyting W.J. The Constitutional Relationship between Jersey and the United Kingdom. Jersey Constitutional Association, Guernsey, 1977. 52 p.]
- Horner, S.A. (1984). *The Isle of Man and the Channel Islands– A Study of Their Status Under Constitutional, International, and European Law*. European University Institute Working Paper No. 98 [in English]. [Horner S.A. The Isle of Man and the Channel Islands– A Study of Their Status Under Constitutional, International, and European Law. *European University Institute Working Paper*. 1984. № 98. URL: <https://cadmus.eui.eu/handle/1814/23006> (дата звернення: 07.02.2025).]

- Iceland Althingi (2025). (Parliament)/ Inter-Parliamentary Union [in English]. [Iceland Althingi (Parliament)/ Inter-Parliamentary Union. 2025. URL:http://archive.ipu.org/parline/reports/2143_B.htm (дата звернення: 07.02.2025).]
- Irwin, G., & Thomassen, J. (1975). *Issue-Consensus in a Multi-Party System*. *Acta Politica*, 10, 389–420 [in English]. [Irwin G., Thomassen J. Issue-Consensus in a Multi-Party System. *Acta Politica*. 1975. № 10. P. 389–420.]
- Jóhannesson, J. (1974). *A History of the Old Icelandic Commonwealth*. University of Manitoba Press [in English]. [Jóhannesson J. A History of the Old Icelandic Commonwealth. University of Manitoba Press, 1974. 407 p.]
- Jones, T.C. (2021). A ‘Coup d’État’ in Jersey? *Rethinking the Jersey Expulsions of 1855*. *Diasporas*, 137–157 [in English]. [Jones T.C. A ‘Coup d’État’ in Jersey? Rethinking the Jersey Expulsions of 1855. *Diasporas*, 2021. P. 137–157. DOI: 10.4000/diasporas.3738. URL: <https://journals.openedition.org/diasporas/3738>. (дата звернення: 07.02.2025).]
- Jónsson, G. (2014). *Iceland and the Nordic Model of Consensus Democracy*. *Scandinavian Journal of History*, 39(4), 510–528. DOI: 10.1080/03468755.2014.93. [Jónsson G. Iceland and the Nordic Model of Consensus Democracy. *Scandinavian Journal of History*. 2014. № 39(4). P. 510–528. DOI: 10.1080/03468755.2014.93.]
- Karlsson, G. (2000). *The History of Iceland*. Hurst & Co./University of Minnesota Press. [in English]. [Karlsson G. The History of Iceland. Hurst & Co./University of Minnesota Press, 2000. 418 p.]
- Lightman, D. (2000). *The Jersey and Guernsey Bailiffs and the Lord Chancellor Revisited*. *Judicial Review*, 5(2), 10–20 [in English]. [Lightman D. The Jersey and Guernsey Bailiffs and the Lord Chancellor Revisited. *Judicial Review*. 2000. № 5(2). P. 10–20. DOI: 10.1080/10854681.2000.11427117.]
- Lijphart, A. (1975). *The Politics of Accommodation: Pluralism and Democracy in the Netherlands*. University of California Press [in English]. [Lijphart A. The Politics of Accommodation: Pluralism and Democracy in the Netherlands. University of California Press, 1975. 231 p.]
- Magnússon, P. (2023). Iceland’s Parliamentary Administration. In *The Routledge Handbook of Parliamentary Administrations*, edited by Thomas Christiansen, Elena Griglio, and Nicola Lupo, Routledge [in English]. [Magnússon P. Iceland’s Parliamentary Administration. In *The Routledge Handbook of Parliamentary Administrations*, edited by Thomas Christiansen, Elena Griglio, and Nicola Lupo, Routledge, 2023. 800 p.]
- Massey, A. (2004). Modernizing government in the Channel Islands: Context and problematic of reform in a differentiated but feudal European polity. *Public Administration*, 82(2), 421–433. [Massey A. Modernizing government in the Channel Islands: Context and problematic of reform in a differentiated but feudal European polity. *Public Administration*. 2004. Vol. 8. Is. 2. P. 421–433.]
- Maurer, A. (2003). *The European Parliament, the National Parliaments and the EU Conventions*. *Politique Européenne*, 1(9), 76–98 [in English]. [Maurer A. The European Parliament, the National Parliaments and the EU Conventions. *Politique Européenne*. 2003. № 1(9). P. 76–98.]
- Meakin, A., Yong, B., & Leston-Bandeira, C. (2023). *United Kingdom’s Parliamentary Administration*. In *The Routledge Handbook of Parliamentary Administrations*, edited by Thomas Christiansen, Elena Griglio, & Nicola Lupo. Routledge [in English]. [Meakin A., Yong B., Leston-Bandeira C. United Kingdom’s Parliamentary Administration. *The Routledge Handbook of Parliamentary Administrations* / ed. Thomas Christiansen, Elena Griglio, Nicola Lupo. Routledge, 2023.]
- Meakin, A., Yong, B., & Leston-Bandeira, C. (2023). *United Kingdom’s Parliamentary Administration*. In *The Routledge Handbook of Parliamentary Administrations*, edited by Thomas Christiansen, Elena Griglio, & Nicola Lupo. Routledge [in English]. [Meakin A., Yong B., Leston-Bandeira C. United Kingdom’s Parliamentary Administration. *The Routledge Handbook of Parliamentary Administrations* / ed. Thomas Christiansen, Elena Griglio, Nicola Lupo. Routledge, 2023.]
- Ministry of Social Welfare & Folketinget. (2009). The Parliament of Denmark. *Parliamentary Election Act of Denmark*. 2009. 61 p. [Ministry of Social Welfare & Folketinget, The Parliament of Denmark. 2009, February 24. *Parliamentary Election Act of Denmark*. 2009. 61 p. URL: <https://aceproject.org/ero-en/regions/europe/DK/denmark-parliamentary-election-act/view> (дата звернення: 07.02.2025).]
- Morris, P. (2008). *Modernizing Government in the Channel Islands: New Political Executives in British Crown Dependencies*. *Common Law World Review*, 37, 63–96 [in English]. [Morris P. Modernizing Government in the Channel Islands: New Political Executives in British Crown Dependencies. *Common Law World Review*. 2008. № 37. P. 63–96. DOI: 10.1350/clwr.2008.37.1.163. URL: https://uniset.ca/microstates2/je_gg_37CommLWorldRev63.pdf. (дата звернення: 07.02.2025).]
- Office for Democratic Institutions and Human Rights. (2013). Iceland: Parliamentary elections, 27 April 2013. OSCE/ODIHR Election Assessment Mission Final Report. Warsaw: OSCE/ODIHR [in English]. [Office for Democratic Institutions and Human Rights. Iceland: Parliamentary elections, 27 April 2013. OSCE/ODIHR Election Assessment Mission Final Report. Warsaw : OSCE/ODIHR, 2013.]
- Seaward, P. (2024). *Is Iceland’s Althing the Oldest Parliament in the World?* History of Parliament Blog [in English]. [Seaward P. Is Iceland’s Althing the Oldest Parliament in the World? *History of Parliament*

- Blog. 2024. URL: <https://historyofparliamentblog.wordpress.com/2024/04/23/is-icelands-althings-the-oldest-parliament-in-the-world/> (дата звернення: 07.02.2025).
- States of Deliberation (2025). History The Royal Court of Guernsey [in English]. [States of Deliberation. History The Royal Court of Guernsey. 2025. URL: <https://www.guernseyroyalcourt.gg/article/1947/States-of-Deliberation---History> (дата звернення: 07.02.2025).]
- Taagepera, R. (2007). Electoral Systems. in The Oxford Handbook of Comparative Politics, ed. Carles Boix and Susan C. Stokes. Oxford University Press, 678–703 [in English]. [Taagepera R. Electoral Systems. *The Oxford Handbook of Comparative Politics*, ed. C. Boix and S. C. Stokes. Oxford University Press, 2007. P. 678–703. <https://www.mgdc-chararisharief.com/elearn/The%20Oxford%20Handbook%20of%20Comparative%20Politics-1stSem.pdf> (дата звернення: 07.02.2025).]
- Thornton, T. (2025). *The Isle of Man, Channel Islands and Statutes of the English Parliament, to 1640: Development and Change in Territorial Extent*. Law & History Review (forthcoming) [in English]. [Thornton T. The Isle of Man, Channel Islands and Statutes of the English Parliament, to 1640: Development and Change in Territorial Extent. Law & History Review. (forthcoming), 2025. URL: <https://pure.hud.ac.uk/en/publications/the-isle-of-man-channel-islands-and-statutes-of-the-english-parli> (дата звернення: 07.02.2025).]
- Torrance, D. (2024). *The Crown Dependencies: Research Briefing*. House of Commons Library [in English]. [Torrance D. The Crown Dependencies: Research Briefing. House of Commons Library, 2024. URL: <https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/CBP-8611/CBP-8611.pdf> (дата звернення: 07.02.2025).]
- United Kingdom. (2025) Inter-Parliamentary Union [in English]. [United Kingdom. Inter-Parliamentary Union, 2025. URL: http://archive.ipu.org/parline-e/reports/2336_A.htm (дата звернення: 07.02.2025).]
- Welzel, C. & Inglehart R. (2007). Mass Beliefs and Democratic Institutions in The Oxford Handbook of Comparative Politics, ed. Carles Boix and Susan C. Stokes. Oxford University Press, 297–317 [in English]. [Welzel C., Inglehart R. Mass Beliefs and Democratic Institutions. The Oxford Handbook of Comparative Politics / ed. Carles Boix and Susan C. Stokes. Oxford University Press, 2007. P. 297–317. URL: <https://www.mgdc-chararisharief.com/elearn/The%20Oxford%20Handbook%20of%20Comparative%20Politics-1stSem.pdf> (дата звернення: 07.02.2025).]
- Wilson, G. N., & Hanlon, W. (2023). *Crown Dependencies in an Era of Continuity and Change*. *Small States & Territories*, 6(2), 105–120 [in English]. [Wilson G. N., Hanlon W. Crown Dependencies in an Era of Continuity and Change. *Small States & Territories*. 2023. № 6 (2). P. 105–120.]
- Wivel, A., Miles, L. (Eds.). (2014). *Denmark and the European Union*. Routledge [in English]. [Wivel A., Miles L. (Eds.). Denmark and the European Union. Routledge, 2014. 280 p.]

Стаття надійшла до редакції 25.02.2025

Prokopenko Yu. S.

Department of Political Science and Law

The state institution “South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky”,

Staroportofrankivska Str., 26, Odesa, 65020, Ukraine

TRADITIONS AND INNOVATIONS IN PARLIAMENTARISM: HOW ELECTIONS SHAPE PARLIAMENTARY STRUCTURES IN COUNTRIES WITH THE OLDEST PARLIAMENTS

Summary

This article analyzes the evolution of parliamentary systems and electoral processes in countries with long-standing parliamentary traditions, including the United Kingdom, Denmark, Iceland, and the Bailiwick territories of Guernsey, Jersey, and the Isle of Man. These countries have unique parliamentary traditions that have largely been shaped over centuries. The article emphasizes how these systems have adapted to societal changes and how the structure and functions of their parliaments evolved over different historical periods. It examines the transition from absolute monarchy to constitutional monarchy, with the development of electoral systems, where the United

Kingdom's majoritarian system ensures stability through the dominance of two main parties, but limits the representation of smaller political forces. In contrast, the proportional systems used in Denmark and Iceland provide a more accurate reflection of voters' political preferences, facilitating fairer representation for smaller parties. The electoral systems in these countries employ various methods of distributing seats in parliament, including the D'Hondt and Sainte-Laguë methods, which contribute to a more proportional distribution of votes among political forces. In Iceland, corrective seats are allocated at the national level to compensate for potential inequalities between constituencies, while in Denmark, compensatory mandates are distributed within constituencies. The article also explores innovative initiatives, such as the introduction of electronic voting, which makes the electoral process more accessible and convenient for citizens, as well as campaigns aimed at engaging youth in the political process. Moreover, particular attention is given to the importance of maintaining democratic traditions in conjunction with modern technologies, allowing democratic institutions in various countries to remain stable. Overall, the article highlights the importance of balancing tradition and innovation to achieve fairer and more democratic representation in contemporary parliamentary processes.

Key words: parliamentary systems, majoritarian system, proportional system, seat compensation, D'Hondt method, Sainte-Laguë method, elections, innovations, democracy, electoral systems.

УДК 32.07.-057.341(73):005.21

Пчельніков Д. К. К.

аспірант,

кафедра міжнародних відносин та зовнішньої політики

Навчально-науковий інститут міжнародних відносин

Київського національного університету імені Тараса Шевченка,

вул. Юрія Іллєнка, 36/1, Київ, 04119, Україна

E-mail: g8dan1@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0002-8421-4876>

DOI <https://doi.org/10.32782/2707-5206.2025.39.7>

ПОРІВНЯННЯ ГАНЗЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ІСТОРИЧНІ ПАРАЛЕЛІ Й МЕХАНІЗМИ ІНТЕГРАЦІЇ

Ганзейський союз, що існував у XIII–XVII століттях, став унікальним явищем у середньовічній Європі, адже об'єднував міста-держави на основі спільних економічних інтересів, а не політичної єдності. Швидко зрозумівши, які переваги промисловість окремих людей може отримати від об'єднання їхніх сил, Ганза не втрачала часу на розробку й установлення комерційної політики, яка призвела до такого рівня комерційного процвітання, якого раніше було не бачено (List, 1837, р. 19). Його функціонування спиралося на принципи взаємної вигоди, торговельних привілеїв і колективного захисту, що в певному сенсі нагадує сучасний Європейський Союз. У статті досліджуються подібності між цими двома об'єднаннями, зокрема в аспектах економічної інтеграції, свободи торгівлі, регулювання митних питань і механізмів колективного ухвалення рішень. Водночас акцентується увага на їхніх принципових відмінностях, насамперед у ступені централізації та правових механізмах управління. Особливу увагу приділено аналізу причин занепаду Ганзейського союзу, серед яких – ослаблення монопольного контролю над ключовими торговельними маршрутами, внутрішні суперечності між членами союзу й зміни в глобальній економічній структурі. Зміцнення імперської влади в Німеччині зрештою призвело до відходу багатьох міст від Ганзейської Ліги, головним чином Берліна й інших герцогств Бранденбург, які вийшли наприкінці XV століття, до кінця XVI століття Ганза вже вмирала (Kouzelis, 2021, р. 192). Аналогічні виклики можна простежити й у сучасному Європейському Союзі, який стикається з проблемами політичної фрагментації, виходу окремих держав (Brexit), економічних криз і викликів зовнішньої політики. Окрім ретроспективного аналізу, стаття розглядає можливі сценарії розвитку Європейського Союзу, зважаючи на досвід Ганзи. Чи зможе ЄС адаптуватися до змін, ураховуючи історичні уроки, чи його майбутнє повторить долю Ганзейського союзу? Аналіз історичних аналогій і сучасних тенденцій дає змогу зробити припущення щодо потенційних трансформацій ЄС у XXI столітті.

Ключові слова: Ганзейський союз, Європейський Союз, економічна інтеграція, історичні аналогії, міжнародні союзи.

Актуальність теми дослідження. Глобальні інтеграційні процеси відіграють ключову роль у формуванні сучасної міжнародної системи. Європейський Союз є одним із найуспішніших прикладів економічної та політичної інтеграції, однак його розвиток супроводжується викликами, такими як політична фрагментація, економічні кризи й вихід окремих держав. У цьому контексті аналіз

історичних аналогій, зокрема Ганзейського союзу, який існував у XIII–XVII століттях, може допомогти зрозуміти механізми інтеграції, причини занепаду міжнародних союзів і потенційні сценарії майбутнього ЄС. Вивчення історичного досвіду Ганзи дає змогу критично оцінити стійкість сучасних міжнародних організацій і їхню здатність адаптуватися до змін у глобальній політиці й економіці. Історичні паралелі між Ганзейським союзом і Європейським Союзом дають можливість дослідити питання тривалості та стабільності економічних і політичних інтеграційних об'єднань. Незважаючи на відмінності в рівні централізації та правових механізмах, обидва союзи стикаються з подібними викликами, зокрема з необхідністю підтримки економічної конкурентоспроможності, гармонізації політик держав-учасниць і запобігання внутрішнім суперечностям. Наукова значущість проблеми полягає в можливості використання історичних аналогій для прогнозування майбутніх трансформацій ЄС, а практична цінність – у виробленні рекомендацій щодо запобігання кризовим явищам у регіональних інтеграційних структурах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження Ганзейського союзу як історичного феномена представлені в працях багатьох істориків та економістів, серед яких – Ф. Ліст (List, 1837) та А. Кузеліс (Kouzelis, 2021). Вони розглядають Ганзу як унікальну торговельну мережу, що забезпечила розвиток економічних зв'язків у середньовічній Європі та значно вплинула на комерційну політику регіону. Аналогії між Ганзейським союзом і сучасним Європейським Союзом аналізуються в дослідженнях із міжнародної економіки й політики. Зокрема, роботи з європейської інтеграції А. Моравчика (Moravcsik, 1998); Ф. Шіммельфенніга й Б. Ріттбергера (Schimmelfennig, Rittberger, 2006) висвітлюють механізми міждержавного співробітництва та роль інституцій у забезпеченні стабільності таких об'єднань. Дослідження Brexit С. Дхінгра, С. Махіна й Г. Овермана (Dhingra, Machin, Overman, 2017) і політичної фрагментації ЄС Б. Розамонда (Rosamond, 2019) дають змогу провести порівняльний аналіз із внутрішніми кризами Ганзи. Попри наявність ґрунтовних досліджень, недостатньо розкрито питання історичних уроків, які можна застосувати до сучасних інтеграційних процесів. Саме ця проблема стає основою для подальших розвідок у межах роботи.

Методологічна основа дослідження. У дослідженні використовується комплексний підхід, що поєднує кілька методів: історико-порівняльний аналіз, системний підхід, кейс-стаді й контент-аналіз. Така методологія дає змогу глибше зрозуміти спільні й відмінні риси між Ганзейським союзом і Європейським Союзом, а також оцінити можливі сценарії розвитку сучасних інтеграційних об'єднань. Історико-порівняльний аналіз допомагає виявити закономірності й ключові тенденції, які простежуються в розвитку міжнародних економічних союзів. У рамках цього дослідження він застосовується для порівняння Ганзейського союзу та ЄС з погляду їхньої організаційної структури, механізмів економічної інтеграції та внутрішніх викликів. Системний підхід дає змогу розглянути міжнародні союзи не як статичні утворення, а як динамічні системи, що взаємодіють із зовнішнім середовищем, адаптуються до змін і проходять певні етапи розвитку. Це особливо важливо для аналізу того, як ЄС реагує на сучасні виклики, наприклад, політичну фрагментацію чи економічні кризи. Кейс-стаді використовується для розгляду конкретних історичних подій, які можуть дати

цінні уроки для сучасності. У дослідженні детально порівнюються механізми інтеграції Ганзейського союзу та Європейського Союзу, що охоплює три основні аспекти: економічний, політичний та історичний. Економічна інтеграція аналізується через механізми торговельної політики, митного регулювання, принципи функціонування ринку й фінансові механізми. У статті досліджується концепція економічної інтеграції в контексті Ганзейського союзу та Європейського Союзу з урахуванням як економічних механізмів, так і політичних інституцій, що забезпечують їхню стабільність. Політичний аспект включає рівень централізації управління, структуру ухвалення рішень і роль наднаціональних інституцій. Історичний контекст досліджується шляхом аналізу умов виникнення, розвитку і трансформацій обох союзів, а також зовнішніх викликів, що вплинули на їхню еволюцію. Крім того, у статті розглядається, чи відігравали соціально-культурні фактори значну роль у формуванні цих об'єднань, та оцінюється рівень розвитку держав-учасниць у різні періоди існування союзів. Порівняльний аналіз здійснюється не лише на основі конкретних механізмів інтеграції, а й з урахуванням ширшого історичного контексту, що дає змогу краще зрозуміти закономірності й можливі тенденції розвитку Європейського Союзу в майбутньому. Поєднання цих методів забезпечує комплексний і глибокий аналіз досліджуваної проблематики. Завдяки такому підходу можна не лише порівняти два історичні приклади інтеграції, а й зробити висновки про майбутні виклики і стійкість міжнародних союзів у сучасному глобалізованому світі.

Не вирішені раніше частини проблеми. Попри наявні дослідження Ганзейського союзу та його аналогій із сучасним Європейським Союзом, низка аспектів залишаються недостатньо висвітленою. У статті робиться спроба усунути ці прогалини й дослідити такі питання: механізми адаптації інтеграційних об'єднань до змін міжнародного середовища, вплив внутрішніх конфліктів на стабільність інтеграційних утворень і роль зовнішніх факторів у трансформації міжнародних економічних союзів. Ганзейський союз поступово занепадає, не знайшовши ефективних інструментів для підтримки конкурентоспроможності. У цьому контексті важливим є питання, чи здатен ЄС, на відміну від Ганзи, адаптуватися до нових викликів, таких як глобальна економічна нестабільність і технологічні зміни. Як зазначає О. Шевченко (Shevchenko, 2023) стосовно такого нового виклику, як зміна клімату, дослідження адаптації є необхідним для забезпечення стійкості суспільства та його здатності відновлюватися після катастроф. Європейський Союз володіє вагомим досвідом щодо розроблення й впровадження стратегій адаптації до зміни клімату. Тому такий досвід є важливим внеском у розуміння та вирішення глобальної проблеми зміни клімату й може послугувати моделлю для інших регіонів світу в боротьбі із цією загрозою (Shevchenko, 2023, с. 53). Ганза розпалася через суперечності між містами-учасниками та їхнє прагнення до автономії. ЄС також стикається з проблемою політичної фрагментації та внутрішніх криз. Недостатньо вивчено, наскільки подібні внутрішні розколи можуть загрожувати існуванню сучасного ЄС. М. Миронова (Mironova, 2021) підкреслює, що ЄС намагається уникати прямого залучення в урегулювання конфліктів у країнах Східного партнерства, що може свідчити про обмеженість його антикризових механізмів (Mironova, 2021, р. 16). Однією з причин занепаду Ганзейського союзу стала зміна міжнародних торговельних шляхів, що зробило його моделі застарілими. ЄС сьогодні стикається з новими

геополітичними реаліями, такими як посилення Китаю та США, що ставить питання про його здатність зберегти економічне лідерство. Як зазначено у звіті «Безпека та інтеграція: європейський досвід побудови проекту миру», ЄС потребує посилення своєї ролі як глобального гравця для забезпечення стабільності й безпеки у світі (European Commission, 2020, р. 19). Також Європа звикла до миру, однак, як влучно зазначає Б. Бузан та О. Вевер (Buzan, Wæver, 2003), до тих пір, поки війна залишається можливістю, її немає. Якщо вона стає неможливою, війна може повернутися (Buzan, Wæver, 2003, р. 19). Таким чином, стаття заповнює прогалини у вивченні історичних аналогій Ганзи та ЄС, акцентуючи увагу на питаннях адаптивності, внутрішньої стабільності й зовнішніх впливів.

Формулювання цілей статті:

1. Чітко визначити й порівняти ключові механізми економічної інтеграції Ганзейського союзу та Європейського Союзу, зокрема в аспектах торговельної політики, митного регулювання, принципів функціонування ринку й фінансових механізмів.

2. Дослідити вплив політичних та історичних чинників на стабільність і розвиток обох інтеграційних об'єднань.

3. Визначити стратегії, які можуть сприяти довготривалій стабільності Європейського Союзу, з урахуванням історичного досвіду й сучасних викликів міжнародної політики й економіки.

4. Запропонувати нову концепцію гнучкої інтеграції для регіональних об'єднань, яка дала б змогу знизити ризики дезінтеграції та адаптуватися до змін у світовій політиці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ганзейський союз і Європейський Союз мають багато спільних рис в економічній інтеграції, проте між ними існують і суттєві відмінності. Обидва об'єднання спрямовані на полегшення торгівлі між учасниками, усунення бар'єрів і сприяння вільному руху товарів, що є ключовим елементом їхнього функціонування. Вони базуються на принципі економічної взаємозалежності, де учасники розвивали тісні економічні зв'язки, забезпечуючи вигідні умови співпраці. Крім того, за своєю сутністю обидва союзи прагнули до створення спільного ринку, де економічна конкуренція не обмежується внутрішніми кордонами, а поширюється на всіх учасників. У Ганзі взаємозалежність базувалася насамперед на торгових угодах між містами-учасниками, які сприяли усуненню внутрішніх бар'єрів для торгівлі, спрощенню митних процедур і захисту економічних інтересів ганзейських купців. Міста, що входили до союзу, отримували переваги у вигляді знижених податків, спільного захисту торговельних шляхів і можливості доступу до ширших ринків. Оскільки Ганза не мала єдиної централізованої влади, економічна інтеграція ґрунтувалася на добровільних домовленостях між її членами. Взаємозалежність проявлялася в тому, що жодне з міст-учасників не могло ефективно функціонувати в міжнародній торгівлі без підтримки союзу, адже забезпечення безпеки на торговельних маршрутах, установлення привілеїв для ганзейських купців у країнах Західної та Північної Європи, а також вирішення комерційних суперечок відбувалося колективними зусиллями. ЄС має чітко визначені інституції та правові механізми, що регулюють відносини між державами-членами. Економічна взаємозалежність у ЄС проявляється через створення єдиного ринку, який передбачає вільний рух товарів, послуг, капіталу й робочої сили, а також через запровадження єдиної

валюти (євро) для країн, що входять до Єврозони. Крім того, взаємозалежність посилюється завдяки спільній економічній політиці, наприклад, у сфері регулювання конкуренції, спільної аграрної політики та програм структурного фінансування для менш розвинених регіонів. Однак фундаментальні відмінності між ними полягають у рівні централізації й політичних механізмах. Ганза була децентралізованим об'єднанням міст, що функціонували на основі взаємної вигоди та колективних рішень, але без єдиного наднаціонального уряду. ЄС, навпаки, має розвинену систему наднаціональних інституцій, таких як Європейська комісія, Європейський парламент і Європейська рада, які координують економічні й політичні аспекти інтеграції. Ганза функціонувала як децентралізоване об'єднання автономних міст, що ухвалювали рішення шляхом консенсусу або більшості голосів на загальних зібраннях, таких як Ганзейські дні. Прийняті рішення мали рекомендаційний характер, і їх виконання залежало від доброї волі окремих міст. У разі незгоди міста могли уникати виконання спільних постанов без формальних санкцій, що робило систему більш гнучкою, але менш ефективною в забезпеченні узгодженості дій. Натомість у Європейському Союзі процес прийняття рішень є інституціоналізованим і включає наднаціональні органи, такі як Європейська комісія, Європейський парламент і Рада ЄС, що діють на основі правових норм і процедур, закріплених у договорах ЄС. Рішення, ухвалені на рівні ЄС, мають обов'язковий характер для держав-членів, а в разі невиконання можуть застосовуватися санкції чи інші примусові механізми. Ще однією ключовою відмінністю є регуляторний підхід: якщо Ганза покладалася на договірні зобов'язання між містами, то ЄС має чітко визначене правове поле, що регулюється європейським правом. У Ганзейському союзі правове регулювання базувалося переважно на торговельних договорах між містами й угодах із зовнішніми партнерами. Наприклад, Любек, Гамбург та інші ганзейські міста уклали двосторонні чи багатосторонні угоди про надання торгових привілеїв, захист купців або встановлення митних пільг, що мали зобов'язальний характер лише для сторін угоди. Однак відсутність єдиного механізму контролю означала, що виконання таких договорів залежало від доброї волі міст. На противагу цьому, ЄС має розвинену правову систему, що базується на установчих договорах (наприклад, Договорах про Європейський Союз), які встановлюють ієрархію нормативних актів: регламентів, директив і рішень. Регламенти ЄС мають пряму дію та є обов'язковими для всіх держав-членів без необхідності національної ратифікації, тоді як директиви встановлюють цілі, яких країни зобов'язані досягти, адаптуючи національне законодавство. Наприклад, Регламент (ЄС) № 2018/302 щодо запобігання геоблокуванню у внутрішньому ринку безпосередньо впливає на всі країни ЄС, унеможливаючи дискримінацію споживачів за місцем проживання. Знову ж таки, немає жодного механізму в ЄС чи державах-членах, щоб подолати витрати регуляторної неоднорідності. Емпіричний економічний аналіз свідчить про те, що за досить високих рівнів агрегування товарних ринків заперечення бізнесу в Європі є виправданим: вартість нормативної неоднорідності є високою, а її зменшення може принести значні економічні вигоди за рахунок кращого використання потенціалу єдиного ринку (Pelkmans, 2016, р. 17). Це дає змогу зрозуміти, що успіх сучасних економічних об'єднань залежить від здатності створити ефективні регуляторні механізми, що забезпечують баланс між економічними інтересами різних членів і їхньою суверенністю. У разі Ганзейського союзу

інтеграція базувалася на комерційних угодах між містами, що гарантували свободу торгівлі, захист торговельних шляхів і встановлення спільних економічних правил. Проте ця система не мала централізованого політичного апарату, що, зрештою, стало одним із факторів її занепаду. Європейський Союз, на відміну від Ганзи, поєднує економічні й політичні аспекти інтеграції через створення наднаціональних інституцій, таких як Європейська комісія та Європейський парламент, які координують спільну політику й ухвалення рішень у сфері економіки, торгівлі та фінансів. У цьому контексті можна зробити висновок, що Ганза була більш гнучкою, але менш стійкою до викликів дезінтеграції, тоді як ЄС має потужніші механізми управління, проте стикається з проблемою політичної узгодженості між державами-членами. Причини дезінтеграції Ганзейського союзу можуть бути співвіднесені із сучасними викликами, які стоять перед Європейським Союзом. Головними факторами розпаду Ганзи стали ослаблення торговельної монополії, внутрішні суперечності між містами й геополітичні зміни, що сприяли формуванню сильних національних держав. ЄС також стикається зі схожими проблемами: економічною нерівномірністю між країнами-членами, політичною фрагментацією, посиленням націоналістичних настроїв і загрозою виходу нових країн із Союзу. Економічна нерівномірність між північчю та півднем ЄС залишається значною проблемою. Країни Південної Європи, зокрема Греція, Італія й Іспанія, мають високий рівень безробіття, значну заборгованість та уповільнене економічне зростання. Натомість Німеччина, Нідерланди та скандинавські країни побоюються, що їхні кошти постійно йдуть на фінансування слабших економік, що спричиняє зростання євроскептицизму. Це виявляється в політичних дебатах про перегляд бюджету ЄС і потенційні скорочення фінансової допомоги для менш розвинених регіонів. Криза європейської ідентичності проявляється в зростанні популістських рухів і націоналістичних партій, які використовують антиєвропейську риторику для здобуття підтримки. Популізм, по суті, став неліберальною демократичною відповіддю на недемократичний лібералізм, у такому разі популізм можна подолати лише впроваджуючи ліберальну демократію (Mudde, 2021, р. 584). Альтернатива для Німеччини, Національне об'єднання у Франції та партія Фідес в Угорщині виступають за зменшення впливу Брюсселя й повернення більшої частини повноважень національним урядам. Політична фрагментація й авторитарні тенденції спостерігаються в таких країнах, як Угорщина та Польща, де уряди дедалі частіше порушують принципи верховенства права й демократії. Угорщина під керівництвом Віктора Орбана використовує ЄС для досягнення власних національних інтересів, водночас блокуючи спільні ініціативи щодо санкцій проти Росії. Європа знаходиться на роздоріжжі між вибором необхідних реформ, зміцненням ліберальної демократії та прав людини, підтримкою солідарності, різноманітності й рівності або зміщуючись у бік економічної націоналістичної федерації держав, що виключає усіх нехристиян і демонтує концепцію ліберальної демократії (Wodak, 2019, р. 73). Польща ж веде суперечки з Європейською комісією щодо незалежності судової влади, що може призвести до фінансових санкцій та ослаблення її політичного зв'язку з Брюсселем. Війна в Україні також є вагомим фактором дестабілізації. ЄС не має єдиної стратегії щодо військової допомоги Києву, що призводить до розколу між країнами, які підтримують активне втручання, і тими, хто прагне обмежити участь ЄС лише санкціями й дипломатичним тис-

ком. Наприклад, Німеччина та Франція вагаються щодо надання далекобійних ракет, тоді як Польща та країни Балтії закликають до більш рішучих дій. Також і проблематика посилення націоналістичних настроїв і загроз виходу нових країн із ЄС стає більш актуальною та набирає обертів. У низці європейських країн зростає вплив праворадикальних сил, що ставить під загрозу єдність ЄС. В Іспанії партія VOX, яка входить до ультраправого блоку Європейських консерваторів і реформістів, активно виступає проти подальшої європейської інтеграції та підтримує жорсткі антиімміграційні заходи. Під час останніх виборчих кампаній в Іспанії питання євроінтеграції відходили на другий план, поступаючись місцем внутрішньополітичним дебатам, що підкреслює зміну політичного дискурсу в країні. В Австрії ультраправа Партія свободи (FPÖ) здобула перемогу на останніх парламентських виборах, що підвищує ризики конфронтації з Брюсселем. Лідер FPÖ Герберт Кікль відомий своєю критикою ЄС і закликами до розширення національного суверенітету, що може спричинити нові виклики для європейської інтеграції. Угорщина під керівництвом Віктора Орбана дедалі частіше виступає за модель «Європи à la carte», що передбачає можливість вибіркової участі в політиках ЄС. Орбан відкрито співпрацює з ультраправими урядами інших країн, зокрема Італії, створюючи альтернативний європейський альянс, який може підірвати цілісність Союзу. Щодо ризику виходу нових країн із ЄС, то останні заяви ультраправих політиків свідчать про те, що «евроскептичний табір» знову активізується. Колишній головний переговорник щодо Brexit Мішель Барньє заявив, що ультраправі в Європі продовжують розглядати можливість виходу з ЄС, хоча й не озвучують це відкрито через побоювання втратити підтримку виборців. Наприклад Brexit продемонстрував, що навіть інтегрована економічна система не гарантує політичної стабільності. Тією мірою, якою європейська інтеграція активізує проблеми ідентичності, пов'язані з реконфігурацією держави, вона руйнує усталені партійні системи, породжує нові радикальні ліві й радикальні націоналістичні партії та стримує наднаціональне вирішення проблем. Системним ефектом є поляризація суспільств через культурний розкол, який, імовірно, набирає форми тривалого соціально-політичного розколу (Hooghe, Marks, 2019, p. 1117). Сучасна європейська інтеграція перебуває під загрозою через зростання популістських рухів, які виступають проти централізації влади в ЄС і закликають до повернення національного суверенітету. Таким чином, аналіз історичних уроків Ганзи дає змогу припустити, що для ЄС критично важливо знайти механізми уникнення внутрішніх розколів, зокрема через гнучкіші моделі інтеграції. Для забезпечення довготривалої стабільності Європейського Союзу необхідно враховувати як історичні уроки Ганзи, так і сучасні виклики глобальної політики. Одним із ключових напрямів має стати розширення стратегічної автономії, що дасть ЄС змогу бути менш залежним від зовнішніх акторів, таких як США чи Китай, у питаннях безпеки й економічного розвитку. Іншим важливим аспектом є посилення соціальної згуртованості між державами-членами, що може бути досягнуто через збільшення інвестицій у менш розвинені регіони та зменшення економічного розриву між північною та південною частинами Європи. Крім того, необхідно реформувати систему ухвалення рішень у ЄС, зробивши її більш адаптивною до нових викликів, зокрема через розширене застосування механізму «Європи різних швидкостей», який дає країнам змогу брати участь у різних ініціативах залежно від їхньої готовності й економічного

потенціалу. На основі цих висновків можна запропонувати концепцію гнучкої інтеграції для регіональних об'єднань, яка дасть можливість знизити ризики дезінтеграції та підвищити адаптивність до змін у світовій політиці.

Концепція «гнучкої інтеграції». Гнучка інтеграція є концепцією міжнародного співробітництва, яка дає змогу державам-учасникам інтеграційного об'єднання вибірково залучатися до спільних політик та ініціатив залежно від їхніх національних інтересів, економічних можливостей і політичної волі. Це відрізняється від традиційної моделі жорсткої інтеграції, що передбачає однакові правила і стандарти для всіх учасників, незалежно від їхнього рівня готовності або прагнення до глибшої взаємодії. Гнучка інтеграція ґрунтується на принципах диференційованої участі, що дає країнам можливість обирати ступінь залученості до інтеграційного процесу, забезпечуючи баланс між централізацією та національним суверенітетом. Ця концепція може бути застосована до сучасних регіональних об'єднань, таких як Європейський Союз, АСЕАН чи Африканський Союз, які стикаються з викликами неоднорідності економічного розвитку, політичних традицій і рівня інституційної зрілості країн-учасниць. У разі ЄС гнучка інтеграція вже певною мірою реалізується через механізм «Європи різних швидкостей», коли одні країни можуть активніше брати участь у певних ініціативах (наприклад, Єврозона чи Шенгенська зона), а інші залишаються поза ними. Однак сучасна європейська модель ще не є досконалою, оскільки зберігає певні внутрішні суперечності й виклики, пов'язані з економічною асиметрією та політичною фрагментацією. Основними принципами гнучкої інтеграції є такі:

- модульність інтеграції – країни можуть обирати рівень участі в різних сферах (економіка, безпека, соціальна політика), що дає змогу уникати надмірного тиску на держави, які не готові до глибшої взаємодії;
- механізм «концентричних кіл» – центральне ядро об'єднання становлять держави, які прагнуть до глибшої політичної та економічної інтеграції, тоді як країни зовнішнього кола можуть зберігати більший рівень автономії;
- гнучкі механізми ухвалення рішень – уніфікація процедур для країн ядра та збереження можливостей індивідуального підходу для країн периферії;
- динамічна адаптація – можливість зміни рівня інтеграції відповідно до еволюції політичних та економічних обставин.

Застосування цієї моделі в нових міжнародних організаціях дасть змогу уникнути багатьох проблем, що спостерігаються в ЄС і Ганзейському союзі. Наприклад, Ганзейський союз занепадає через відсутність спільного механізму ухвалення рішень, що призвело до дезінтеграції та втрати спільних економічних інтересів. ЄС, навпаки, страждає від надмірної регуляторної уніфікації, що провокує політичний спротив окремих країн. Гнучка інтеграція як стратегія дасть можливість забезпечити стабільність міжнародних організацій за рахунок адаптивного підходу до співпраці, мінімізуючи ризики дезінтеграції та внутрішніх конфліктів.

Висновки. Отже, з огляду на викладене вище, можемо визначити ключові закономірності й тенденції інтеграційних процесів у Європі, спираючись на історичні аналогії між Ганзейським союзом і Європейським Союзом. Аналіз структурних особливостей обох об'єднань продемонстрував, що, хоча Ганза й функціонувала без наднаціональних інституцій, її механізми економічної взаємодії нагадують сучасні принципи європейської інтеграції. Водночас відсутність ефективної політичної координації та централізованих регуляторних механізмів, зрештою, зумовила її занепад.

Цей історичний досвід може слугувати важливим уроком для Європейського Союзу, який також стикається з викликами політичної фрагментації, посилення націоналістичних тенденцій і необхідністю адаптації до змін у глобальному економічному середовищі. Дослідження засвідчило, що Ганзейський союз і Європейський Союз мають багато спільного у своїй економічній інтеграції, проте суттєво відрізняються за рівнем централізації й політичними механізмами. Аналіз історичних паралелей дав змогу виділити ключові виклики, з якими стикався Ганзейський союз, і зіставити їх із сучасними кризами ЄС. Виявлено, що основними факторами дезінтеграції Ганзи стали ослаблення торговельної монополії, внутрішні суперечності та зміни в міжнародному середовищі. Подібні загрози – політична фрагментація, економічна нерівномірність і геополітичні трансформації – є актуальними і для ЄС. З огляду на сучасні виклики, перед Європейським Союзом постають кілька можливих сценаріїв розвитку. По-перше, подальше поглиблення інтеграції шляхом зміцнення наднаціональних інституцій і розширення спільних економічних і безпекових політик може стати запорукою стабільності Союзу. Проте такий шлях потребуватиме подолання політичних розбіжностей між державами-членами й посилення легітимності європейських інституцій в очах національних суспільств. По-друге, можлива часткова дезінтеграція або трансформація Союзу за принципом «гнучкої інтеграції», що передбачає різні рівні участі країн у спільних ініціативах залежно від їхніх економічних можливостей і політичних пріоритетів. Така модель здатна забезпечити адаптивність ЄС до нових викликів, зменшуючи ризики внутрішніх криз, однак водночас може призвести до формування «Європи різних швидкостей» із поглибленням економічного розриву між ядром Союзу та його периферією. Значним фактором, що впливатиме на майбутнє ЄС, є глобальні геополітичні трансформації. Зміцнення позицій Китаю, США й інших центрів сили вимагає від ЄС вироблення стратегічної автономії, яка дала б змогу зменшити його залежність від зовнішніх акторів у сфері економіки, безпеки й технологій. Крім того, посилення внутрішньої згуртованості, зокрема через механізми фінансової підтримки менш розвинених регіонів, може сприяти довготривалій стабільності Союзу. Водночас необхідним є реформування системи ухвалення рішень щодо її більшій ефективності й швидкості реагування на кризи. Таким чином, результати дослідження вказують на те, що Європейський Союз має враховувати як історичні уроки Ганзи, так і сучасні глобальні виклики для забезпечення власної стійкості. Подальше вивчення концепції «гнучкої інтеграції» та її потенційної імплементації може сприяти зниженню ризиків дезінтеграції, забезпечуючи адаптивність ЄС до змін у міжнародному середовищі. Перспективними напрямками подальших досліджень є аналіз механізмів стабілізації регіональних союзів, оцінювання впливу цифрових технологій на економічну інтеграцію, а також вивчення ролі нових міжнародних акторів у формуванні глобальної архітектури безпеки.

Новизна дослідження. Новизна дослідження полягає в комплексному порівнянні Ганзейського союзу та Європейського Союзу як інтеграційних об'єднань, що функціонували в різні історичні періоди, але мали схожі принципи організації. Стаття акцентує увагу не лише на історичних паралелях, а й на сучасних викликах, з якими стикається ЄС, пропонуючи аналітичний підхід до прогнозування його майбутнього на основі уроків минулого. Також у дослідженні пропонується нова концепція гнучкої інтеграції, що дає змогу адаптувати міжнародні союзи до змінного глобального середовища. Це відкриває перспективи для подальшого вивчення моделей регіональної кооперації та їх ефективності в сучасних умовах.

References [Список використаної літератури]

- Buzan, B., & Wæver, O. (2003). *Regions and powers: The structure of international security*. Cambridge University Press [in English]. [Buzan B., Wæver O. Regions and powers: The structure of international security. Cambridge University Press, 2003. 564 p.]
- Dhingra, S., Machin, S., & Overman, H.G. (2017). Local economic effects of Brexit. *National Institute Economic Review*, 242(1), R24–R36 [in English]. [Dhingra S., Machin S., Overman H.G. Local economic effects of Brexit. *National Institute Economic Review*. 2017. Vol. 242, Is. 1. R24–R36. URL: <https://doi.org/10.1177/002795011724200112> (дата звернення: 22.02.2025).]
- European Commission. (2020). Security and integration: The European experience in building a peace project [in English]. [European Commission. Security and integration: The European experience in building a peace project. 2020. 32 p.]
- European Parliament and Council of the European Union. (2018). Regulation (EU) 2018/302 of the European Parliament and of the Council of 28 February 2018 on addressing unjustified geo-blocking and other forms of discrimination based on customers' nationality, place of residence or place of establishment within the internal market and amending Regulations. No 2006/2004 and (EU) 2017/2394 and Directive 2009/22/EC. *Official Journal of the European Union*, L 60, 1–14 [in English]. [European Parliament and Council of the European Union. Regulation (EU) 2018/302 on addressing unjustified geo-blocking. *Official Journal of the European Union*. 2018. L 60. P. 1–14.]
- Hooghe, L., & Marks, G. (2019). A postfunctionalist theory of European integration: From permissive consensus to constraining dissensus. *British Journal of Political Science*, 39(1), 1113–1133 [in English]. [Hooghe L., Marks G. A postfunctionalist theory of European integration. *British Journal of Political Science*. 2019. Vol. 39. Is. 1. P. 1113–1133. URL: <https://doi.org/10.1017/S0007123408000409> (дата звернення: 22.02.2025).]
- Kouzelis, A. (2021). Hanseatic League: History & Civilization. *Kulturlandskapet*. [in English]. [Kouzelis A. Hanseatic League: History & Civilization. *Kulturlandskapet*. 2021. 320 p.]
- List, F. (1837). *The National System of Political Economy*. London, UK: Longmans, Green, and Co [in English]. [List F. *The National System of Political Economy*. London, UK : Longmans, Green, and Co., 1837. 512 p.]
- Moravcsik, A. (1998). *The choice for Europe: Social purpose and state power from Messina to Maastricht*. Cornell University Press. [Moravcsik A. *The choice for Europe. Social purpose and state power*. Cornell University Press, 1998. 420 p.]
- Mudde, C. (2021). Populism in Europe: An Illiberal Democratic Response to Undemocratic Liberalism. *International Journal of Comparative Politics*, 56, 577–597 [in English]. [Mudde C. Populism in Europe: An Illiberal Democratic Response to Undemocratic Liberalism. *International Journal of Comparative Politics*. 2021. Vol. 56. P. 577–597.]
- Мыронова, О. (2021). EU and conflict resolution: Challenges and responses [in Ukrainian]. [Миронова О. ЄС і вирішення конфліктів: виклики та відповіді. Київ, 2021. 250 p.]
- Pelkmans, J. (2016). *European integration: Methods and economic analysis*. Routledge [in English]. [Pelkmans J. *European integration: Methods and economic analysis*. Routledge, 2016. 368 p.]
- Rosamond, B. (2019). Brexit and the politics of UK growth models. *New Political Economy*, 24(3), 408–421. [Rosamond B. Brexit and the politics of UK growth models. *New Political Economy*. 2019. Vol. 24. Is. 3. P. 408–421. <https://doi.org/10.1080/13563467.2018.1484721>.]
- Schimmelfennig, F., & Rittberger, B. (2006). Explaining the constitutionalization of the European Union. *Journal of European Public Policy*, 13(8), 1148–1167. [Schimmelfennig F., Rittberger B. Explaining the constitutionalization of the European Union. *Journal of European Public Policy*. 2006. Vol. 13. Is. 8. P. 1148–1167.]
- Shevchenko, V. (2023). European Union climate adaptation policies: Challenges and strategies. *Problems of Economy*, 3, 52–58 [in Ukrainian]. [Шевченко В. Політика адаптації до клімату Європейського Союзу: виклики та стратегії. *Проблеми економіки*. 2023. Vol. 3. P. 52–58.]
- Wodak, R. (2019). Analysing the Micropolitics of the Populist Far Right in the «Post Shame» Era. *Europe at the Crossroads*, 63–92 [in English]. [Wodak R. Analysing the Micropolitics of the Populist Far Right in the «Post Shame» Era. *Europe at the Crossroads*. 2019. P. 63–92.]

Стаття надійшла до редакції 16.02.2025

Pchelnikov D. K. K.

Department of International Relations and Foreign Policy
Educational and Scientific Institute of International Relations
Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Yuriy Illenko Str., 36/1, Kyiv, 04119, Ukraine

THE HANSEAN UNION AS AN ANALOGUE TO THE EUROPEAN UNION

Summary

The Hanseatic League, which existed from the 13th to the 17th centuries, was a unique phenomenon in medieval Europe, uniting city-states on the basis of common economic interests rather than political unity. Quickly realizing the advantages that individual industries could gain from joining forces, the Hanseatic League wasted no time in developing and establishing a commercial policy that led to a level of commercial prosperity never before seen (List, 1837, p. 19). Its functioning was based on the principles of mutual benefit, trade privileges, and collective protection, which in some ways resembles the modern European Union. The article examines the similarities between these two associations, in particular in the aspects of economic integration, freedom of trade, customs regulation, and collective decision-making mechanisms. At the same time, attention is focused on their fundamental differences, primarily in the degree of centralization and legal mechanisms of governance. Particular attention is paid to the analysis of the reasons for the decline of the Hanseatic League, including the weakening of monopoly control over key trade routes, internal contradictions between the members of the union, and changes in the global economic structure. The strengthening of imperial power in Germany eventually led to the departure of many cities from the Hanseatic League – mainly Berlin and other duchies of Brandenburg – which left in the late 15th century, and by the end of the 16th century the Hanseatic League was already dying (Kouzelis, 2021, p. 192). Similar challenges can be traced in the modern European Union, which faces the problems of political fragmentation, the exit of individual states (Brexit), economic crises, and foreign policy challenges. In addition to a retrospective analysis, the article considers possible scenarios for the development of the European Union, taking into account the experience of the Hanseatic League. Will the EU be able to adapt to changes, taking into account historical lessons, or will its future repeat the fate of the Hanseatic League? An analysis of historical analogies and current trends allows us to make assumptions about potential transformations of the EU in the 21st century.

Key words: Hanseatic League, European Union, economic integration, historical analogies, international unions.

УДК 323.22/.28(477)«20»

Хорошилов О. Ю.

к. політ. н., доцент,
кафедра політології

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,

Французький бул., 24/26, к. 35, м. Одеса, 65058, Україна

E-mail: khoroshylov77@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6697-281X>

DOI <https://doi.org/10.32782/2707-5206.2025.39.8>

УКРАЇНА: ЕСТЕТИКА ТРАНСФОРМАЦІЙ ДЕКОЛОНІЗАЦІЇ

Статтю присвячено дослідженню культурних трансформацій у межах процесу деколонізації в Україні. Об'єктом є політична естетика, що інтерпретується як комплекс «артефактів культури» – результатів інжинірингу політичних еліт, митців і громадських активістів, які використовують жанри мистецтва задля подолання наслідків колоніального минулого країни й визначення її сучасного культурного коду.

Методологія ґрунтується на конструктивістській парадигмі й передбачає дослідження акторних тактик і стратегій у творенні культурного бекграунду української політичної спільноти, що поєднує як традиційні, так і (пост)модерні сюжети, стилі, жанри.

У дослідженні використано процедури міської етнографії, зокрема фотофіксація кейсів громадської творчості містян Одеси, з подальшою інтерпретацією як локальних складників процесу творення нової політичної естетики в країні.

Констатовано, що процес постколоніального «культурного виробництва» в Україні характеризується рольовими деформаціями: політичні еліти до початку широкомасштабної війни демонстрували пасивність у справі подолання колоніального минулого та стилістичну «всеїдність». Відтак лідерський статус у виробленні нової політичної естетики перейшов до митців і громадських активістів, які виступили основними агентами культурних змін.

Визначено, що особливістю політичної естетики постколоніалізму в Україні є поєднання примордіальних, модерних і постмодерних культурних стилів, сюжетів, наративів. Основною «точкою збірки» цих різнопланових естетичних шарів є формування культурної ідентичності української політичної нації як інтеграторського проекту, ґрунтованого на стилістичній самотності й багатоманітності.

Обґрунтовано необхідність творення культурного образу вітчизняної спільноти, наділеного параметрами інтерпретативної чіткості, оригінальності, переконливості й цікавості для внутрішніх (громадяни України) і зовнішніх (міжнародна спільнота) реципієнтів.

Ключові слова: політична естетика, деколонізація, еліта, митці, конструктивізм.

Актуальність теми дослідження визначається загальним перебігом політико-естетичних трансформацій в Україні, які розгортаються як неодмінний складник подолання колоніального минулого на тлі широкомасштабної війни з Росією.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження культурних інновацій, які відбуваються в Україні в межах більш широкого процесу деколонізації та передбачають естетичну (ре)інтерпретацію сутності вітчизняної політичної спільноти. Об'єктом є політична естетика, що інтерпретується як комплекс «артефактів культури» – результатів інжинірингу політичних еліт, митців і громад-

ських активістів, які використовують жанри мистецтва задля подолання наслідків колоніального минулого країни й визначення її сучасного культурного коду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематиці «естетичного супроводу» постколоніальних перетворень присвячена розлога історіографія. Зокрема, уже в працях класиків теоретизування у сфері комунікативної спроможності архітектури – Ч. Дженкса й Р. Арнхема – описується й інтерпретується досвід політичних еліт щодо трансляції ідеолого-культурних сенсів і цінностей на соціальний загаль за допомогою конструювання міських просторів, орнаменталістики будівель влади, спорудження меморіальних комплексів тощо (Arnheim, 1974; Jencks, 1991).

Критичний аналіз політико-естетичного бекграунду глобалізації в аспекті архітектури й міських просторів подано в дослідженні британського соціолога Л. Склера. Зокрема, підкреслюючи, що «культові будівлі стали архівами пам'яті й інструментами влади» транснаціонального політичного класу, автор констатує, що одним із ключових елементів глобалізації стала деколонізація. При цьому її культурне наповнення є поліваріантним: американізація, індігенізація, гібридизація тощо (Sklaire, 2024, p. 52).

Розгляд естетичного складника постколоніальних трансформацій у зарубіжній науці виходить за межі проблемного поля класичного суспільствознавства. Зокрема, у дослідженні нідерландського дизайнера Р. Патера подається аналіз взаємозв'язку естетики різноманітних шрифтів (як засобів наочного оформлення комунікативних практик) із такими проблемами, як ієрархія, дискримінація, ціннісна індоктринація й навіть расова боротьба. Р. Патер констатує, що еліти, намагаючись зберегти свій контроль над певними аудиторіями в умовах глобалізації, шукають власні способи комунікації, спираючись на візуальну грамотність «своїх» спільнот, їхню здатність зчитувати й розуміти зображення (Pater, 2021, c. 99). Як наслідок, розроблення «етнічних» шрифтів постає не лише як намагання залучити певну аудиторію до споживання національного продукту, але і як глибокий політичний акт спротиву колоніальному минулому шляхом творення «візуальної мови», що стверджує єдині цінності й містить естетичні алюзії на досвід боротьби та визволення (Pater, 2021, c. 55).

Естетичний складник постколоніальних перетворень в Україні став об'єктом теоретичних пошуків О. Довгополової, яка зосереджує свої наукові інтереси та громадську активність на деконструкції іміджу Одеси як «імперського міста» й перезавантаженні локальної ідентичності з використанням нових і воскресненням забутих українських культурних артефактів, постатей і наративів (Dovhopolova, 2022).

З огляду на реалії вітчизняної практики, важливим «сюжетом» студій українських науковців став процес ренеїмінгу й естетичної реінтерпретації міської топографії в різних регіонах країни (Hon, Ivchuk, 2020).

Новизна дослідження. Визнаючи задовільний рівень наукової розробки тематики постколоніальних трансформацій, необхідно зазначити, що естетичний складник цих перетворень висвітлено в профільних дослідженнях недостатньо. У цьому сенсі пропонується стаття характеризується новизною проблематики й апробованої методології дослідження.

Методологічна основа дослідження. Методологія статті ґрунтується на конструктивістській парадигмі. У визначенні акторного складу конструкторів символічного простору політій використовується логічна схема «культурного

виробництва» Г. де Монту (Montu, 2020, р. 107). Відповідно до неї, творення естетичного простору політики відбувається у взаємодії чотирьох суб'єктів: замовника, автора, критика, споживача. Залежно від типу політичного режиму, виконання ролей, позначених у цій «квадризі», може здійснюватися різними соціальними акторами. Кожен із акторів гіпотетично здатний виконувати одразу декілька ролей. Основним замовником політико-естетичного виробництва є здебільшого еліта, яка сконцентрувала у своїх руках необхідні для цього фінансові й адміністративні ресурси. Цілком природно, що виконавцем певного культурного проєкту постає творча еліта (місцеві або запрошені із-за кордону митці). Відповідно, критиком і споживачем «кінцевого продукту» цього інжинірингу є національна спільнота, члени якої проявляють свою участь у культурному виробництві та споживанні в статусі чи то підданих, чи то громадян.

Важливо зазначити, що навіть в умовах тоталітарних та авторитарних режимів пересічні громадяни не виступають як абсолютно пасивні «споживачі» продуктів культурного інжинірингу. Вони майже завжди вдаються до «доопрацювання», доместифікації проєкту, трансльованого владою через відповідні канали комунікації. Таке «доопрацювання» здебільшого постає у вигляді «вуличного мистецтва», «усної народної творчості» й залежно від ступеня репресивності політичного режиму об'єктивується в публічних чи латентних практиках.

У лабораторно чистому вигляді ланцюг політико-естетичного виробництва передбачає творення відносно несуперечливої фабули – тексту, який пояснює соціальну дійсність, легітимізує владу режиму, визначає ціннісні орієнтири й регулятори соціальної інтеракції тощо. Цей текст у певний спосіб «прочитується» реципієнтами, інтерпретується ними залежно від культурного «фільтра», сформованого національною традицією, і доместифікується «читачами», проявляючись у вигляді індивідуальних і групових «інтерпретацій», які об'єктивуються в соціальних практиках. у результаті творення – читання – інтерпретація політико-естетичних меседжів постає у вигляді відносно діалогічного дискурсу, що розгортається між елітами, з одного боку, і громадянами – з іншого.

Як про це свідчать дослідження цитованих вище авторів, питання естетичного супроводу політичних процесів актуалізувалися завдяки деколонізації, яка для спільнот Центрально-Східної та Східної Європи постає як складник демократизації й має на меті реконструкцію (а іноді й винайдення) власне національної культурної традиції. За таких умов роль політичних і культурних еліт проявилася в найбільш рельєфний спосіб, а суб'єктність «вільних агентів» культурної (ре)інтерпретації минувшини й сьогодення серед митців зросла.

Відповідно до багатоманітності й нетривіальності агентських тактик і стратегій політико-естетичного виробництва, що проявляються в межах процесу деколонізації, зростає запит на адекватні методи та методики наукової рефлексії здійснюваних перетворень. Провідний статус у межах дослідження має метод критичного дискурс-аналізу, що передбачає інтерпретацію різножанрових витворів мистецтва як своєрідних текстів, фабули яких містять визначення сутності колоніалізму, оцінювання його негативних наслідків, а в інструментальному плані – використовуються як засоби ре(конструкції) естетичної концепції української національної спільноти.

Методикою збирання емпіричного матеріалу дослідження є процедури етнографії міста, описані й апробовані в монографії М. Великоні (Velykonja, 2023).

Збирання емпіричної бази відбувався протягом 2022–2024 рр. Використані матеріали представлено фотофіксацією кейсів художньої («політичної») творчості мешканців м. Одеси в різних локаціях і постають як база для авторських висновків, а також як основа для оцінювання їхньої достеменності й об'єктивності з боку зацікавлених читачів.

Виділення не вирішених раніше частин проблеми. Потужним тригером процесу деколонізації в нашій країні стала російсько-українська війна, яка набирала обертів з 2014 року. Саме вона визначила специфічний перерозподіл ролей у «квадризі» політико-естетичного виробництва, посунувши з класичного статусу «замовника» політичні еліти й відкривши широкий простір для прояву громадянського активізму не лише митців, а й пересічних громадян, які активно перебирали на себе ролі ініціаторів і критиків культурних зрушень.

Виклад основного матеріалу дослідження. Характеризуючи роль політичних еліт України у справі забезпечення естетичного супроводу деколонізації, варто констатувати факт впливу на результативність цього процесу групових особливостей представників правлячого класу, соціалізація яких відбулася в рамках культурної концепції Радянського Союзу. Намагаючись легітимізувати свій владний статус в очах населення республіки, вони у своєму політико-естетичному дискурсі вдалися до класичної примордіальної стратегії, намагаючись підтвердити спадковість різних етапів державотворення, але проявляючи при цьому еклектику власної інтерпретації української культурної традиції та нерішучість у розриві з імперською минувиною. Стилiстичним маніфестом цього постав мікст естетики пам'ятників радянського минулого, «козацького бароко» реконструйованих і наново збудованих об'єктів громадянського культу, «інтернаціональний стиль» комерційного сектору тощо.

Прикладом хитання еліт на «естетичному перехресті», на думку автора статті, є ідеологічно не послідовне оновлення монументу «Батьківщини – Матері» в Києві: герб СРСР замінений на тризуб на щиті монументу, проте залишилися архітектурні форми, присвячені містам-героям у душі радянської імперської іконографії. Другим прикладом еклектики естетичної концепції, упровадженої політичною елітою країни, є невиразне символічне позначення доби УНР у дизайні національної валюти. У разі з останньою відбулося нехтування дизайнерським доробком Г. Нарбута й В. Кричевського на користь формальних рішень у вигляді зображень (у деяких випадках – не достеменних) видатних діячів політичної минувшини країни (Lozhkina, 2019, p. 54). У результаті втрачена можливість продемонструвати на естетико-візуальному рівні (за рахунок використання етнічних орнаментів, геральдики, кирилических і латинських написів стилістики згаданих авторів) тяглість традицій модерного національного державотворення.

На жаль, вітчизняний політичний клас повністю проігнорував і досвід еліт європейських країн, які свого часу докладали зусиль у напрямі творення власних «національних» шрифтів як засобів візуалізації офіційної комунікації та підкреслення культурної самобутності «своєї» спільноти (Pater, 2021, c. 42). В українських умовах цей недолік лише нещодавно компенсований зусиллями громадянської ініціативи. Розроблений дизайнеркою М. Можиною шрифт «Воля» в естетиці своєї графіки натхнений творчим спадком Н. Хасевича – художника, який мав статус головного «ілюстратора» руху ОУН-УПА в 1940–1950-ті рр. За рахунок своїх естетичних алюзій на культурні традиції українського військового

опору минулого століття шриффт став офіційним у нагородних документах Міністерства оборони України, а завдяки некомерційним умовам розповсюдження набув широкої популярності в патріотичному сегменті українського громадянського руху й комерційного сектора (Noshkalyuk, 2022).

Найбільш наочним прикладом політико-естетичних трансформацій у межах політики деколонізації в українських реаліях є урбаністичні простори. Тут, окрім власне національної специфіки воєнного часу, повною мірою проявляються й загальносвітові тренди. Зокрема, на відміну від чітких символічних меседжів політичної архітектури минулих епох, продиктованих авторитарними й тоталітарними режимами, архітектура постмодерну породжує певний «хор інтерпретацій» щодо своїх витворів з боку зацікавленої громадськості. Це – класична ситуація «кризи» великих наративів, описана в дослідженнях зарубіжних учених і породжена як загальним перебігом демократизації, так і занепадом монополії національних держав на визначення власних культурних матриць у світі, що глобалізується.

На жаль, однією з характерних рис естетичних перетворень у межах урбаністичних просторів України став класовий егоїзм і хижацтво місцевих політичних еліт. Відвертій приватизації піддавалися громадські простори, зокрема рекреації та соціальної інфраструктури, які забудовувалися (як у випадку з Одесою) «берегоукріплюючими» спорудами, що насправді виявлялися апартаментами, котеджними містечками, торговельно-розважальними комплексами зі своїми «периметрами безпеки» й контролю (Sklair, 2024, р. 316). При цьому перевага віддавалася так званому «інтернаціональному» стилю нових споруд, через що руйнувалася цілісна концепція забудови цілих кварталів і «вихолощувалися» їхні естетичні меседжі.

Найбільш радикальним кроком з боку політичних еліт загальнонаціонального, регіонального й місцевого рівнів у бік постколоніальних перетворень культурних просторів українських міст став ренеймінг урбаністичних локацій, масштаби й темпи якого визначалися під зростаючим тиском громадських активістів.

Одним із перших наочних прикладів творчості мас у символічній реінтерпретації «політичних» об'єктів міських просторів стала ситуація навколо монументального комплексу «Арка єднання» в Києві. Споруджений у 1978–1982 рр. як символ «возз'єднання» українського та російського народів, цей об'єкт «ідеологічної» архітектури зазнав чітко визначених трансформацій паралельно зі зростанням боротьби українського народу з колоніальним спадком. Так, під тиском громадськості київська влада демонтувала скульптурну композицію, естетика якої уособлювала імперський стереотип образу українського козацтва. Згодом художник В. Кузнецов «доопрацював» і саму арку: на ній з'явилося зображення «тріщини», що символізувало розкол у «братніх зв'язках». Ще раніше на рівні локального суспільно-політичного дискурсу об'єкт був перейменований звичайними киянами на «яро».

Загальноукраїнський тренд рольового зузу в квадризі естетичного виробництва на користь митців і громадських активістів проявився й у локаціях м. Одеси. Консерватизм еліт і відсутність у них комплексної стратегії розвитку урбаністичного простору проявилися в повільних темпах деколонізації місцевої топоніміки (яка відбувалася переважно під тиском небайдужих громадян) і в суперечливих проектах реконструкції туристично-привабливих об'єктів. Прикладом остан-

нього, зокрема, може вважатися проведена реконструкція «моста Коцебу», виконана в неокласичній стилістиці. При цьому загальним фоном комплексу виступають зруйновані й занедбані рештки промислових об'єктів колишнього заводу «Епсілон». Красномовною рефлексією містян щодо загальної естетики Деволянського узвозу став неформальний топонім – «Яма».

У свою чергу, громадськість міста активно використовує урбаністичні локації як простір і засіб культурного подолання спадку колоніалізму й естетичного спротиву російському неокolonіалізму. Цілком у дусі мистецтва постмодернізму, яке вчить, що засобом художнього самовираження може бути будь-який об'єкт соціальної дійсності, містяни використовують для висловлення своїх політико-естетичних настанов різноманітні урбаністичні площі: від комерційних закладів, які тимчасово призупинили свою діяльність, до стін будівель і власних жител. Своєрідну першість у цьому процесі відіграє образотворче мистецтво, яке дає можливість візуально висловити ставлення містян до політичних процесів, що розгортаються в країні. Так, зокрема, фіксується активне використання жанрів плакату, карикатури і графіті, які маніфестують не лише патріотичні настрої митців, а й свідчать про певну боротьбу субкультур у політико-естетичному дискурсі міста (рис. 1, 2).

Рис. 1. Естетика політичного плакату в міських локаціях Одеси

Джерело: фото автора статті.

У різних районах Одеси фіксуються приклади «доопрацювання» комунальних об'єктів і дизайну житла громадян у національно-патріотичній стилістиці з використанням державної символіки й елементів українського національного побуту (рис. 3). У такий спосіб відбувається багато в чому стихійна деколонізація міста, соціальні об'єкти й інфраструктура якого, побудовані в попередню епоху, цілком вдало вписуються в новий політико-культурний контекст. Важливо зазна-

чити, що саме творчість «вільних агентів» естетичного виробництва в подібній «доместифікації» урбаністичних просторів дає й відповідь на питання щодо засобів ребрендингу Одеси, сприяє поступовому демонтажу «імперського» стереотипу в її сприйнятті як культурного явища.

Рис. 2. Естетика графіті в міських локаціях Одеси

Джерело: фото автора статті.

Цілком зрозуміло, що без підключення до цього процесу представників локальної еліти, які зосереджують у своїх руках фінансовий та адміністративний ресурс, процес естетичного подолання колоніального минулого в міських просторах ризикує: а) розтягнутися в часі й б) продовжувати розгортатися стихійно, несистемно й хаотично. Це, у свою чергу, створює загрозу втрати інтерпретативної чіткості й зрозумілості «культурного меседжу» Одеси для внутрішніх і зовнішніх «читачів». Ця констатація є правильною й щодо всієї країни. Лише поєднання мистецької свободи культурних еліт, громадянської енергії активістів і планово-фінансової спроможності еліт дасть можливість вивести процес естетичного супроводу деколонізації на якісно новий рівень і звершити зрештою визначення культурної сутності української політичної нації як інтеграторського проекту, ґрунтованого на стилістичній багатоманітності, оригінальності, відкритості світовим інноваціям.

Рис. 3. Приклади «доопрацювання» екстер'єрів житла містян Одеси
Джерело: фото автора статті.

Висновки дослідження й перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. Естетика постколоніальних перетворень в Україні не обов'язково має бути стилістично примордіальною та ретроспективною. В умовах сучасного світу «національний стиль» може бути цілком модерністським або постмодерністським. Напрямами його формування можуть бути як уписування принципово нових політико-естетичних рішень у вже наявний культурний контекст із наступною їх адаптацією як складових елементів національної постколоніальної концепції, так і продовження практики «доопрацювання» старих «культурних ікон» і символів України новаторами-митцями. Головне – це оригінальність створеного образу постколоніальної спільноти й інтерпретативна чіткість того культурного меседжу «*orbi et urbi*», який вона надсилає як назовні, так і своїм новим поколінням.

З огляду на той факт, що сам процес естетичного оформлення постколоніальних перетворень в Україні є відкритим, його дослідження й подальшу концептуалізацію варто визнати, безумовно, перспективними й такими, що мають беззаперечне прикладне значення.

References [Список використаної літератури]

- Arnheim, R. (1974). *Art and Visual Perception. A Psychology of Creative Eye*. Berkeley, Los Angeles, London. University of California Press. 263 p. [in English]. [Arnheim R. *Art and Visual Perception. A Psychology of Creative Eye*. Berkeley, Los Angeles, London. University of California Press, 1974. 254 p.]
- Dovhopolova, O. (2022). Possible tendencies of rebooting local identities in Ukraine in the situation of war (the case of Odesa). *Ideology and politics*, 2, 19–33 [in Ukrainian]. [Довгополова О. Можливі тенденції перезавантаження локальних ідентичностей в Україні в ситуації війни (приклад Одеси). *Ідеологія і політика*. 2022. № 2. С. 19–33.]
- Hon, M., & Ivchuk, N. (2020). Instrumentalisation of Memory: The Other as a «Challenge» (on the Case of Rivne). *Ideology and politics*, 2, 229–250 [in Ukrainian]. [Гон М., Івчук Н. Інструменталізація пам'яті: інший як «виклик» (на прикладі м. Рівне). *Ідеологія і політика*. 2020. № 2. С. 229–250.]
- Jencks, Ch.A. (1991). *The Language of Post-Modern Architecture*, Sixth Ed., Academy Editions London [in English]. [Jencks Ch.A. *The Language of Post-Modern Architecture*, Sixth Ed., Academy Editions London, 1991. 138 p.]
- Lozhkina, A. (2019). *Permanent Revolution. Art of Ukraine in the Twentieth and Early Twenty-First Centuries*. Kyiv: ArtHuss [in Ukrainian]. [Ложкіна А. Перманентна революція. Мистецтво України XX – початку XXI століття. Київ : ArtHuss, 2019. 544 с.]
- Montu, H. (2020). *Art Firm: Aesthetic Management and Metaphysical Marketing*. Kyiv: ArtHuss [in Ukrainian]. [Монту Г. Арт-фірма: естетичне управління та метафізичний маркетинг. Київ : ArtHuss, 2020. 448 с.]

- Noshkalyuk, K. (2022). «Freedom has no price» – designer Marčena Možyna about the typeface inspired by Nil Hasiewicz. Historical truth. November 9. [in Ukrainian]. [Ношкалюк К. «Воля ціни не має» – дизайнерка Марчена Можина про шрифт, натхненний Нілом Хасевичем. *Історична правда*. 2022. 9 листопада. URL: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2022/11/9/162018/>.]
- Pater, R. (2021). The Politics of Design: A (Not So) Global Design Manual for Visual Communication. Kyiv: FOP Benitsky A.R. [in Ukrainian]. [Патер Р. Політика дизайну. (Не зовсім) глобальний довідник з візуальної комунікації. Київ : ФОП Беницький А.Р, 2021. 192 с.]
- Sklair, L (2024). The Icon Project. Architecture, Cities, and Capitalist Globalization. Kyiv: Laboratory [in Ukrainian]. [Склер Л. Проект «Ікона». Архітектура, міста і глобалізація. Київ : Лабораторія, 2024. 416 с.]
- Velykonja, M. (2023). Images of disagreement : political graffiti and street art in the post-socialist transition. Odesa: Helvetica Publishing House [in Ukrainian]. [Великоня М. Зображення незгоди: політичні графіті та вуличне мистецтво постсоціалістичного переходу. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2023. 308 с.]

Стаття надійшла до редакції 02.03.2025

Khoroshylov O. Yu.

Department of Political Science

Odesa I. I. Mechnikov National University,

r. 35, French blv. 24/26, Odesa, 65058, Ukraine

UKRAINE: THE AESTHETICS OF DECOLONIZATION TRANSFORMATIONS

Summary

The article is devoted to the study of cultural transformations within the process of decolonization in Ukraine. The object is political aesthetics, which is interpreted as a set of “cultural artifacts” – the results of engineering by political elites, artists, and civic activists who use art genres to overcome the consequences of the country's colonial past and define its modern cultural code.

The methodology is based on the constructivist paradigm and involves the study of actor tactics and strategies in creating the cultural background of the Ukrainian political community, which combines both traditional and (post)modern subjects, styles, and genres. The study uses the procedures of urban ethnography, in particular, photo-fixation of cases of public creativity of Odesa citizens, with further interpretation as local components of the process of creating a new political aesthetics in the country.

It is stated that the process of postcolonial “cultural production” in Ukraine is characterized by role deformations: before the outbreak of a large-scale war, political elites demonstrated passivity in overcoming the colonial past and stylistic “omnivorousness”. Therefore, the leadership status in the development of a new political aesthetics passed to artists and public activists, who became the main agents of cultural change.

It is determined that the peculiarity of the political aesthetics of postcolonialism in Ukraine is the combination of primordial, modern, and postmodern cultural styles, plots, and narratives. The main «assembly point» of these diverse aesthetic layers is the formation of the cultural identity of the Ukrainian political nation as an integrative project based on stylistic identity and diversity.

The necessity of creating a cultural image of the national community endowed with the parameters of interpretive clarity, originality, persuasiveness, and interest for internal (Ukrainian citizens) and external (international community) recipients is substantiated.

Key words: political aesthetics, de-colonization, elite, creative artists, constructivism.

УДК 070:316.75(630:470)«2022/2024»

Яковлев М. В.

к. політ. н., доцент,
завідувач кафедри міжнародних відносин
керівник НОЦ «Школа політичної аналітики»
Національний університет «Кієво-Могилянська академія»,
вул. Волоська, 12/4, к. 305, м. Київ, 04070, Україна
E-mail: yakovlevmv@ukma.edu.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7774-3513>
DOI <https://doi.org/10.32782/2707-5206.2025.39.9>

Саченко Т. О.

молодший аналітик НОЦ «Школа політичної аналітики»
студент 3 року навчання,
кафедра міжнародних відносин
Національний університет «Кієво-Могилянська академія»,
вул. Волоська, 12/4, к. 306, м. Київ, 04070, Україна
E-mail: t.sachenko@ukma.edu.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0006-6338-9940>
DOI <https://doi.org/10.32782/2707-5206.2025.39.9>

ПРЕДСТАВЛЕННЯ РОСІЇ В СУЧАСНИХ ДЕРЖАВНИХ АНГЛОМОВНИХ МЕДІА ЕФІОПІЇ

Стаття присвячена розгляду представлення росії в державних англomовних медіа Ефіопії після початку повномасштабного вторгнення росії в Україну. На основі зібраного матеріалу автори розробляють та аналізують тематичні категорії представлення росії в ефіопський медіа з наголосом на аспекти економіки, релігії та ідеології, що визначені як ключові теми. Емпіричною базою дослідження слугують публікації в Ethiopian Herald, що належить Ethiopian News Agency (ENA – найстаріше в країні, функціонує з 1935 р., найпоширеніше, з мережею 36 розташованих по всій країні офісів), і Walta Info, що належить Walta Media and Communication Corporate; обидві медіакомпанії перебувають під урядовим контролем і фінансуються федеральним урядом Ефіопії через правлячу «Партію процвітання». З новинних вебсайтів обрані новини всіх новинних форматів (зокрема редакційні статті, колонки тощо), у яких слово “Russia” та/або “Moscow”, “Putin”, “Terekhin” (посол росії в Ефіопії й представник країни-агресора при Африканському Союзі), “Soviet Union” чи похідні від них згадувалися в заголовку або в тексті більше ніж тричі за період із 24 лютого 2022 р. по 24 жовтня 2024 р., у результаті чого з 1029 новинних публікацій за цей період проаналізовано 323. У статті з’ясовано, що представлення образу росії в державних медіа Ефіопії за період із 24 лютого 2022 року по 24 жовтня 2024 року було майже виключно позитивним: 73% проаналізованих публікацій представляють позитивний образ росії, 19% – нейтральний, лише 8% – негативний. Водночас автори зауважують, що частка новин, що представляли росію негативно й нейтрально, була найвищою саме в лютому-червні 2022 року, тобто спостерігалася здебільшого нейтральне або негативне представлення росії як такої, що розпочала повномасштабне вторгнення в Україну.

Ключові слова: Африка, Ефіопія, росія, медіа, імідж країн.

Постановка проблеми в загальному вигляді. У часи повномасштабної війни росії проти України для нашої держави особливо актуальною стала потреба здобуття підтримки якомога більшої кількості держав світу, зокрема й в Африці. За цим напрямом роботи Україна стикається з низкою проблем, серед яких особливо гостро відчувається тривала присутність росіян, які докладають усіх зусиль для поширення своїх наративів, що виправдовують війну, заперечують військові злочини, намагаються дискредитувати українське політичне керівництво тощо. З огляду на це, дослідження представлення образу росії в африканських медіа є справді актуальним з урахуванням важливості Ефіопії в регіональній політиці, оскільки там ми можемо дізнатися більше про стратегії інформаційної роботи держави-агресорки.

Проблемі формування зовнішньої політики держав Африканського Рогу й ширше Східної Африки присвячено низку праць українських науковців, зокрема Н. Новицької, П. Ігнат'єва, О. Теленко. Деякі дослідники розглядають регіон у контексті його пріоритетності для української зовнішньої політики й водночас двосторонніх відносин держав Африканського Рогу з росією, її інтересів у регіоні. Наприклад, О. Мішин (Mishyn, 2019), О. Снігир (Snigyr, 2024), Ю. Олійник (Oliynyk, 2016) та ін. З іншого боку, такі ефіопські науковці як Б. Зелелев (Zezelew, 2019), Т. Текле (Tekle, 2022), безпосередньо зосереджуються на російсько-ефіопських двосторонніх відносинах, а М. Пард'як (Pardyak, 2023), С. Нкала (Nkala, 2024) та ін. заглиблюються в історичну перспективу їх формування.

Мета статті – з'ясувати, як після початку повномасштабного вторгнення росія представлена в сучасних державних англомовних медіа Ефіопії.

Досягнення мети передбачає виконання таких **завдань**:

- 1) обґрунтувати теоретичну рамку й пояснити методи дослідження представлення країни в медіа;
- 2) пояснити, як виглядає медійний ландшафт Ефіопії;
- 3) на основі зібраних і проаналізованих даних виокремити складники образу росії в державних англомовних медіа Ефіопії.

Теоретична рамка дослідження. Для дослідження представлення образу росії в державних медіа Ефіопії використано підхід теорії встановлення порядку денного. Вона обрана, зважаючи на специфіку образу окремої держави як когнітивного уявлення, яке людина має щодо певної країни, тобто переконання стосовно її нації та народу, яке вона вважає істинним (Kunczik, 2003, р. 412). Зауважимо, що українські дослідники оперують термінами «імідж» та «образ» як взаємозамінними (Savon et al, 2020), ми також дотримуватимемося цієї позиції. Образ держави є багатовимірним явищем, що залежить від конкретного аспекту представлення, він може варіюватися між позитивним, негативним чи нейтральним, зважаючи на історичний, політичний, економічний, військовий, релігійний чи інші контексти. Для вичленення процесу формування й утвердження образу окремої держави в громадській думці важливими є два ключові фактори: що міститься в образі, тобто його складники – тематичні категорії, які для нас містяться в новинному матеріалі, а також те, *яким чином* образ представлений. Саме тому застосовуваною є теорія встановлення порядку денного. Її ключове завдання – пояснення того, як медіа формують сприйняття широкої громадськості стосовно певного набору об'єктів, фокусуючись на тих, які вони вважають

вагомими, і лишачучи поза увагою інші. Медіа визначають їх важливість і проводять її трансфер до громадськості: спершу повсюдно представленні й детально акцентовані виключно в новинах, вони згодом стають суспільно важливими та формують громадську думку (Kioussis, Wu, 2008, p. 59). Відповідно, медіа визначають, які теми наявні в порядку денному, тобто які тематичні категорії наявні в образі росії в представленні його в державних медіа Ефіопії. Ідеться про те, аби виокремити такі тематичні категорії, які відповідають галузям співпраці, що історично формували ядро російсько-ефіопських відносин, у яких двосторонні зносини були сконцентровані найбільше. Ми виокремлюємо такі категорії: економічну, ідеологічну та релігійну.

Економічна категорія: у новині наявні згадки про росію в контексті її економіки як домінантної теми. Сюди зараховуються згадки про макроекономічні показники; експорт та імпорт (зокрема секторальний), економічну взаємодію в рамках БРІКС; торгівлю; інвестиції, позики та кредити (зокрема спрямовані Ефіопії як допомога), виробництво (як усередині національної економіки, так і в співпраці з партнерами); інфраструктуру; економічні обмеження. Ілюстративною тут може бути цитата з новинної статті “Ethiopia has maintained a balanced relationship prioritizing its interest” за 5 серпня 2023 року: “*Since the Russian Federation has great economic resources, Ethiopia cannot ignore investment opportunities to protect the mutual interests of the two countries. Russia is one of the largest exporters of wheat, oil and gas and has a long history of oil and gas extraction. Ethiopia needs Russia’s technological know-how to extract its oil and gas reserves from underground. They also agreed to work together in information technology*” (Ethiopian Press Agency, 2023a).

Ідеологічна категорія: у новині є згадки про росію в контексті її ідеології як домінантної теми. Сюди зараховуються згадки про росію як країну, яка перебуває протистоянні із заходом, зокрема ціннісному, з метою переформатувати чинний світовий устрій; є борцем за створення мультиполярного світу; є осередком особливих цінностей; відстоює принцип невтручання у внутрішні справи інших, зокрема африканських держав. Наприклад новина “Russia-Africa Summit : Africa’s rise as independent global influence pole” за 23 липня 2023 року, містить, зокрема, такі рядки: “*Russia-Africa Summit is significance to multi-polarity and African countries’ defiance of Western pressure to boycott it. The Summit theme is peace, security, and development, so military and economic ties are expected to be most prominently on the agenda*” (Ethiopian Press Agency, 2023b).

Релігійна категорія: у новині є згадки про росію в контексті православної віри як домінантної теми. Сюди зараховуються згадки про росію як про християнську православну країну, про належність держав до православної віри. Так, у публікації “We highly appreciate Ethiopians’ courage, pay tribute to their sacrifice” за 25 травня 2024 знаходимо: “*It just so happened that on this solemn day in Ethiopia and Russia Orthodox believers celebrate the Bright Feast of Holy Easter, so I would like to use this opportunity to warmly congratulate the people of Ethiopia on these two holidays and wish to all Ethiopian friends and brothers in faith good health, family well-being, peace and prosperity*” (Ethiopian Press Agency, 2024).

Ми прагнули оцінити наявність цих категорій у контексті сучасного представлення образу росії в державних медіа Ефіопії, передусім охарактеризувавши сам образ росії через його зв’язність із галузями двосторонньої співпраці.

Метод дослідження – кількісний контент-аналіз, який пропонує «числове узагальнення обраного набору повідомлень» (Neuendorf, 2002, р. 15), дає змогу опрацювати великий обсяг даних та основним завданням якого є підрахунок ключових категорій. Відповідно, він дає можливість визначити поширеність тематичних категорій як складників образу росії. Ми обрали два ефіопські медіа: Ethiopian Herald і Walta Info. Перше належать Ethiopian News Agency (ENA), друге – Walta Media and Communication Corporate. За даними моніторингового проекту State Media Monitor від аналітичної організації Media and Journalism Research Center, обидві медіакомпанії перебувають під урядовим контролем (фінануються федеральним урядом Ефіопії), їхня редакційна незалежність медіа вкрай обмежена, порядок денний диктується представниками федерального уряду; медіа «є інструментом урядової пропаганди» (State Media Monitor, 2024). Відповідно, ці медіа виконують роль поширення наративів федерального уряду. Також ці медіа є англومовними, що дає нам змогу аналізувати новинний зміст. Ethiopian News Agency є однією з найстаріших, оскільки функціонує з 1935 року, і найпоширеніших в Ефіопії медіа, оскільки має мережу 36 розташованих по всій країні офісів, публікує два новинні видання, водночас друковані й онлайн: “Ethiopian Herald” та “Addis Zemen”. Із кожного з трьох новинних вебсайтів ми обрали новини, у яких слова “Russia” та/або “Moscow”, “Putin”, “Terekhin” (посол росії в Ефіопії), “Soviet Union” чи похідні від них згадувалися в заголовку або в тексті більше ніж тричі за період із 24 лютого 2022 року по 24 жовтня 2024 року, причому ми розглядаємо всі новинні формати, зокрема редакційні статті, колонки тощо. У результаті за обраний нами період на вебсайті Ethiopian Herald виокремили 264 статті, Walta Info – 59.

Одиницею аналізу дослідження є окрема новина, закодована за такими змінними: тип домінантної тематичної категорії; наявність чи відсутність історичної перспективи російсько-ефіопських двосторонніх відносин; позитивний, негативний або нейтральний тон зображення росії. Ми припускаємо, що позитивний тон формує позитивне представлення образу й навпаки (Peng, 2004), і це стосується домінантного тону окремого новинного повідомлення, яке мусить містити певний набір елементів, а відтак формувати позитивний чи негативний імідж держави. Позитивний тон визначається через наявність позитивних елементів, які вказують на економічну, політичну, соціальну стійкість, прогрес тощо. Негативна історія, навпаки, містить елементи, які окреслюють економічну, політичну та соціальну вразливість або нестабільність, наявність конфліктів, обмеження прав людини тощо. Нейтральна історія не містить чітко визначених елементів або містить такий набір, із якого складно зробити однозначний висновок (Peng, 2004).

Медіаландшафт Ефіопії. З початку 2020-х років свобода слова в Ефіопії стикається з низкою численних обмежень. Першочерговою причиною є внутрішньополітична нестабільність, спричинена громадянською війною в регіоні Тиграї у 2020–2022 роках (протистояння між федеральним урядом і НФВТ (англ. *TFPL*), місцевою партією «Народний фронт визволення Тиграї» і повстання проти федерального уряду в регіоні Амхара, що вибухнуло у квітні 2023 року). Посилаючись на надзвичайний стан, уряд блокує доступ до інтернету в цих регіонах, хоча це не передбачено законодавством. На початку 2023 року для обмеження антиурядових протестів, організованих православною церквою Тевахедо, федеральний уряд близько п'яти місяців блокував доступ до соціальних мереж, зокрема

платформ «Фейсбук», «Інстаграм», «Ютуб» і «Телеграм» (Paradigm Initiative, 2024, р. 7). Оскільки уряд контролює телекомунікаційну інфраструктуру, він має необмежені можливості блокувати доступ до інтернету й мобільного зв'язку та загалом керувати інформаційними потоками, обмежуючи громадянам доступ до інформації з альтернативних новинних джерел і спонукаючи їх споживати провладні наративи. Не маючи виходу до моря, країна під'єднується до міжнародних підводних кабелів оптоволоконними через Судан і Джибуті, причому всі з'єднання знаходяться під централізованим управлінням державної компанії Ethio Telecom (Freedom House, 2024). Безпосередньо посиляючись на надзвичайний стан у конфліктних регіонах, федеральний уряд часто використовує законодавство щодо боротьби з дезінформацією та мовою ворожнечі як інструмент придушення критичних голосів журналістів за допомогою широкого трактування меж застосування закону й положень щодо таких термінів, як «дезінформація», «мова ворожнечі» та «наклеп». Як наслідок у журналістському середовищі це породжує самоцензуру (Paradigm Initiative, 2024, р. 8–9). Дослідження, проведене в грудні 2022 року – лютому 2023 року, свідчить, що 96% журналістів стикалися в діяльності з певною формою переслідування або критики з боку представників федерального уряду (Moges, 2024).

Редакційна свобода медіа, які отримують фінансування з федерального бюджету, обмежена: наявні випадки політичних призначень осіб до керівних органів медіа, що дає федеральному уряду змогу прямо чи опосередковано визначити, що і як буде висвітлено в новинах, а спеціальні комітети на федеральному й регіональному рівнях проводять закриті зустрічі з очільниками державних медіа, де обговорюються формування їхнього порядку денного (UNESCO, 2022, р. 40–42). Близько 43% громадян вважають, що медіа або зовсім не мають можливості, або мають вкрай обмежену можливість провадити свою діяльність без втручання з боку федерального уряду (Afrobarometer, 2024, р. 5). Натомість участь недержавних акторів у розробленні медіаполітики майже відсутня, хоча в країні зареєстровані близько 22 журналістських асоціацій, які є вкрай фрагментованими, лише 15 із них мають свою штаб-квартиру та раду директорів, а журналісти не зацікавлені доєднатися до них: таку зацікавленість виявляють лише близько 35% (Moges, 2022, р. 25–30).

Найпопулярнішим джерелом отримання інформації в Ефіопії є радіо й телебачення: його використовують 42% та 35% населення відповідно (Afrobarometer, 2024, р. 7). На федеральному рівні країні нараховується 23 радіостанції та 35 телеканалів, із яких сумарно 19 є державними, 39 – приватними (Internews, 2023, р. 6). Друковані медіа є вкрай малопоширеними в країні: тижневий тираж нараховує не більше ніж 100 тис. примірників (Freedom House, 2024). Державні медіа є пріоритетно теле- й радіо мовниками, або ж вони поширюють матеріали на своїх новинних сайтах онлайн. Тут варто зазначити, що для опису медіаландшафту Ефіопії коректно використовувати термін «державні медіа», замість «суспільні медіа», навіть попри те що останні є офіційним терміном відповідно до чинного законодавства країни. Це спричинено тим, що в науковій літературі загалом прийнято позначати «суспільними» не пов'язані з певними політичними інтересами канали, тоді як в Ефіопії такі медіа фінансуються з федерального бюджету й очолюються особами, які афілійовані з керівною партією та/або відстоюють інтереси уряду як на федеральному, так і на регіональному рівнях (Skjerdal

& Moges, 2021, p. 7). Аналогічно, аби підкреслити різницю з погляду незалежності, називатимемо приватними (недержавними) ті медіа, які формально йменуються «комерційними».

На рівні окремих громад у країні діють «громадські мовники», які, як зазначається в прокламації «Про телерадіомовлення» № 533/2007, покликані «транслювати програми з питань, що стосуються спільних інтересів громади, які не можуть бути висвітлені іншими службами мовлення» (Broadcasting Service Proclamation, 2007, p. 3635). Найбільше їх зареєстровано в регіонах Південних Націй та Оромо.

Соціальні мережі й інтернет слугують джерелом новин для близько 20% і 19% дорослого населення відповідно. Тут варто зауважити, що станом на початок 2024 року лише близько 19,5% населення Ефіопії (близько 24,8 мільйони) мають доступ до інтернету, хоча ця частка поступово зростає (DataReportal, 2024). Із 2021 року в країні офіційно з'явилися виключно цифрові медіа, яких станом на кінець 2023 рік нараховувалося 57. Найпоширенішою мотивацією використовувати цифрові медіа є розважальний аспект і споживання новин, серед останнього домінують саме новини політичного характеру. Звіт Internews за 2023 рік демонструє, що 24% респондентів споживають інформацію розважального характеру, 22,6% – із політичних питань (Internews, 2023, p. 22–23).

Образ росії в державних медіа Ефіопії. Представлення образу росії в державних медіа Ефіопії за період із 24 лютого 2022 року по 24 жовтня 2024 року було майже виключно позитивним. Так, із нашої новинної вибірки, яка становить 323 новини, 73% подають позитивний образ росії, 19% – нейтральний, лише 8% – негативний. Частка новин, що представляли росію негативно й нейтрально була найвищою саме в лютому-червні 2022 року, тобто спостерігалось здебільшого нейтральне або негативне представлення росії як такої, що розпочала повномасштабне вторгнення в Україну. Тоді ця частка становила сумарно 56% (36% – нейтрально та 20% – негативно), після чого кількість негативних і нейтральних згадок росії пішла на спад. За перші чотири місяці повномасштабного вторгнення серед висвітлення росії домінувала саме економічна тематична категорія – близько 49% всіх новин, причому 73% з них були нейтральними або негативними, тобто росія поставала як економічно важливий для Ефіопії та, ширше, для країн Африки торговельний партнер, що через початок повномасштабного вторгнення в Україну зазнав санкцій, які завдають шкоди й самій росії, і через підвищення світових цін на продовольство та зниження російського експорту африканським державам. Подальший спад кількості негативно забарвлених новин можна пояснити двома факторами: початок функціонування в липні 2022 року Чорноморської зернової ініціативи й, що важливіше, візит 27 липня 2022 року до Ефіопії сергія лаврова.

Хронологічно, пікова кількість згадок про росію в обраних медіа припадає на кілька періодів:

1. Лютий-березень 2022 року – через початок повномасштабного вторгнення росії в Україну.
2. Липень 2022 року – пояснюється африканськими турне сергія лаврова та його візитом до Ефіопії. Росія постає тут саме як економічний актор (42,8% новин, із яких усі зображують росію позитивно).
3. Липень-серпень 2023 року – саміт «росія-Африка» в Санкт-Петербурзі, який відбувся 27–28 липня та який відвідав прем'єр-міністр Ефіопії Абій Ахмед.

4. Грудень 2023 – ефіопсько-російський бізнес-форум в Аддис-Абебі 20 грудня 2023 року. Серед тематичних категорій тут також домінувало економічне висвітлення образу росії.

5. Травень-червень 2024 року – загальний обмін делегаціями щодо освітньої кооперації, приваблення інвестицій та узгодження співпраці в рамках БРІКС. Тут, відповідно, було найбільш поширеним представлення росії з позицій її ідеологічних засад.

Зважаючи на частоту представлення образу росії залежно від окремої категорії й розглядаючи його складники за весь період із 24 лютого 2022 року по 24 жовтня 2024 року, можемо констатувати, що найчастіше (в 32% випадків) він подавався саме через висвітлення економічних характеристик. Тут варто зауважити, що це передусім стосувалося акценту на економічних наслідках російського вторгнення в Україну, які стали для Ефіопії тяжкими, про що згадано вище. По-друге, роль відіграє приєднання Ефіопії до БРІКС, її очільники зважали на економічну вигоду чи ризики від такого доєднання й, відповідно, зосереджували увагу на економіках інших членів, зокрема й росії. По-третє, переважно економічний образ зумовлений висвітленням наявних або перспективних двосторонніх аспектів кооперації, зокрема укладенням двосторонніх секторальних угод чи створенням спільних підприємств (наприклад, ефіопська сторона цікавилася співпрацею у сфері ядерної енергетики). Поширеність негативно конотованого економічного образу росії є мінімальною, становить лише 8% від загальної кількості новин цієї тематичної категорії.

Ідеологічна категорія, яка складалася передусім із висвітлення в державних медіа Ефіопії бачення росією своєї ідеологічної позиції на міжнародній арені, зокрема протистояння Заходові й боротьба за мультиполярний світ є друга за поширеністю і становить 20% від усієї кількості новин. Зокрема, це стосується уваги обраних медіа до російських ініціатив просування реформи Ради Безпеки ООН із включенням до неї країн Африки, що висвітлюється лише з позитивного боку (78% новин тут змальовують росію позитивно). З іншого боку, частка негативу, яка становить 11%, стосується представлення російських дій як таких, що трактують намагання росії переформатувати світовий порядок. *Релігія* за цей період не знайшла значного зацікавлення: лише 2%, з чого можна припустити, що на фоні інших цей складник образу росії був абсолютно не важливим, незважаючи на домінантне становище християнства східного обряду серед віросповідань обох держав.

Кожна новина розглянута на наявність чи відсутність *історичної перспективи* двосторонніх російсько-ефіопських відносин при представленні росії в обраних державних медіа, тому ми виокремлювали ті новини, які містили екскурс в історію двосторонніх відносин між державами, причому ми фіксували не міру заглиблення в історичну тематику, а лише її наявність. 36% усіх новин, присвячених росії, містять посилання на історію двосторонніх відносин. Це свідчить про те, що згадки про колишні історичні зв'язки, зокрема часів російської та Ефіопської імперій, певним чином відіграють роль при представленні образу росії в сучасних двосторонніх зносинах, проте не є ключовими. Водночас такі новини в 1,2 раза частіше були схильні подавати її образ як позитивний, у 4 рази рідше – як негативний чи нейтральний. Серед історичних згадок саме релігія є тією тематичним складником образу росії, у якому частка посилань на історію двосторонніх відносин є найвищою. Релігія була історично основою започаткування двосторонніх зносин між державами ще в ХІХ столітті.

Ми також розглядаємо частку позитивного, негативного й нейтрального представлення образу росії в новинах із наявною та відсутньою історичною перспективою двосторонніх відносин. Варто зауважити, що 90% новин, що містять покликання на історичну перспективу двосторонніх відносин, є позитивними, на відміну від 64% новин у випадку, де вона відсутня. Аналогічно, частка новин, що представляють образ росії негативно й нейтрально, є вищою саме в тих, де відсутня історична перспектива двосторонніх відносин – 37% супроти 11%.

Висновки. Хоча протягом усього періоду повномасштабного вторгнення росії в Україну Ефіопія зберігала абсолютний нейтралітет, це не обмежувало її у відносинах із росією; її офіційна позиція закликала до деескалації та примирення, а агресія сприймалася як віддалений конфлікт. Натомість моменти безпосередньої взаємодії між представниками росії та Ефіопії на високому й найвищому рівнях висвітлювалися найактивніше та найбільш позитивно щодо росії. Вона мала імідж країни, перспективної для нарощення економічної кооперації та близької ідеологічно. Водночас роль історичних зв'язків двосторонніх відносин при представленні росії не була високою, але не може бути відкинутаю абсолютно. Важливішим є те, що такі посилення використовувалися як інструмент підкреслення позитивного образу росії як давнього, а отже, близького партнера.

Перспективним для подальших досліджень нам видається аналіз сприйняття в Ефіопії окремих аспектів продукуюваної росією ідеології, зокрема ролі відносин між радянським союзом і соціалістичною Ефіопією як підґрунтя для формування сучасної зовнішньої політики Ефіопії щодо росії.

References [Список використаної літератури]

- Afrobarometer. (2024). Ethiopians support free media holding government accountable. URL: <https://www.afrobarometer.org/publication/ad801-ethiopians-support-free-media-holding-government-accountable/> [in English]. [Afrobarometer. Ethiopians support free media holding government accountable, 2024. URL: <https://www.afrobarometer.org/publication/ad801-ethiopians-support-free-media-holding-government-accountable/> (дата звернення: 02.02.2025).]
- Broadcasting Service Proclamation, Ethiopia № Proclamation No. 533/2007 (2007) [in English]. [Broadcasting Service Proclamation, Ethiopia № Proclamation № 533/2007, 2007.]
- Ethiopian Press Agency. (2023a, 5 серпня). Ethiopia has maintained a balanced relationship prioritizing its interests – Yasin Ahmad Bagay. URL: <https://press.et/herald/?p=78477> [in English]. [Ethiopian Press Agency. Ethiopia has maintained a balanced relationship prioritizing its interests – Yasin Ahmad Bagay, 2023. URL: <https://press.et/herald/?p=78477> (дата звернення: 02.02.2025).]
- Freedom House (2024). Ethiopia: Freedom on the Net 2024 Country Report. URL: <https://freedomhouse.org/country/ethiopia/freedom-net/2024> [in English]. [Freedom House. Ethiopia: Freedom on the Net 2024 Country Report, 2024. URL: <https://freedomhouse.org/country/ethiopia/freedom-net/2024> (дата звернення: 02.02.2025).]
- Internews. (2023). Ethiopian Digital Media Information Ecosystem Assessment. URL: https://internews.org/wp-content/uploads/2023/08/Ethiopian-Digital-Media-IEA_edited-Final-SinglePage.pdf [in English]. [Internews. Ethiopian Digital Media Information Ecosystem Assessment, 2023. URL: https://internews.org/wp-content/uploads/2023/08/Ethiopian-Digital-Media-IEA_edited-Final-SinglePage.pdf (дата звернення: 02.02.2025).]
- Kiousis, S., & Wu, X. (2008). International agenda-building and agenda-setting: Exploring the influence of public relations counsel on US news media and public perceptions of foreign nations. *International Communication Gazette*, 70(1), 58–75 [in English]. [Kiousis S., Wu X. International agenda-building and agenda-setting: Exploring the influence of public relations counsel on US news media and public perceptions of foreign nations. *International Communication Gazette*. 2008. № 70 (1). P. 58–75.]
- Kunczik, M. (2003). Transnational public relations by foreign governments. In *The global public relations handbook* (pp. 435–460). Routledge [in English]. [Kunczik M. Transnational public relations by foreign governments. *The global public relations handbook*. Routledge, 2003. P. 435–460.]

- Mishyn, O. (2019). Searching for a Ukraine-EU Cooperative Approach Within the Framework of Implementing Policies in Africa. *Ukraine Analytica*, (01 (15)), 46–53 [in Ukrainian]. [Мишин О. Searching for a Ukraine-EU Cooperative Approach Within the Framework of Implementing Policies in Africa. *Ukraine Analytica*. 2019. Вип. 1. Т. 15. Р. 46–53.]
- Moges, M.A. (2022). Post-2018 Media Landscape in Ethiopia: A Review. Center for the Advancement of Rights and Democracy (CARD) Addis Ababa, Ethiopia [in English]. [Moges M. A. Post-2018 Media Landscape in Ethiopia: A Review. Center for the Advancement of Rights and Democracy (CARD) Addis Ababa, Ethiopia, 2022.]
- Moges, M.A. (2024). Freedom of the Press, and Journalism Practices in Times of Uncertainty in the Case of Ethiopia [in English]. [Moges M.A. Freedom of the Press, and Journalism Practices in Times of Uncertainty in the Case of Ethiopia, 2024. DOI: 10.1080/17512786.2024.2410932.]
- Neuendorf, K.A. (2002). The content analysis guidebook. Sage Publication [in English]. [Neuendorf K.A. The content analysis guidebook. Sage Publication, 2002. 234 p.]
- Nkala, S. (2024). No dog in this fight: Interrogating Ethiopia's calculated neutrality towards the Russia-Ukraine war. *Contemporary Security Policy*, 45 (2), 1–13 [in English]. [Nkala S. No dog in this fight: Interrogating Ethiopia's calculated neutrality towards the Russia-Ukraine war. *Contemporary Security Policy*. 2024. Vol. 45. Is. 2. P. 1–13.]
- Olynyk, Y (2016). Ukraine's National Interests in Africa: Factors of Presence and Prospects for Development. *Strategic Priorities*, 38(1), 22–30 [in Ukrainian]. [Олійник Ю. Ukraine's National Interests in Africa: Factors of Presence and Prospects for Development. *Strategic Priorities*. 2016. Vol. 38. Is. 1. P. 22–30.]
- Paradigm Initiative. (2024). LONDA 2023: digital rights and inclusion in Africa. URL: <https://paradigmhq.org/londa-23/> [in English]. [Paradigm Initiative. LONDA 2023: digital rights and inclusion in Africa, 2024. URL: <https://paradigmhq.org/londa-23/> (дата звернення: 02.02.2025).]
- Pardyak, M. (2023). Fighting for Africans' Hearts and Minds in the Context of the 2022 War in Ukraine. *Journal of Central and Eastern European African Studies*, 2 (4), 158–194. <https://doi.org/10.59569/jceas.2022.2.4.182> [in English]. [Pardyak M. Fighting for Africans' Hearts and Minds in the Context of the 2022 War in Ukraine. *Journal of Central and Eastern European African Studies*. 2023. Vol. 2. Is. 4. P. 158–194. <https://doi.org/10.59569/jceas.2022.2.4.182>.]
- Ethiopian Press Agency. (2023b, 23 липня). Russia-Africa Summit: Africa's rise as independent global influence pole. URL: <https://press.et/herald/?p=77579> [in English]. [Ethiopian Press Agency. Russia-Africa Summit: Africa's rise as independent global influence pole, 2023. URL: <https://press.et/herald/?p=77579> (дата звернення: 02.02.2025).]
- Savon, K.V., Savon, E.V., & Savon, K.V. (2020). The categories of brand, image and reputation of the state: a comparative study [in English]. [Savon K.V., Savon E.V., Savon K.V. The categories of brand, image and reputation of the state: a comparative study. 2020. URL: https://savonvoima.fi/wp-content/uploads/2023/05/SV_Annual_Report_2021_web.pdf (дата звернення: 02.02.2025).]
- Skjerdal, T., & Moges, M.A. (2021). The ethnification of the Ethiopian media. Fojo Media Institute and International Media Support [in English]. [Skjerdal T., Moges M.A. The ethnification of the Ethiopian media. Fojo Media Institute and International Media Support, 2021. 60 p. URL: https://www.mediasupport.org/wp-content/uploads/2020/11/The-ethnification-of-the-Ethiopian-media_Feb-2021.pdf (дата звернення: 02.02.2025).]
- Snigyr, O. (2024). Ideological Agenda of Russian Information Influence in Africa. *Foreign Policy Research Institute*. URL: <https://www.fpri.org/article/2024/11/ideological-agenda-of-russian-information-influence-in-africa/> [in English]. [Snigyr O. Ideological Agenda of Russian Information Influence in Africa. *Foreign Policy Research Institute*. 2024. URL: <https://www.fpri.org/article/2024/11/ideological-agenda-of-russian-information-influence-in-africa/> (дата звернення: 02.02.2025).]
- State Media Monitor. (2024). State and Public Media in Sub-Saharan Africa. State Media Monitor – The world's state and public media database. URL: <https://statemediamonitor.com/> [in English]. [Pardyak M. Fighting for Africans' Hearts and Minds in the Context of the 2022 War in Ukraine, 20232024/07/state-media-in-sub-saharan-africa/ [in English]. [State Media Monitor. State and Public Media in Sub-Saharan Africa. State Media Monitor, 2024. URL: <https://statemediamonitor.com/2024/07/state-media-in-sub-saharan-africa/> (дата звернення: 02.02.2025).]
- Tekle, T. (2022). Ethiopia's Abiy calls for diplomacy to end Ukraine crisis. *The East African*. URL: <https://www.theeastafrican> [in English]. [Tekle T. Ethiopia's Abiy calls for diplomacy to end Ukraine crisis. *The East African*. 2022. URL: <https://www.theeastafrican> (дата звернення: 02.02.2025).]
- Ethiopian Press Agency. (2024, 5 травня). We highly appreciate Ethiopians' courage, pay tribute to their sacrifice. URL: <https://press.et/herald/?p=95174> [in English]. [Ethiopian Press Agency. We highly appreciate Ethiopians' courage, pay tribute to their sacrifice, 2024. URL: <https://press.et/herald/?p=95174> (дата звернення: 02.02.2025).]

- UNESCO. (2022). Assessment of Media Development In Ethiopia. UNESCO Liaison Office in Addis Ababa. URL: <https://www.unesco.org/en/articles/assessment-media-development-ethiopia> [in English]. [UNESCO. Assessment of Media Development In Ethiopia, 2022. UNESCO Liaison Office in Addis Ababa. URL: <https://www.unesco.org/en/articles/assessment-media-development-ethiopia> (дата звернення: 02.02.2025).]
- Zezelew, B., & Nigussie, M.E. (2019). Ethiopia and Russia Relation [in English]. [Zezelew B., Nigussie M.E. Ethiopia and Russia Relation. 2019. URL: <https://www.scholar.afribary.com/works/ethiopia-and-russia-diplomatic-and-historical-relation/read> (дата звернення: 02.02.2025).]

Стаття надійшла до редакції 28.02.2025

Yakovlyev M. V., Sachenko T. O.

International Relations Department

School for Policy Analysis

National University of Kyiv-Mohyla Academy,

Voloska Str., 12/4, Office 305, Building 7, Kyiv, 04070, Ukraine

REPRESENTATION OF RUSSIA IN CONTEMPORARY ENGLISH-LANGUAGE STATE MEDIA OF ETHIOPIA

Summary

This article analyzes how Russia is presented in the Ethiopia's state-owned, English-language media after the beginning of the full-scale Russian invasion of Ukraine. Based on textual data, the authors develop and analyze thematic categories of the representation of Russia in the Ethiopian media, with an emphasis on aspects of economy, religion and ideology, which were identified as key themes. The empirical basis of the study comprises publications from The Ethiopian Herald, owned by the Ethiopian News Agency (ENA – the oldest in the country, operating since 1935, and the most widespread with a network of 36 offices located throughout the country), and Walta Info, owned by Walta Media and Communication Corporate; both media companies are under government control and financed by the federal government of Ethiopia through the ruling “Prosperity Party”. News from all formats (including editorials, columns, etc.) were selected from news websites in which the word “Russia” and/or “Moscow”, “Putin”, “Terekhin” (Russian ambassador to Ethiopia and representative of the aggressor country to the African Union), “Soviet Union” or derivatives thereof were mentioned in the headline or in the text more than three times, for the period from February 24, 2022 to October 24, 2024, as a result of which 323 out of 1029 news publications from this timeframe were analyzed. The article found that the presentation of the image of Russia in the state media of Ethiopia for the period from February 24, 2022 to October 24, 2024 was almost exclusively positive: 73% of the analyzed publications present a positive image of Russia, 19% – neutral, and only 8% – negative. At the same time, the authors note that the share of news that presented Russia negatively and neutrally was highest between February and June 2022 – that is, there was a mostly neutral or negative presentation of Russia as the one that launched a full-scale invasion of Ukraine.

Key words: Africa, Ethiopia, Russia, media, country image.

**ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНОЇ ДУМКИ.
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ**

**THEORY AND HISTORY
OF POLITICAL THOUGHT AND PROBLEMS
OF POLITICAL DISCOURSE**

УДК 327.01(73)

Коротков Д. С.

к. політ. н., доцент,

кафедра міжнародних відносин і політичної філософії

Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця,

пр. Науки, 9-А, Харків, 61000, Україна

E-mail: Dmytro.korotkov@hneu.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2732-0824>

DOI <https://doi.org/10.32782/2707-5206.2025.39.10>

ГЕОСТРАТЕГІЯ США: ЕВОЛЮЦІЯ ВІД «МАНІФЕСТУ ДОЛІ» ДО «ДОКТРИНИ ДОНРО»

У статті проаналізовано умови формування американського коду месіанського характеру американської нації від Manifest Destiny до Make America Great Again. Зазначається, що суспільна думка США складалася під впливом протестантських догм і подавала світ як арену боротьби «добра» в особі американців зі злом в особі всіх незгодних з ідеєю месіанізму. Фундаментальне переконання з месіанським підтекстом зробило США експансіоністським від самого початку, породивши первісне рішення стати континентальним гігантом, який, урешті-решт, поширить свій месіанський вплив на світовий простір.

Показано, що після Другої світової війни статус США стає статусом «наддержави», а термін «Pax Americana» використовується для опису переваги американської наддержави. Аналізується створення Євроатлантичної системи безпеки, яка зараз знаходиться в кризі. Основною причиною участі США в європейській інтеграції, безсумнівно, було те, що американські політичні еліти, які приймали рішення, і їхні західноєвропейські колеги розглядали це як стратегію «розбудови порядку», яка була необхідною для вирішення радянської загрози.

Звертається увага на сучасні події в американському суспільстві. Перемога Д. Трампа – це не проста зміна прізвища нового президента США, це зміна зовнішньополітичного курсу країни, а після гучних заяв нового президента зміна й світового глобального порядку. Епоха, що почалася з приходом Дональда Трампа до влади, отримала назву «доктрина Донро». Вона співзвучна з «доктриною Монро», яка обумовлювала лідерство США в Західній півкулі майже 200 років. В американській пресі «доктриною Донро» називають домагання Трампа на Канаду, Гренландію і Панамський канал. Настає час дипломатії грошей та угод.

Ключові слова: геостратегія, зовнішня політика Д. Трампа, Manifest Destiny, «Pax Americana», Євроатлантична система безпеки, американський код.

Постановка проблеми. Глобальна структура влади протягом XX століття була реструктурована внаслідок двох світових воєн, появи кількох ключових тем. Ці теми наголошували на балансі як головній основі міжнародних відносин, небажанні панівної сили взяти на себе роль глобального лідерства та вірі у взаємозалежність для сприяння співпраці між урядами й мінімізації конфліктів між державами. Сполучені Штати відіграли унікальну роль у впливі на світову гармонію міжнародної системи та фундаментально сформували основні політичні, економічні й безпекові інститути світу.

Сполучені Штати стали єдиною світовою наддержавою після розпаду Радянського Союзу в 1991 році, не маючи жодної іншої країни, яка могла б конкурувати

з ними. Вони стали світовою державою в той час, коли технологія дає країнам змогу демонструвати свою владу будь-де та швидко діяти у важливих військових справах або економічно впливати. Сполучені Штати мали на меті створити глобальну систему, основу на її основних цінностях – демократії, свободі, багатосторонності й співпраці.

У міру того як світ відходить від епохи домінування США як безперечного світового лідера, ми переходимо до багатополярної епохи, яка характеризується піднесенням багатьох глобальних супердержав, а також середніх і нових держав. Ця зміна в глобальному порядку сигналізує про початок нової фази постамериканської першості.

Дослідження актуальне через загострення геополітичних суперечок між країнами та зміни в геостратегічних пріоритетах адміністрацій президентів США. З огляду на геостратегічні зрушення під час президентства Д. Трампа і загрози, які вони несуть для стабільності у світі, дослідження еволюції геостратегії США має вагомe значення для аналізу сучасних міжнародних відносин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ця проблематика й інші суміжні проблеми в історичній і політичній науці вважаються актуальними й систематично досліджують, як західні, так і вітчизняні фахівці. Актуальним проблемам зовнішньої політики США, зокрема питанням безпеки й оборони, присвячені роботи Дж. Голдберга, Ф. Закарії, Д. Ларісона, Дж. Карафано, Дж. Фрідмана, К. Майєра, П. Міллера, Б. Позена, М. Ханта й ін. Серед українських дослідників, які працюють у цьому напрямі, можна виділити О. Потехіна, В. Копійку, Н. Гордню, М. Рижкова, І. Погорську, С. Федуняка, С. Толстова, Є. Магду й ін.

Метою дослідження є аналіз формування американського коду месіанського характеру американської нації та його використання в геостратегічних концепціях США.

Виклад основного матеріалу. Протягом історії розподіл влади в глобальному порядку завжди зазнавав змін, що призводило до циклічних моделей піднесення та занепаду. Ці зміни, відзначені періодами стабільності й нестабільності, є невід'ємною частиною міжнародної системи. Після розпаду Радянського Союзу біполярна структура холодної війни поступилася місцем однополярному світовому порядку, де домінували Сполучені Штати. Цей перехід дав США змогу взяти на себе роль глобального гегемона, формуючи та зберігаючи встановлений ними ліберальний міжнародний порядок. «Ми, Сполучені Штати Америки, ради Бога, наймогутніша нація у світі – не у світі – в історії світу», – сказав 46 Президент США Дж. Байден у жовтні 2023 р. в інтерв'ю «60 Minutes» (Biden, 2023).

Хоча США не відповідають загальноприйнятому визначенню імперії, вони, безсумнівно, позиціонували себе як одну з наймогутніших держав в історії. За будь-якими показниками США десятиліттями домінували у світовій військовій, економічній, політичній, технологічній і культурній сферах. На думку автора дослідження, американський код месіанського характеру американської нації сформувався в період її зародження.

Дійсно, у зовнішньополітичному курсі США чітко простежується історична спадкоємність щодо досягнення лідерства на міжнародній арені. Так, ідеологічні гасла покладеного на США тягаря відповідальності за підтримання порядку на всій земній кулі тощо в тій чи іншій формі використовують архітектори американської політики від моменту виникнення США. Суспільна думка США склада-

лася під впливом протестантських догм і подавала світ як арену боротьби «добра» в особі американців зі злом в особі всіх незгодних з ідеєю месіанізму. У зовнішній політиці ця ідея оформилася в доктрині «явного призначення – «Маніфест долі» (Manifest Destiny).

Джеймс К. Полк став президентом у 1845 році на явно експансіоністській платформі: придбати Каліфорнію та інші землі на південному заході, анексувати тоді незалежну Республіку Техас і врегулювати суперечку з Великобританією щодо контролю над територією Орегон. Термін «Маніфест долі» ввів журналіст Джон О'Салліван того року в есе, у якому він вихвалявся анексією Техасу й розглядав Каліфорнію (вона була частиною Мексики) як наступну (Scott, 2014). Також Америка мала долю явну, тобто самоочевидну, від Бога окупувати північноамериканський континент на південь від Канади (вона також претендувала на право на територію Орегону, включаючи канадську частину).

Але «Manifest Destiny» був не просто прикриттям американського експансіонізму й виправданням територіальних амбіцій Америки. Це також було міцно закріплено в давньому та глибокому сенсі особливої та унікальної американської долі, вірі в те, що, за словами історика Конрада Черрі, «Америка – це нація, покликана Богом на особливу долю» (Neuman, 2025).

Джон Вінтроп, губернатор колонії Массачусетської затоки, висловив найяскравішу й найдалекосяжнішу думку, що Бог доручив англійським поселенцям у Новій Англії особливу та унікальну місію Провидіння. На борту «Арабелли» представив проект, який Перрі Міллер назвав «дорученням у пустелю», що заклало основу для більшості пізніших версій ідеї про те, що «Америку було провиденціально обрано для особливої долі». Дж. Вінтроп виголосив свою мирянську проповідь безпосередньо перед тим, як він і його попутники висадилися на березі бостонської гавані, місця, запропонованого Дж. Вінтропом, куди їх покликав Бог, щоб побудувати зразкову біблійну спільноту для наслідування протестантами в Англії та інших країнах. «Таким чином, справа стоїть між Богом і нами. Ми уклали з ним Угоду для цієї роботи, ми взяли доручення. «Засновник воістину принесе Америці її нове благочесття, подібне до того, яке сам Бог приніс колись Аврааму. «...Господь ... обере нас для хвали і слави. І люди наступних поколінь скажуть: «Це в Новій Англії створено волею божою». Тому повинні ми мати на увазі, що будемо подібні до міста на Пагорбі, погляди всіх народів будуть спрямовані на нас...» (Winthrop, 1892).

Ці слова, які незліченна кількість американців повторювала впродовж багатьох століть, поступово сформували в американській нації самосвідомість «обраного народу» й породили віру в те, що в ім'я цивілізації вона має право на завоювання народів, які вважає відсталими. Це фундаментальне переконання з месіанським підтекстом зробило Америку експансіоністською від самого початку, породивши первісне рішення стати континентальним гігантом, який, урешті-решт, поширить свій месіанський вплив на світовий простір. Два видатні концепти, що з'явилися відтоді, – «явне приречення» й «американська винятковість» – досі надають «легальність» експансії (військовій, економічній) і військовій гегемонії США.

Останні дискусії з міжнародної історії та міжнародних відносин зосереджуються на природі й масштабах американського домінування у XX столітті. Дослідники М. Хант (Hunt, 2010) [4], К. Майер (Maier, 2006); Айкенберрі (Ikenberry,

2011) та ін. зосереджувалися на питанні, наскільки те, що виникло, варто називати новою «американською імперією», або особливою формою гегемонії. Вони намагалися оцінити, що відрізняє американський випадок від попередніх імперських «систем порядку», зокрема британського «світового порядку» XIX століття. У контексті цих дебатів термін «*Rex Americana*» досі найчастіше використовується для опису переваги американської наддержави після 1945 року, головним чином у «західному світі», а також відносного миру, стабільності й процвітання, які він приніс деяким, але аж ніяк не всім державам і суспільствам, які опинилися у сфері впливу США під час холодної війни. Водночас спостерігається все більш панівна тенденція пов'язувати різні уявлення про «американський мир» із появою нового виду американської імперії, зрештою, «імперії холодної війни». З різних боків було стверджено, що під час холодної війни відбулося безпрецедентне розширення американської «імперії виробництва» й американської «імперії за запрошенням» передусім у Західній Європі.

Наступний аналіз має на меті висунути іншу інтерпретацію того, що він оцінює як нову гегемоністську роль Сполучених Штатів у просуванні одного фундаментального процесу трансформації після Другої світової війни: створення та консолідація не неоімперського «*Rex Americana*» або «імперії за запрошенням», а особливого трансатлантичного мирного порядку, який став ключовим, але також винятковим елементом або будівельним блоком глобального міжнародного миру. Цей порядок кристалізувався навколо ядра нової атлантичної спільноти, яку також можна інтерпретувати як особливе атлантичне міжнародне суспільство. До нього ввійшли Сполучені Штати й держави Західної Європи, включаючи Західну Німеччину; це було підкріплено новим типом американської гегемонії. Його створено завдяки процесам транснаціонального обміну й консультацій, створенню, по суті, спільних, взаємно дозволених і прийнятних проєктів порядку та готовності ключових дійових осіб по обидва боки Атлантики брати участь у складних переговорах із цією метою й збалансувати різні політичні, економічні, культурні й особливо безпекові проблеми та потреби в період, коли Сполучені Штати ставали дедалі очевиднішою переважаючою силою. Те, до чого варто було прагнути, – це спільна заявка, яка, зрештою, вийшла за рамки «реальної політики нульової суми» та призвела до формування нової трансатлантичної системи порядку, що ґрунтувалася не лише на взаємовигідному переплетенні політичних пріоритетів та інтересів, а й на більше ніж просто ідеологічній основі спільних правил, принципів і цінностей (Cohrs, 2018).

Вирішальним елементом нових американських концепцій післявоєнного порядку було просування певної форми (західно)європейської наднаціональної інтеграції в ширшому контексті бажаної трансатлантичної системи. Євроатлантична система базувалася на безпрецедентній архітектурі міжнародних угод і транснаціональних мереж, зокрема Програми відновлення Європи, Північноатлантичного альянсу й ширшої системи взаєморозуміння та зв'язків співпраці, які виникли через і навколо них. Загалом він виявився надзвичайно міцним і законним. Для американських і європейських акторів, які її концептуалізували, ця система мала стати ядром глобального порядку й прикладом для світу. Новий атлантичний мирний порядок став підкріплюватися різними ідеями й ідеологіями цивілізації. Провідні американські політики й особи, які приймають рішення, а також експерти, технократи й широкі американські політичні еліти

прийшли до ідеї нової «атлантичної спільноти», яка базується не лише на взаємозалежності інтересів безпеки й економіки, а й на основних елементах спільної західної «цивілізації» та спільній демократичній культурі уряду й суспільства.

Необхідно зазначити, що основною причиною участі США в європейській інтеграції, безсумнівно, було те, що американські еліти, які приймають рішення, і їхні західноєвропейські колеги стали розглядати це як стратегію «розбудови порядку», яка була необхідною для вирішення радянської загрози.

Ця євроатлантична безпекова система працювала ефективно до 2025 р., до виборів нового президента США. Ніхто з експертів-міжнародників не міг припустити, наскільки Д. Трамп захоче кардинально змінити чи модернізувати євроатлантичну систему безпеки. Бізнесмен перемагає політика? Погрози президента США Дональда Трампа використати економічний тиск, щоб зробити Канаду 51-м штатом, купити Гренландію або, якщо це не вдасться, просто захопити її і вторгнутися в Панаму, повернути побудований американцями Панамський канал у китайців отримали назву «доктрина Донро» (Mastio, 2025). Ця гра слів основана на доктрині Монро 1823 року, яка викладає принципи американської зовнішньої політики, що виключає європейців із розширення своєї ролі в Америці, не помічає, що розкуті слова Д. Трампа перевертають найдовшу ідею доктрини Монро з ніг на голову. На думку автора статті «доктрина Донро» – це глобальна зміна матриці світової системи безпеки.

Як приклад, погляд другої адміністрації Д. Трампа на євроатлантичну систему безпеки й висуває нові вимоги до європейських партнерів США. Мова йде про два геополітичні «гуркоти грому» від Трампа – його розмову з Путіним і заяви глави Пентагону про те, що європейські члени НАТО, якщо немає прямого нападу на них, повинні нести самі тягар усіх військових витрат, у тому числі щодо України. Ми бачимо фундаментальні зміни. Як стверджує С. Коллінсон, «втручання Америки призвело до перемоги у двох світових війнах, які почалися в Європі, а потім гарантували свободу континенту перед лицем радянської загрози. Але під час передвиборної кампанії Трамп сказав, що він може не захищати членів альянсу, які недостатньо інвестували в оборону. Так він відродив одвічну тезу, яку найбільш красномовно поставив Вінстон Черчилль у 1940 році, що «Новий Світ з усією своєю могутністю й міццю» виступить «на порятунок і звільнення старого» (Collinson, 2025).

Дійсно, європейські лідери були приголомшені відкритим зближенням президента США Дональда Трампа й Володимира Путіна та не дуже тонкими натяками на те, що США можуть відмовитися від свого зобов'язання захищати європейських союзників. Водночас адміністрація Трампа заявляє, що не виходить із НАТО й залишається відданою оборонному партнерству з Європою, але попередила, що більше не терпітиме незбалансованих відносин, які заохочують залежність. США планують вивести 20 000 військових із Європи, яких адміністрація Д. Байдена направила на початку війни в Україні. Зазначимо, що непристойна поведінка в Овальному кабінеті президента США щодо В. Зеленського може стати причиною трансформації НАТО. Як стверджує Джеймс Ставрідіс, який обіймав посаду головнокомандувача альянсу в Європі з 2009 по 2013 рік, що «ми можемо побачити кінець НАТО й початок того, що можна було б назвати Організацією європейського договору» (Stavridis, 2025).

Цей переломний момент підкреслює ідеологію Д. Трампа «Америка насамперед» (America first) і його схильність розглядати кожне питання або альянс як

ціннісну пропозицію в доларах і центах (як приклад: ідея з Гренландією та Угода про рідкісні метали з Україною). Велика ідеологічна «холодна війна» в минулому. Гроші перемагають ідеологію в контексті аббревіатури MAGA, що розшифровується як «Make America Great Again» («Зробимо Америку знову великою»).

Варіант фрази «Make America Great Again» уперше популяризований президентом-республіканцем Рональдом Рейганом. Зокрема, кампанію 1980 року він проводив під гаслом «Let's Make America Great Again» – «Зробимо Америку знову великою». MAGA ставить США в центр усього, а решту світу залишає десь на периферії, бажано за високою стіною. Для них міжнародні угоди на кшталт Паризького кліматичного договору чи NAFTA – це кабала, з якої Америку треба «звільнити». Є негативне ставлення до бюрократії, демократичної еліти, глобального лібералізму, головне, це культ особистості. На цю роль дуже підходить Д. Трамп.

Багато хто не сприймав феномен MAGA всерйоз. Навіть кандидатка від демократів Гіллари Клінтон публічно називала прихильників Трампа «купкою нікчем». Однак ентузіазм руху MAGA в поєднанні з непопулярністю Клінтон у деяких сегментах незалежних виборців забезпечили Д. Трампу перемогу у 2017 році в ключових штатах. Сьогодні рух MAGA залишається потужною силою в американській політиці. Приблизно 4–5 із 10 республіканців ідентифікують себе як MAGA-республіканці (Крамаренко, 2025).

Цікавим є опитування Reuters/Ipsos, яке запитало виборців Трампа, що для них означає «Зробити Америку знову великою» (MAGA). Хоча більшість виборців Д. Трампа вважають, що «MAGA» означає «сильніші кордони» та «кращу економіку», вони також визначають його різними способами, зокрема так, що воно означає просто «Дональд Трамп». У відповіді виборців є інші варіанти: антиіммігрант; більше свободи; консервативні судді, кращі міжнародні угоди, нижчі податки, сильніші кордони; краща економіка (рис. 1) (Reuters, 2018).

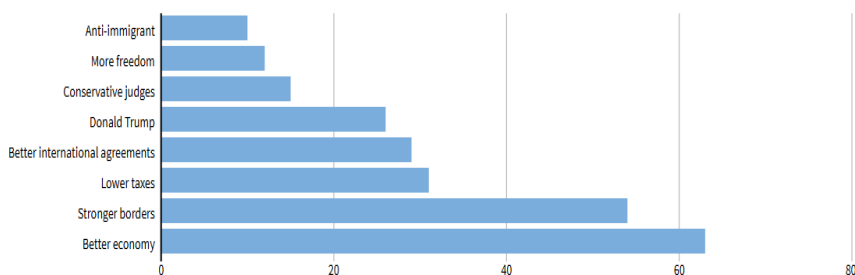

Рис. 1. Відповідь виборців Д. Трампа на запитання «Що для них означає «Зробити Америку знову великою»?

Шлях США до глобального лідерства, безсумнівно, був довгим і складним. Від заснування країни до кінця XIX століття США були складником світової економіки й політики, але фактично Сполучені Штати не мали статусу світового лідера. Проте у XX столітті США змінили свій статус і стали однією з провідних світових сил.

Кілька факторів сприяли тому, що США стали глобальним лідером у XX столітті. По-перше, це економічне зростання країни, що почалося в другій половині XIX століття й підсилювалося у XX столітті завдяки збільшенню обсягів виробни-

цтва, розвитку інфраструктури, залученню інвестицій і збільшенню торгівлі. Другий важливий чинник – військова сила США, яка після Другої світової війни стала найсильнішою у світі. Це дало США змогу зайняти провідну позицію в міжнародній політиці та забезпечити стабільність у світі. Третім чинником була культурна й ідеологічна впливовість США в контексті зовнішньополітичної концепції «м'якої сили». Американська культура, наука, технології та вільний спосіб життя приваблювали людей з усього світу. США були показані як символ свободи й демократії, що стало приводом для інших країн перейти на демократичний лад. Але всі ці фактори завжди будувалися на основі американського коду месіанського характеру американської нації.

Сьогодні загальний баланс сил стає дедалі менш стабільним, і де різниця між миром і війною, що трансформує багато театрів, імовірно, залежатиме від сучасної геостратегії США, яка має будуватися на основі принципів міжнародного права.

Висновки. Отже, на основі викладеного можемо резюмувати таке:

1. Під час становлення США як світового лідера формувалися різноманітні геостратегічні концепції та доктрини: «Маніфест долі», «Доктрина Монро», «Pax Americana», «континенталізм», «монроїзм», «концепція відкритих дверей», «концепція світового лідерства» тощо. США відіграли безпосередньо провідну роль у формуванні нового світового порядку.

2. У зовнішньополітичному курсі США чітко простежується історична спадкоємність щодо досягнення лідерства на міжнародній арені, але є хвили впровадження в зовнішній політики США ідеї американського імперіалізму на основі національних інтересів (В. Мак-Кінлі, Ф. Рузвельт, Д. Трамп).

3. З приходом другої адміністрації Д. Трампа пріоритетом безпеки США буде Індійсько-Тихоокеанський театр на тлі конкуренції з Китаєм і, таким чином, відхід від Європи.

4. Провокація Д. Трампа щодо союзників по НАТО Канади та Данії (яка керує Гренландією) і погрози Панамі викликають проблеми там, де ми не можемо собі їх дозволити, і підривають єдність демократій у протистоянні справжній вісі зла – Китаю, Росії, Північній Кореї та Ірану.

5. «Доктрина Донро» (використання економічного тиску, щоб зробити Канаду 51-м штатом, купити Гренландію або, якщо це не вдасться, просто захопити її і вторгнутися в Панаму, Мексику та трансформація НАТО) – це глобальна зміна матриці світової системи безпеки, нова «шахова» гра США.

References [Список використаної літератури]

- Cohrs, P. (2018). "Pax Americana": the United States and the transformation of the 20th century's global order. *Revista Brasileira de Política Internacional*, 61 (2). URL: <https://www.redalyc.org/journal/358/35860343002/html/#B22/> [in English]. [Cohrs P. "Pax Americana": the United States and the transformation of the 20th century's global order. *Revista Brasileira de Política Internacional*. 2018. Vol. 61. № 2. URL: <https://www.redalyc.org/journal/358/35860343002/html/#B22> (дата звернення: 20.02.2025).]
- Collinson, S. (2025) US relations with Europe will never be the same after Trump's call with Putin. CNN. URL: <https://edition.cnn.com/2025/02/13/politics/us-european-relations-trump-putin-analysis/index.html> [in English]. [Collinson S. US relations with Europe will never be the same after Trump's call with Putin. CNN. 13.02.2025. URL: <https://edition.cnn.com/2025/02/13/politics/us-european-relations-trump-putin-analysis/index.html> (дата звернення: 21.02.2025).]
- Hunt, M.H. (2010) The American Ascendancy: how the United States gained and wielded global dominance how the United States gained and wielded global dominance. *Diplomacy and Statecraft*. 21(3):520-521.

- URL: https://www.researchgate.net/publication/254230988_M_H_Hunt_The_American_Ascendancy_How_the_United_States_Gained_and_Wielded_Global_Dominance [in English]. [Hunt M.H. The American Ascendancy: how the United States gained and wielded global dominance how the United States gained and wielded global dominance. *Diplomacy and Statecraft*. 2010. № 21 (3). P. 520–521 (дата звернення: 13.02.2025).]
- Ikenberry, G.J. (2011) *Liberal Leviathan: The origins, crisis, and transformation of the American world order*. Princeton, N.J.: Princeton University Press. 392 [in English]. [Ikenberry G.J. *Liberal Leviathan: The origins, crisis, and transformation of the American world order*. Princeton, N.J. : Princeton University Press, 2011. 392 p.]
- Joe Biden says 'most powerful nation' US can support both Ukraine and Israel militarily (2023, October). URL: <https://x.com/JoeBiden/status/1713924134885904577> [in English]. [Joe Biden says 'most powerful nation' US can support both Ukraine and Israel militarily. 16.10.2023. URL: <https://x.com/JoeBiden/status/1713924134885904577> (дата звернення: 13.02.2025).]
- Kramarenko, D. (2025). Trump's brainchild. What is the MAGA movement and why it has become a powerful force in the United States. RBC-Ukraine. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/ditishche-trampa-shcho-take-ruh-maga-i-chomu-1736772228.html> [in Ukrainian]. [Крамаренко Д. Дітище Трампа. Що таке рух MAGA і чому він став потужною силою у США. *РБК-Україна*. 13.01.2025. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/ditishche-trampa-shcho-take-ruh-maga-i-chomu-1736772228.html> (дата звернення: 23.02.2025).]
- Mastio, D. (2025). Donald Trump's 'Donroe Doctrine' isn't clever – it's dangerous. Retrived from: <https://www.newsobserver.com/opinion/article298129808.html> [in English]. [Mastio D. Donald Trump's 'Donroe Doctrine' isn't clever – it's dangerous. 2025. URL: <https://www.newsobserver.com/opinion/article298129808.html> (дата звернення: 18.02.2025).]
- Maier, C.S. (2006). *Among empires: American ascendancy and its predecessors*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 346 [in English]. [Maier C. *Among empires: American ascendancy and its predecessors*. Cambridge, MA : Harvard University Press, 2006. 346 p.]
- Neuman, S. (2025) What does Trump mean when he invokes America's 'Manifest Destiny'? *National Public Radio*. 07.02. 2025. URL: <https://www.npr.org/2025/02/07/nx-s1-5287692/manifest-destiny-trump-mars> [in English]. [Neuman S. What does Trump mean when he invokes America's 'Manifest Destiny'? *National Public Radio*. 07.02.2025. URL: <https://www.npr.org/2025/02/07/nx-s1-5287692/manifest-destiny-trump-mars> (дата звернення: 13.02.2025).]
- Reuters. (2018, October) What MAGA means to Trump voters. *Reuters*. URL: <https://fingfx.thomsonreuters.com/gfx/editorcharts/USA-ELECTION-TRUMP-MAGA/0H001BBVZ2XL/> [in English]. [Reuters. What MAGA means to Trump voters. *Reuters*. 202.10.2018. URL: <https://fingfx.thomsonreuters.com/gfx/editorcharts/USA-ELECTION-TRUMP-MAGA/0H001BBVZ2XL/> (дата звернення: 24.02.2025).]
- Scott, D. (2014) The Religious Origins of Manifest Destiny. *Divining America, TeacherServe. National Humanities Center*. URL: <https://nationalhumanitiescenter.org/tserve/nineteen/nkeyinfo/mandestiny.htm> [in English]. [Scott D. The Religious Origins of Manifest Destiny. *Divining America, TeacherServe. National Humanities Center*. 2014. URL: <https://nationalhumanitiescenter.org/tserve/nineteen/nkeyinfo/mandestiny.htm> (дата звернення: 13.02.2025).]
- Stavridis, J. (2025) NATO could be in 'final days', warns former commander as Elon Musk backs leaving alliance. URL: <https://www.lbc.co.uk/world-news/nato-final-days-trump-ukraine/> [in English]. [Stavridis J. NATO could be in 'final days', warns former commander as Elon Musk backs leaving alliance. URL: <https://www.lbc.co.uk/world-news/nato-final-days-trump-ukraine/> (дата звернення: 10.02.2025).]
- Winthrop, J. (1892) A Model of Christian Charity in *A Library of American Literature: Early Colonial Literature, 1607–1675*, Edmund Clarence Stedman and Ellen Mackay Hutchinson, eds. (New York: 1892), 304–307. URL: <https://www.americanyawp.com/reader/colliding-cultures/john-winthrop-dreams-of-a-city-on-a-hill-1630/> [in English]. [Winthrop J. A Model of Christian Charity. *A Library of American Literature: Early Colonial Literature, 1607–1675* / Edmund Clarence Stedman and Ellen Mackay Hutchinson, eds. New York, 1892. P. 304–307 (дата звернення: 23.02.2025).]

Стаття надійшла до редакції 28.02.2025

Korotkov D. S.

Department of International Relations and Political Philosophy
Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics,
Nauky av., 9A, Kharkiv, 61166, Ukraine

THE US GEOSTRATEGY: EVOLUTION FROM THE “MANIFESTO OF DESTINY” TO THE “DONRO DOCTRINE”

Summary

The article analyzes the conditions for the formation of the American code of the messianic character of the American nation from Manifest Destiny to Make America Great Again. It is noted that US public opinion was shaped by Protestant dogmas and presented the world as an arena of struggle between “good” represented by Americans and evil represented by all those who disagree with the idea of messianism. A fundamental belief with messianic overtones made the United States expansionist from the very beginning, giving rise to the initial decision to become a continental giant that would eventually extend its messianic influence to the world. It is shown that after the Second World War, the status of the United States became that of a “superpower” and the term “Pax Americana” is used to describe the superiority of the American superpower.

The article analyzes the creation of the Euro-Atlantic security system, which is now in crisis. The main reason for the US involvement in European integration was undoubtedly that American decision-makers – and their Western European counterparts – began to see it as a strategy of “order-building” that was necessary to address the Soviet threat.

The victory of D. Trump is not just a simple change in the name of the new US President, it is a change in the country's foreign policy course, and after the new president's loud statements, a change in the global order. The era that began with Donald Trump's coming to power is called the “Donro Doctrine.” It is in line with the Monroe Doctrine, which has determined US leadership in the Western Hemisphere for almost 200 years. In the American press, Trump's claims to Canada, Greenland, and the Panama Canal are called the Donro Doctrine. The time for diplomacy of money and deals is coming.

Key words: geostrategy, D. Trump's foreign policy, Manifest Destiny, Pax Americana, Euro-Atlantic security system, American code.

УДК 328.14:316.6

Пашков В. О.

к. політ. наук,

кафедра міжнародних відносин

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна,

майдан Свободи, 4, м. Харків, 61022, Україна

e-mail: viktor.pashkov.polit@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4273-2181>

DOI <https://doi.org/10.32782/2707-5206.2025.39.11>

КОНЦЕПЦІЯ ПАТРОН-КЛІЄНТЕЛІЗМУ ЯК АНАЛІТИЧНА РАМКА ДОСЛІДЖЕННЯ ДВОСТОРОННІХ АСИМЕТРИЧНИХ ВІДНОСИН МІЖ КРАЇНАМИ

Стаття присвячена аналізу становлення й теоретичних засад використання концепції патрон-клієнтелізму як нового аналітичного інструмента для вивчення співпраці держав у рамках асиметричних двосторонніх відносин. Висвітлено процес та умови швидкого трансферу моделі «патрон-клієнт» з антропологічних досліджень на широкий спектр соціальних наук, зокрема й адаптація до потреб західної політичної науки. У широкому значенні під відносинами патронату/клієнтели розуміється заступництво широкого спектру впливового актора в обмін на підтримку та послуги слабшого актора. Водночас підкреслюється, що варіативність цих асиметричних відносин корениться не стільки в самих зв'язках між учасниками, скільки в суспільно-політичному контексті.

Розглянуто ідеї й погляди американських політологів К. Карні, Дж. Спаньє та К. Шумейкера, які заклали концептуальну основу застосування концепції патрон-клієнтелізму для вивчення міжнародних відносин і світової політики. Акцентовано, що рушійною силою формування між двома державами відносин «патрон-клієнт» є їх значна асиметрія у військових потенціалах, що спонукає другорядну державу розглядати потенційного патрона як провайдера безпеки. Чим більшою є ця асиметрія між країнами, тим стабільнішим є їх патрон-клієнтелістське партнерство. У статті конкретизуються чотири критерії для визначення відносин міждержавного патронажу, запропоновані К. Карні, – асиметрія, взаємність, прихильність, дотримання вимог, серед яких взаємність і прихильність є елементами, що роблять ці відносини схожими на дружні.

Автор статті окреслює три напрями міжнародно-політичних досліджень, де сьогодні застосовується концепція патрон-клієнтелізму: 1) патронаж великих держав щодо середніх і малих держав; 2) сепаратистські конфлікти; 3) патронаж держав повстанських і політичних груп. Крім того, визначаються перспективні аспекти теоретичних досліджень у цій галузі.

Ключові слова: патрон-клієнтелізм, міждержавний патронат, асиметричні відносини, прихильність, передача безпеки.

Постановка проблеми. Міжнародні відносини й світова політика демонструють величезну кількість і різноманіття практик міждержавної взаємодії. Суверенні держави, як малі й середні, так і великі, просуваючи національні інтереси, постійно вступають у різноманітні відносини одна з одною. Їхня природа і строкатість явно не вписуються в традиційні рамки підпорядкування, союзництва, конкуренції чи конфронтації.

Водночас дослідження у сфері міжнародних відносин і досі зосереджуються на визначальній ролі та зовнішній політиці великих держав. Натомість положення малих і середніх держав здебільшого описується з погляду вразливості й залежності від волі сильніших. Такий дослідницький фокус значною мірою є неповним і неточним, оскільки він ігнорує складність зв'язків між великими державами й численними менш потужними країнами, елементи обміну та взаємності в них.

Шукаючи більш плідну теоретичну модель для вивчення відносин між державами різних рівнів міжнародної ієрархії, низка західних дослідників наприкінці 1980-х рр. застосувала для аналізу відносин наддержав із країнами «Третього світу» в умовах «Холодної війни» концепцію патрон-клієнтелізму, запозичену в антропології та порівняльній політології. Вона розглядала менш розвинуті країни Африки, Азії та Латинської Америки як держави-клієнти й описувала специфіку патронажу США та СРСР щодо них. У підсумку ця концепція виявилася релевантною та гнучкою для вивчення асиметричної співпраці держав. Її можна застосовувати до аналізу великої кількості двосторонніх або багатосторонніх міждержавних відносин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сутність, характеристики й основні форми прояву патрон-клієнтелістських відносин у політичному житті й системах урядування різних країн широко розглядаються в роботах українських і західних дослідників. Серед публікацій вітчизняних учених варто відзначити роботи Л. Костецької, Е. Мамонтової, В. Пелішенко, О. Туренко, які на теоретичному рівні розкривають сутність патрон-клієнтарних відносин як неформальних соціальних практик. При цьому, слідуючи мейнстриму західних суспільних наук, вітчизняний політологічний дискурс зосереджується виключно на вивченні патрон-клієнтелістських відносин у рамках політичних систем країн як неформальних механізмів здійснення влади, складника політичної культури багатьох суспільств, принципу заповнення державних посад.

Водночас ще наприкінці 1980-х рр. концепція патрон-клієнтелізму почала використовуватися на Заході в дослідженнях міжнародних відносин для аналізу асиметричної взаємодії США та СРСР із союзниками й сателітами. Теоретичні засади застосування цієї концепції щодо міжнародної політики заклали роботи американських політологів К. Шумейкера та Дж. Спанье (1984), К. Карні (1989) і Дж. Берковича (1991). Серед сучасних західних дослідників у цьому напрямі можна виділити Дж. Чорчарі, Д. Сільван, С. Маджескі.

Останнім часом, окрім традиційної орієнтації вчених на вивчення патрон-клієнтелістських відносин США з різними країнами Азії, Африки й Латинської Америки, з'являється все більше праць, присвячених особливостям китайської моделі патронату щодо дружніх країн, зокрема Камбоджі та Сербії.

Виклад основного матеріалу. Клієнтелізм, патронаж – дуже широкі поняття, які знаходяться на перехресті суспільних відносин, економіки, політики й публічного управління. Як результат цієї багатогранності, патрон-клієнтелізм став спільним предметом дослідження істориків, антропологів, соціологів і політологів. У загальному значенні патронаж передбачає взаємовигідний обмін послугами між особами різного статусу та влади, у рамках якого патрон надає заступництво й ресурси в обмін на лояльність і підтримку клієнта.

Концепція «патрон-клієнт» походить від інституту клієнтели в Стародавньому Римі. Сам термін «клієнтела» (від лат. client – залежний, слухняний) у первин-

ному значенні означав форму соціальної залежності. Його виникнення припадає на період формування ранньокласового суспільства в Італії в латинів, етрусків і сабінів. У добу ранньої Римської республіки вільновідпущеники й бідні громадяни, потребуючи заступництва, почали входити в статусі особисто-залежних осіб («клієнтів») у родини впливових і багатих патриціїв. Це були ієрархічні, стійкі, переважно неформальні відносини, основані на звичаях і принципі відданості (Vinogradova, 2023, р. 117). Клієнти були зобов'язані нести військову і трудову повинність на користь патрона, періодично надавати йому особисті послуги, сплачувати певну суму за заступництво, утримуватися від свідчень проти патрона в судій виявляти йому знаки поваги та шанування.

Патрон мав захищати інтереси клієнта в суді, піклуватися про його майно, надати земельну ділянку для обробки, усіляко сприяти кар'єрному просуванню клієнта й за потреби надавати матеріальну допомогу, запрошувати на сімейні свята. Також клієнти отримували право носити родові ім'я патрона. З огляду на різницю в статусі й ресурсах між патроном і клієнтом, їхні відносини мали хоч і взаємний, але асиметричний характер. У регулюванні патрон-клієнтських відносин суспільні та релігійні норми важили більше, ніж правові. Рівень взаємності й балансу зобов'язань відрізнявся в різних патронів, що свідчило про договірні засади таких відносин.

У період пізньої республіки, у зв'язку з різким зростанням кількості рабів із завойованих країн, система патронату в Римі поступово втрачає суспільну значущість, але поняття «клієнт» зберігалось й застосовувалося щодо будь-якої людини, яка потребувала та шукала захисту. Натомість клієнтелізм як модель організації відносин був поширений на сферу зовнішньої політики.

У соціальних науках проблематика патрон-клієнтелізму з'явилася наприкінці 1950-х рр. Західні антропологи застосовували модель «патрон-клієнт» для вивчення міжособистісних відносин у невеликих сільських громадах в Азії. З 1960-х рр. численні соціологічні й антропологічні дослідження виявили, що патрон-клієнтські зв'язки є повсякденною практикою в багатьох країнах, що розвиваються, особливо в сільській місцевості, де вони формуються в трикутнику «землевласники – чиновники – селяни».

Відносини клієнтелізму в цей період розглядалися дослідниками як характерна риса виключно слаборозвинутих країн, що заважає їхній суспільній модернізації. Натомість клієнтські практики в розвинутих суспільствах Заходу (США, Італія, Франція) тлумачилися як феодальний рудимент, або анклавний сегмент, створений емігрантами (Kostetska, 2021, р. 10).

Протягом 1960–1970-х рр. концепція клієнтелізму поширилася на вивчення широкого спектру соціальних інститутів і спільнот (релігійні й етнічні групи, місцеві громади, профспілки, неформальна економіка). У цих умовах стало зрозумілим, що патрон-клієнтелізм, попри його негативні аспекти, є одним зі способів регулювання діяльності індивідів і їхньої інтеграції в суспільне життя в багатьох країнах світу.

Після виходу праці Ш. Ейзенштадта й Л. Ронігера «Патрони, клієнти та друзі. Міжособистісні відносини та структура довіри в суспільстві» (1984) увага соціологів змістилася на наслідки й ефекти для учасників обміну. На думку вчених, патрони й клієнти не лише отримують необхідні ресурси, а й можливість ідентифікувати себе з бажаними групами в багатоскладному суспільстві (Eisenstadt

& Roniger, 1980, p. 54). Виходячи із цього, вони запропонували розглядати відносини клієнтелізму як специфічний замінник (субститут) довіри, яка необхідна в процесі обміну послугами, але є дефіцитною в сучасному суспільстві.

У політичній науці концепція патрон-клієнтелізму почала використовуватися наприкінці 1960-х рр. для вивчення неформальних відносин у державному апараті й політичних партіях. У рамках порівняльної політології ствердився погляд на патрон-клієнтелістські відносини як широко розповсюджений у традиційних суспільствах з авторитарним правлінням тип відносин між владою та групами інтересів. Клієнтела розглядалася як неформальний інститут лобювання інтересів у політиці, оснований на традиціях і стійких соціальних мережах. Її проявами були кулуарні домовленості, корупція, панування олігархії та бюрократичний корпоративізм.

Разом із тим оцінки західних дослідників клієнтели й патронату як політичних явищ розійшлися. Для одних такі неформальні відносини були несумісними з демократичними принципами, джерелом корупції та підриву формальних інститутів або результатом відсутності в населення громадянської культури (Turenko, 2023, p. 8). Для інших учених – реальними механізмами взаємодії політиків, бюрократії та громадян у багатьох країнах світу, і не лише з авторитарними режимами.

Завдяки своїй корисності в аналізі політичних змін у країнах, що розвиваються, концепція патрон-клієнтелізму швидко отримала визнання. Так, у середині 1970-х рр. відбувся сплеск академічного інтересу до теми політичного патронажу, коли західні дослідники стали все більше помічати, що, незважаючи на проведення економічних реформ і модернізацію державних систем, значення неформальних клієнтістських відносин у багатьох незахідних суспільствах не зменшилося. Виявилося, що ці відносини адаптувалися до нових умов, діючи за фасадом формальних інститутів.

Застосовуючи модель «патрон-клієнт», у 1970-х рр. політологи-компаративісти здійснили численні дослідження, які включили такі різні країни, як Китай, Філіппіни, Сенегал, Туніс, Мексика, Болівія, Італія (Mamontova & Kovaleva, 2020, p. 68). У 1980–1990-х рр. соціологи й політологи зосередилися на вивченні патронажних зв'язків у країнах Південно-Східної Азії, Латинської Америки та СРСР (пізніше пострадянських країнах). Концепція клієнтелізму дала змогу пояснити специфіку гібридних політичних режимів, які сформувалися в багатьох країнах цих регіонів.

Паралельно в середині 1970-х рр. виникло ще два напрями досліджень патрон-клієнтелізму в західній політичній науці – патронат у бюрократії та електоральний клієнтелізм.

У першому випадку мова йде про вивчення поширення клієнтістських відносин у державних структурах. Дослідження виявили, що в багатьох країнах з авторитарним правлінням ці відносини пронизували не лише владну верхівку, а й державну службу. Міркуючи категоріями залежності й обміну, патрон (політик або урядовець вищого рангу) надавав клієнту державну посаду, а той у відповідь брав на себе певні неформальні зобов'язання. У такий спосіб відносини клієнтели вбудовувалися в механізми роботи державного апарату. Призначення на державні посади лояльних людей посилювало керованість державних органів з боку патрона. Разом із тим через перенасичення бюрократії патронатними зв'язками державне управління ставало все більш неефективним.

Сутність електорального клієнтелізму найбільш чітко представлена в концепції «політичних машин» Е. Банфілда та Дж. Скотта. Згідно з нею, «політична машина» – це специфічна організаційна структура, яка забезпечує мобілізацію виборців і перемогу на виборах потрібних кандидатів. Її працівники на регулярній основі опікуються населенням (соціальна підтримка, благоустрій території, допомога із працевлаштуванням, організація свят), в обмін отримуючи правильне голосування на виборах (Pelishenko, 2016, р. 101). Очолює «машину» впливовий місцевий діяч – бос із великими зв'язками та владою на певній території (місто, сільський район, виборчий округ). Це може бути мер міста, власник великого підприємства чи землевласник. У цій ситуації найбільші шанси перемогти мають кандидати, які домовилися про підтримку з босом. Останній може виступати як патроном щодо кандидатів на виборні посади, так і брокером, пропонуючи послуги партійним лідерам. Загалом у рамках цього напряму модель «патрон-клієнт» виявилася успішною в поясненні специфіки муніципальних виборів і вивченні локальних політичних режимів.

Таким чином, з'явившись наприкінці 1950-х рр. в антропології як інструмент аналізу діадичних міжособистісних відносин у сільських громадах, концепція патрон-клієнтелізму була швидко адаптована до потреб широкого спектру соціальних наук, зокрема й політичної науки.

Лише наприкінці 1980-х рр. концепцію патрон-клієнтелізму перенесли на міжнародну політику для аналізу відносин наддержав із країнами «Третього світу» в умовах Холодної війни. У цей період у США були опубліковані дві впливові наукові праці – книга К. Шумейкера та Дж. Спанье «Патрон-клієнтські відносини держав: багатосторонні кризи в ядерну епоху» (1984) і стаття К. Карні «Міжнародний патрон-клієнтелізм: концептуальна основа» (1989), які сформували базові засади застосування цієї концепції у сфері міжнародних відносин.

К. Шумейкер і Дж. Спанье використали модель «патрон-клієнт» для пояснення того, яким чином структурувалися й керувалися відносини США та СРСР із країнами «Третього світу». На думку американських дослідників, дві наддержави, борючись за структурну владу в міжнародній системі, пропонували більш слабким державам своє заступництво. У таких умовах асиметричні відносини США чи СРСР із країнами Азії, Африки й Латинської Америки об'єктивно вибудовувалися за схемою «патрон-клієнт», де сильний патрон забезпечує захист і політичну підтримку, а держава-клієнт в обмін на це відмовляється від певної частки своєї автономії на міжнародній арені. Рушійною силою таких двосторонніх союзів була суттєва різниця у військових потенціалах між державами. Співпраця у сфері безпеки підвищувала рівень безпеки для обох країн, а також зміцнювала взаємну солідарність.

Разом із тим у разі міжнародних конфліктів, у яких брали участь клієнти наддержав (Корейська, В'єтнамська війна, Кубинська криза, арабо-ізраїльські війни), відносини патронату лише ускладнювали їх перебіг, оскільки на суперечності воюючих сторін накладалося геополітичне суперництво наддержав (Shoemaker & Spanier, 1984).

Таким чином, модель міждержавних клієнтелістських відносин, запропонована К. Шумейкером і Дж. Спанье, в антропологічному ключі визначила їх як переговорне рішення проблеми незахищеності з акцентом на військовій сфері. Серед недоліків роботи вчених можна відзначати надмірну зосередженість на передачі безпеки й обмеженість рамками «Холодної війни».

Американський політолог К. Карні суттєво розширив рамки концепції патрон-клієнтелізму, адаптувавши її до специфіки досліджень міжнародних відносин. По-перше, він використав модель «патрон-клієнт» як альтернативу теорії залежності для пояснення міждержавних відносин часів «Холодної війни». На його думку, взаємодія сильних і слабких держав не є одностороннім нав'язуванням волі сильнішого. Більш того, у процесі обміну виникає певна взаємозалежність. Держави-клієнти за рахунок «переговорної сили» зберігають можливість проводити активну зовнішню політику, навіть у супереч інтересам патрона. По-друге, на відміну від міждержавних відносин, оснований на чистій залежності, концепція патрон-клієнтелізму охоплює численні елементи поза економічними чинниками у двосторонньому обміні послугами, зокрема військові, геостратегічні, дипломатичні, ідеологічні, культурні чинники формують характер відносин між патроном і клієнтом, допомагають сформувати унікальну взаємну прихильність між державами, якої немає в суто залежних відносинах.

По-третє, одним із головних теоретичних доробків К. Карні стало виділення змістових маркерів патрон-клієнтських відносин між державами. Спираючись на дослідження з антропології та порівняльної політології, він запропонував чотири синтезовані критерії для визначення таких відносин.

Асиметрія

Першим із них стала асиметрія між партнерами в рамках двосторонніх відносин. Вона передбачає значні відмінності в можливостях двох держав, коли патрон володіє більшою військовою силою, економічними ресурсами, статусом, які сприяють його міжнародному домінуванню, порівняно зі слабшою державою-клієнтом.

Асиметрія в можливостях і ресурсах між партнерами створює асиметрію влади в рамках діади. Держави-патрони використовують свою перевагу для управління двосторонньою взаємодією, просування своїх інтересів, щоб домінувати в обміні з державами-клієнтами. Разом із тим не існує прямої кореляції між рівнем залежності від сильного патрона й зовнішньополітичними рішеннями держави-клієнта. Остання самостійно узгоджує свою міжнародну політику з інтересами патрона, може займати відмінну від нього позицію, маневрувати або імітувати підтримку.

Нерівність влади у відносинах патрон-клієнтелізму підтримує стабільність цих відносин, даючи патрону змогу контролювати ресурси, які можна обміняти з клієнтом на політичну лояльність. При цьому в держави-клієнта не виникає стимулів розірвати ці відносини, оскільки вона також отримує необхідні ресурси. Акцент у моделі «патрон-клієнт» робиться не на обміні від клієнта до патрона, а на двосторонньому обміні між ними. Це робить партнерство цінним для обох сторін. Наприклад, в асиметричному обміні безпекою держава-патрон може гарантувати безпеку або зміцнити обороноздатність держави-клієнта, надавши військову допомогу. Натомість клієнт надає те, що може – узгодження політики з безпековими інтересами патрона, участь у спільних проектах у сфері ВПК, доступ на свою територію. Згідно з К. Карні, держава-клієнт може оперувати під час обміну послугами різних видів, однак передача безпеки залишатиметься односпрямованим потоком від сильної до слабкої держави (Carney, 1989).

Взаємність

Другим критерієм патрон-клієнтських відносин між державами є взаємність. Хоча ці відносини за своєю природою є асиметричними, вони зосереджені

на обміні між більшим сильним патроном і слабшою державою-клієнтом. В основі їх взаємодії лежить надання товарів і послуг, визначених обома сторонами як взаємно цінних. Товари, якими обмінюються, різняться залежно від відносин.

Взаємність не ґрунтується на обміні з нульовою сумою між державами. Обидві сторони мають щось цінне, чого бажає інший партнер. Держави-клієнти, як правило, прагнуть отримати економічні та військові ресурси. Також клієнт може використовувати взаємний обмін, щоб підвищити свій міжнародний престиж, асоціюючись із патроном, використовувати економічну допомогу, інвестиції, кредити, надані патроном, для захисту від економічних криз.

Цілі сильної держави-патрона часто можуть мати ідеологічний характер. Тому вона прагне отримати частковий вплив на державу-клієнта, щоб та допомогла їй досягти стратегічних або ідеологічних цілей.

Матеріальний дисбаланс в обміні не перешкоджає партнерській співпраці. Коли держави не є рівними з погляду можливостей і не можуть надати товари та послуги рівної цінності, взаємність означає обмін тим, що має взаємну цінність. Інтерпретація цінності визначається окремою державою, яка отримує обмінюваний товар. Паритет ресурсів може підірвати взаємну співпрацю. Патрон-клієнтські відносини є тим стабільнішими, чим більш матеріально незбалансованими є сторони.

Дисбаланс також надає державі-клієнту певні важелі впливу на патрона, а також деяку міру толерантності від нього до ситуативної несумісної поведінки. Чим більше держава-патрон покладається на стратегічні переваги, отримані від клієнта, тим більше він цінує їхні відносини. Взаємність у відносинах «патрон-клієнт» є важливим для розуміння процесу ухвалення зовнішньополітичних рішень державами-клієнтами й ухилення від виконання вимог більш потужних держав. Обмін взаємно цінними товарами надає менш впливовим державам більше варіантів зовнішньої політики, ніж система, у якій домінує жорстка ієрархія та примус до виконання зверху вниз.

У міждержавному співробітництві існують два типи взаємності – конкретний (інструментальний) і дифузний. Перший тип взаємності діє за принципом «quid pro quo» (послуга за послугу) й означає чітко визначені обміни без відчуття зобов'язань між учасниками. Дифузна взаємність передбачає менш визначені обміни, які зумовлюють почуття зобов'язань між державами. Водночас ці два типи взаємопов'язані між собою. Послідовна й успішна інструментальна співпраця підвищує довіру, що може призвести до дифузної взаємності.

Як відзначає Р. Кеохейн, держави можуть формувати почуття взаємних зобов'язань шляхом численних погашень політичних та економічних боргів у двосторонніх відносинах, що дає їм змогу ширше поглянути на свої спільні інтереси (Afoaku, 2000, p. 18).

Афективність (прихильність)

Третім важливим маркером патрон-клієнтелізму в міждержавних відносинах є афективність. На думку неореалістів, в асиметричних відносинах сильніші держави покладаються на погрози примусу, щоб змусити більш слабких підкоритися. У свою чергу, у патрон-клієнтських відносинах держав примус не є основним механізмом забезпечення дотримання клієнтом зобов'язань, хоч і залишається в арсеналі методів впливу сильнішої держави. Держави-клієнти сліднують за патроном, узгоджують із ним свою зовнішню політику, тому що між

ними сформувалися відносини відданості. Численні зв'язки між країнами в політичній, військовій, економічній і культурній сферах, які поступово формуються під час двосторонньої співпраці, породжують між сторонами афективність. Обидві сторони розраховують одна на одну.

Двосторонні зв'язки можуть бути корисними маркерами потенційної поведінки держави-клієнта. Чим більш усталеними є зв'язки в межах діади, тим більш прогнозованою є поведінка слабшої держави. На думку К. Карні, саме афективність у поєднанні з асиметрією відрізняє патрон-клієнтелізм від більш інструментальних форм міжнародних відносин (Carney, 1989). Важливо також, що ця модель асиметричної співпраці не розглядається жодною зі сторін як гра з нульовою сумою.

Відмінності в міцності зв'язків сильної держави з різними клієнтами показують, що афективність у рамках діади є не природною чи автоматичною, а є набутою рисою, пов'язаною з довірою. Рівень взаємовпливу у відносинах «патрон-клієнт» сигналізує про рівень довіри. Лише одних спільних інтересів замало, щоб подувати міцні та близькі відносини. Об'єктивні чинники (інтереси, географічне розташування, корисні копалини, військові ресурси) підштовхують держави до кооперативних відносин, оснований на інструментальному обміні. Потрібен час та історія успіху у двосторонніх відносинах, щоб у діаді або принаймні в одній зі сторін виникла прихильність. Коли прихильність стає взаємною, можна говорити про встановлення відносин патронату.

Прихильність, що ґрунтується на прихильності у відносинах «патрон-клієнт», не лише зміцнює двосторонні відносини й розширює їх порядок денний, а й впливає на стратегію поведінки сильнішої держави: вона стає відкритою до ініціатив держави-клієнта щодо порядку денного їхніх відносин, більш поступливішою й толерантною до неузгодженої поведінки.

Оскільки афективність є найбільш унікальним елементом патрон-клієнтелізму, то, коли вона зникає, як результат розчарування, втрачається й довіра у двосторонніх відносинах. За таких умов держави вдаються до конкретної взаємності для відновлення довіри – серії угод, обмінів або зовнішньополітичних кроків. Якщо ж порушуються досягнуті домовленості й в інструментальному обміні, то відносини патронату руйнуються. Взаємність і прихильність роблять ці відносини схожими на дружні, відрізняючи їх від відносин чистої залежності.

Дотримання вимог

Четвертим критерієм міждержавного клієнтелізму є дотримання вимог. Це є загальним рушієм відносин і забезпечує роботу асиметричної співпраці. Коли обидві сторони дотримуються умов обміну, вони отримують взаємну вигоду. Афективність лише посилює дотримання умов, зменшуючи занепокоєння обох сторін щодо зради та зменшуючи потребу в примусі.

Однак дотримання вимог не є автоматичним. Зовнішні та внутрішні чинники однаково впливатимуть на добросовісність як із боку патронів, так і з боку клієнтів. Хоча обидві сторони зацікавлені в тому, щоб інша сторона дотримувалася вимог, держава-патрон завдяки своїм можливостям має значно більше інструментів для забезпечення дотримання клієнтом вимог. Для цього вона може використовувати дипломатичний, економічний і навіть за потреби військово-політичний тиск, зокрема призупинення військової допомоги.

Держави-патрони можуть до певної міри терпіти ситуативні порушення з боку клієнтів, оскільки ті надають їм цінну стратегічну підтримку. Якщо проблема

є менш важливою для патрона, він з більшою ймовірністю не звертатиме уваги на епізоди недотримання клієнтом своїх зобов'язань. Іншим складним аспектом дотримання вимог є добровільний характер патрон-клієнтських відносин. Оскільки основним способом заохочення до виконання домовленостей у таких відносинах є взаємність та афективність, держава-клієнт має можливість в односторонньому порядку розірвати ці відносини, відмовившись від співпраці, хоча і з наслідками для себе. Невиконання своїх зобов'язань державою-клієнтом є її свідомим вибором, а не випадковістю.

У рамках концепції «патрон-клієнтелізму» в міждержавних відносинах і досі залишається незрозумілим, який рівень невиконання зобов'язань є допустимим для патрона та клієнта або як держави-клієнти доходять стратегічного рішення ухилитися від дотримання вимог взаємного обміну. При цьому найбільшу складність становить оцінювання рівня афективності в межах діади та цінності обмінюваних товарів.

З'явившись у дослідженнях міжнародних відносин у 1980-х рр., концепція патрон-клієнтелізму в наступні десятиліття отримала на Заході поширення в галузі аналізу зовнішньої політики (foreign policy analysis), продемонструвавши свою корисність і гнучкість, особливо для прикладних досліджень.

Первинно для цієї концепції був характерний державно-орієнтований підхід і зосередженість виключно на передачі безпеки від патрона клієнтові. Разом із тим завершення «Холодної війни» й розпад СРСР створили нову геополітичну реальність і виклики. Руйнування біполярної структури міжнародної системи призвело до того, що в деяких регіонах світу утворився вакуум безпеки. Зокрема, численні громадянські конфлікти й нестабільність на Близькому Сході й у Північній Африці стимулювали такі регіональні держави, як Саудівська Аравія, Іран і Туреччина, установити патронаж над різноманітними політичними, повстанськими й навіть терористичними групами для розширення свого впливу в регіоні (Dell'Aguzzo, Diodato, 2022, p. 48). Реагуючи на ці зміни, у середині 2000-х рр. дослідники розширили застосування концепції «патрон-клієнтелізму» для вивчення сфери міжнародних відносин за рахунок включення недержавних суб'єктів, таких як політичні рухи та повстанські групи, як клієнтів впливових держав.

Водночас основний напрям досліджень, вивчення асиметричних партнерств між великими й менш впливовими державами переживав стагнацію. Безпрецедентна глобальна гегемонія США у 1990–2000-х рр. серйозно обмежила можливості інших впливових держав, зокрема й західних, проводити патрональну політику. Більшість робіт учених із цієї тематики в зазначений період присвячено еволюції американсько-ізраїльських та американсько-південнокорейських відносин. Предметом дослідження з погляду моделі «патрон-клієнт» також стали відносини США з Тайванем, Кенією, Пакистаном, Філіппінами та країнами Латинської Америки.

Лише із середини 2010-х рр. у західному науковому дискурсі почали з'являтися публікації, присвячені аналізу зовнішньої політики й відносин Китаю зі слабшими державами (Камбоджею, Ефіопією, Сербією) у контексті патрон-клієнтелізму.

Вивчення міжнародних відносин і політики скрізь призму патрон-клієнтелізму залишається слаборозвиненою галуззю теорії міжнародних відносин. Водночас ця концепція є корисним аналітичним інструментом для пояснення співп-

раці держав у рамках асиметричних двосторонніх відносин. На сучасному етапі вона застосовується в трьох напрямках досліджень у цій сфері:

1) патронаж великих держав щодо середніх і малих держав (США щодо більш слабких союзників і партнерів, Китаю щодо близьких партнерів в Азії та Африці; Туреччини щодо Азербайджану й інших тюркських країн);

2) сепаратистські конфлікти (невизнані держави на пострадянському просторі, Косово, Іракський Курдистан);

3) патронаж держав над повстанськими й політичними групами (патронаж Ірану щодо «ХАМАС», «Хезболла», хуситів у Ємені).

На практиці відмінність між зовнішніми прихильниками й покровителями не завжди очевидна. Тому з погляду концептуалізації міжнародний патрон-клієнтизм варто розмежовувати від зовнішньо схожих форм взаємодій – альянсів, геополітичного тиску або іноземних втручань у внутрішні справи держави. У цьому контексті можна виокремити чотири перспективні аспекти досліджень:

– мотиви формування відносин клієнтелізму: чому держави вступають у ці відносини й підтримують їх? Чи спирається патрон-клієнтизм між державами виключно на раціональні міркування? Чому й коли ці відносини припиняються?

– обмін ресурсами між покровителями та клієнтами: які види ресурсів і їх об'єми обмінюються? Як держави оцінюють їх вартість одна для однієї? Яка тривалість і інтенсивність цих обмінів?

– баланс автономії та залежності: йде мова про повне підпорядкування держав-клієнтів чи вони зберігають можливість діяти автономно в міжнародній політиці? Якими інструментами примусу володіє держава-патрон і як саме встановлюються рамки дозволеного для держав-клієнтів? Наскільки держава-патрон залучена у справи клієнтів?

– вплив відносин «патрон-клієнт» на зовнішню політику держав: чи є цей вплив одностороннім? Чи може держава-клієнт змусити патрона діяти певним чином у супереч його волі? Чи існує прямий зв'язок між рівнем асиметрії в ресурсах і рівнем впливу патрона на внутрішні справи клієнта?

Як зазначають американські політологи Д. Сільван та С. Маджескі, концепція патронажу добре застосовується до двосторонніх відносин, установлених та історично підтримуваних між США та країнами Латинської Америки й Близького Сходу, зокрема Гватемалою, Гондурасом, Панамою, Колумбією, Ізраїлем, Пакистаном і Саудівською Аравією (Sylvan & Majeski, 2009). Однак якщо придивитися, то в міжнародній політиці можна побачити багато міждержавних клієнтелістичних діад: відносини Китаю з М'янмою, Камбоджею, Сербією; Росії з Білоруссю, Вірменією, Сирією, військовими хунтами в Малі, Нігері та Буркіна-Фасо; Туреччини й Азербайджану.

Як вище показано, патрон-клієнтелізм охоплює безліч соціальних зв'язків і практик, які існують у різних історичних формах. Ці відносини пережили чимало трансформацій з моменту виникнення в Стародавньому Римі, змінюючи свої інституційні форми, але не зміст – заступництво широкого спектру в обмін на підтримку й послуги.

Водночас патрон-клієнтелістські взаємини характеризуються рухливістю й коливаннями, «геометрією, що змінюється», тому механічне перенесення на сучасні суспільно-політичні відносини понятійних пар сюзерен-васал, покровитель-протектор, патрон-клієнт не завжди є коректним. Проведення прямих істо-

ричних аналогій лише окреслює загальний каркас діадних відносин, залишаючи поза увагою вагомні нюанси, такі як культурні норми, конкретні стратегії поведінки акторів або специфіку різних суспільних сфер. Як відзначає польський дослідник А. Манчак, явище клієнтелізму в добу Нового часу представлено по всій Європі схожими поняттями, формами та звичаями, однак при цьому клієнтарні відносини відігравали різні, іноді навіть протилежні ролі в різних локальних системах влади (Maczak, 2017). Їх варіативність корениться не стільки в самих зв'язках між учасниками, скільки в суспільно-політичному контексті. Наприклад, політичний клієнтелізм у сучасних державах істотно відрізняється від клієнтели доби Римської республіки, а патрон-клієнтелізм у внутрішній політиці й у відносинах між державами не є ідентичними.

Висновки. Сучасне міжнародне співтовариство складається зі 195 суверенних держав, що суттєво різняться за своїм силовим потенціалом і політичним впливом. Із них приблизно двадцять країн можуть бути класифіковані як великі та регіональні держави, ще стільки ж – як держави середнього рівня. Решта країн належить до групи малих і мікродержав в ієрархії міжнародної системи.

В умовах домінування на міжнародній арені великих держав більш слабкі держави вступають із ними в асиметричні альянси заради забезпечення безпеки й відстоювання власних національних інтересів. У свою чергу, великі держави для посилення свого геополітичного впливу формують групи лояльних держав, надаючи їм в обмін на підтримку заступництво й ресурси. Як результат, великі держави, з одного боку, і середні й малі – з іншого, вступають і підтримують асиметричні двосторонні відносини, які допомагають обом сторонам досягати своїх стратегічних цілей у зовнішньополітичній діяльності.

Одним із концептуальних варіантів вивчення й пояснення асиметричних відносин між державами, які посідають різні місця в міжнародній ієрархії, стала концепція патрон-клієнтелізму, яка принесена до міжнародно-політичних досліджень наприкінці 1980-х рр. американськими політологами К. Шумейкером і Дж. Спанье. Модель «патрон-клієнт» перенесла з антропології та соціології на сферу міжнародних відносин логіку міжособистісних відносин акторів різного статусу та влади. Саме елементи рольової диференціації та вигідності нерівного партнерства обом учасникам зробили концепцію патрон-клієнтелізму корисним інструментом аналізу співпраці держав у рамках асиметричних відносин.

Іншим важливим методологічним аспектом для розроблення й застосування цієї концепції в міжнародно-політичних дослідженнях стали чотири критерії для виділення патрон-клієнтарних відносин між державами – асиметрія, взаємність, прихильність і дотримання вимог.

З'явившись у дослідженнях міжнародних відносин у 1980-х рр., концепція патрон-клієнтелізму в наступні десятиліття отримала на Заході поширення в галузі аналізу зовнішньої політики, продемонструвавши свою корисність і гнучкість, особливо для прикладних досліджень. Найбільше вона підходить для аналізу двосторонніх відносин США, Китаю, Росії, Франції та інших великих держав із їхніми країнами-прихильниками з числа середніх і малих держав.

References [Список використаної літератури]

Afoaku, O.G. (2000). U.S. foreign policy and authoritarian regimes: Change and continuity in international clientelism. *Journal of Third World Studies*, 17 (2), 13–40 [in English]. [Afoaku O.G. U.S. foreign policy

- and authoritarian regimes: Change and continuity in international clientelism. *Journal of Third World Studies*. 2000. Vol. 17. № 2. P. 13–40.]
- Bercovitch, J.E. (1991). *Superpowers and client states in the Middle East: the imbalance of influence*. London: Routledge [in English]. [Bercovitch J.E. *Superpowers and client states in the Middle East: the imbalance of influence*. London : Routledge, 1991. 288 p.]
- Carney, C. (1989). International patron-client relationships: A conceptual framework. *Studies in Comparative International Development*. 1989, 24 (2), 42–55 [in English]. [Carney C. International patron-client relationships: A conceptual framework. *Studies in Comparative International Development*. 1989. Vol. 24. Issue 2. P. 42–55.]
- Ciorciari, J.D. (2015). A Chinese model for patron-client relations? The Sino-Cambodian partnership. *International Relations of the Asia-Pacific*, 15 (2), 245–278 [in English]. [Ciorciari J.D. A Chinese model for patron-client relations? The Sino-Cambodian partnership. *International Relations of the Asia-Pacific*. 2015. Vol. 15. Issue 2. P. 245–278.]
- Dell'Aguzzo, L., & Diodato, E. (2022). Patron-client state relations and the geopolitics of authoritarian survival and breakdown: evidence from the MENA countries. *Contemporary Politics*, 1, 43–67 [in English]. [Dell'Aguzzo L., Diodato E. Patron-client state relations and the geopolitics of authoritarian survival and breakdown: evidence from the MENA countries. *Contemporary Politics*. 2022. Vol. 1. P. 43–67.]
- Eisenstadt, S.N., & Roniger, L. (1980). Patron-Client Relations as a Model of Structuring Social Exchange. *Comparative Studies in Society and History*, 22 (1), 42–77 [in English]. [Eisenstadt S.N., Roniger L. Patron-Client Relations as a Model of Structuring Social Exchange. *Comparative Studies in Society and History*. 1980. Vol. 22. № 1. P. 42–77.]
- Kostetska, L.M. (2021). Patron-clientelism: a historical-theoretic approach. *Scientific notes of V.I. Vernadsky Taurida National University. Series: Public administration*, 32 (4), 8–16 [in Ukrainian]. [Костецька Л. Патрон-клієнтелізм: теоретико-історичний підхід. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія «Державне управління»*. 2021. Т. 32 (71). № 4. С. 8–16.]
- Mamontova, E. & Kovaleva, O. (2020). Clientelism as a political and psychological phenomenon. *Current policy issues*, 66, 65–72 [in Ukrainian]. [Мамонтова Е., Ковальова О. Клієнтелізм як політико-психологічний феномен. *Актуальні проблеми політики*. 2020. Вип. 66. С. 65–72.]
- Maczak, A. (2017). *Unequal Friendship. The Patron-Client Relationship in Historical Perspective*. Warszawa: Peter Lang [in English]. [Maczak A. *Unequal Friendship. The Patron-Client Relationship in Historical Perspective*. Monographs. Warszawa : Peter Lang, 2017. 446 p.]
- Pelishenko, V. (2016). The problem field of clientelism in political discourse. *European Political and Law Discourse*, 3 (1), 99–105 [in Ukrainian]. [Пелішенко В. Проблемне поле клієнтелізму в політологічному дискурсі. *European Political and Law Discourse*. 2016. Vol. 3. Issue 1. P. 99–105.]
- Ruy, D., Conley, H., & Hillman, J. (2020). Becoming a Chinese client state: The case of Serbia, *Center for Strategic and International Studies* [in English]. [Ruy D., Conley H., Hillman J. Becoming a Chinese client state: The case of Serbia, *Center for Strategic and International Studies*. September 2020. URL: <https://www.csis.org/analysis/becoming-chinese-client-state-case-serbia> (дата звернення: 02.11.2024).]
- Shoemaker, C. & Spanier, J. (1984). *Patron-client state relationships: Multilateral crises in the nuclear age*. New York: Praeger [in English]. [Shoemaker C., Spanier J. *Patron-client state relationships: Multilateral crises in the nuclear age*. New York : Praeger, 1984. 211 p.]
- Sylvan, D. & Majeski, S. (2009). *U.S. Foreign Policy in Perspective: Clients, enemies and empire*. New York: Routledge [in English]. [Sylvan D., Majeski S. *U.S. Foreign Policy in Perspective: Clients, enemies and empire*. New York : Routledge, 2009. 336 p.]
- Turenko, O.S. (2023). Inversion of tolerance: between political and legal theory and client tradition. *Scientific notes. Series: Law*, 15, 6–11 [in Ukrainian]. [Туренко О.С. Інверсія толерантності: між політико-правовою теорією та клієнтальною традицією. *Наукові записки. Серія «Право»*. 2023. № 15. С. 6–11.]
- Vinogradova, G. (2023). Relations of patrons and clients in ancient Rome in the context of private law. *Grafil of Science*, 25, 115–120 [in Ukrainian]. [Виноградова Г. Відносини патронів і клієнтів в Стародавньому Римі в контексті приватного права. *Grafil of Science*. 2023. № 25. С. 115–120.]

Стаття надійшла до редакції 08.11.2024

Pashkov V. O.

Department of International Relations
V. N. Karazin Kharkiv National University,
Freedom Square, 4, Kharkiv, 61022, Ukraine

CONCEPT OF PATRON-CLIENTELISM AS AN ANALYTICAL FRAMEWORK FOR THE STUDY OF BILATERAL ASYMMETRIC RELATIONS BETWEEN COUNTRIES

Summary

The article is devoted to the analysis of the emergence and theoretical foundations of the patron-client concept as a new analytical tool for studying cooperation between states in the framework of asymmetric bilateral relations. The process and conditions of the rapid transfer of the patron-client model from anthropological research to a wide range of social sciences, including its adaptation to the needs of Western political science, are highlighted. In a broad sense, patron-client relationships are understood as a broad-based patronage by a powerful actor in exchange for the support and services of a weaker actor. At the same time, it is emphasized that the variability of these asymmetrical relationships is not so much rooted in the relations between the actors themselves, but in the socio-political context.

The ideas and views of the American political scientists K. Carney, J. Spanier and K. Shoemaker, who laid the conceptual foundations for the application of the concept of patron-client relations to the study of international relations and world politics, are considered. It is emphasized that the driving force behind the formation of patron-client relations between two states is their significant asymmetry in military capabilities, which encourages the secondary state to see a potential patron as a provider of security. The article specifies four criteria proposed by C. Carney for determining interstate patronage relations – asymmetry, reciprocity, commitment, compliance, among which reciprocity and commitment are the elements that make these relations similar to friendly ones.

The author of the article outlines three areas of international political studies where the concept of patron-clientelism is currently used: 1) great power patronage over medium and small states; 2) separatist conflicts; 3) state patronage over insurgent and political groups. The author also identifies promising aspects of theoretical research in this area.

Key words: patron-clientelism, interstate patronage, asymmetric relations, commitment, security transfer.

УДК 323.13

Петраков М. О.

к. політ. н., докторант,

кафедра політичних наук та права

Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

E-mail: Petrakov.nikita.np@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0006-9373-5111>DOI <https://doi.org/10.32782/2707-5206.2025.39.12>

МІФ ПРО БОГООБРАНІСТЬ США В ІСТОРІОГРАФІЇ: АНАЛІЗ ВПЛИВУ НА НАЦІОНАЛЬНУ ІДЕНТИЧНІСТЬ І ЗОВНІШНЮ ПОЛІТИКУ

Стаття досліджує міф про богообраність американської нації, який став ключовим елементом формування національної ідентичності США. Цей міф зародився ще в колоніальні часи, коли пуритани почали розглядати себе як народ, обраний Богом для виконання божественної місії в Новому Світі. Від Джона Уінтропа, який проголосив ідею про США як «місто на пагорбі», до месіанських інтернаціоналістів ХХ століття, таких як Вудро Вільсон, ідея американської виключності стала основою для політичних рішень, які виправдовували розширення території, експансіонізм і агресивну зовнішню політику. Через доктрину маніфестного призначення, США почали вважати себе моральним лідером, покликаним поширювати демократію й свободу по всьому світу. Міф про богообраність мав великий вплив на американську політику, що виражалося в численних військових конфліктах і політичних рішеннях, спрямованих на розширення американського впливу. Однак із розвитком імперіалізму й після численних критичних зауважень щодо таких політик цей міф почав ставати об'єктом внутрішньої критики, особливо через виправдання насильства й порушення прав людини. У ХХ столітті ідея богообраності змішалася з концепцією американської винятковості, яка стала важливим складником політичної культури країни. Дональд Трамп у політичній кампанії відродив гасло «Make America Great Again», що є прикладом відновлення цієї ідеї в сучасній політиці. Міф про американську виключність і богообраність став також підґрунтям для зовнішньополітичних рішень, зокрема в контексті Холодної війни, де США розглядали себе як захисника ліберальної демократії у світі. Незважаючи на критику, міф про богообраність залишається важливим складником американської політичної ідентичності, яка продовжує формувати стратегічні й моральні засади нації.

Ключові слова: меморіальна політика, політичний процес, політична культура, історична політика, історичний міф, американська винятковість, богообраність, національна ідентичність.

Актуальність теми дослідження. Міф про богообраність американської нації залишається важливим елементом національної ідентичності США, укажуючи на особливу місію, яку нібито визначив Бог для Сполучених Штатів. Ця концепція стверджує, що США є вибраною нацією, покликаною відігравати унікальну роль у світових справах.

Ідея богообраності має глибокі корені в історії країни й продовжує суттєво впливати на її політичні, культурні й соціальні процеси. Проте в контексті нової політики Дональда Трампа, яка ґрунтується на принципі «Make America Great Again» (MAGA), ця ідея набуває нових значень та актуалізується через прагнення до відновлення національної величі й незалежності.

Трампа, пропагуючи «Америка передусім», відроджує концепцію американської виключності, підкреслюючи її божественне призначення й прагнення до зміцнення національної автономії. У рамках цієї політики національні символи, пам'ятники, урочисті події та інші елементи меморіальної політики стають засобами легітимізації ідеї, що США – це нація, покликана вести світ до процвітання й демократії. Його політика прагне відновити сприйняття Америки як виключного глобального лідера, чия місія полягає в захисті власних інтересів і поверненні до традиційних цінностей.

Це свідчить про те, що ідея богообраності США, хоч і залишається частиною культурної спадщини країни, в умовах сучасної політики Трампа перетворюється на стратегію, яка підкріплює агресивний націоналізм, ізоляціонізм і прагнення до самодостатності. Меморіальна політика, у свою чергу, використовується для зміцнення цієї ідеї через підкреслення унікальності й виключності американського шляху розвитку.

Релігійні групи США, маючи значний вплив на політичний і культурний ландшафт країни, відіграють важливу роль у формуванні цієї національної ідеї. Від католиків до євангелістів, від мормонів до інших християнських течій, релігійні громади активно підтримують концепцію виключності й богообраності нації, що ідеально поєднується з політикою Трампа.

Наприклад, мормони – це не лише одна з найбільш багатих релігійних груп у світі, а й потужна політична сила в США. Із самого початку свого існування мормонська церква прагнула забезпечити собі представництво в найвищих ешелонах влади. І це їй вдалося: мормони глибоко інтегровані в політичний істеблішмент США, що стало результатом більш ніж столітньої активної підтримки Республіканської партії, яку церква активно фінансує з 1925 року. Засновником мормонізму в США з 1820 р. вважається Джозеф Сміт, якому з'явилися Бог-батько і Бог-син, відкривши йому «справжнє» християнство. Друге бачення відбулося в 1823 р.: перед Сміту з'явився ангел Мороній і сказав, що в якомусь місці на пагорбі заховані золоті скрижалі з ієрогліфами, у яких міститься правда про історію доколумбової Америки. Згодом Сміт знайшов і розшифрував ці скрижалі. Його послідовник Б. Янг у 1846–1847 рр. організував Жертову ходу до Великого Солоного озера (аналог Мертвого моря в США), на березі річки, що впадає в озеро, вони заснували місто Солт-Лейк-Сіті, яке назвали Новим Єрусалимом. Це одна з основних точок мормонського віровчення. У США мормони зуміли зайняти важливі позиції не тільки в уряді, а й у військових і розвідувальних структурах. Серед найвідоміших політиків-мормонів – Майкл Ромні, кандидат у президенти США від Республіканської партії у 2012 році, чия родина є не лише глибоко пов'язаною з історією мормонства, а й безпосередньо мала зв'язки з одним із найближчих соратників Дж. Сміта. М. Ромні був губернатором штату Массачусетс, а його політична кар'єра символізує вплив мормонів у політичному житті країни. Крім Ромні, важливими фігурами серед мормонів є такі: Брент Скоукрофт, генерал ВВС США, що займав ключові посади при п'яти різних президентах; Білл Карлсон, ще один генерал ВВС, який очолював Національну розвідувальну службу США, а потім керував військово-космічною розвідкою, й інші. Мормони, які пройшли підготовку для місіонерства, вважаються найкращими кандидатами в агенти спецслужб, вони глибоко вбудовані в політичний істеблішмент США. Мормони мають дуже теплі відносини з нинішньою дер-

жавою Ізраїль, а головний банк мормонів називається «Перший національний банк Сіону». Завдяки цим зв'язкам мормони стали вагомими гравцями в американській політиці, адже після тривалого навчання для місіонерства мормони мають унікальні навички, які включають міжкультурну комунікацію, організованість, витривалість і дисципліну – усі ці якості роблять їх ідеальними кандидатами для роботи в розвідці. Вплив мормонської церкви на політику США не обмежується тільки представниками у владних структурах. Важливим аспектом є її підтримка певних політичних рухів та осіб, серед яких чільне місце займає Д. Трамп. Під час президентської кампанії 2016 року й у наступні роки Трамп заручився підтримкою значної частини релігійних груп, у тому числі й мормонів, що стало важливим елементом його політичної стратегії. Мормони підтримали Трампа не лише завдяки його політиці, але й через спільні цінності, зокрема намагання відновити національну гідність і повернути Америку до традиційних християнських цінностей. Особливо це стосувалося питань імміграції та охорони сімейних цінностей, які також є важливими для мормонської громади. У межах політики Трампа *MAGA*, що акцентує увагу на національних інтересах США, мормони продовжують відігравати важливу роль у розробленні й реалізації рішень, пов'язаних із захистом національних кордонів, а також у політичних питаннях, що стосуються традиційних американських цінностей, таких як роль релігії в суспільстві та захист інституту сім'ї. Таким чином, мормонська церква та її політичні діячі не тільки впливають на внутрішню політику США, а й активно формують стратегії зовнішньої політики, надаючи підтримку тій чи іншій політичній ідеї, що сприяє їхнім релігійним та економічним інтересам. Це включає підтримку ключових політичних фігур і намагання посилити американську позицію на міжнародній арені через призму релігійних цінностей та ідеї американської виключності.

Пропагуючи *MAGA* – «Америка передусім», Трамп відроджує концепцію американської виключності, підкреслюючи її божественне призначення й прагнення до зміцнення національної автономії. Ця підтримка релігійних спільнот надає ідеї національної виключності ще більше легітимності й апеляції до емоційного складника, що, своєю чергою, активно впливає на політичні рішення, обрання символів і створення меморіальних практик.

У рамках цієї політики національні символи, пам'ятники, урочисті події й інші елементи меморіальної політики стають важливими інструментами, які сприяють легітимізації ідеї, що США – це нація, покликана вести світ до процвітання й демократії. Релігійні громади активно підтримують це через різноманітні організації, фонди й інститути, що підкріплюють прагнення до відродження «великої Америки», а також через святкування важливих подій, таких як Дні Незалежності або релігійні свята, що мають символічне значення для нації.

Трамп, підтримуваний релігійними групами, неодноразово посиляється на Бога, як на символ підтримки й направлення для нації, що дає змогу зміцнити ідею богообраності як важливий аспект його політики. Ідея виключності США, актуалізована через підтримку релігійних спільнот, перетворюється на стратегію, яка підкріплює агресивний націоналізм, ізоляціонізм і прагнення до самодостатності.

Меморіальна політика, у свою чергу, стає засобом для зміцнення цієї ідеї через підкреслення унікальності й виключності американського шляху розви-

тку. Таким чином, ідея богообраності США, хоч і залишається частиною культурної спадщини країни, в умовах сучасної політики Трампа перетворюється на стратегію, що відображає прагнення до відновлення національної гідності, посилення національної безпеки й утвердження традиційних цінностей, підтримуваних релігійними спільнотами.

Методологічні засади дослідження. Питання меморіальної політики має глибокі корені в культурній спадщині США й активно розвивається в наукових дослідженнях. Методологічно більшість досліджень у рамках цієї теми використовують міждисциплінарний підхід, поєднуючи історичний, культурний і політичний аналіз із меморіальними дослідженнями. Історики, соціологи й політологи застосовують такі методи, як контекстуальний аналіз, дискурсивний аналіз, а також аналіз культурних і меморіальних практик для вивчення того, як міфи про богообраність і виключність формують сучасну політику й національну ідентичність США.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Першим автором, який описав Америку та її інститути як виняткові порівняно з іншими націями, був Алексіс де Токвіль (1839) у книзі «Демократія в Америці». Існує багато теорій, як американський народ почав уважати себе винятковим, і всі вони сприяють ширшій дискусії, як це пояснює склад вірувань, що формують американську національну ідентичність. Віра в Америку як виняткову сутність – це концепція, яка почала формуватися ще до розвитку США як суверенної нації.

У другій половині XX ст. Роберт Беллах у праці «Цивільна релігія в США» (Bellah, 1967) розглянув концепцію «цивільної релігії», що поєднує релігійні елементи з національною ідентичністю. Він стверджує, що американці мають особливу релігійну ідею, яка впливає з їхнього історичного досвіду, зокрема з ідеї богообраності й виключності нації. Для Беллаха, цивільна релігія в США слугує символічною системою, що об'єднує громадян, надаючи їм почуття місії й морального призначення. Вона включає свята, ритуали й ідеали, які сприяють формуванню національної єдності, а також підкріплюють уявлення про США як «особливу націю», обрану для виконання певної місії в історії.

У 90-ті роки автори все більш активно почали досліджувати розвиток ідей «богообраності» й «виключності» американської нації, розширюючи контекст і даючи нові інтерпретації цих концепцій. Дороті Росс у працях «Витоки американської соціальної науки. Ідеї в контексті» (Ross, 1991) та «Американська винятковість» (Ross, 1995) зосередилася на ранніх концепціях – основах розвитку американської винятковості. Вона проаналізувала, як американці почали формулювати концепцію своєї унікальності, що стало важливим для розвитку суспільних і політичних ідеологій. Порівняно з іншими роботами цього періоду, її дослідження зосереджено на теоретичних і соціальних засадах американської винятковості.

Артур Шлезінгер (1992) у праці «Цикли американської історії» дослідив, як ідея американської винятковості співвідноситься з історичними циклами та змінами в національній політиці. Він акцентував увагу на тому, як ця концепція використовувалася для зміцнення політичних наративів і меморіальних практик, зокрема під час важливих історичних періодів, що робить його роботу важливою для розуміння політичних наративів у контексті винятковості (Schlesinger, 1992). Його підхід контрастує з іншими працями того часу, оскільки він більше

фокусується на політичній ролі цієї ідеї, а не на соціальних чи культурних аспектах. Водночас Говард Вуд (1991) і Генрі Зінн (1980) поставили під сумнів традиційні ідеї виключності нації, наголошуючи на різноманітних політичних і соціальних силах, що формували національний міф про «обрану націю». Зінн у праці «Історія народу Сполучених Штатів» (Zinn, 1980) пропонує альтернативну перспективу на американську історію, звертаючи увагу на історії меншин і маргіналізованих груп, чим значно розширює традиційне уявлення про американську винятковість.

Після цього Норман Гребнер (1983) у праці «Імперія на Тихому океані: дослідження американської континентальної експансії» досліджував, як американська континентальна експансія сприяла розвитку ідеї винятковості на міжнародній арені. Це дослідження фокусується на геополітичних аспектах і на тому, як зміни в зовнішній політиці країни взаємодіють із концепцією імперіалізму й винятковості США (Graebner, 1983). Натомість Кім Восс у праці «Створення американської винятковості: Лицарі праці та формування класу в дев'ятнадцятому столітті» (Voss, 1993) доводив, що основою розвитку ідеї американської винятковості є індустріалізація та формування робітничого класу в XIX ст. Ідеї американської винятковості розглянуті також в роботах Байрона Е. Шефіра «Чи відрізняється Америка? Новий погляд на американську винятковість» (Shafer, 1991) і Девіда М. Врубеля «Кінець американської винятковості: прикордонна тривога від Старого Заходу до Нового курсу» (Wrobel, 1993). Шефір вивчав трансформацію цієї концепції в умовах глобалізації та сучасних викликів, пропонуючи новий погляд на американську винятковість (Shafer, 1991). Врубель же зосередився на тому, як зміни в економічній і соціальній структурі США на початку XX ст. поставили під сумнів традиційні уявлення про «обрану націю», зокрема через вплив «прикордонної тривоги» й Нового курсу (Wrobel, 1993). Врубель звернув увагу, що через закриття американського кордону в 1890 р. насправді в перші кілька десятиліть XX ст. було заселено більше садиб, ніж за все XIX ст. Врубель не ставив під сумнів оригінальність тези Тернера, що кордон сформував характер нації. Натомість припустив, що твори Тернера й інших інтелектуалів були симптомами тривоги щодо кордону – реакцією на передбачуваний кінець американської винятковості, створеної унікальним прикордонним досвідом, який формував культурне та політичне майбутнє нації. Отже, «занепокоєння перед кордоном» спричинене не закриттям кордону, а сприйняттям того, що кордон закривається, й епоха демократії та величі закінчується, і це вплинуло на дебати щодо державної земельної та імміграційної політики, експансіонізму й переваг індивідуалістичних і кооперативних політичних систем, зазнало впливу таких проблем, як расизм, індустріалізація, іригація, орендне землеробство, класова боротьба, втручання уряду й рух натуралістів.

У праці «Залишені: прагматизм, винятковість і бідність американського марксизму, 1890–1922» Браян Ллойд (Lloyd, 1997) звернувся до ролі ідеї американської винятковості в контексті соціальних змін, підкреслюючи значення бідності й нерівності як факторів, які контекстуалізують національні ідеї в період індустріалізації (Lloyd, 1997). Сеймур Мартін Ліпсет у дослідженні «Американська винятковість: меч з двома кінцями» (Lipset, 1996) визнав ідею винятковості важливою частиною національної самосвідомості США. Він проаналізував, як ця концепція взаємодіє з культурою та меморіальними наративами, і сформулю-

вав одну з ідей, що американська винятковість є як позитивним фактором, так і потенційною проблемою в контексті «культурних воєн» (Lipset, 1996).

Рональд Вільям Дворкін у роботі «Розквіт імперського «я»: Культурні війни Америки в августиніанській перспективі» (Dworkin, 1996) зробив предметом аналізу інтерпретацію американської історії, що зумовлюється актуальним політичним дискурсом. Він зосередився на тому, як національна ідентичність стала об'єктом внутрішніх і зовнішніх конфліктів, що додало нової динаміки в дискусії про винятковість. У праці «Американська винятковість» Дебора Л. Медсен (Madsen, 1998) досліджувала питання, як релігійні та моральні переконання американців підтримують віру в національну унікальність, що постійно актуалізує розуміння самого феномена.

Таким чином, у роботах авторів, які зверталися до теми американської винятковості в 1990 рр., переосмислювалася концепція національної «винятковості», як і концепція «богообраності», через дослідження актуальних інтерпретацій у контексті соціально-економічних трансформацій національного розвитку.

Протягом 2000 рр. дослідження концепції американської винятковості тривали, відзначаючись розширенням тематики й новими підходами до аналізу цього феномена. Порівняно з 1990 рр., коли акцент був на соціальних і культурних аспектах американської унікальності, у новому тисячолітті дослідники почали зосереджуватися на більш глобальних питаннях, таких як економічні фактори, зовнішня політика й роль релігії. Тема винятковості отримала нові виміри завдяки розвитку теоретичних підходів, що аналізують її в контексті глобалізації, імперіалізму та внутрішніх соціальних потрясінь, таких як економічні кризи й зміни в національній ідентичності. Водночас дослідники прагнули переосмислити традиційні уявлення про американську винятковість, ураховуючи її складність і суперечливість.

У роботі Джонатана Глікштайна «Американська винятковість, американська тривога: заробітна плата, конкуренція та деградована праця в довоєнних Сполучених Штатах» (Glickstein, 2002) розглянуто економічний аспект американської винятковості в контексті довоєнного періоду. Глікштайн зосередився на американському ринку праці як основі для соціальних та економічних переконань, що стали базою ідеї винятковості. Він підкреслив, як ця ідея, хоча й популярна, водночас є причиною соціальної тривоги через несправедливість і нерівність, що додало глибини до розуміння соціальних напружень в американському суспільстві. У праці «Колос: Ціна американської імперії» Найлі Фергюсон (Ferguson, 2004) звернулася до питання американської імперії на початку XX ст., аналізуючи, як Америка набирає світової значущості. Він порушив питання ціни для підтримки винятковості, розглядаючи геополітичну роль США й співвідношення між амбіціями країни та реальними витратами. Порівняно з іншими роботами, фокус аналізу зосередився на впливі імперіалізму й економічних факторів на американську винятковість. Михайло Ігнат'єв у праці «Американська винятковість і права людини» (Ignatieff, 2005) запропонував аналіз американської винятковості через призму зовнішньої політики та прав людини, глобальної політики, гегемонії й моральної відповідальності Америки. У роботі «Про рай і силу: Америка і Європа в новому світовому порядку» Роберт Каган (Kagan, 2003) дослідив американську зовнішню політику та її відносини з Європою, підкреслюючи розбіжності між американським націоналізмом і європейським інтернаціоналізмом,

акцентуючи увагу на тому, як концепція американської винятковості використовувалася для обґрунтування політики війни й захисту національних інтересів. Джон Елліс у дослідженні «Американська національна ідентичність» (Ellis, 2004) розглянув перші етапи формування американської національної ідентичності, особливості винятковості й роль меморіальних практик у створенні міфології Америки, фокусуючись на тому, як історія й культурні наративи стали основою для розуміння унікальності американської нації, що, у свою чергу, допомогло сформувати її самосвідомість. У праці «Меморіальні практики й американська винятковість» Джонатан Рейнольдс (Reynolds, 2002) проаналізував концепцію американської виключності в контексті глобальної політики й імперіалізму, вивчив, як меморіальні практики підтримують ідею американського лідерства та використовуються для обґрунтування зовнішньополітичних стратегій США. Паралельно із цими дослідженнями Андрій С. Марковіц і С.Л. Геллерман у роботі «Поза грою: футбол та американська винятковість» (Markovits & Gellerman, 2001) звернулися до американської культури, зокрема спортивної, як інструмента підтримки концепції винятковості. Вони аналізували, сприйняття спорту як інструмента підтримки ідеї американської національної унікальності в культурному контексті. Арнон Гутфельд у праці «Американська винятковість: вплив достатку на американський досвід» (Gutfeld, 2002) дослідив, як економічний достаток Америки впливає на уявлення про винятковість. Він вивів важливість економічного благополуччя для формування національного іміджу й самосвідомості, проаналізував, як цей фактор впливає на зовнішні відносини США. Дік Мартін у роботі «Відновлення бренду Америки» (Martin, 2007) зосередився на тому, наскільки відновлення репутації Америки за кордоном є важливим для підтримки її глобального лідерства. Він розглянув, як концепція американської винятковості взаємодіє з політичною та економічною ситуацією у світі, що додало нової перспективи до розуміння національного іміджу США. Роберт Стем і Елла Шохат у праці «Знищений патріотизм» (Stam & Shohat, 2007) розглянули кризу нарцисизму й антиамериканізму в контексті американської винятковості. Вони поставили під сумнів традиційне розуміння цієї концепції та проаналізували її вплив на патріотизм і національну ідентичність в умовах глобальних змін. Кевін Філліпс у дослідженні «Американська теократія: небезпека та політика радикальної релігії, нафти й позичених грошей у XXI столітті» (Phillips, 2006) реконструював взаємодію релігії та економічних факторів, таких як нафта й зовнішня політика, у сучасній концепції американської винятковості. Філліпс провів глибокий аналіз того, як релігія, політика й економіка взаємодіють у США, зокрема як радикальні релігійні рухи формують політичний ландшафт країни. Основною темою його дослідження є становлення «теократії» в США, де релігійні групи намагаються доводити ідею обраного народу в глобальній політиці, що має свої глибокі історичні корені. Філліпс описує, як багато американців вірять, що їхня країна є особливою, обраною Богом для виконання спеціальної місії в історії людства. Це переконання бере свій початок ще в часи Реформації та підтримувалося такими групами, як голландські пуритани й британці, що прагнули розширення своєї імперії. Ідея «Нового Ізраїлю» відродилася в Америці, особливо серед релігійних рухів, які відчують, що США мають бути моральним орієнтиром для світу. Це переконання сприяло не лише релігійній радикалізації, а й політичному й економічному зростанню таких рухів, як консервативні євангелісти, що відіграють значну роль

у політичному процесі країни. Філіпс також звернув увагу на зміни в релігійній картині США, особливо в контексті протестантських церков. Старші протестантські церкви, такі як конгрегаціоналісти, втрачали прихильників на користь більш радикальних протестантських течій. Це стало результатом злиття численних церков і їхніх спроб адаптуватися до змін у суспільстві. У 1957 р., наприклад, Об'єднана Церква Христова виникла через злиття Соборної Християнської церкви та Євангельсько-реформатської церкви, що свідчить про прагнення церкви зберегти свою впливовість серед нових поколінь вірян. Це злиття й інші аналогічні ініціативи відображають тенденцію до релігійної глобалізації та адаптації релігійних інститутів до змін у соціальному контексті. Одним із важливих аспектів, які Філіпс розглянув у книзі, є роль католицької церкви в США. Він підкреслює, що католики в Америці – це не лише етнічні групи, що іммігрували з Європи, а й потужна релігійна спільнота, яка відіграє важливу роль у політичному житті. Хоча католицизм у США є складним і часто суперечливим, Філіпс відзначив, що більшість католиків є консервативними, особливо щодо таких питань, як аборти й одностатеві шлюби. Цей консервативний рух серед католиків має спільні точки дотику з євангелістами, що підкреслює їхню спільну боротьбу за традиційні цінності в політиці та суспільстві. Один із важливих аспектів «теократії» в США, який Філіпс проаналізував, – це роль Півдня та його релігійних інститутів після Громадянської війни. Хоча Південь був поразкою в Громадянській війні, він продовжував існувати як окрема культурна й релігійна одиниця. Релігійні інститути, такі як Південна баптистська церква (SBC), відіграли значну роль у формуванні ідентичності Півдня, а також у підтримці ідеї «втраченого раю» – міфу про святу місію Півдня в контексті біблійської релігійної теології. Філіпс зауважив на важливому моменті: в Америці є чіткий розподіл між світськими й релігійними силами. Північні університети й ліберальна еліта США формують одне з головних джерел для розвитку світської культури. Тоді як ці групи часто намагаються просувати ліберальні ідеї, релігійні консерватори, особливо серед євангелістів, продовжують діяти як значний політичний фактор. Цей «великий поділ» між ліберальними елітами й релігійними консерваторами є одним із ключових викликів для політичної та культурної єдності країни. Так, Кевін Філіпс показав, як релігійні, політичні й економічні фактори впливають на формування політичного ландшафту США як країни, яка в певному сенсі наближається до теократичного порядку. Релігійні переконання, зокрема, у контексті фундаменталізму не лише визначають внутрішню політику, а й значною мірою визначають позицію США на міжнародній арені. Водночас соціально-культурний розподіл, особливо між ліберальними й консервативними силами, створює глибокі розбіжності, що впливають на стабільність американської демократії. Г. Ходжсон (Hodgson, 2009) також розглянув, як міф про богообраність американської нації використовується для формування національної політики, ідеології й меморіальної культури, що легітимізує вплив США в глобальному контексті. Він акцентує на тому, як ці міфи взаємодіють із зовнішньою політикою та міжнародними відносинами, посилюючи ідею американської винятковості у світовому контексті.

Отже, порівняно з 1990 рр., дослідження американської винятковості у 2000 рр. набуло глибшого характеру. Це дало змогу зрозуміти, як ідея американської винятковості змінюється й адаптується до нових реалій, а також як вона формує політичну культуру США в сучасному світі.

У другій декаді XXI ст. дослідження концепції американської винятковості продовжилися, але набули нових аспектів, оскільки в центрі уваги дослідників були як політичні зміни в США, так і глобальні виклики, зокрема на фоні релігійного й націоналістичного піднесення. Порівняно з 1990 рр. й початком 2000-х, дослідники цього періоду значно більше уваги приділили впливу сучасних політичних подій, таких як президентство Д. Трампа, на формування ідеї американської винятковості. Багато робіт розглядають політичні наративи й меморіальні практики як важливу частину підтримки цієї концепції, досліджуючи її в контексті релігійного націоналізму, популістської політики та зовнішньої політики США. Дослідник Крістіан Сміт у книзі «Вплив євангелістів на американську політику та національну ідентичність» (Smith, 2011) звернувся до релігійних інститутів, що підтримують концепцію американської винятковості через меморіальні практики й релігійні наративи, пропагуючи ідею богообраності американської нації. Дослідження Джеймса Сізера, представлене в праці «Походження та характер американської винятковості» (Ceaser, 2012), зосереджено на історичних коренях цієї концепції, її еволюції та значенні для політичної ідентичності США. Він дослідив роль революційного досвіду й демократичних цінностей у формуванні унікальності нації. Сізер зробив важливе розрізнення між двома можливими значеннями цього поняття. Він підкреслив, що винятковість може бути «чимось іншим в Америці або чимось особливим в Америці» (Ceaser, 2012, с. 8). «Інший», по суті, стосується емпіричних відмінностей американського суспільства порівняно з іншими націями. Він слугує лише для опису й порівняння. «Особливий», з іншого боку, містить нормативну претензію на ці відмінності, маючи на увазі певну перевагу американської унікальності. Отже, Сізер продовжив пояснювати, що ця нібито виняткова природа американського суспільства має внутрішній місіонерський характер. Таким чином, ця віра у винятковість як місію стає однією з фундаментальних основ американського виправдання імперіалізму (de Souza, 2025). Аналіз Ерика Фонера в роботі «Американська виключність, рабство і права людини» (Foner, 2018) продемонстрував, як концепція богообраності використана для підтримки рабовласницької системи й боротьби за рівність.

Під кінець першого десятиліття 2000-х дослідники стали звертатися до більш сучасних підходів у контексті змін у політичних наративах США. Зокрема, у праці Елени Баракані, Олівера Бойд-Баррета й Маттео Діана (Baracani, Boyd-Barret, Dian, 2015) розглянуто новітній розвиток ідеї американської виключності. Вони проаналізували, як політика «Make America Great Again» сприяє створенню нової національної ідентичності, в центрі якої стоїть велич нації США. У 2020 р. відомий професор Гарварду Джозеф Най-молодший у статті «Американська винятковість в епоху Трампа» зазначив, що «американська винятковість із самого початку стикалася із суперечностями. Незважаючи на ліберальну риторику засновників, первородний гріх рабства був записаний у Конституцію США у вигляді компромісу, який дав змогу північним і південним штатам об'єднатися. Й американці завжди розходилися в тому, як виражати ліберальні цінності в зовнішній політиці. Американська винятковість іноді була виправданням для ігнорування міжнародного права, вторгнення в інші країни й нав'язування урядів їхньому народу. Але американська винятковість також надихнула ліберальні інтернаціоналісти на зусилля, спрямовані на те, щоб світ став вільнішим і мирнішим завдяки системі міжнародного права й організацій, які захищають вну-

трішню свободу шляхом пом'якшення зовнішніх загроз. Трамп відвернувся від обох аспектів цієї традиції» (Nye, 2020). Так, Дж.С. Най у цій праці розглянув, як концепція американського виключного статусу змінюється в епоху Трампа, зокрема під впливом його популістської та націоналістичної політики. Най підкреслив, що американський виключний статус зазнав серйозних викликів у контексті глобалізації та внутрішніх суперечок у США. Томас Рауш (Rausch, 2024) також розглянув, як релігійні праві в США використовували націоналістичні погляди для відновлення концепції американської винятковості. У статті Феліпе де Соуза «Між долею та дипломатією: еволюція американської виключності після холодної війни» (de Souza, 2025) автор розглянув розвиток концепції американського виключення в контексті глобальних змін після закінчення Холодної війни, проаналізував, як змінилися ворожнеча й застосування американського виключення в міжнародних відносинах у 1990 рр. й на початку XXI ст., ураховуючи глобальні виклики, такі як війна з терористами й економічна криза. Основна увага приділена змінам у зовнішній політиці США, у тому числі на фоні історичної та ідеологічної концепції американської виключності. У статті детально розглянуто підходи до дипломатії та зовнішньої політики США, вплив таких подій, як 11 вересня й остання війна в Іраку, на сприяння ролі Америки у світі. Автор дійшов висновку, що, хоча концепція виключності залишається важливою для США, вона постійно адаптується до нових геополітичних умов, що вимагає гнучкості в стратегіях і політичних підходах.

Таким чином, на відміну від попередніх періодів, дослідження другої декади XXI ст. фокусуються на тому, як концепція американської винятковості трансформується під впливом новітніх політичних і релігійних рухів, зокрема під час президентства Д. Трампа. Порівняно з 1990 й початком 2000 рр., наукові роботи цього періоду більше уваги приділяють аналізу релігійного націоналізму та політики пам'яті, які стали важливими інструментами для легітимізації концепції винятковості на міжнародній арені.

Серед українських дослідників проблематика меморіальних політик США стала предметом досліджень І. Вишневської (Vyshnevskaya, 2012, 2014), О. Потехіна (Potekhin, 2016), В. Ілліна (Ylin, 2019; 2023), В. Вовка (Vovk, 2019; 2020), Т. Метельової та В. Ткаченка (Metielova, Tkachenko, 2021), С. Толстова (Tolstov, 2020, 2021), А. Кошелева у 2023 році (Kosheliev, 2023), М. Кригеля (Krygel, 2025) та ін.

Незважаючи на значну вивченість проблеми американської виключності й богообраності, ця тема залишається важливою для спеціального дослідження, особливо в контексті нових політичних реалій за часів президентства Д. Трампа та його програми «Make America Great Again» (MAGA), яка актуалізує ці ідеї в умовах сучасної політичної ситуації.

Мета статті – дослідити походження, розвиток і вплив міфу про богообраність американської нації на політичне й культурне життя США, зокрема в контексті меморіальної політики та її історіографічного аналізу. У статті маємо проаналізувати, як цей міф сформував національну ідентичність США, як він використовувався для легітимізації експансіоністських амбіцій і військових дій, а також як цей міф продовжує впливати на сучасні політичні наративи та меморіальні практики, зокрема через увічнення певних історичних подій і фігур. Крім того, у статті намагаємося висвітлити критику цього міфу й можливі наслідки його використання в сьогоденні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Історичні корені цього міфу можна простежити ще з перших колонізаційних часів. Коли пуритани в XVII ст. почали засновувати свої громади в Новому Світі, ідея, що вони виконують божественну волю, стала невід’ємною частиною їхньої релігійної та політичної ідентичності.

Уже в ранній історії США Джон Уїнтроп, один із перших лідерів колоністів, у промові «Місто на пагорбі» провіщав, що саме ця спільнота має стати світлом для всіх народів і що Бог благословить їхні зусилля, якщо вони будуть слідувати Його заповідям. Уїнтроп проголосив, що саме це нове суспільство має стати світлом для всіх народів світу, що в подальшому стало основою для розвитку концепції американської виключності (Winthrop, 1630). Це усвідомлення «божественного покликання» сформувало моральну основу для подальших політичних рішень, у тому числі й щодо розширення території країни, а також для досягнення місця США у світовому контексті.

Міф про США як державу, засновану на традиції «демократичного» правління, освяченого успіхами визвольної війни проти Англії (1775–1783 рр.), підтримує образ країни, що відроджує ідеали демократії, поваги до принципів самоврядування, де першою пам’яткою загальнонаціонального значення традиція визначає «Мейфлаверську угоду» (1620 р.), яка проголосила «природні» правила народного правління. В історії США як «нації іммігрантів» кожна громада мала специфічні ознаки, але в підсумку саме ці громади створили першу у світі універсальну націю.

Міф про богообраність поступово перетворюється в концепцію «особливого призначення», що виправдовує розширення американського впливу на захід через доктрину «маніфестного призначення», що набула популярності в середині XIX ст. Цей наратив виправдовував експансіоністську політику, включаючи захоплення територій, що належали корінним народам, і здійснення агресивних дій, таких як війни з Мексикою (1846–1848), коли зростала впевненість у тому, що нація має моральне право захоплювати нові землі як частину божественної місії, що, у свою чергу, відображено в меморіальній політиці країни. Як зазначав Джеймс Фіске у праці «Американські політичні ідеали» (1880), унікальність американської нації визначалася її географічним розташуванням і культурними умовами, що давали змогу сформувати демократичну ідентичність, яка має стати прикладом для інших країн (Fiske, 1880).

Релігія була основним елементом у формуванні концепції американської богообраності. Християнські уявлення про моральну відповідальність і свободу стали основою для політичних ідеалів, які визначали американську політику. Як зазначав Джосія Стронг у праці «Наша країна та її можливе майбутнє» (1885), США мали моральну місію поширювати свої цінності й організовувати панамериканську єдність, що, на його думку, сприяло б стабільності Латинської Америки (Strong, 1885).

У кінці XIX століття міф про богообраність набув нової сили в умовах американського імперіалізму. Війни з Мексикою, Філіппінами й Пуерто-Ріко стали не лише військовими, а й моральними кампаніями, де США виправдовували свої дії через свою «особливу місію» у світі. Джон Барджес у книзі «Політична наука та порівняльне конституційне право» (1890) підкреслював, що США мають бути моделлю для інших країн, оскільки їхній політичний та інституційний роз-

виток став «найбільш досконалим» серед націй (Burdges, 1890). Власне, ці ідеї закріплювалися в контексті міжнародних відносин, і вони стали основою для підтримки ідеї американської «виключності».

Багато пам'яників і монументів у США досі символізують перемоги й «моральне право» на експансію, що спиралося на міф про богообраність нації. Цей міф став важливою частиною американської ідентичності, формуючи переконання в американській виключності й у її обов'язку бути лідером світу.

Міф про богообраність активно підтримувався як на державному рівні, так і в культурному дискурсі, підкріплюючи ідеї про США як про країну, яка несла демократію та свободу в усі куточки світу. Ці переконання також зміцнилися через меморіальну політику, де багато історичних подій і фігур стали символами національної величчї й морального лідерства, ідеалами, якими треба захоплюватися й до яких треба прагнути.

У ХІХ ст. письменник Герман Мелвілл заявляв: «Ми, американці, є особливим, обраним народом – Ізраїлем нашого часу; ми несемо ковчег свобод світу» (Krygel, 2025). Вудро Вільсон, один із месіанських інтернаціоналістів, що ввів США в Першу світову війну в 1917 р., у промові заявив: «Страшно вести цей великий мирний народ у війну, у найжахливішу та найзгубнішу з усіх війн, коли сама цивілізація, здається, знаходиться на волосині. Але право дорожче за мир, і ми будемо боротися за те, що завжди було найближче до серця, – за демократію». Після Вільсона Америку очолили три президенти-ізоляціоністи: Уоррен Гардінг, Келвін Кулідж і Герберт Гувер. В інавгураційній промові 1921 р. Гардінг заявив: «Америка не може бути учасником жодного постійного військового альянсу. Вона не може брати на себе жодних політичних зобов'язань або брати на себе жодних економічних зобов'язань, які підпорядковуватимуть наші рішення будь-якій іншій владі, окрім нашої власної влади» (Krygel, 2025). Ця концепція прагнення до незалежності була зруйнована 7 грудня 1941 р., коли Японія напала на Перл-Харбор і США вступили в Другу світову війну. Можливість жити в ізольованій вежі виявилася ілюзією, що тепер майже не згадується в політичних колах.

Протягом ХХ ст. президенти США, від Джона Ф. Кеннеді до Рональда Рейгана, зосереджувалися на концепції американської винятковості в найбільш важливих промовах. У прощальному зверненні до нації Рейган зазначив про «сяюче місто на пагорбі», яке «міцно стоїть на гранітному хребті, і його світло залишається незмінним, незважаючи на шторм» (Krygel, 2025). Через двадцять років президент Барак Обама, висловивши думку про унікальну долю та місію США у світі, порівняв це з переконанням британців у їхній винятковості чи греків у своїй. Його слова викликали обурення, оскільки багато хто вважав, що така заява знецінює американську винятковість. Це мало сенс: надмірна кількість винятків із правила може зруйнувати саме правило. Хоча батьки-засновники не сумнівалися в месіанському характері американського народу, їхні погляди на те, як правильно реалізувати цю місію, значно різнилися. Месіанські інтернаціоналісти вірили, що Америка має поширювати свободу по всьому світу, тоді як месіанські ізоляціоністи виступали за обмеження зовнішніх зв'язків, щоб уникнути хаосу та війни.

У період Холодної війни міф про богообраність отримав новий напрям, пов'язаний із боротьбою проти комунізму. США сприймали себе як захисника свободи й демократії на світовій арені. Як зазначав Самюель Гантінгтон у праці

«Хто ми є: виклики національній ідентичності Америки» (2004), в умовах Холодної війни США стали уособленням «ліберальної демократії» й мали моральну місію захищати ці цінності в усьому світі (Huntington, 2004).

Однак із часом міф про богообраність стає об'єктом критики. Багато хто ставить під сумнів правомірність цієї ідеї, зазначаючи, що вона може виправдовувати агресію, експансіонізм і зловживання владою. Критики наголошують, що використання такого міфу може призводити до відчуття моральної переваги над іншими народами, а також до ігнорування реальних проблем і конфліктів, що виникають через застосування американського впливу у світі. Ідея про виключність країни допомагає легітимізувати політичні рішення та військові дії, що мають «глобальне значення». Проте все більше з'являється дискусій щодо коректності таких уявлень у сучасному світі, де питання моральності й справедливості набувають більшого значення. Таким чином, міф про богообраність не тільки сформував національну ідентичність США, а й закріпився в їхній меморіальній політиці, впливаючи на те, як американці бачать своє місце у світі. Однак він також став джерелом критики за те, що може призводити до виправдання агресії та ігнорування інших перспектив.

Міф про богообраність вплинув на формування різних політичних ідеологій у США. Для консерватизму він став основою для підтримки сильного державного контролю, особливо в зовнішній політиці, а для лібералів – для виправдання втручання в справи інших країн, якщо це відповідало ідеалам демократії. Як зазначав Френсіс Фукуяма в праці «Кінець історії» (1992), ліберально-демократична система США стала кульмінацією політичної еволюції, що не потребує подальших змін (Fukuyama, 1992).

Олександр Мотиль пояснює: «У кожного американського президента виникає спокуса відчути себе месією. Але у випадку Трампа це доведено до абсолюту. У його власних очах і в очах трампістів він бездоганний, він ідеальний, він бог... Віра у власну винятковість глибоко вкорінена в американському суспільстві та політичній культурі – настільки глибока, що більшість людей навіть не замислюються, чому вони такі виняткові. Для них американська винятковість само собою зрозуміла. За останні кілька десятиліть спостерігається зростання поляризації між політичними лівими і правими в Америці, обидва з яких стали все більш критикувати США за неспроможність відповідати їхнім ідеалам... Але обидва табори, особливо праві, здебільшого переконані, що Сполучені Штати є унікальною нацією, яка просто не відповідає своїй винятковості та своїй місії... Якщо поглянути на загальний дискурс, я б сказав, що міф про винятковість був і залишається фундаментальним для національної ідентичності США. Без цього Америка не була б Америкою» (Krygel, 2025). MAGA – це не інновація Трампа. Усі президенти США так чи інакше дотримувалися політики «Америка передусім». США є найважливішими, найсильнішими, найвпливовішими, найбагатшими, найкращими тощо. Рональд Рейган використовував гасло «Make America Great Again» (MAGA) у передвиборчій кампанії 1980 р., але тоді воно не стало торговою маркою. 7 листопада 2012 р. гасло «Make America Great Again» (MAGA) стало предметом патентної заявки на ексклюзивні права щодо його використання, і Трамп заплатив 325 доларів США за його реєстрацію. У всесвіті, де Трамп є Богом-Батьком, речі вважаються існуючими, лише якщо було видано патент і сплачено реєстраційний збір (Krygel, 2025).

Висновки. Міф про богообраність американської нації залишається ключовим елементом національної ідентичності США, формуючи політичну стратегію та міжнародні відносини. Він став підґрунтям для численних зовнішньополітичних рішень, виправдовуючи експансіонізм та інтервенції, зокрема, у Латинській Америці й на інших континентах. Водночас цей міф став предметом критики, оскільки його використання часто призводило до виправдання насильства та порушення прав людини. Проте, незважаючи на критику, міф про богообраність залишається важливою частиною американської політичної культури й національної самоідентифікації.

References [Список використаної літератури]

- Baracani, E., Boyd-Barret, O., & Dian, M. (2015). *The American Exceptionalism Revisited*. Kent State University European Studies: Viella [in English]. [Baracani E., Boyd-Barret O., Dian M. The American Exceptionalism Revisited. Kent State University European Studies: Viella. November 15 2015. 276 p.]
- Bellah, R.N. (1967). Civil Religion in America. *Daedalus*, 96(1), 1–21 [in English]. [Bellah R.N. Civil Religion in America. *Daedalus*. 1967. Vol. 96. Is. 1. P. 1–21.]
- Burgess, J.W. (1902). *Political Science and Comparative Constitutional Law*. Vol. 1. Boston and London: Ginn & Company. University of California Libraries. 372 p. [in English]. [Burgess J.W. Political science and comparative constitutional law. Boston and London : Ginn & company, 1902. Vol. 1. University of California Libraries. 372 p. URL: <https://archive.org/details/politicalscience01burgiala/page/n5/mode/2up> (дата звернення: 11.02.2025).]
- Ceaser, J.W. (2012). The Origins and Character of American Exceptionalism. *American Political Thought*, 1(1), 3–28. [Ceaser J.W. The Origins and Character of American Exceptionalism. *American Political Thought*. 2012. Vol. 1. № 1 (Spring 2012). P. 3–28. DOI: <https://doi.org/10.1086/664595>.]
- De Souza, F. (Jan 6, 2025). Between Destiny and Diplomacy: American Exceptionalism Evolution Post-Cold War *E-international relations* [in English]. [Souza F. Between Destiny and Diplomacy: American Exceptionalism Evolution Post-Cold War. *E-international relations*. Jan 6 2025. URL: <https://www.e-ir.info/2025/01/06/between-destiny-and-diplomacy-american-exceptionalism-evolution-post-cold-war/> (дата звернення: 11.02.2025).]
- Dworkin, R W. (1996). *The rise of the imperial self: America's culture wars in Augustinian perspective*. Lanham, MD: Rowman & Littlefield Publishers [in English]. [Dworkin R.W. The rise of the imperial self: America's culture wars in Augustinian perspective. Lanham, MD : Rowman & Littlefield Publishers, 1996. 216 p.]
- Ellis, J.J. (2004). *American Creation: Triumphs and Tragedies at the Founding of the Republic*. New York: Vintage Books / three lectures delivered at the Royal institution of Great Britain in May, 1880; The story of a New England town, an address delivered at Middletown, Connecticut, October 10, 1900, by John Fiske [in English]. [Ellis J.J. American Creation: Triumphs and Tragedies at the Founding of the Republic. New York : Vintage Books / three lectures of John Fiske ; Boston ; New York : Houghton Mifflin company 1911, 2004. URL: https://search.lib.uiowa.edu/primo-explore/fulldisplay/01IOWA_ALMA21338095760002771/01IOWA (дата звернення: 11.02.2025).]
- Ferguson, N. (2004). *Colossus: The price of America's empire*. New York, NY: Penguin Press [in English]. [Ferguson N. Colossus: The price of America's empire. New York, NY : Penguin Press, 2004. 384 pp.]
- Fiske, J. (1880). *American Political Ideals*. Boston: Houghton Mifflin. [Fiske J. (1880). *American Political Ideals*. Boston: Houghton Mifflin [in English]. [Fiske J. American Political Ideals. Boston: Houghton Mifflin. [Fiske J. American Political Ideals. Boston : Houghton Mifflin, 1880. URL: <https://www.gutenberg.org/files/10112/10112-h/10112-h.htm> (дата звернення: 11.02.2025).]
- Foner, E. (2018). The Fiery Trial: Abraham Lincoln and American Slavery. *The Chautauqua Journal*, 2(5) [in English]. [Foner E. The Fiery Trial: Abraham Lincoln and American Slavery. *The Chautauqua Journal*. 2018. Vol. 2. Article 5. 12 p. URL: <https://encompass.eku.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1025&context=tj> (дата звернення: 11.02.2025).]
- Fukuyama, F. (1992). *The End of History and the Last Man*. New York: Free Press [in English]. [Fukuyama F. The End of History and the Last Man. New York : Free Press, 1992. 446 p. URL: <https://www.democrapiapura.it/wp-content/uploads/2015/01/1992-Fukuyama.pdf> (дата звернення: 07.02.2025).]
- Glickstein, J.A. (2002). *American exceptionalism, American anxiety: Wages, competition, and degraded labor in the antebellum United States*. Charlottesville, VA: University of Virginia Press [in English]. [Glickstein J.A. American exceptionalism, American anxiety: Wages, competition, and degraded labor in the antebellum United States. Charlottesville, VA : University of Virginia Press, 2002. 384 p.]

- Graebner, N. (1983). *Empire on the Pacific: A study in American continental expansion*. Claremont, CA: Regina Books [in English]. [Graebner N. Empire on the Pacific: A study in American continental expansion. Claremont, CA : Regina Books, 1983. 278 p.]
- Gutfeld, A. (2002). *American exceptionalism: The effects of plenty on the American experience*. Brighton, UK: Sussex Academic Press [in English]. [Gutfeld A. American exceptionalism: The effects of plenty on the American experience. Brighton, UK : Sussex Academic Press, 2002. 252 p.]
- Hodgson, G. (2009). *The Myth of American Exceptionalism*. New Haven: Yale University Press [in English]. [Hodgson G. The Myth of American Exceptionalism. New Haven : Yale University Press, 2009. 240 p. URL: <https://cmc.marmot.org/EbscoAcademicCMC/ocn586148633> (дата звернення: 07.02.2025).]
- Huntington, S.P. (2004). *Who We Are: The Challenges to America's National Identity*. New York: Simon & Schuster [in English]. [Huntington S.P. Who We Are: The Challenges to America's National Identity. New York : Simon & Schuster, 2004. 428 p.]
- Ignatieff, M. (2005). *American exceptionalism and human rights*. Princeton, NJ: Princeton University Press [in English]. [Ignatieff M. American exceptionalism and human rights. Princeton, NJ : Princeton University Press, 2005. 368 p.]
- Kagan, R. (2003). *Of paradise and power: America and Europe in the new world order*. New York, NY: Alfred A. Knopf [in English]. [Kagan R. Of paradise and power: America and Europe in the new world order. New York, NY : Alfred A. Knopf, 2003. 103 p. URL: https://open.lv/wp-content/uploads/2019/09/33518_121406.pdf (дата звернення: 06.02.2025).]
- Kosheliev, A. (2023). Formation of historical memory of the US marriage through the public space of the place (the other half of the 19th – 21st centuries). *American history and politics*, 16, 20–29 [in Ukrainian]. [Коселев А. Формування історичної пам'яті суспільства США через публічний простір міст (друга половина XIX–XXI ст.) *Американська історія і політика*. 2023. № 16. С. 20–29. DOI: 10.17721/2521-1706.2023.16.2. URL: <http://www.americanstudies.history.knu.ua/uk/formuvannya-istorichno%D1%97-pamyatisusilstva-ssha-cherez-publichnij-prostir-mist-druga-polovina-xix-xxi-st/> (дата звернення: 06.02.2025).]
- Krygel, M. (19 January, 2025) Trump First. A tale of American exceptionalism, MAGA baseball caps, a TV show god, and the Grinch. Sunday, 2025 *Ukrainska Pravda* [in English]. [Krygel M. Trump First. A tale of American exceptionalism, MAGA baseball caps, a TV show god, and the Grinch. Sunday, 2025. *Ukrainska Pravda*. 19 January 2025. URL: <https://www.pravda.com.ua/eng/articles/2025/01/19/7494253> (дата звернення: 06.02.2025).]
- Lipset, S.M. (1996). *American Exceptionalism: A Double-Edged Sword*. New York: W.W. Norton & Company [in English]. [Lipset S.M. American Exceptionalism: A Double-Edged Sword. New York : W.W. Norton & Company, 1996. 352 p.]
- Lloyd, B. (1997). *Left out: Pragmatism, exceptionalism, and the poverty of American Marxism, 1890–1922*. New Studies in American Intellectual and Cultural History. Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press [in English]. [Lloyd B. Left Out: Pragmatism, Exceptionalism, and the Poverty of American Marxism, 1890–1922. Baltimore, MD : Johns Hopkins University Press, 1997. 461 p.]
- Madsen, D.L. (1998). *American exceptionalism*. Edinburgh, UK: Edinburgh University Press [in English]. [Madsen D.L. *American exceptionalism*. Edinburgh, UK : Edinburgh University Press, 1998. 192 p.]
- Markovits, A. S., & Hellerman, S. L. (2001). *Offside: Soccer and American exceptionalism*. Princeton, NJ: Princeton University Press [in English]. [Markovits A.S., Hellerman, S.L. Offside: Soccer and American exceptionalism. Princeton, NJ : Princeton University Press, 2001. 384 p.]
- Martin, D. (2007). *Rebuilding brand America: What we must do to restore our reputation and safeguard the future of American business abroad*. New York, NY: American Management Association [in English]. [Martin D. Rebuilding brand America: What we must do to restore our reputation and safeguard the future of American business abroad. New York, NY : American Management Association, 2007. 296 p.]
- Metielova, T.O., & Tkachenko, V.M. (2021). National Memory Policies as a Component of Modern International Relations. In: A. I. Kudryachenko (Ed.), *The Problem of Historical Memory in World-Historical Discourse (1945–2015): A Monograph*, Kyiv: DU «Instytut vsevityhnoi istorii Natsional'noi akademii nauk Ukrainy» [in Ukraine]. [Метельова Т.О., Ткаченко В.М. Національні політики пам'яті як складник сучасних міжнародних відносин / Проблема історичної пам'яті у всесвітньо-історичному дискурсі (1945–2015 pp.) : монографія / керівник авторського колективу – член-кореспондент НАН України, д.і.н., проф. А.І. Кудряченко, науковий редактор: к.і.н., доц. В.В. Солошенко. Київ : ДУ «Інститут всесвітньої історії Національної академії наук України», 2021. С. 197–209.]
- Nye, J.S. (2020, June 12). American exceptionalism in the age of Trump. *The Strategist* [in English]. [Nye J.S. American exceptionalism in the age of Trump. *The Strategist*. June 12 2020. URL: <https://www.aspistrategist.org.au/american-exceptionalism-in-the-age-of-trump/> (дата звернення: 06.02.2025).]
- Phillips, K. (2006). *American theocracy: The peril and politics of radical religion, oil, and borrowed money in the 21st century*. New York, NY: Viking [in English]. [Phillips K. American theocracy: The peril and

- politics of radical religion, oil, and borrowed money in the 21st century. New York, NY : Viking. 2006. 462 p.]
- Potekhin, O.V. (2016). The Yalta-Potsdam System, the “Cold War,” and Its Attempted Reincarnation. *The Yalta Conference of the “Big Three” in 1945 and the Evolution of International Relations in the 20th-21st Centuries: A Collection of Scientific Works* / edited by A.I. Kudryachenko. State Institution “Institute of World History, National Academy of Sciences of Ukraine, 77–91 [in Ukraine]. [Потехін, О.В. Ялтинсько-потсдамська система, «холодна війна» та спроба її реінкарнації. *Ялтинська конференція «Великої трійки» 1945 р. і еволюція міжнародних відносин у XX–XXI ст.* : збірник наукових праць / за заг. ред. д.і.н., проф. А.І. Кудряченка ; Державна установа «Інститут всесвітньої історії НАН України». Київ, 2016. С. 77–91.]
- Rausch, T.P. (2024, January 5). Trump, the ‘religious right’ and white Christian nationalism. *America Magazine* [in English]. [Rausch T.P. Trump, the ‘religious right’ and white Christian nationalism. *America Magazine*. January 5 2024. URL: <https://www.americamagazine.org/faith/2024/01/05/white-christian-nationalism-rise-246538> (дата звернення: 06.02.2025).]
- Restad, H.E. (2014). *American Exceptionalism: An Idea that Made a Nation and Remade the World*. London: Routledge [in English]. [Restad H.E. *American Exceptionalism: An Idea that Made a Nation and Remade the World*. London : Routledge, 2014. 284 p.]
- Reynolds, D. (2002). *America, Empire of Liberty: A New History*. New York: HarperCollins [in English]. [Reynolds D. *America, Empire of Liberty: A New History*. New York : HarperCollins, 2002. 591 p.]
- Ross, D. (1991). *The origins of American social science*. Ideas in Context. Cambridge, UK: Cambridge University Press [in English]. [Ross D. *The origins of American social science*. Ideas in Context. Cambridge, UK : Cambridge University Press, 1991. 508 p.]
- Ross, D. (1995). *American exceptionalism*. In R. W. Fox & J. T. Kloppenberg (Eds.), *A companion to American thought* (pp. 492–510). London, UK: Blackwell Publishers Inc [in English]. [Ross D. *American exceptionalism / A companion to American thought*. Eds. by R.W. Fox & J.T. Kloppenberg, London, UK : Blackwell Publishers Inc, 1995. P. 492–510.]
- Schlesinger, A.M. r. (1992). *The Cycles of American History*. Boston: Houghton Mifflin Harcourt. [in English]. [Schlesinger A.M.Jr. *The Cycles of American History*. Boston : Houghton Mifflin Harcourt, 1992. 498 p.]
- Shafer, B.E. (1991). *Is America different?: A new look at American exceptionalism*. Oxford, UK: Clarendon Press [in English]. [Shafer B.E. *Is America different?: A new look at American exceptionalism*. Oxford, UK : Clarendon Press, 1991. 282 p.]
- Smith, C. (2011). *American Evangelicalism: Embattled and Thriving*. Chicago: University of Chicago Press [in English]. [Smith C. *American Evangelicalism: Embattled and Thriving*. Chicago : University of Chicago Press, 2011. 324 p.]
- Stam, R., & Shohat, E. (2007). *Flagging patriotism: Crises of narcissism and anti-Americanism*. New York, NY: Routledge [in English]. [Stam R., Shohat E. *Flagging patriotism: Crises of narcissism and anti-Americanism*. New York, NY : Routledge, 2007. 406 p.]
- Strong, J. (1885). *Our Country: Its Possible Future and Its Present Crisis*. New York: N– Y. : The Baker & Taylor Co, American Tract Society [in English]. [Strong J. *Our Country: Its Possible Future and Its Present Crisis*. New York : N-Y. : The Baker & Taylor Co, American Tract Society, 1885. 296 p. URL: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/f/fc/Our_country_-_its_possible_future_and_its_present_crisis_%28IA_ourcountryitspos01stro%29.pdf (дата звернення: 06.02.2025).]
- Tolstov, S. V. (2017). Institutional and Instrumental Dimensions of Historical Memory Politics in the USA: Conclusions for Ukraine. Ukraine: The Context of World Events. Analytical Notes of the State Institution «Institute of World History, National Academy of Sciences of Ukraine» (2017–2019) / edited by Corresponding Member of the National Academy of Sciences of Ukraine, Doctor of Historical Sciences, Professor A.I. Kudryachenko, 151–158 [in Ukraine]. [Толстов С.В. Інституціональні й інструментальні виміри політики історичної пам’яті в США: висновки для України «Україна: контекст світових подій». *Аналітичні записки Державної установи «Інститут всесвітньої історії НАН України» (2017–2019 рр.)* / за загальною редакцією член-кор. НАН України, д.і.н., проф. А.І. Кудряченка. Київ, 2017. С. 151–158. URL: <https://elibrary.ivinas.gov.ua/4795/1/Instytutsionalni%20y%20instrumentalni%20vymiry.pdf> (дата звернення: 06.02.2025).]
- Tolstov, S.V. (2020). The Concept of State Formation and Development of the USA in the Context of Political and Ideological Contradictions. Theoretical and Methodological Foundations of Historical Memory Research: A Collection of Scientific Works / edited by Doctor of Historical Sciences, Professor, Corresponding Member of the National Academy of Sciences of Ukraine A.I. Kudryachenko, 172–194 [in Ukraine]. [Толстов С.В. Концепція державного становлення та розвитку США в контексті політико-ідеологічних суперечностей. *Теоретико-методологічні засади дослідження історичної пам’яті* : збірник наукових праць / за заг. ред. д.і.н., проф., члена-кореспондента НАН України А.І. Кудряченка. Київ, 2020. С. 172–194.]

- Torpey, J. (2017). The End of the World as We Know It?: American Exceptionalism in an Age of Disruption. *Sociological Forum*, 32(4), 701–725 [in English]. [Torpey J. The End of the World as We Know It?: American Exceptionalism in an Age of Disruption. *Sociological Forum*. 2017. Vol. 32. Is. 4. P. 701–725. DOI: 10.1111/soef.12353.]
- Voss, K. (1993). *The making of American exceptionalism: The Knights of Labor and class formation in the nineteenth century*. Ithaca, NY: Cornell University Press [in English]. [Voss K. The making of American exceptionalism: The Knights of Labor and class formation in the nineteenth century. Ithaca, NY : Cornell University Press, 1993. 290 p.]
- Vovk, V.M. (2019). Historical Memory and the Problems of International Security. *Institutional Dimension. Practical Philosophy*, 2, 129–137 [in Ukraine]. [Вовк В.М. Історична пам'ять та проблеми міжнародної безпеки. *Інституційний вимір. Практична філософія*. 2019. Vol. 2. С. 129–137.]
- Vovk, V. M. (2020). Historical Memory and Political Identity. *Theoretical and Methodological Foundations of Historical Memory Research: A Collection of Scientific Works* / edited by Doctor of Historical Sciences, Professor, Corresponding Member of the National Academy of Sciences of Ukraine A.I. Kudryachenko, 102–113 [in Ukraine]. [Вовк В.М. Історична пам'ять та політична ідентичність. *Теоретико-методологічні основи дослідження історичної пам'яті* : збірник наукових праць / за ред. А.І. Кудряченко. Київ, 2020. С. 102–113.]
- Vyshnevskaya, I.H. (2012). Strategic Modeling of American-Chinese Relations in the Context of Global Transformation. *Current Issues of International Relations*, 107(2), 67–71 [in Ukraine]. [Вишневецька І.Г. Стратегічне моделювання американсько-китайських відносин за умов глобальної трансформації світу. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2012. Vol. 10. Is. 2. С. 67–71.]
- Vyshnevskaya, I. H. (2014). Analysis of the American Strategy of Containment and Engagement of China. *Moldoscopia*, 1(64), 130–146 [in Ukraine]. [Вишневецька, І.Г. Аналіз американської стратегії сдерживания и привлечения Китая. *Moldoscopia*. 2014. Vol. 1. Is. 64. С. 130–146.]
- Winthrop, J. (1630). *A Model of Christian Charity*. Collections of the Massachusetts Historical Society. Boston, 1838, 3rd series, Hanover Historical Texts Collection. Scanned by Monica Banas, August 1996 [in English]. [Winthrop J. A Model of Christian Charity. Collections of the Massachusetts Historical Society. Boston, 1838, 3rd series, Hanover Historical Texts Collection. Scanned by Monica Banas, August 1996. URL: <https://history.hanover.edu/texts/winthmod.html> (дата звернення: 06.02.2025).]
- Wood, G.S. (1991). *The Radicalism of the American Revolution*. New York: Vintage Books. [in English]. [Wood G.S. The Radicalism of the American Revolution. New York : Vintage Books, 1991. 464 p.]
- Wrobel, D.M. (1993). *The end of American exceptionalism: Frontier anxiety from the Old West to the New Deal*. Lawrence, KS: University Press of Kansas. 256 p. [in English]. [Wrobel D.M. The end of American exceptionalism: Frontier anxiety from the Old West to the New Deal. Lawrence, KS : University Press of Kansas, 1993. 256 p.]
- Ylin, V. (2019). Deconstruction: methodological reflection and a way to re-understand social history and culture. *Problems of world history*, 1(7), 9–19 [in Ukraine]. [Льїн В. Деконструкція: методологічна рефлексія і спосіб переосмислення соціальної історії та культури. *Проблеми всесвітньої історії*. 2019. Vol. 1. Is. 7. С. 9–19.]
- Ylin, V. (2023). Memory of the Other World War in the context of the discourse of “forgetting”: philosophical and methodological analysis. *Memory of the Other World War: victories and victories: a collection of scientific works* / ed. by Kudryachenko A.I., 50–59 [in Ukraine]. [Льїн В.В. Пам'ять про Другу світову війну в контексті дискурсу «забуття»: філософсько-методологічний аналіз. *Пам'ять про Другу світову війну: переможці та переможені: збірник наукових праць* / за ред. А.І. Кудряченка. Київ, 2023. С. 50–59.]
- Zinn, H. (1980). *A People's History of the United States*. New York: HarperCollins [in English]. [Zinn H. A People's History of the United States. New York : HarperCollins, 1980. 784 p.]

Стаття надійшла до редакції 12.02.2025

Petrakov M. O.

Department of Political Science and Law

The state institution "South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky"

**THE MYTH OF AMERICAN CHOSENNESS IN HISTORIOGRAPHY:
AN ANALYSIS OF ITS IMPACT ON NATIONAL IDENTITY
AND FOREIGN POLICY**

Summary

The article explores the myth of America's divine chosenness, which has become a key element in shaping the national identity of the United States. This myth originated in colonial times when Puritans began to see themselves as a people chosen by God to fulfill a divine mission in the New World. From John Winthrop, who proclaimed the idea of the U.S. as a "city upon a hill", to the messianic internationalists of the 20th century, such as Woodrow Wilson, the concept of American exceptionalism became the foundation for political decisions justifying territorial expansion, expansionism, and aggressive foreign policy. Through the doctrine of Manifest Destiny, the U.S. came to see itself as a moral leader tasked with spreading democracy and freedom worldwide. The myth of divine chosenness had a significant influence on American politics, expressed in numerous military conflicts and political decisions aimed at expanding American influence. However, with the rise of imperialism and after numerous critical remarks about such policies, the myth began to be subject to internal criticism, especially due to its justification of violence and human rights violations. In the 20th century, the idea of divine chosenness merged with the concept of American exceptionalism, which became an important part of the country's political culture. Trump revived the slogan "Make America Great Again" in his political campaign, serving as an example of the re-emergence of this idea in modern politics. The myth of American exceptionalism and divine chosenness also became the basis for foreign policy decisions, particularly during the Cold War, when the U.S. saw itself as the defender of liberal democracy in the world. Despite criticism, the myth of divine chosenness remains an essential part of American political identity, continuing to shape the strategic and moral foundations of the nation.

Key words: memorial politics, political process, political culture, historical politics, historical myth, American exceptionalism, divine election, national identity.

УДК 327:94(4)«19»(045)

Середа М. О.

аспірант,

кафедра міжнародних організацій та дипломатичної служби

Навчально-науковий інститут міжнародних відносин

Київського національного університету імені Тараса Шевченка,

вул. Юрія Іллєнка, 36/1, Київ, 04119, Україна

E-mail: seredakiev@gmail.com

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0007-4365-8709>

DOI <https://doi.org/10.32782/2707-5206.2025.39.13>

ВНЕСОК В. ЧЕРЧИЛЛЯ В РОЗВИТОК ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

У статті проаналізовано бачення В. Черчиллем моделі об'єднаної Європи в повоєнний період і роль Великої Британії в цьому процесі, його ідеї щодо Ліги Націй і надалі Організації Об'єднаних Націй. Висвітлено еволюцію поглядів політика на концепцію євроінтеграції на підставі аналізу його промов, засадничою серед яких стала Цюріхська 1946 р. Простежено взаємозв'язок нової інтеграційної структури зі створенням ООН. Проаналізовано євроінтеграційне бачення В. Черчилля крізь призму британської зовнішньополітичної концепції «трьох концентричних кіл». Водночас з'ясовано, що дотримання політиком імперських позицій Британії заважали тверезо оцінити важливість майбутньої організації. Його пріоритетом було бачення спільних інституцій лише як форумів, а не постійно діючих органів з чітко визначеними повноваженнями. Розкрито основні причини відмови В. Черчилля приєднуватися до Європейського об'єднання вугілля і сталі, натомість схвалення ініціативи створення Європейської асоціації вільної торгівлі. Визначено позиції урядовця щодо участі Великобританії в Раді Європи та його погляди на структуру організації.

Установлено, що погляди політика на євроінтеграцію виходили насамперед із національних інтересів. В. Черчилль уважав, що участь Великобританії в різних регіональних організаціях була можлива лише на засадах співробітництва, зокрема торговельного, однак не політичної інтеграції. Одну з ключових позицій політик відводив і системі колективної безпеки Європи, у якій НАТО розглядалося як центр європейської системи оборони.

Визначено особливості поглядів В. Черчилля на євроінтеграційні процеси останніми роками його життя. Він залишався вірним своїй ідеї, водночас наполягаючи на особливому місці Великої Британії в європейських структурах.

Наукова новизна статті полягає в системному й комплексному вивченні еволюції поглядів В. Черчилля на інтеграційні процеси в Європі в період після Другої світової війни.

Ключові слова: британський євроскептицизм, європейська інтеграція, Європейська асоціація вільної торгівлі, Рада Європи, європейське партнерство.

Актуальність теми дослідження. Повномасштабне вторгнення російської федерації в Україну в лютому 2022 р. примушує сучасних політиків по-новому подивитися на роль сильних постатей в історії. Одним із них, безсумнівно, був В. Черчилль, який відіграв важливу роль не лише в подіях Другої світової війни, а й у питаннях повоєнного устрою світу. Разом із тим урядовець став натхненником та активним учасником процесу європейської інтеграції, зокрема ідеї створення Франко-британського союзу, був організатором європейського спів-

товариства й активним учасником Конгресу Європи, який став попередником Європейського Союзу.

Постановка проблеми в загальному вигляді, її зв'язок із науковими або практичними завданнями. Проблеми реформування Європейського Союзу дають підстави приділити окрему увагу аналізу позицій В. Черчилля з питань європейської інтеграції. Це дасть змогу по-новому оцінити роль Великої Британії в системі відносин із ЄС і посилити безпекове становище європейського континенту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Постаті В. Черчилля присвячені праці С. Гаффнера (Haffner, 2023), М. Гілберта (Gilbert, 2019), Б. Джонсона (Johnson, 2019), Т. Рікса (Ricks, 2021). У цих працях виділено основні віхи політичної діяльності політика, проте роль у євроінтеграційних процесах висвітлена побіжно. Питання політичної інтеграції Великобританії стало предметом дослідження А. Грубінка (Hrubinko, 2016).

Виділення не вирішених раніше частин проблеми, яким присвячується стаття. Водночас комплексне дослідження ролі В. Черчилля в євроінтеграційних процесах відсутнє. З огляду на це, посилюється актуальність аналізу бачення політиком стійких засад європейської інтеграції та безпеки, які б дали змогу об'єднаній Європі бути вагомим силою на міжнародній арені.

Формулювання цілей статті. Отже, метою статті є аналіз поглядів В. Черчилля на європейську інтеграцію, відстоювання політиком особливої ролі Великої Британії в об'єднувачому процесі, вирішення питання колективної безпеки на континенті.

Методологічна основа дослідження. Системний метод застосовано для простеження взаємозв'язків між членами системи європейських інтеграційних органів. Функціональний метод дав змогу висвітлити засади створення й роль європейських органів у політичній і безпековій сферах. Історико-генетичний метод допомагає висвітлити еволюцію поглядів В. Черчилля на процеси європейської інтеграції та формування колективної безпеки в Європі.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням наукових результатів. Основним джерелом для розуміння поглядів політика та його внеску в європейську інтеграцію є його промови, листування з провідними політичними лідерами ХХ століття, листування з дружиною, участь В. Черчилля в різних історичних подіях, що значно вплинули на формування європейських структур у повоєнний період. Традиційно програмною в цьому питанні вважається промова в Цюріху в 1946 р. (Khoroshevskii, 2023), яка сформувала хибне уявлення про реальну позицію політика щодо євроінтеграції. Проте існують й інші першоджерела: промова Черчилля в Конгресі Європи, відкриття засідання Ради Європи в Страсбурзі, його виступи як Голови Європейського руху, доповіді на міжнародних конференціях, зокрема, і в США, листування з найближчими соратниками, виступи в палаті обшин, дебати щодо плану Шумана.

Сам Черчилль у 1942 р. писав міністру закордонних справ Великобританії Е. Ідену про сподівання на створення «Сполучених Штатів Європи, за яких бар'єри між націями будуть зведені до мінімуму і стануть можливими необмежені поїздки цими країнами» (Langworth, 2011). Напевно, він підтримував ідею європейської інтеграції як новий інструмент запобігання конфліктам, і його слова варто розуміти в контексті Другої світової війни.

Свою підтримку євроінтеграції В. Черчилль висловив у виступі в Цюріхському університеті 19 вересня 1946 р., коли він виголосив: «Ми повинні створити свого роду Сполучені Штати Європи» (Khoroshevskii, 2023). Уже в травні 1947 р. в Альберт-холі в Лондоні Черчилль став головою і засновником Руху об'єднаної Європи. Його підтримка інтеграції Європи була очевидною, зокрема й щодо включення Великої Британії до цього процесу. Проте роль Сполученого Королівства в об'єднавчому процесі детально не роз'яснювалася, хоча в тій самій промові В. Черчилль стверджував, що Англія та Франція мають бути «засновниками-партнерами в цьому русі», а «Британія має відігравати повноцінну роль як член європейської родини» (Khoroshevskii, 2023). У травні 1948 р. на конгресі Європи в Гаазі політик заявив, що «ми не прагнемо чогось меншого, ніж цілісного об'єднання Європи, і ми з нетерпінням очікуємо того дня, коли цей союз буде досягнутий» (Churchill, 2014).

Водночас і в цьому виступі не було представлено чіткої позиції щодо британської участі в цьому процесі. У промові на зустрічі в Кінгсвей-Холл у листопаді 1949 р. В. Черчилль наголошував, що Великобританія «не зможе вступити до Європейського Союзу без згоди інших членів Британської Співдружності» (Gilbert, Arnn, 2006).

Таким чином, ці заяви політика заперечують його євроскептицизм. Безсумнівно, він підтримував процес євроінтеграції, неодноразово підкреслюючи це впродовж своєї кар'єри. У зв'язку з цим окремий інтерес становить позиція Черчилля щодо шляхів і форм об'єднання Європи.

Після завершення Другої світової війни він усіляко сприяв утворенню ООН, спадкоємниці Ліги Націй (Haffner, 2023). Він розглядав нову інституцію як фундамент світової стабільності і світового співробітництва, але водночас формував і захисні механізми національного суверенітету задля уникнення повної інтеграції.

В. Черчилль зробив декілька заяв, що пов'язують європейську інтеграцію та ООН, які мали доповнювати одне одного. У промові 1948 р. у Гаазі він підкреслив, що потрібно «докласти зусилля й вірно служити, щоб приготуватися до того дня, коли ефективний світовий уряд буде базуватися на головних угрупованнях людства» (Churchill, 2014). Під основними угрупованнями малися на увазі Європа, Азія й Америка як невід'ємні частини Організації. Якщо ООН буде організована регіональними союзами, а не країнами, то ці регіони мали бути організовані за моделлю Організації. Отже, цілком можливо, що Черчилль думав про майбутнє євроінтеграції у вигляді форуму, де можна вирішити проблеми між державами-членами мирним шляхом із використанням регіональної Ради Безпеки, що включала найбільш впливові держави-члени з правом вето.

Ця ідея підтверджується в промові політика в Гарвардському університеті у вересні 1943 р.: «Нехай у нас буде світовий порядок і під ним регіональні чи континентальні ради» (Churchill, 2014). Відповідно до цих ідей, Європа мала функціонувати як регіональна Рада, інтегрована у світову Раду в рамках ООН. Так, європейська організація не мала залучатися до політичної інтеграції більше, ніж організація, що базується на співробітництві між її членами. Черчилль наголошував на необхідності керівництва Великобританії та Франції в новій організації, які мали бути єдиними європейськими членами Ради Безпеки ООН із правом вето.

Виступаючи в 1947 р. в Альберт-Холі на засіданні руху Об'єднаної Європи, В. Черчилль запропонував ідею Єдиної Європи, у якій Британія мала відігравати вирішальну роль (Корііка, 2002).

У жовтні 1948 р. в ході масового мітингу консерваторів в Лландідно політик пояснив, що Великобританія займає унікальне географічне положення в самому центрі «трьох великих кіл»: «Імперія і Співдружність», «англомовний світ» та «Об'єднана Європа» (Mauter, 1998). Це мало зробити країну членом різних регіональних організацій. Відповідно до моделі інтеграції, було б неможливо стати частиною різних регіональних утворень одночасно.

Наприклад, ЄОВС створювало спільний ринок зі спільними зовнішніми кордонами, які мали б запобігти одночасному членству в інших регіональних організаціях. Відтак ідея В. Черчилля про економічну інтеграцію суттєво відрізняється від того шляху, який обрала Європа та який привів до створення ЄС. У цій же промові він наголосив, що Велика Британія була єдиною країною, яка займала більшу частину в кожному із цих кіл, що дає можливість об'єднати всі шляхи разом (Корііка, 2002). Окрім британоцентричних поглядів у міжнародних відносинах, політик пояснив власний погляд на модель інтеграції, узявши за основу ООН, яка б функціонувала через регіональні інтеграційні об'єднання, де може бути представлена Великобританія.

Відсутність чіткої дорожньої карти інтеграції також ускладнювала його підтримку чи неприйняття. Тим не менше є деякі червоні лінії в ідеях політика про європейську інтеграцію, які повинні були враховуватися в разі членства Великобританії в організації. Англійці уявлялися В. Черчиллю невідомою частиною європейського майбутнього, як він писав у листі в 1963 р., за два роки до смерті: «Майбутнє Європи, якщо Великобританія буде виключена, дійсно темне» (Langworth, 2012).

Найкращим джерелом для аналізу поглядів В. Черчилля про майбутню європейську інтеграцію стали його виступи в дебатах у палаті общин під час обговорення питання про єдину Європу в червні 1950 р., бо при цьому це були дискусії, пов'язані з моделлю Європи, яка підходить для Великобританії (Корііка, 2002). Черчилль заявив, що «в теперішній час» він не бачить Великобританію «членом Федеративного Союзу Європи». Однак В. Черчилль пояснював, що це передусім через позицію Великобританії як центру «Британської імперії та Співдружності» й «наших братніх стосунків зі Сполученими Штатами Америки» (Gilbert, 2006). Тому ідеї політика про європейську інтеграцію не пов'язані з федералізмом, але він був прихильником Великобританії, яка брала б участь у проєкті на благо Європи й Великобританії. Ідея участі країни в різних регіональних організаціях: європейських, трансатлантичних або Співдружності, була можлива в рамках сценарію, оснований на співробітництві, де відносини між членами організації не будуть виключними, зі спільним ринком і єдиними зовнішніми тарифами, а більш прийнятною була б зона вільної торгівлі без інтеграції.

Тим не менше прагматизм В. Черчилля був наявний у цій дискусії, він скаржився на негативне ставлення британського лейбористського уряду до європейської інтеграції та плану Шумана, що перетворювали Британію на ворога Європи. На думку В. Черчилля, якщо британський уряд буде наполягати на такій позиції, вплив Великобританії в Європі буде знижуватися. Навіть якщо він не хотів бачити Великобританію частиною федеративної Європи, він був відкритий для

перемовин, щоб спробувати знайти краще рішення для реалізації британських і європейських інтересів. Стратегією британського лейбористського уряду було відтягнути на якомога довший термін процеси європейської інтеграції та зійти зі шляху інтеграції на шлях співробітництва, породжуючи підозри в Європі щодо залучення країни в європейське будівництво, яке триває дотепер (Mauter, 2011). В. Черчилль не був проти розділеного суверенітету як політичного принципу. Виступаючи в палаті громад, він заявляв: «Щоб виграти війну, ми погодилися поставити наші війська під Головне командування союзних сил, великої англо-американської організації, якій було наказано виконання тактичних завдань. Ніхто ніколи не міг би припустити, що генерал Ейзенхауер міг мати право сказати, які підрозділи британської армії повинні бути розформовані, або як вони мають бути сформовані чи реконструйовані, або щось подібне. Усі ці питання залишалися у віданні автономних суверенних держав, які були готові погодитися на більшу єдність для виконання деяких цілком певних функціональних ... завдань» (Gilbert, 2006). Тут у черговий раз демонструється чіткий підхід до теорії співробітництва як найкращого варіанта для координації спільних зусиль, де незалежні партнери під спільним управлінням ухвалюють рішення на основі консенсусу. Відсилання Черчилля до «функціональних завдань» пов'язані з популярною тоді теорією інтеграції, розробленою Д. Мітрані, функціоналізмом, ліберальною традицією, яка ґрунтується на положенні, що люди раціональні й бажають мирного прогресу, а конфлікт і дисгармонія не є характерними для людини станами. По суті, він стверджує, що основною метою будь-якої інтеграції є припинення конфліктів через діяльність міжнародних організацій (Johnson, 2019). Форма організації, її назви чи інші символи не так важливі; важливим є досягнення поставлених цілей. Функціоналізм підкреслює, що функції організації переважають над усіма іншими її характеристиками. Д. Мітрані стверджував, що транснаціональні організації були більш ефективними, ніж національні, й, зрештою, могли вирішувати проблеми людей. На його думку, європейські співтовариства просто відтворювали функції держави на наднаціональному рівні, зберігаючи право на самостійне прийняття рішень державами, яке б зумовило панування ключових держав над іншими членами організації (Mauter, 1998).

Ставлення В. Черчилля до функціоналізму було позитивним, але не беззапечним. Такий підхід до інтеграції відображав його прагматичне бачення міжнародної політики. Лише в певних випадках В. Черчилль згадував про Сполучені Штати Європи в руслі функціоналізму, відзначивши, що не стільки важлива назва організації, скільки функції, які вона виконує (Mauter, 1998). Цілком очевидно, що політик не був прихильником ідеї створення Європейської Федерації.

Упродовж дискусії про британську участь у плані Шумана В. Черчилль відкрито підтримував ідею співробітництва в Європі: як він сам відзначав, Великобританія має вести перемовини й відстоювати власну позицію щодо моделі майбутнього Європи (Johnson, 2019). Його заперечення впливу наднаціональних органів на внутрішню політику своїх членів також можна пов'язати з ідеєю субсидіарності (додатковості), де кожне питання інтеграційного об'єднання буде вирішуватися на найбільш ефективному для нього рівні. Неприйняття В. Черчиллем пропозиції будівництва єдиної Європи висловлено в палаті обшин у виступах щодо плану Шумана: «Такий колосальний крок, як федеральний союз Європи, як дещо на кшталт Сполучених Штатів Європи, – це не питання,

яке поставлене перед нами для вирішення. Це передусім питання для народів Європи» (Churchill, 2014). Отже, політик відкрито виступав проти Конституції єдиної Європи, тобто проти федералістів. Більшість громадян ЄС і досі виступають проти ідеї Європейської Федерації. Європейський рух включав прихильників європейського федералізму, хоча Черчилль був проти Конституції або іншого документа, що покладав би обов'язки на членів як головної опори федеративної держави. Якщо б континентальна Європа збиралася рухатися в напрямі федералізації, політик не хотів, щоб Велика Британія була її членом, але й не перешкоджав би співробітництву з гіпотетичною Європейською Федерацією, дотримуючись своєї ідеї трьох кіл – Європа, Співдружність, США, за якої Британія могла б взаємодіяти з усіма. Він заявляв із цього приводу: «Ми повинні, на мою думку, сприяти й допомагати розвитку всіх ініціатив на континенті, які виникають природним шляхом у результаті зняття бар'єрів, процесу примирення та забуття жахливого минулого, а також нашої майбутньої небезпеки в майбутньому й теперішньому» (Gilbert, 2006).

Варто зазначити, що політик не був проти передачі частини суверенітету як принципу, про що сам говорив в останній промові про Європу у Вестмінстері в липні 1957 р. Водночас він хотів наділити держави-члени правом вето, наслідуючи модель ООН, на той випадок, якщо рішення європейської організації могли б завдати шкоди Великобританії (Mauter, 1998).

Спільні інститути мають бути тільки форумами, на яких можна домовлятися й вирішувати певні проблеми (Hrubinko, 2016). Така позиція повністю відображає ідею Черчилля про побудову Європи на основі спільних принципів, таких як свобода і права людини. Тим не менше В. Черчилль різко заперечував участь Великої Британії в європейському процесі на основі інтеграції, про що заявив на Європейській асамблеї в липні 1949 р., де він виступав на дебатах прихильників міжурядового й федеративного підходів. З іншого боку, у меморандумі уряду Британії 29 листопада 1951 р. політик відзначав, що Великобританія не повинна ставати «невід'ємною частиною європейської інтеграції», оскільки може позбутися «свого острівного або широкого характеру співдружності» (Gilbert, 2006). Політик був відкритий для дискусій і готовий до компромісу, щоб досягти позитивного рішення для всіх учасників, залучених до процесу (Charmley 1993). Він відзначав у палаті общин, що «Великобританія є невід'ємною частиною Європи, і ми хочемо відіграти власну роль у відродженні її процвітання та величі» (Langworth, 2011).

В урядовця не було сумнівів щодо необхідності Британії бути залученою до процесу європейського розвитку. Отже, найбільш прийнятним рішенням були перемовини. Коли британський уряд відхилив запрошення взяти участь у Європейському об'єднанні вугілля і сталі (ЄОВС), В. Черчилль звинуватив його в ізоляції країни (Mauter, 1998). Також Велика Британія не брала участі на конференції в Мессіні, яка проходила в червні 1955 р. і за результатами якої створено ЄЕС.

Останні роки життя В. Черчилля також пов'язані з питаннями європейської інтеграції. У 1963 р. він у приватному листуванні відзначав: «Майбутнє Європи, якщо Великобританія буде виключена, дійсно темне» (Churchill, 2014). Він водночас попереджав: «Якщо, з іншого боку, Європейське торговельне співтовариство буде обмежене шістьма націями, результати можуть бути гірші, ніж якби нічого не було зроблено зовсім, гірше і для них, і для нас. Це б не об'єднало Європу, але розділило її – і не тільки в економічній сфері» (Gilbert, 2006).

Ця цитата ще раз переконує в підтримці В. Черчиллем євроінтеграції та британської участі в процесі, залишаючи відкритими питання про те, якою він хотів би бачити Європу, гнучкість європейських співтовариств і прийняття британського особливого статусу.

Бачення політиком єдиної Європи відображають дві європейські організації – Рада Європи, створена Г. Макмілланом, і Європейська асоціація вільної торгівлі (ЄАВТ).

Рада Європи утворена в 1949 р. шляхом ухвалення Лондонського договору, підкреслюючи роль Британії в його створенні. Структура Ради Європи складалася з трьох основних органів: Комітету Міністрів, Парламентської Асамблеї й Генерального секретаря, була схожа на інституції ЄОВС (Hrubinko, 2016). Проте основна відмінність між ними полягала у виконанні обох ухвалених рішень, які не є обов'язковими щодо Ради Європи, на противагу верховенству комунітарного права над національними правовими системами в ЄОВС. Створення ЄАВТ було своєрідною відповіддю Британії на ухвалення Римського договору 1957 р., який запровадив ЄЕС, до якого ввійшли держави-члени ЄОВС. Головними силами, що призвели до підписання Стокгольмського договору в 1960 р., була Великобританія та її прем'єр-міністр Г. Макміллан, який був політичним протеже В. Черчилля (Johnson, 2019).

Черчилль став прихильником ідеї вільної торгівлі на початку своєї політичної кар'єри, коли британська економічна модель перебувала на стадії обговорення, і розглядав її як можливу модель економічного розвитку Європи для досягнення стабільності й миру. ЄАВТ уявлялася В. Черчиллю зоною вільної торгівлі без спільної зовнішньої митниці, як ЄЕС, що давало змогу використовувати імперські преференції Британії в рамках Співдружності. ЄАВТ ефективно функціонувала в економічному плані, сприяючи активізації торгівлі між країнами-членами, а темпи її зростання були аналогічними темпам у ЄЕС (Mauter, 1998). ЄАВТ переважно включала промислове виробництво, виключаючи сільськогосподарську й морську торгівлю, і ґрунтувалася на співробітництві, на противагу інтеграції в рамках ЄЕС.

Третьою організацією, що демонструвала підхід В. Черчилля до європейської інтеграції, є НАТО. Лише через рік після її створення він виступив із пропозицією створити Європейську армію, яка була прийнята Комітетом міністрів Ради Європи. Пропозиція підкреслювала оборонний характер нової військової асоціації та включала створення спільного керівництва через Європейського міністра оборони під керівництвом держав-членів на принципах демократії та свободи, активне співробітництво зі США й Канадою й інтеграцію в ролі регіональної сили в ООН (Haffner, 2023).

Висновки дослідження й перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Отже, створені Рада Європи, яка ґрунтувалася на принципах демократії та прав людини, ЄАВТ, що базувалася на економічних відносинах, і НАТО, яка формувала військові відносини, були ідеєю Черчилля щодо європейської інтеграції. Британський уряд зайняв провідні позиції в цих трьох організаціях, проте Франція, Німеччина, Бенілюкс та Італія дотримувалися іншого підходу, що базувався на ЄОВС і ЄЕС. Тим не менше В. Черчилль виступав проти розвитку європейської інтеграції без участі Великобританії. Фактично політик висунув третій шлях розвитку євроінтеграції, яка не збігалася ні з нинішнім Євросоюзом, ні з позицією тих, хто виступає проти нього, а саме євроскептиків.

Уважаємо, що перспективою подальшого дослідження є вивчення поглядів політика на систему безпеки на континенті загалом і роль НАТО в цьому контексті.

References [Список використаної літератури]

- Charmley, J. (1993). Churchill: the End of Glory: a Political Biography, Toronto: Macfarlane, Walter & Ross [in English]. [Charmley J. Churchill: the End of Glory: a Political Biography. Toronto : Macfarlane, Walter & Ross, 742 p.]
- Churchill, W. (2014). The Power of Words [in English]. [Churchill W. The Power of Words / ed. by M. Gilbert. Bantam : Da Capo Press, 2014. 536 p.]
- Gilbert, M. (2019) Churchill: A Life / Translated from English. Kyiv: BM Books [in Ukrainian]. [Гілберт М. Черчилль: Біографія. Київ : БМ Букс, 2019. 900 с.]
- Gilbert, M. & Arnn, L.P. (2006). The Churchill Documents. Vol. 23. *Never Flinch, Never Weary*, November 1951-February 1965 / URL: <https://archive.org/details/churchilldocumen0000unse> [in English]. [Gilbert M., Arnn L.P. The Churchill Documents. *Never Flinch, Never Weary, November 1951-February 1965*. Hillsdale : Hillsdale College Press, 2006. Vol. 23. 965 p.]
- Haffner, S. (2023). Churchill: A Biography / Translated from English. Kyiv: Zhupanskii publishing house [in Ukrainian]. [Гаффнер С. Черчилль: Біографія. Київ : Видавництво Жупанського, 2023. 160 с.]
- Hrubinko, A.V. (2016). The United Kingdom in European Political Integration: Historical Origins of the 'Special' Position and the Present (on the 70th Anniversary of Winston Churchill's Speeches in Fulton and Zurich). *International Affairs*. Kyiv, 4, 36–39 [in Ukrainian]. [Грубінко А.В. Велика Британія в європейській політичній інтеграції: історичні витоки «особливої» позиції та сучасність (до 70-ї річниці промов У. Черчілля у Фултоні та Цюриху). *Зовнішні справи*. 2016. № 4. С. 36–39.]
- Hurzhi, O., & Zalietok, N. (2019) The paradoxes of Winston Churchill. Kyiv: Arii [in Ukrainian]. [Гуржій О., Залеток Н. Парадокси Вінстона Черчилля. Київ : Арії, 2019. 384 с.]
- Johnson, B. (2019). The Churchill's Factor. How one man made history / Translated from English. Kyiv: Vivat [in Ukrainian]. [Джонсон Б. Фактор Черчилля. Як одна людина змінила історію. Київ : Vivat, 2019. 400 с.]
- Khoroshevskii, A. (2023). *Speeches that changed the world* / Translated from English. Kharkiv: Folio [in Ukrainian]. [Хорошевський А. Промови, що змінили світ. Харків : Фоліо, 2023. 320 с.]
- Kopiika, V.V. (2002). Enlargement of the European Union. Theory and practice of the integration process. Kyiv: Kyiv University Publishing Center [in Ukrainian]. [Копійка В.В. Розширення Європейського Союзу. Теорія і практика інтеграційного процесу. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2002. 253 с.]
- Krushynskii, V. Yu (2003). British Europe or European Britain. The UK in European integration processes. Kyiv: Kyiv University Publishing Center [in Ukrainian]. [Крушинський В.Ю. Британська Європа чи європейська Британія. Великобританія в європейських інтеграційних процесах. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2003. 214 с.]
- Langworth, R.M., ed (2011). Churchill By Himself: The Definitive Collection of Quotations [in English]. [Churchill By Himself: The Definitive Collection of Quotations / Ed. by R.M. Langworth. Public Affair, 2011. 656 p.]
- Langworth, R.M., ed (2012). Churchill in his own words [in English]. [Churchill in his own words / Ed. by R.M. Langworth. Ebury Press, 2012. 640 p.]
- Larson, E. (2022). The Splendid and the Vile: A Saga of Churchill, Family, and Defiance During the Blitz / Translated from English. Kharkiv: Nash Format [in Ukrainian]. [Ларсон Е. Велич і нищівність. Історія про Черчилля, його родину та спротив під час Лондонського бліцу. Харків : Наш Формат, 2022. 608 с.]
- Mauter, W.R. (1998). Churchill and the Unification of Europe. *Historian*, Vol. 61, № 1. URL: <https://www.jstor.org/stable/24450064> [in English]. [Churchill and the Unification of Europe. *Historian*. 1988. Vol. 61. № 1 (FALL 1998). P. 67–84.]
- Ricks, Thomas E. (2021). Churchill and Orwell: The Fight for Freedom. Kyiv: Laboratoriia [in Ukrainian]. [Рікс Т. Черчилль і Орвелл. Битва за свободу. Київ : Лабораторія, 2021. 320 с.]

Стаття надійшла до редакції 27.02.2025

Sereda M. O.

Department of International Organizations and Diplomatic Service
Educational and Scientific Institute of International Relations
Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Yuriia Illienka Str., 36/1, r. 350, Kyiv, 04119, Ukraine

W. CHURCHILL'S CONTRIBUTION TO THE DEVELOPMENT OF EUROPEAN INTEGRATION PROCESSES

Summary

The article deals with the W. Churchill's view on the European integration regarding his main political speeches, mainly in Zurich and in The Hague, his ideas about the League of Nations and the further United Nations.

The author highlights the evolution of the politician's views on the concept of European integration based on the analysis of W. Churchill's speeches. The interconnection of the new integration structure with the creation of the United Nations has been traced. The author analyses Winston Churchill's vision of European integration through the prism of the British foreign policy concept of 'three majestic circles'. At the same time, it has been found that the politician's adherence to Britain's imperial position prevented him from objectively assessing the importance of the future organization. His participation in the process of uniting Europe in its early stages provides us with essential information about the original plans for the creation of a united Europe. His priority opinion was to see joint institutions only as forums, not as permanent bodies with clearly defined powers. In the article the main reasons for Winston Churchill's refusal to join the European Coal and Steel Community, but instead approving the initiative to create the European Free Trade Association, are revealed. It has been elucidated the official's position on the UK's participation in the Council of Europe and his views on the structure of the organization.

It has been revealed that the politician's views on European integration were based primarily on national interests. Winston Churchill believed that the UK's participation in various regional organizations was possible only on the basis of cooperation, including trade, but not political integration. One of the key positions has been also given to the European collective security system, in which NATO was seen as the centre of the European defence system.

The scientific novelty of the article consists in the systematic and comprehensive study of the evolution of W. Churchill's views on integration processes in Europe in the period after the Second World War.

Key words: British Euroscepticism, European integration, European Free Trade Association (EFTA), the Council of Europe, European cooperation.

**МІЖНАРОДНИЙ ВИМІР
ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ**

**INTERNATIONAL MEASURING
OF TRANSFORMATION PROCESSES**

UDC 327.7

Gasimov Farid,

Master student,

Faculty of Political Science and Security Studies

Nicolaus Copernicus University,

Jurija Gagarina, 11, 87-100 Torun, Poland

E-mail: 319014@stud.umk.pl

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0002-0072-2188>

DOI <https://doi.org/10.32782/2707-5206.2025.39.14>

THE IMPACT OF DISINFORMATION ON SOCIETY AND INTERNATIONAL RELATIONS

The article examines modern approaches to disinformation, which has become a key element of hybrid warfare, including the use of algorithms, deep learning technologies, and social media on various platforms. It also presents the mechanisms of disinformation's impact on society and its consequences, as well as the impact of disinformation on international relations. Methods for analyzing these phenomena are discussed and strategies for countering them at the state and societal levels are proposed. Special attention is paid to the role of social platforms in spreading fake news, the influence of bots and trolls on public opinion, and methods of creating and disseminating disinformation campaigns. The authors analyze how digital technologies can manipulate users' emotions, create alternative realities, and undermine trust in traditional media. In addition, specific examples of information operations aimed at discrediting political leaders, destabilizing the economy, and increasing the polarization of society are examined. It also emphasizes the importance of digital literacy, the development of critical thinking and the creation of independent mechanisms for verifying information. Great importance is given to the problem of “information noise” – a huge amount of data among which it is difficult to distinguish truthful information from manipulative messages. The methods used by various states and corporations to control information flows are considered, as well as the threats associated with censorship and restriction of freedom of speech. The conclusion suggests possible ways to protect against misinformation, including legislative initiatives, international cooperation, and the development of technology to detect fake data. It also discusses the role of artificial intelligence and machine learning in combating the spread of false information, as well as the prospects for creating automated fact-checking systems.

Key words: disinformation algorithms, hybrid warfare, social networks, cybercrime, modern propaganda.

Introduction. The digital age has led to the rapid spread of misinformation through social media, messengers and other online platforms. Disinformation is used as a tool to influence elections, public opinion and public policy, causing social polarization. States and non-state institutions actively use disinformation as part of hybrid warfare, influencing international relations, exacerbating conflicts and undermining trust between countries. Fake news and propaganda are used in cyber warfare and information attacks, threatening national and international security. Disinformation also affects financial markets, business reputation and consumer behavior, which can lead to economic instability. In recent years, countries have been developing strategies to combat fake news, introducing laws and forming mechanisms to

counter disinformation, making this an important topic to study. Thus, the study of this problem has not only theoretical but also practical significance, helping to understand the mechanisms of disinformation spreading and to develop effective measures to combat it.

The digital age has granted humanity unprecedented access to information, but this advantage comes with new challenges. Among the most alarming phenomena of recent decades is the development of information wars, where states, groups, and even individuals use disinformation as a weapon (Lance, Livingston, 2020; Stengel, 2024). Modern propaganda, equipped with digital technologies, can manipulate public opinion and undermine international stability.

With the advancement of information technologies, easily and quickly accessible information is considered an ideal tool for both state and societal expression. As a result, terms like “information warfare” have recently gained traction in economics, politics, and the military (Pomerantsev, 2019). The evolution of information warfare technologies and geopolitical conflicts between states highlight the relevance of this topic, suggesting that countries will continue to use it as a means of confrontation in the foreseeable future.

In the future, capturing information, responding swiftly to it, and accessing real-time intelligence from adversaries while neutralizing their sources will become strategic advantages. The protection of national information resources remains a pressing issue, particularly in Azerbaijan. The country's use of information weapons and its development of a global information infrastructure stem from its 30-year conflict with Armenia (Talishskiy, 2021). The expansion of open information networks on the Internet, the rise in cybercrime, and the growing threat of high-level information attacks aimed at achieving political and economic goals have made issues such as information warfare and cybersecurity increasingly relevant.

The roots of information warfare and its application date back to ancient times. Researchers argue that as long as people exist, information aggression will persist in some form (Copeland, 2000). Thus, humans cannot live without information. It is possible to wage an information war without physical conflict, but physical wars cannot be fought without information warfare. In other words, conducting physical warfare necessitates an informational component. The oldest historical and religious texts are based on forms of information warfare among people. For instance, during Genghis Khan's campaigns, a specially trained group of riders spread the notion that his army consisted of exceptionally strong and ruthless soldiers. Similar psychological tactics were employed by other renowned commanders such as Alexander the Great and Amir Timur.

Even during World War II, Adolf Hitler and Joseph Stalin understood the significance of psychological influence and skillfully employed such methods. The only difference between the information operations of that era and today's operations is that they were not formally classified as military tactics.

Today, the challenges of information warfare are studied in many countries with advanced information and communication technologies (ICT) such as the United States, Russia, the United Kingdom, France, Switzerland, and Japan. These countries actively implement comprehensive concepts for protecting their national information infrastructures. Various factors explain the emergence, development, and widespread application of modern information warfare technologies: rapid advancements

in computing and communication tools, the improvement of network technologies, and the increasing importance of information as a primary societal resource. Information, due to its efficiency, has surpassed material resources in value (Alakparova, 2010). Scientific and technological achievements have enabled the mass production of ICT tools for both civilian and military applications. Advances in the study of the brain and human behavior have also enhanced understanding of psychophysiological influence techniques in various domains.

The purpose and tasks. Information warfare is becoming increasingly sophisticated, with disinformation being used to achieve political, economic, and military goals. The core issue lies in the fact that modern technologies significantly simplify the production and dissemination of false information. The key objectives of this study are as follows:

1. Identify contemporary technologies used to create and spread disinformation.
2. Analyze the impact of disinformation on public opinion and behavior.
3. Develop strategies to counteract its negative effects.

The focus on this topic is driven by the need to understand how the digital age has transformed the information landscape and the threats it poses to society and global security.

Methods of research. Unlike traditional 20th-century propaganda, which was aimed at mass broadcasting, modern disinformation techniques focus on audience personalization and the use of social media algorithms (Lance and Livingston, 2020; Benkler, Faris and Roberts, 2018). The research identifies the following forms of disinformation:

I. Algorithmic Manipulation and Targeting. Modern technologies enable the analysis of user data on social media platforms, tailoring information to exploit individual vulnerabilities. Algorithms amplify the spread of emotionally charged content, fostering the creation of echo chambers where individuals are exposed to a single point of view. One notable example of algorithmic manipulation occurred during the 2016 U.S. presidential election. Social media algorithms, such as those used by Facebook, were employed to target users based on their psychological profiles (Kupiecki, Legucka, 2023). A central role in this campaign was played by Cambridge Analytica, a company that accessed personal data from millions of users. One of the manipulation mechanisms involved data collection. Cambridge Analytica gathered data from 87 million Facebook users, including their likes, comments, and friend profiles. This data was used to create detailed psychological profiles of users. Psychographic targeting was then implemented, segmenting users into categories based on their beliefs, fears, and political preferences. Groups that were undecided or susceptible to certain messages were identified. Personalized content was also developed, with unique messages tailored to each group. For instance, individuals with nationalist tendencies were shown ads emphasizing the threat of immigration, while undecided voters were presented with materials undermining trust in Democratic candidate Hillary Clinton (Kupiecki, Legucka, 2023). Social media algorithms automatically promoted content that generated high levels of engagement, including emotionally charged or polarizing messages. This significantly expanded the reach of targeted messages, enhancing their impact.

As a result, the algorithm-driven information environment deepened societal polarization. Swing voters were subjected to intensive targeting, which influenced

the election outcome. The scandal that followed led to Facebook being fined and Cambridge Analytica ceasing operations.

II. Use of Deepfake Technologies. Deepfake technology enables the creation of realistic video and audio that mimic statements or actions of prominent figures (Internet resource, 2024). These materials are used to discredit political leaders, undermine trust in government institutions, and provoke conflicts. For example, during Russia's full-scale invasion of Ukraine in 2022, a deepfake video of Ukrainian President Volodymyr Zelensky appeared online (Internet resource, 2022). The video depicted Zelensky allegedly addressing Ukrainian soldiers, urging them to lay down their arms and surrender to Russian forces. Artificial intelligence technology was employed to simulate Zelensky's face, voice, and mannerisms. The video appeared realistic enough to mislead part of the audience. It was uploaded to fake or hacked accounts on social media platforms, including Facebook and Telegram, and actively disseminated through pro-Kremlin media outlets and chats targeting both Ukrainian and international audiences.

The primary objective was to demoralize the Ukrainian public and military by creating the illusion that the country's leadership had capitulated to the aggressor. The message targeted audiences without access to reliable news sources. However, the Ukrainian government responded promptly by issuing an official statement in which Zelensky himself declared the video a fake. This statement was widely distributed through official channels and social media to mitigate the damage. Cybersecurity and visual technology experts also quickly confirmed that the video was a deepfake. Detailed analysis revealed inconsistencies in lip movements, unnatural facial expressions, and other signs of forgery. The consequences of this deepfake incident were not as intended: rather than demoralizing Ukrainians, it was perceived as a propaganda attempt, which strengthened their resolve to resist. Furthermore, this case drew global attention to the issue of deepfake technologies as tools of information warfare. It became a prominent example of how such materials can be used for manipulation.

III. Bots and Fake Accounts. Bots and fake accounts play a significant role in disinformation, artificially inflating the importance of specific topics and creating the illusion of widespread support or outrage.

The 2016 Brexit referendum, in which the United Kingdom voted to leave the European Union, serves as a notable example of the large-scale use of bots to automate disinformation campaigns. Research revealed that a significant portion of social media activity related to Brexit debates was initiated and supported by automated accounts.

Thousands of bots were registered on platforms such as Twitter and Facebook. These accounts were designed to resemble real users, complete with profile photos, posts, and even comments, to create the appearance of genuine activity. Bots widely shared fake news about alleged economic and social threats linked to the UK's EU membership (Internet resource, 2019). False information included exaggerated claims about immigration, financial losses, and bureaucratic restrictions. Bots retweeted and liked posts supporting Leave campaigns, creating an illusion of massive backing. This affected the perception of real users, leading them to believe that a majority supported Brexit. These accounts specifically targeted users interested in immigration policy or nationalism to amplify their negative attitudes toward the EU.

The result of this disinformation was an increase in societal polarization. Automated activity deepened divisions between supporters and opponents of Brexit, intensifying emotional debates. Studies showed that undecided voters were influenced by these campaigns, potentially affecting the referendum's outcome. Following the referendum, investigations into the role of bots began in the UK and other countries. It was revealed that a significant portion of the accounts was operated from abroad, including from Russia, the United States, and other nations.

IV. Platform-Level Disinformation. Large technology companies frequently face the issue of “information warfare”. For instance, false news often spreads through platform algorithms, such as those used by Facebook and YouTube, more quickly than factual information (Kupiecki, Legucka, 2023; Benkler, Faris and Roberts, 2018; O'Connor and Owen, 2019). During the COVID-19 pandemic, social media platforms like Facebook, Twitter, YouTube, and Instagram became primary channels for spreading disinformation. False claims about the virus, its origin, treatment methods, and vaccine effectiveness circulated rapidly among users, fueling mass fears and doubts about official information. Platform algorithms, designed to maximize user engagement, often prioritized sensational, shocking, or emotionally charged content (e.g., false claims about the dangers of vaccines or “miracle” cures). For example, a YouTube video falsely claiming that COVID-19 was caused by “5G towers” went viral and garnered millions of views before it was removed. In the early stages of the pandemic, social media platforms struggled to identify and remove disinformation promptly. For instance, Facebook saw widespread posts promoting “miracle cures”, such as ingesting bleach or using unverified treatments. Organized groups, including state actors, deliberately exploited these platforms to disseminate fake news. In 2020, U.S. intelligence reported activities by Russian and Chinese actors promoting false claims about the virus’s origin to undermine trust in other countries. Messaging apps like WhatsApp and Telegram were also used to spread conspiracy theories, such as claims that COVID-19 was created in a laboratory for military purposes or that vaccination involved implanting microchips.

The consequences of this disinformation included:

1. Vaccine skepticism (in countries like the U.S. and France, disinformation about vaccine side effects led to lower vaccination rates, slowing efforts to combat the pandemic).
2. Social panic (false reports about product shortages, “treatments” using harmful substances, or refusals of medical care heightened societal anxiety).
3. Erosion of trust in science (the spread of anti-scientific ideas contributed to general mistrust of experts and organizations like the World Health Organization (WHO)).

In response, social media platforms began labeling questionable posts as disinformation and linking them to verified sources. Platforms also increased moderation efforts to remove false COVID-19 materials. For example, Facebook and Instagram deleted millions of posts containing vaccine-related disinformation. Companies like Google and Twitter partnered with the WHO and government agencies to promote accurate information.

V. Microtargeting Technologies and Social Media. Using data collected by tech giants, actors in information warfare can identify the preferences, fears, and vulnerabilities of specific population groups. This enables the tailoring of messages

for maximum emotional impact. For example, microtargeting technology (or pin-point targeting) was extensively utilized during the 2016 U.S. presidential election, particularly by Donald Trump's campaign team (Alakparova, 2010). Microtargeting involves the use of big data and analytics to target small voter groups with personalized messages, increasing the likelihood of influencing their behavior.

How Microtargeting Was Used:

a) *User Data Collection.* Trump's campaign gathered vast amounts of user data from the internet. Data on preferences, interests, political views, and even emotional states were collected through social media, search queries, and other sources.

b) *Audience Analysis and Segmentation.* Based on the collected data, a detailed segmentation of voters was created. For example, specific messages were targeted at:

- White working-class individuals who felt threatened by globalization and immigration.
- Black voters who might have been disillusioned with Democratic policies.
- Women and minorities seeking reassurance and economic stability.

c) *Advertising via Social Media.* The campaign actively used platforms like Facebook, Twitter, Instagram, and others to create personalized advertisements tailored to the interests and emotions of different voter groups.

d) *Use of Facebook and Cambridge Analytica.* One of the most notable examples of microtargeting during the 2016 election was the collaboration with Cambridge Analytica. The company used data from millions of Facebook users to deliver highly targeted advertising. Through data analysis and algorithms, they created personalized political messages that appealed to users' emotions, such as fear or hope. Cambridge Analytica collected data on 87 million Facebook users, enabling the customization of advertisements for groups most vulnerable to political influence.

For Example, for white working-class voters who felt threatened by immigration, Trump's campaign emphasized advertisements focused on immigration issues. Conversely, for a more liberal audience, some messages included slogans related to minority rights and social justice. Microtargeting effectively influenced small but highly significant voter groups in key states such as Michigan, Wisconsin, and Pennsylvania, which ultimately proved decisive for Trump's victory. This approach allowed him to bypass traditional campaigning methods aimed at broader, less segmented audiences. The use of microtargeting during the 2016 election demonstrated the powerful role that social media and personalized advertising can play in political campaigns. While this practice raised numerous concerns about data privacy and voter manipulation, it highlighted the importance of precise targeting and personalized messaging in the digital age.

VI. Creation of Fake News Platforms. False information portals mimicking legitimate media outlets are another element of digital propaganda (O'Connor and Owen, 2019; Rampton and Stauber, 2003). These sites often publish sensational or emotionally charged materials, which are then amplified through social media. Fake news spreads faster than factual information due to the characteristics of human psychology: people are more likely to share emotionally engaging content without verifying its accuracy. For example, in 2016, the UK held a referendum to leave the European Union (Brexit) (Internet resource, 2024). During the campaign leading up to the vote, numerous fake news platforms spread misinformation to sway voter opinion (Fig. 1). Some of these platforms were created in the interests of foreign states seeking to weaken the unity of the EU.

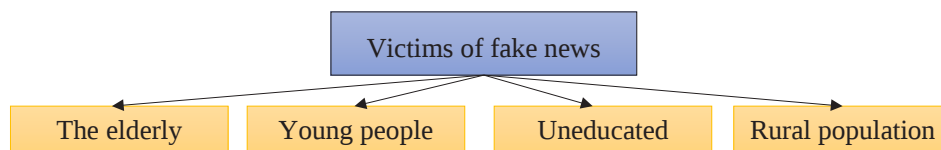

Fig. 1. Populations that are often victims of misinformation
(Vesterbay, Dzhuraev, Marazis, March, 2023)

Portals styled to resemble legitimate news websites were launched to gain trust. Examples of such sites included “news agencies” that published articles with headlines like: “The EU Spends Millions on Bureaucracy While Ignoring the Poor in the UK” or “Immigrants Take Over British Jobs.” Stories were circulated claiming that staying in the EU would cost the UK enormous sums of money, such as the often-repeated but false assertion that £350 million per week could instead be allocated to the National Health Service. Myths about mass immigration from EU countries, which incited fear among voters, were also propagated. Content from fake platforms spread rapidly on Twitter, Facebook, and other social networks. Fake accounts and bots actively reposted articles, creating the illusion of popularity. The emotionally and sensationally charged nature of this false information made it go viral quickly. People, believing the material to be credible, shared it with friends and family.

The consequences of fake news platforms were significant. They amplified anti-European sentiments and fueled widespread mistrust of the EU, which influenced voters' decisions. After the referendum, British society became deeply polarized, with opposing groups of Brexit supporters and opponents. British media and authorities launched investigations into the sources of disinformation. It was revealed that some sites and campaigns were linked to foreign actors, including Russian “troll factories”. This case sparked a broad discussion about the role of fake news in democratic processes. The Brexit example demonstrates how fake news platforms can undermine democratic systems by manipulating public opinion and creating a distorted perception of reality.

Results. Research shows that disinformation in the era of information wars has a significant impact on societies and economies of different countries. It deepens social divisions, polarizing communities and undermining the foundations of democracy. The spread of fake news and propaganda contributes to distrust of traditional media, making societies more vulnerable to manipulation. The Internet accelerates the spread of conspiracy theories, negatively impacting public health and political decision-making. Disinformation has become a tool of hybrid warfare between states, including election interference and cyberattacks on the media, increasing international tensions. It can also undermine economic stability by causing panic in markets or provoking product boycotts.

Conclusions. Based on the investigation of disinformation methods, it can be concluded that combating information warfare requires a comprehensive approach. The study suggests the following key methods to counteract and fight disinformation:

1. Develop fact-checking tools by leveraging artificial intelligence and advanced technologies to identify fake news and deepfake materials (Fig. 2).

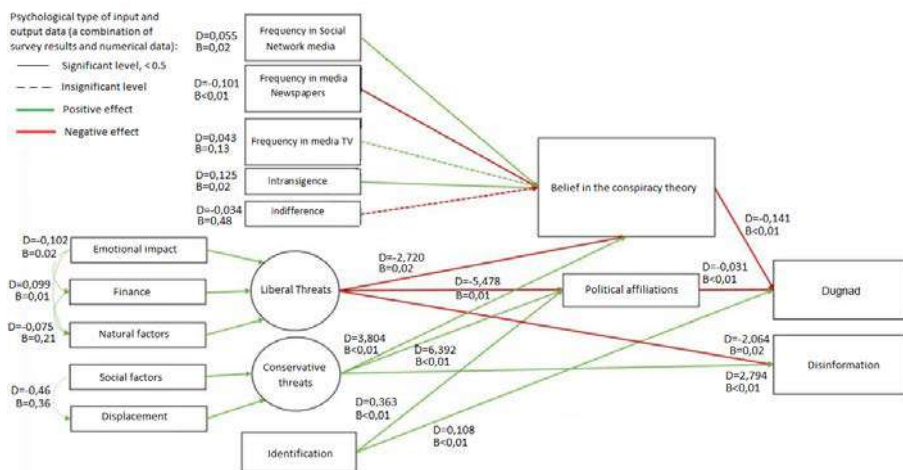

Fig. 2. AI-based multi-agent behavioral simulation model (ALAN Company) with 3 main types of inputs and outputs (Justin, 2021):

B – behavioral (were obtained from surveys); P – psychological (were a combination of survey results and numerical data); D – digital (were taken from online sources such as Twitter)

2. Create laws requiring technology companies to monitor and remove disinformation, ensuring that such measures do not infringe on freedom of speech.

3. Design and promote various educational programs aimed at fostering critical thinking skills to help individuals recognize manipulation and disinformation.

4. Encourage states to collaborate in establishing standards for combating information warfare, including the exchange of technologies and coordination in the event of large-scale attacks.

Thus, information warfare and state propaganda based on disinformation in the digital age have become one of the main threats to global stability. Their impact on society and international relations highlights the necessity of developing new approaches to counter disinformation. Only through the combined efforts of governments, the private sector, and civil society can this issue be effectively addressed while maintaining a balance between security and freedom of speech.

References [Список використаної літератури]

- Alakparova, I.Y. (2010). Classification and analysis of information warfare technologies. *Scientific Problems Journal "Problems of Information Society"*, 2, 25–32. <https://jpis.az/en/journals/29> [in English]. [Алакпарова І.Ю. Класифікація та аналіз технологій інформаційних війн. *Проблеми інформаційного суспільства*. 2010. № 2. Р. 25–32. DOI: jpis.az/en/journals/29.]
- Benkler, Yochai, Faris, Robert and Roberts, Hal. (2018). Network Propaganda: Manipulation, Disinformation, and Radicalization in American Politics. England: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oso/9780190923624.001.0001> [in English]. [Бенклер Й., Роберт Р. Мережева пропаганда: Маніпуляції, дезінформація та радикалізація в американській політиці. Англія : Видавництво Оксфордського університету, 2018. DOI: [10.1093/oso/9780190923624.001.0001](https://doi.org/10.1093/oso/9780190923624.001.0001).]
- Copeland, E. Thomas. (2000). The information revolution and national security. *Strategic Studies Institute*. https://www.files.ethz.ch/isn/104586/Information_Revolution_National_Security.pdf [in English]. [Копленд Е.Т. Інформаційна революція та національна безпека. *Інститут стратегічних досліджень*. 2000. URL: https://www.files.ethz.ch/isn/104586/Information_Revolution_National_Security.pdf.]

- Deepfake trends and challenges – position statement. (2024), derived from: <https://www.esafety.gov.au/industry/tech-trends-and-challenges/deepfakes> [in English]. [Тенденції та виклики, пов'язані з підробками, – заява про позицію. 2024. URL: <https://www.esafety.gov.au/industry/tech-trends-and-challenges/deepfakes>.]
- Deepfake video of Zelenskyy could be 'tip of the iceberg' in info war, experts warn. (2022). Derived from: <https://www.npr.org/2022/03/16/1087062648/deepfake-video-zelenskyy-experts-war-manipulation-ukraine-russia> [in English]. [Глибоко фейкове відео Зеленського може бути «верхівкою айсберга» в інформаційній війні, попереджають експерти. 16 березня 2022. URL: <https://www.npr.org/2022/03/16/1087062648/deepfake-video-zelenskyy-experts-war-manipulation-ukraine-russia>.]
- Justin E. Lane. (2021). ALAN Analytics. // *AnyLogic conference*. [in English]. [Джастін Е.Л. ALAN Analytics. *AnyLogic conference*. 2021. URL: <https://www.anylogic.ru/resources/case-studies/reducing-the-misinformation-effect-by-using-ai-systems-and-computer-simulation>.]
- Kupiecki, Robert and Legucka, Agnieszka. (2023). Disinformation and the Resilience of Democratic Societies Editors, Warsaw: The Polish Institute of International Affairs. – Pp. 109–113. Disinformation-and-the-Resilience-of-Democratic-Societies (1).pdf [in English]. [Купецькі Р., Легуцька А. Дезінформація та повторне мовчання демократичних суспільств, редактори. Варшава : Польський інститут міжнародних відносин, 2023. Р. 109–113. URL: Disinformation-and-the-Resilience-of-Democratic-Societies (1).pdf.]
- Lance, W. Bennett, & Livingston, Steven. (2020). The Disinformation Age: Politics, Technology, and Disruptive Communication in the United States, USA: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/9781108914628> [in English]. [Ланс В., Беннетт Л.С. Епоха дезінформації: Політика, технології та підривні комунікації в США. США : Cambridge University Press, 2020. DOI: 10.1017/9781108914628.]
- O'Connor, Cailin and Owen, James Weatherall. (2019). The Misinformation Age: How False Beliefs Spread, New Haven, USA: Yale University Press [in English]. [О'Коннор К.О., Джеймс В. Епоха дезінформації: як поширюються хибні переконання. Нью-Гейвен, США : Видавництво Єльського університету, 2019.]
- Pomerantsev, Peter. (2019). This Is Not Propaganda: Adventures in the War Against Reality, Publisher Faber and Faber (UK) and PublicAffairs (US). <https://www.theguardian.com/books/2019/aug/10/this-is-not-propaganda-peter-po-me> [in English]. [Померанцев П. Це не пропаганда: Пригоди у війні проти реальності. Велика Британія: Faber and Faber; США: PublicAffairs, 2019. URL: <https://www.theguardian.com/books/2019/aug/10/this-is-not-propaganda-peter-po-me>.]
- Rampton, Sheldon and Stauber, John. (2003). Weapons of Mass Deception: How Propaganda Is Used in Modern Warfare, Robinson Press. <https://www.amazon.com/Weapons-Mass-Deception-Propaganda-Bushs/dp/1585422762?asin=1585422762&revisionId=&format=4&depth=1> [in English]. [Ремптон Шелдон, Стаубер Джон. Зброя масового обману: Як пропаганда використовується в сучасній війні. Robinson Press, 2003. URL: <https://www.amazon.com/Weapons-Mass-Deception-Propaganda-Bushs/dp/1585422762?asin=1585422762&revisionId=&format=4&depth=1>.]
- Stengel, Richard. (2024). Information Wars: How We Lost the Global Battle Against Dis-information and What We Can Do About It, Minnesota Press [in English]. [Стенгель Р. Інформаційні війни: як ми програли глобальну битву проти дезінформації та що ми можемо з цим зробити. Minnesota Press, 2024.]
- Talishskiy, E. (2021). Information Weapons as a New Means of Armed Struggle. <https://www.geostrategiya.az/news.php?id=120> [in English]. [Талишський Є.Б. Інформаційна зброя як новий засіб збройної боротьби. 2021. URL: <https://www.geostrategiya.az/news.php?id=120>.]
- Vesterbay S.D., Dzhuraev Sh., Marazis A. (March, 2023) Media consumption and disinformation in Central Asia: quantitative and qualitative assessment in the context of geopolitics. *The project was funded by the European Union* [in English]. [Вестербай С.Д., Джураєв Ш., Маразіс А. Медіаспоживання та дезінформація в Центральній Азії: кількісна та якісна оцінка в контексті геополітики / Проект фінансувався Європейським Союзом. 2023.]

Стаття надійшла до редакції 07.02.2025

Гасімов Ф. Б.

факультет політичних наук та досліджень безпеки
Університет Миколи Коперника,
вул. Юрія Гагаріна, 11, 87-100 Торунь, Польща

ВПЛИВ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ НА СУСПІЛЬСТВО Й МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

Резюме

У статті розглядаються сучасні підходи до дезінформації, яка стала ключовим елементом гібридної війни, включно з використанням алгоритмів, технологій глибокого навчання й соціальних мереж різних платформ. Представлені механізми впливу дезінформації на суспільство та її наслідки, а також вплив дезінформації на міжнародні відносини. Обговорюються методи аналізу цих явищ і пропонуються стратегії протидії їм на державному й суспільному рівнях. Особлива увага приділяється ролі соціальних платформ у поширенні фейкових новин, впливу ботів і тролів на громадську думку й методам створення та поширення дезінформаційних кампаній. Автори аналізують, як цифрові технології можуть маніпулювати емоціями користувачів, створювати альтернативні реальності й підривати довіру до традиційних засобів масової інформації. Крім того, розглядаються конкретні приклади інформаційних операцій, спрямованих на дискредитацію політичних лідерів, дестабілізацію економіки й посилення поляризації суспільства. Підкреслюється важливість цифрової грамотності, розвитку критичного мислення і створення незалежних механізмів перевірки інформації. Велику увагу приділено проблемі «інформаційного шуму» – величезної кількості даних, серед яких важко відрізнити правдиву інформацію від маніпулятивних повідомлень. Розглядаються методи, які використовують різні держави та корпорації для контролю інформаційних потоків, а також загрози, пов'язані із цензурою та обмеженням свободи слова. У висновку пропонуються можливі шляхи захисту від дезінформації, включаючи законодавчі ініціативи, міжнародне співробітництво й розвиток технологій для виявлення фейкових даних. Обговорюється роль штучного інтелекту й машинного навчання в боротьбі з поширенням неправдивої інформації, а також перспективи створення автоматизованих систем перевірки фактів.

Ключові слова: алгоритми дезінформації, гібридна війна, соціальні мережі, кіберзлочинність, сучасна пропаганда.

УДК 327.5:355.5:341.24

Жеребятнікова І. В.

канд. соц. наук, доцент,
кафедра міжнародних відносин, політичних наук і практичної філософії
Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця,
просп. Науки, 9 А, м. Харків, 61166, Україна
E-mail: iri_vlad19@ukr.net, Iryna.Zherebiatnikova@hneu.net
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-7908-6780>
DOI <https://doi.org/10.32782/2707-5206.2025.39.15>

Кравченко О. В.

д-р. іст. наук, професор,
кафедра міжнародних відносин, політичних наук і практичної філософії
Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця,
просп. Науки, 9 А, м. Харків, 61166, Україна
E-mail: olena.v.kravchenko@hneu.net
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6524-1997>
DOI <https://doi.org/10.32782/2707-5206.2025.39.15>

Горбачов А. В.

канд. політ. наук, старший викладач,
кафедра міжнародних відносин, політичних наук і практичної філософії
Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця,
просп. Науки, 9 А, м. Харків, 61166, Україна
E-mail: gorbachovav2302@gmail.com
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-8200-6515>
DOI <https://doi.org/10.32782/2707-5206.2025.39.15>

ГЕОПОЛІТИЧНІ КОНФЛІКТИ: АНАЛІЗ ВПЛИВУ НА ТРАНСФОРМАЦІЮ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

У сучасному світі геополітичні конфлікти набувають нових форм і масштабів, що створює серйозні виклики міжнародній стабільності й безпеці. Глобалізація, зміни в розподілі сил між країнами й нові види загроз, такі як кібертероризм і транснаціональний тероризм, суттєво ускладнюють процеси врегулювання конфліктів. Тому важливо дослідити ключові фактори, що сприяють виникненню конфліктів, а також ефективність міжнародних організацій і дипломатичних механізмів у їх вирішенні.

Метою дослідження є аналіз причин і факторів виникнення геополітичних конфліктів у сучасних умовах, оцінювання ролі міжнародних організацій і дипломатичних механізмів у процесах їх врегулювання й розроблення рекомендацій для підвищення ефективності міжнародної співпраці в галузі безпеки.

Для досягнення поставленої мети застосовано методи системного підходу, порівняння, аналізу й синтезу. Системний підхід дав змогу вивчити геополітичні конфлікти як складні багаторівневі явища, що включають політичні, економічні та соціальні аспекти. Порівняльний метод дав змогу порівняти різні конфлікти й оцінити ефективність механізмів їх вирішення.

Дослідження виявило, що основними причинами виникнення геополітичних конфліктів є конкуренція за ресурси, нерівномірний розподіл глобальної влади, а

також внутрішні політичні та соціальні кризи в окремих країнах. Роль міжнародних організацій у врегулюванні конфліктів є значною, однак існує низка обмежень, зокрема через політичні розбіжності між державами й недостатню оперативність прийняття рішень. Аналіз сучасних підходів до мирного врегулювання показав відсутність інтегрованих стратегій, недостатню участь громадянського суспільства та бізнесу в миротворчих процесах, а також слабку превентивну дипломатію.

На основі отриманих результатів сформульовано рекомендації щодо підвищення ефективності міжнародної співпраці в галузі безпеки. Запропоновано розробити комплексні стратегії, які інтегрують військові, економічні, соціальні й гуманітарні підходи, створювати нові оперативні механізми реагування на сучасні загрози, активізувати співпрацю між державами та недержавними акторами, а також зміцнювати роль гуманітарних організацій.

Ключові слова: світовий порядок, геополітичні конфлікти, мультиполярний світ, підтримка миру, політичні обмеження, міжнародна безпека.

Актуальність теми дослідження. Сучасний світ зіштовхується з викликами, пов'язаними з геополітичними конфліктами, і їх впливом на міжнародні відносини важко переоцінити. Актуальність цього питання пояснюється кількома ключовими факторами. В умовах глобалізації й загроз, що зростають, таких як тероризм, регіональні війни та внутрішні протистояння, багато країн змушені реагувати на небезпеку загострення напруженості. Це вимагає ретельного аналізу причин і наслідків конфліктів, щоб знайти ефективні шляхи їх урегулювання.

Постановка проблеми. Після завершення біполярної епохи світовий порядок суттєво змінився, що створює нові виклики для міжнародної стабільності. Формування мультиполярного світу змушує держави адаптуватися до нових умов, переглядаючи традиційні підходи до безпеки й міжнародної співпраці. Водночас послаблення впливу таких організацій, як ООН, на процеси мирного врегулювання підкреслює необхідність пошуку альтернативних механізмів підтримки миру.

Не менш важливою є й економічний складник: тривалі конфлікти часто стають причиною серйозних фінансових утрат як для країн, безпосередньо залучених до протистояння, так і для їхніх торгових партнерів і союзників. Це може призводити до нестабільності на глобальному рівні, що робить вивчення економічних наслідків конфліктів ще більш важливим.

Крім того, багато конфліктів мають соціальне підґрунтя, адже часто вони виникають через нерівність у доступі до ресурсів, політичні обмеження чи соціальні суперечності. Усвідомлення цих факторів допоможе сформувати підходи до їх подолання й побудови більш справедливих міжнародних відносин.

З огляду на всі ці аспекти, дослідження геополітичних конфліктів є не просто актуальним, а й у край необхідним. Воно дає змогу глибше зрозуміти природу сучасних загроз і розробити ефективні стратегії для забезпечення миру, безпеки і стабільності у світі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення геополітичних конфліктів і їх впливу на міжнародні відносини є предметом численних наукових досліджень. У сучасній науковій літературі особлива увага приділяється таким аспектам, як причини виникнення конфліктів, їх вплив на глобальну й регіональну безпеку, а також механізми врегулювання.

Дослідження Х. Вуцзе (Wujie, 2023), М. Палінчак (Palinchak, 2019) акцентують увагу на ролі економічних чинників у формуванні конфліктів, наголошуючи, що нерівномірний розподіл ресурсів може стати каталізатором напруженості між державами. У свою чергу, О. Цветков (Tsvetkov, 2021), М. Козловець (Kozlovets, 2023) аналізують зміни міжнародної політичної системи після завершення біполярної епохи, указуючи на нові виклики для дипломатичних відносин у мультиполярному світі.

Значна кількість наукових праць зосереджена на аналізі діяльності міжнародних організацій у сфері врегулювання конфліктів. Наприклад, дослідження К. Ковальнової (Kovalova, 2018), І. Єремєєвої (Yeremieieva, 2020) показує, що ефективність ООН та інших міжнародних інститутів у розв'язанні кризових ситуацій поступово знижується, що створює потребу в розробленні альтернативних підходів до забезпечення безпеки.

Виділення не вирішених раніше частин проблеми, яким присвячується стаття. Попри значний масив досліджень, у науковій літературі зберігається низка невирішених питань. Зокрема, недостатньо вивченими залишаються довгострокові соціально-економічні наслідки сучасних конфліктів, а також їх вплив на внутрішньополітичну стабільність держав. Крім того, бракує комплексного підходу до оцінювання ефективності сучасних механізмів мирного врегулювання з урахуванням змін у геополітичній динаміці.

Таким чином, стаття спрямована на заповнення окреслених прогалин, пропонує новий погляд на взаємозв'язок між геополітичними конфліктами, міжнародною безпекою та економічною стабільністю. Аналіз чинних підходів і їх доповнення дає змогу сформулювати більш цілісне уявлення про тенденції розвитку сучасних конфліктів і можливі шляхи їх вирішення.

Формулювання цілей статті. Мета дослідження – проаналізувати чинники виникнення геополітичних конфліктів у сучасних умовах, визначити ключові тенденції й запропонувати можливі шляхи врегулювання кризових ситуацій у сучасному світі.

Для досягнення цієї мети поставлено такі завдання:

- проаналізувати ключові причини й фактори, що сприяють виникненню конфліктів у сучасних геополітичних умовах;
- оцінити роль міжнародних організацій і дипломатичних механізмів у процесах урегулювання конфліктів;
- визначити основні прогалини в сучасних підходах до розв'язання конфліктів і запропонувати рекомендації щодо підвищення ефективності міжнародної співпраці у сфері безпеки.

Методологічна основа дослідження. Методологічна основа дослідження ґрунтується на комплексному підході, що поєднує кілька взаємодоповнюючих методів для всебічного аналізу геополітичних конфліктів і їх впливу на міжнародні відносини. Використання системного підходу дає змогу розглядати геополітичні конфлікти як багаторівневі явища, що тісно пов'язані з політичними, економічними й соціальними процесами в глобальному масштабі. Порівняльний метод сприяє зіставленню різних конфліктів за їхніми причинами, особливостями розвитку та наслідками, а також оцінюванню ефективності механізмів їх урегулювання.

Застосування цих методів забезпечує комплексний та об'єктивний підхід до дослідження проблеми, сприяє формуванню ґрунтовних висновків і дає змогу

виробити практичні рекомендації щодо підвищення ефективності міжнародних механізмів урегулювання конфліктів.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням наукових результатів. Сучасні геополітичні процеси все частіше підкреслюють прагматичну природу національних інтересів держав. У гонитві за досягненням стратегічних цілей країни використовують широкий арсенал засобів, серед яких – політичний та економічний контроль, дипломатичний тиск, залякування, примус і навіть військова сила. Такі дії обґрунтовуються необхідністю захисту власного суверенітету, стабільності й зміцнення позицій на міжнародній арені (Kozlovets, 2023).

Національна безпека є фундаментальним компонентом геополітичної стратегії кожної держави. Вона забезпечує базові умови для стабільного існування країни та є основою для реалізації інших національних інтересів. Ресурси держави, як-от: природні багатства, демографічний потенціал, географічне положення – розглядаються крізь призму їх здатності зміцнити обороноздатність та економічну самодостатність. У багатьох випадках ці ресурси спрямовуються на нарощування військової потужності, яка є гарантом суверенітету й компенсує слабкі сторони, зокрема не вигідне географічне розташування чи обмежені природні ресурси. Сучасна боротьба за сфери впливу набуває нових масштабів і форм. Ідеться не лише про контроль над територіями чи військові бази, а й про домінування в глобальних економічних процесах, доступ до стратегічних ресурсів, контроль над ключовими ринками й технологіями. У цій боротьбі важливу роль відіграють економічні альянси, торговельні блоки та багатосторонні організації, які використовуються як засоби для досягнення стратегічних цілей.

Релігія також відіграє значну роль у міжнародних конфліктах, часто впливаючи на їхній характер і динаміку. Напруженість у деяких регіонах світу, зокрема на Близькому Сході, в Африці, на Балканах, а також у країнах СНД, частково пов'язана з релігійними чинниками. У цих регіонах релігійні відмінності або суперечності часто стають каталізатором напруження, загострюючи політичні, етнічні чи соціальні суперечності (Palinchak, 2019, p. 63). Наприклад, у разі Близького Сходу релігійні конфлікти між різними течіями ісламу, такими як суніти й шиїти, часто переплітаються з боротьбою за ресурси чи політичний вплив. На Балканах історичне протистояння між представниками православ'я, католицизму й ісламу залишило глибокий слід у міжетнічних відносинах. Водночас у країнах СНД релігійні фактори можуть проявлятися через зіткнення традиційних релігійних груп із новими духовними рухами чи через втручання політичних акторів, які використовують релігію як інструмент для мобілізації населення або зміцнення своєї влади.

Наприкінці ХХ століття, після завершення «холодної війни», військово-політична конфронтація між двома світовими системами залишилася в минулому. Хоча вдалося вирішити низку регіональних і локальних конфліктів, багато зон напруженості, так званих «гарячих точок», збереглося. За даними США, у 1992 році у світі було 73 «гарячі точки»: у 26 з них відбувалися збройні конфлікти чи повстання, у 24 спостерігалось зростання напруженості, а ще 23 мали потенціал для ескалації у військові конфлікти. У період із 2001 до 2017 роки налічувалося понад 40 таких регіонів, частина з яких перебувала в «тліючій» фазі, а в інших точилися повномасштабні бойові дії (Kovalova, 2018). Причини

глобальних конфліктів можуть бути різноманітними, але найчастіше вони взаємопов'язані, утворюючи складну систему чинників (рис. 1).

Міжнародні політичні конфлікти мають об'єктивні причини, які зумовлені глибинними змінами у світовій політиці, що характеризується постійною нестабільністю. Після завершення біполярної епохи, міжнародна система безпеки зазнала трансформацій, що призвело до низки серйозних проблем. Серед основних наслідків цих змін – криза режиму нерозповсюдження ядерної зброї, що ставить під загрозу глобальну безпеку. Змінилася й природа загроз міжнародному миру: вони стали більш різноманітними та складними, а ієрархія цих загроз зазнала перегляду. Водночас спостерігається послаблення ролі ООН у вирішенні конфліктів, що ускладнює врегулювання як міжнародних, так і внутрішніх протистоянь (Yeremieieva, 2020, р. 110). Окрім цього, дедалі частіше треті сторони втручаються в конфлікти, що лише посилює напруження. Військове насильство стає дедалі жорстокішим і менш гуманним, а глобальні виклики – такі як тероризм та організована злочинність – усе більше пов'язуються з політичними конфліктами, маючи транснаціональний характер. Ці явища підкреслюють складність і взаємозалежність сучасних загроз міжнародній стабільності.

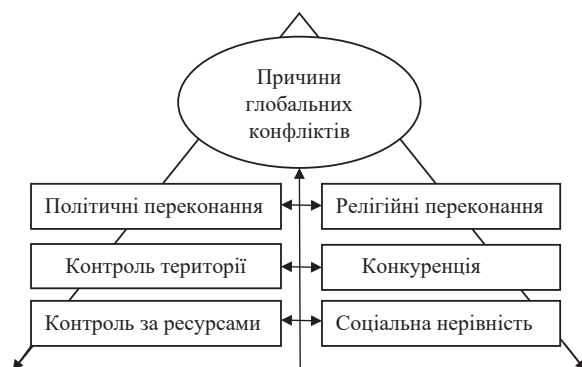

Рис. 1. Взаємозв'язок причин глобальних конфліктів

Джерело: складено авторами на основі (Kovalova, 2018).

Міжнародна безпека відображає прагнення кожної держави до захисту від агресії, забезпечуючи гарантії ненападу й підтримку в разі конфлікту. Вона є станом міжнародних відносин, за якого виключається порушення миру й забезпечується стабільний розвиток світової спільноти в різних сферах – економічній, соціально-політичній, духовній тощо (Puhach, 2024, с. 159). Ця система базується на дотриманні загально визнаних норм міжнародного права та передбачає вирішення суперечок виключно мирним шляхом. У світлі повномасштабного вторгнення РФ в Україну (найбільшу після Другої світової війни на Європейському континенті) і війну на Близькому Сході між Ізраїлем і ХАМАС чинна система міжнародної безпеки зазнає краху, що може призвести до третьої світової війни, так як вище зазначені конфлікти мають глобальний характер і ту чи іншу причетність багатьох країн світу (Shevel, 2024, р. 184). Тому людство чекає в найближчому майбутньому трансформація міжнародних відносин і системи міжнародної безпеки загалом. Це об'єктивний і безповоротний процес.

Основним гравцем у геополітиці залишається держава, оскільки вона здатна поєднувати політичні, силові й економічні методи для досягнення своїх цілей. Проте сучасні реалії вимагають переосмислення традиційних понять «національна економіка» та «національні інтереси», адже вони формуються в контексті глобалізації. Сьогодні національні інтереси багатьох країн, зокрема й України, часто залежать від впливу глобальних гравців, таких як транснаціональні корпорації (далі – ТНК). Завдяки своїй економічній силі, ТНК спрямовують політику багатьох держав, особливо тих, що розвиваються, у вигідному для себе напрямі. Це проявляється, наприклад, у залученні іноземних інвестицій чи включенні національних бізнесів у глобальні виробничі ланцюги (GVC), які контролюються ТНК. Крім того, у світовій економіці вагому роль відіграють глобальні еліти й лідери думок, які формують суспільні настрої. Зокрема, такі майданчики, як Всесвітній економічний форум у Давосі, і нові політико-економічні течії (неолібералізм, неопротекціонізм, антиглобалізм тощо) значною мірою впливають на формування сучасного економічного порядку (Onyshchenko, 2019, p. 22).

Традиційні межі між «національним» і «глобальним» стираються, що послаблює суверенітет держав і змушує їх адаптуватися до інтересів глобальних гравців. Економічна сила корпорацій часто перевершує ресурси окремих країн, що змінює баланс влади в міжнародних відносинах і посилює економічну конкуренцію. Поширення ідей, таких як неолібералізм чи антиглобалізм, формує нові блоки впливу, що можуть як сприяти співпраці, так і загострювати конфлікти. Ці процеси ускладнюють традиційний світовий порядок, вимагаючи від держав нових підходів до співпраці й конкуренції в умовах глобальної взаємозалежності.

Незважаючи на очевидні масштаби наслідків сучасних збройних конфліктів, світова політична еліта не розробила ефективної стратегії для припинення війни в Україні й Секторі Газа, що базується на міжнародному праві. Геополітична невизначеність призводить до постійних змін у порядку денному, і наразі не існує чітких рішень. Політика головних геополітичних центрів – США, ЄС, Китаю, Глобального Півдня – зводиться до виразів «глибокої стурбованості» й «умиротворення агресора». Затягування пошуку глобальної стратегії мирного врегулювання війни в Україні та збереження стабільності на Близькому Сході вже призводить до тисяч жертв серед мирних жителів і військових і загострення криз у країнах, які залежать від постачання продуктів із зон конфлікту. Тривала війна лише погіршить економічні втрати союзників і сприятиме глобальній економічній кризі, водночас підвищуючи ризики нових геополітичних конфліктів, що можуть стати основою для формування мультиполярного світового порядку (Kravchuk, 2023, p. 65).

У світі, де загроза глобального конфлікту постійно зростає, держави мають об'єднати зусилля для пошуку мирних і ненасильницьких способів вирішення суперечок. Основою міжнародної співпраці мусить стати не різниця в розмірах, відстанях чи культурах, а спільне усвідомлення цінності солідарності й мирного співіснування. Це дасть змогу геополітиці вийти за межі академічних дискусій і стати практичним інструментом стратегічного управління міжнародними відносинами, побудованими на співпраці, а не на суперництві чи конфліктах (Vilchynska, 2022, p. 15).

Геополітичний «мондіалізм», ідея якого полягає в повній інтеграції планети і створенні єдиного світового порядку, має глибокі історичні корені. Ця концеп-

ція охоплює прагнення до подолання розділень між державами, націями й культурами заради формування спільного глобального простору. Як зазначає Л. Литвін, французький мислитель О. Конт у роботах підкреслював, що людство варто розглядати як «усесвітню батьківщину», спільний дім для всіх народів. Він вірив, що в майбутньому люди зможуть подолати суперечності, відмінності й кордони, об'єднавшись для досягнення гармонії та солідарності, перетворюючи планету на єдину спільноту (Litvin, 2019, p. 110).

Публічна дипломатія й політика «м'якої сили» є потужними та важливими інструментами для реалізації зовнішньої політики будь-якої країни, яка прагне відігравати значущу роль на міжнародній арені, особливо в умовах поліцентричного світу XXI століття й політичного напруження, що зростає, між державами (Tsyvatiy, 2020, p. 152). Політика «м'якої сили» разом із публічною дипломатією є важливими інструментами для мирного вирішення політичних конфліктів у сучасному світі. «М'яка сила» дає країні змогу будувати довіру та міжнародний імідж, сприяючи досягненню своїх зовнішньополітичних цілей без насильства чи примусу. Важливим елементом цієї стратегії є кризова дипломатія, яка пов'язана з наданням міжнародної допомоги й ефективно просуває м'яку силу держави.

Підтримання стабільності на глобальному рівні опирається на стратегії для підтримання балансу сил – це рівновага і стримування, що здатні змінювати полярність світу. Рівновага залежить від постійного балансування й обміну інформацією всередині системи. Чим більше хаосу в системі, тим сильніша синергія й більша ймовірність стабільності. Однополярний світ, без механізмів стримування, може бути навіть небезпечнішим, ніж біполярний чи мультиполярний, де існують противаги (Poradyk, 2024, p. 144). Стратегія стримування може бути прямою, коли захищаються власні інтереси, або розширеною, коли захищаються інтереси союзників. Під час холодної війни ядерна зброя виступала як основний елемент стримування, оскільки її застосування мало жахливі наслідки для всіх країн, незалежно від їхнього статусу.

Основою як індивідуальної, так і колективної діяльності є забезпечення людської безпеки. Хоча більша частина історії людства сповнена постійних війн, прагнення до миру завжди залишалося ідеалом, до якого людство намагалося наблизитися. Після кожної війни зазвичай наставав новий баланс сил, закріплений відповідною системою міжнародних відносин (Afonin, 2022, p. 16). Світова історія свідчить про існування різноманітних моделей міжнародних відносин (таблиця 1). Теоретики виокремлюють критерії, що відповідають кожній із них, класифікуючи ці системи як однополярні, біполярні та багатополарні (Afonin, 2022, p. 16).

Після закінчення холодної війни формується нова система міжнародних відносин, що відображає глобалізацію, технологічний прогрес і пошук нової ідентичності народів. Цей процес супроводжується суперечностями: прагненням до культурної консолідації й одночасним утвердженням окремих ідентичностей. Розпад СРСР породив у Росії ресентимент щодо домінування США й НАТО. У 2021 році Росія висунула ультиматум щодо НАТО, розглядаючи Україну як об'єкт протидії Заходу, а війну – як інструмент збереження режиму (Afonin, 2022, p. 16).

Сучасна міжнародна система безпеки має перейти від блокового підходу до поєднання ієрархічних і мережових структур. Однак цей процес гальмується через опір змінам, консерватизм політичних еліт та ігнорування уроків минулих

конфліктів. Світ поступово переходить до багатополлярної моделі, де конкуренція військових блоків стає новою реальністю.

Аналізуючи сучасні підходи до розв'язання конфліктів, можна виявити кілька ключових прогалин, які значно знижують їх ефективність. По-перше, одним із основних недоліків є відсутність комплексного підходу до вирішення конфліктів. Нині міжнародні актори часто обходять складність ситуацій, зосереджуючи увагу лише на військових або економічних аспектах, не враховуючи культурних, соціальних і політичних чинників, які можуть суттєво вплинути на результати.

Таблиця 1

**Історичні етапи створення систем міжнародних відносин
після глобальних конфліктів**

Історична подія (конфлікт)	Назва союзу чи об'єднання в контексті балансу сил за результатами геополітичного конфлікту
Тридцятирічна війна (1618–1648 рр.)	Між коаліціями католицьких і протестантських держав Європи виникла система міжнародних відносин, відома як Вестфальська, за назвою мирного договору, що її закріпив. На момент свого створення ця система була виключно європейською і являла собою однополлярний порядок, де національні держави були основними суб'єктами міжнародних відносин.
Наполеонівські війни (1799–1815 рр.)	Після завершення наполеонівських війн на Віденському конгресі 1815 року європейська система міжнародних відносин зазнала трансформації, ставши багатополлярною. Саме тоді введено поняття «велика держава», що означало особливу відповідальність цих країн за безпеку і стабільність у Європі. Так виник «концерт» європейських держав, до якого увійшли Велика Британія, Франція, Пруссія (з 1871 року – Німецька імперія), Російська й Австрійська імперії, які формували баланс сил тогочасної Європи.
Кримська війна (1853–1856 рр.)	Частково вирішила одні суперечності між великими державами, але водночас заклала нові конфлікти, які згодом призвели до Першої світової війни.
Перша світова війна (1914–1918 рр.)	Створення багатополлярної Версальсько-Вашингтонської системи міжнародних відносин. Її метою було встановлення нового світового порядку, який би запобіг повторенню подібних масштабних конфліктів. Центральним елементом цієї системи стала Ліга Націй – перша спроба створення глобальної організації, яка мала стати гарантом миру й безпеки, сприяти співпраці між державами та вирішенню конфліктів через дипломатію, а не війну. Однак, попри амбітні завдання, Ліга Націй не змогла ефективно реалізувати свої функції, що згодом призвело до нових геополітичних криз.
Друга світова війна (1939–1945 рр.)	Завершення Другої світової війни заклало основу Ялтинсько-Потсдамської системи міжнародних відносин, яка визначила новий світовий порядок. На конференціях у Ялті й Потсдамі провідні держави-переможці – США, СРСР і Великобританія – розподілили сфери впливу, закріпили нові кордони і створили механізми глобальної безпеки, зокрема заснували ООН. Ця система стала основою для біполлярного світу й запобігала новим глобальним конфліктам, хоча згодом призвела до «холодної війни».

Джерело: складено авторами на основі (Afonin, 2022, p. 16).

По-друге, значною проблемою є надмірна залежність від традиційних інститутів і механізмів, які не завжди відповідають сучасним викликам. Наприклад, система безпеки, що базується на концепції державного суверенітету, може бути недостатньою, коли мова йде про транснаціональні загрози, такі як тероризм або кіберзагрози. У результаті, конфлікти можуть загострюватися, а їхні наслідки постійно охоплюватимуть нові регіони.

Для підвищення ефективності міжнародної співпраці у сфері безпеки необхідно впровадити комплекс заходів, спрямованих на адаптацію до сучасних викликів. Передусім важливо розробити інтегровані стратегії, що поєднують військові, економічні, соціальні й культурні аспекти. Такий підхід дасть змогу отримати цілісне розуміння конфліктних ситуацій і сприятиме пошуку більш ефективних рішень.

Окрім цього, необхідно створювати нові міжнародні механізми, здатні оперативно реагувати на сучасні загрози, такі як кібербезпека чи транснаціональний тероризм. Гнучкість і швидкість прийняття рішень у таких структурах можуть стати важливим елементом забезпечення глобальної стабільності. Важливим є також залучення до процесу мирного врегулювання не лише держав, а й представників громадянського суспільства, бізнесу та місцевих громад, оскільки саме вони мають безпосередню зацікавленість у збереженні миру.

Окрему увагу варто приділити превентивній дипломатії, яка передбачає активні дії для запобігання загостренню конфліктів. Виявлення й усунення їх першопричин ще на ранніх етапах допоможе уникнути масштабних криз і збройних зіткнень. Також не варто забувати про гуманітарний вимір миротворчої діяльності. Надання допомоги постраждалим, підтримка процесів відновлення та співпраця з гуманітарними організаціями не лише поліпшать умови для постконфліктного врегулювання, а й сприятимуть формуванню позитивного іміджу миротворчих ініціатив.

Запровадження цих заходів сприятиме побудові ефективнішої системи міжнародної безпеки, здатної швидко реагувати на виклики сучасного світу й підтримувати стабільність у довгостроковій перспективі.

Висновки дослідження й перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. У ході дослідження розглянуто основні чинники, що сприяють виникненню геополітичних конфліктів у сучасних умовах. Аналіз виявив, що до ключових причин належать економічні інтереси держав, конкуренція, яка зростає, за природні ресурси, нерівномірний розподіл влади в міжнародній системі та культурно-ідеологічні розбіжності. Значну роль відіграють також внутрішньополітичні кризи, що в поєднанні із зовнішнім втручанням можуть призводити до ескалації конфліктів.

Окрему увагу приділено оцінюванню діяльності міжнародних організацій і дипломатичних механізмів, які використовуються для розв'язання конфліктів. Дослідження показало, що, попри значні зусилля таких структур, як ООН, ОБСЄ, НАТО тощо, їхня ефективність у запобіганні конфліктам і врегулюванні їх залишається обмеженою через відсутність єдиних підходів, політичні розбіжності між державами й недостатню оперативність прийняття рішень.

Аналіз сучасних підходів до мирного врегулювання виявив низку прогалин, серед яких – недостатня інтеграція військових, економічних і гуманітарних стратегій, низький рівень залученості громадянського суспільства й бізнесу до мирот-

ворчих процесів, а також брак ефективних механізмів превентивної дипломатії. З метою підвищення ефективності міжнародної співпраці у сфері безпеки надано низку рекомендацій, зокрема розроблення комплексних стратегій реагування на конфлікти, створення нових оперативних механізмів вирішення кризових ситуацій, активізацію співпраці між державами й недержавними акторами, а також посилення ролі гуманітарних ініціатив.

Подальші дослідження в цьому напрямі можуть зосередитися на глибшому аналізі ефективності окремих миротворчих місій, розробленні моделей раннього запобігання конфліктам та оцінюванні впливу новітніх технологій на процеси їх урегулювання. Важливим аспектом залишається дослідження адаптації міжнародних структур до сучасних викликів, що сприятиме підвищенню їхньої дієвості і забезпеченні миру і стабільності у світі.

References [Список використаної літератури]

- Afonin, E. A. (2022). Archetypicality of the multipolar world: From war to peace. Archetypes of Social Institutions [in Ukrainian]. [Афонін Е.А. Архетипіка багатопольярного світу: від війни до миру. Архетипи соціальних інститутів. *Український соціум*. 2022. Вип. 2 (81). С. 15–31. URL: <https://doi.org/10.15407/socium2022.02.015>.]
- Kozlovets, M. A. (2023). Vplyv rosiisko-ukrainskoi viiny na svitovyi poriadok. Ukraina v umovakh formuvannia novoho svitovoho poriadku [in Ukrainian]. [Козловець М.А. Вплив російсько-української війни на світовий порядок. Україна в умовах формування нового світового порядку : збірник матеріалів 35 Харківських політологічних читань. Харків, Україна, 28 квітня 2023 р. Харків : Право, 2023. С. 20–25. URL: <https://philarchive.org/archive/TRERMU> (дата звернення: 06.02.2025).]
- Kravchuk, N. Kh. (2023). Geopolitical and geoeconomic consequences of modern international armed conflicts [in Ukrainian]. [Кравчук Н.Х. Геополітичні та гео економічні наслідки сучасних міжнародних збройних конфліктів. *Вісник економіки*. 2023. Вип. 4. С. 52–66. DOI: <https://doi.org/10.35774/visnyk2023.04.052>.]
- Litvin, L. A. (2019). Modern geopolitical concepts: Conclusions for Ukraine [in Ukrainian]. [Літвін Л.А. Сучасні геополітичні концепції: висновки для України. *Політичне життя*. 2019. Вип. 4. С. 109–115. DOI: <https://doi.org/10.31558/2519-2949.2019.4.15>.]
- Onyshchenko, V. (2019). Geoeconomic content of international conflicts [in Ukrainian]. [Онищенко В. Гео економічний зміст міжнародних конфліктів. *Світова економіка та міжнародна торгівля. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2019. Вип. 2. С. 20–35. DOI: [https://doi.org/10.31617/zt.knute.2019\(103\)02](https://doi.org/10.31617/zt.knute.2019(103)02).]
- Palinchak, M. M. (2019). Religious factor in international relations [in Ukrainian]. [Палінчак М.М. Релігійний фактор у міжнародних відносинах. *Регіональні студії*. 2019. Вип. 18. С. 62–66. DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-6170/2019.18.10>.]
- Popadyk, O. Y. (2024). Globalization and the challenge of the balance of power concept [in Ukrainian]. [Попадик О.Є. Глобалізація та виклик концепції балансу сил. Політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку. *Політичне життя*. 2024. Вип. 4. С. 140–146. DOI: [10.31558/2519-2949.2024.4.18](https://doi.org/10.31558/2519-2949.2024.4.18).]
- Puhach, A. M. (2024). International relations in the sphere of peace and security provision [in Ukrainian]. [Пугач А.М. Міжнародні відносини у сфері забезпечення миру та безпеки. *Державне управління. Серія «Інвестиції: практика та досвід»*. 2024. Вип. 5. С. 156–160. DOI: <https://doi.org/10.32702/23066814.2024.5.156>.]
- Shevel, I. P. (2024). The impact of Russia's war against Ukraine on geopolitical and global changes in the world: Socio-political discourse [in Ukrainian]. [Шевель І.П. Вплив війни росії проти України на геополітичні та глобальні зміни в світі: соціополітичний дискурс. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*. 2024. Вип. 13. С. 181–194. DOI: <https://doi.org/10.31866/2616-745X.13.2024.306912>.]
- Tsvetkov, O. (2021). Structuring the analysis of international conflicts and threats [in Ukrainian]. [Цветков О. Структуризація аналізу міжнародних конфліктів та загроз. *Зовнішні справи*. 2021. Вип. 31 (5). С. 52–60. DOI: [https://doi.org/10.46493/2663-2675.31\(5\).2021.52-60](https://doi.org/10.46493/2663-2675.31(5).2021.52-60).]
- Tsyvatiy, V. (2020). Conflictogenic factors and political conflicts in the polycentric world of the 21st century: Transformation of international relations and political-institutional axiomatics [in Ukrainian]. [Циватий В. Конфліктогенні чинники і політичні конфлікти в поліцентричному світі XXI століття: трансформація міжнародних відносин і політико-інституціональна аксіоматика *Сучасні міжнародні кон-*

- флікти: від регіонального протистояння до глобального суперництва : матеріали Міжнародної наукової конференції / Львівський національний університет імені Івана Франка, Факультет міжнародних відносин, Центр міжнародної безпеки та партнерства, Координаційний центр міжнародного діалогу Україна-ЄС, Центр інформації та документації НАТО. 18–19 грудня 2020 року. Київ, 2020. С. 149–153. URL: https://www.ispc.org.ua/wp-content/uploads/2020/12/Zbirnyk_conf_12-20.pdf (дата звернення: 06.02.2025).]
- Vilchynska, I. Yu. (2022). Geopolitics: Evolution of ideas in the context of maintaining peaceful relations between states [in Ukrainian]. [Вільчинська І.Ю. Геополітика: еволюція ідей у контексті збереження мирних взаємовідносин між державами. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти випуск*. 2022. Вип. 9. С. 7–19. DOI: <https://doi.org/10.31866/2616-745X.9.2022.265451>.]
- Wujie, X. (2023). The impact of geopolitical risks and international relations on inbound tourism – evidence from China and key source countries. [in English]. [Wujie X. The impact of geopolitical risks and international relations on inbound tourism – evidence from China and key source countries. *Cogent Social Sciences*. 2023. Vol. 9 (2). DOI: <https://doi.org/10.1080/23311886.2023.2285244>.]
- Yeremieieva, I. A. (2020). Preconditions for transformation and qualitative changes in the subject composition of international political conflicts [in Ukrainian]. [Єремєєва І.А. Передумови трансформації та якісні зміни суб'єктного складу міжнародних політичних конфліктів. *Регіональні студії*. 2020. Вип. 5. С. 109–114. DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-6170/2020.21.17>.]
- Kovalova, K. I. (2018). International conflicts: Essence, causes of occurrence, and ways of resolution [in Ukrainian]. [Ковальова К.І. Міжнародні конфлікти: сутність, причини виникнення, шляхи розв'язання. *Науковий вісник Чернівецького університету : збірник наукових праць*. Чернівці, 2018. Вип. 795. С. 63–67. URL: <https://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/handle/123456789/7351/%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BE%D0%B2%D0%B01.pdf?sequence=1> (дата звернення: 06.02.2025).]

Стаття надійшла до редакції 28.02.2025

Zherebiatnikova I. V., Kravchenko O. V., Gorbachov A. V.

Department of International Relations,
Political Science and Practical Philosophy
Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics,
Nauky ave., 9A, Kharkiv, 61166, Ukraine

GEOPOLITICAL CONFLICTS: ANALYSIS OF THE IMPACT ON THE TRANSFORMATION OF INTERNATIONAL RELATIONS

Summary

In today's world, geopolitical conflicts are taking on new forms and scales, posing serious challenges to international stability and security. Globalisation, changes in the distribution of power between countries, and new types of threats, such as cyberterrorism and transnational terrorism, significantly complicate conflict resolution processes. Therefore, it is important to study the key factors that contribute to the emergence of conflicts and the effectiveness of international organisations and diplomatic mechanisms in resolving them.

The study's purpose is to analyse the causes and factors of geopolitical conflicts in the current environment, assess the role of international organisations and diplomatic mechanisms in their settlement, and develop recommendations for improving the effectiveness of international security cooperation.

To achieve this goal, the systematic approach, comparison, analysis, and synthesis were used. The systematic approach allowed for the study of geopolitical conflicts as complex multilevel phenomena that include political, economic, and social aspects. The comparative method allowed for the comparison of different conflicts and the assessment of the effectiveness of mechanisms for their resolution.

The study found that the leading causes of geopolitical conflicts are competition for resources, uneven distribution of global power, and internal political and social crises in individual countries. The role of international organisations in conflict resolution is significant, but several limitations exist, including political differences between states and insufficient speed of decision-making. An analysis of current approaches to peaceful settlement has shown a lack of integrated strategies, insufficient participation of civil society and business in peacekeeping processes, and weak preventive diplomacy. Based on the results obtained, recommendations were formulated to improve the effectiveness of international security cooperation. Comprehensive strategies that integrate military, economic, social, and humanitarian approaches, new operational mechanisms for responding to modern threats, intensification of cooperation between states and non-state actors, and strengthening of the role of humanitarian organisations are proposed.

Key words: world order, geopolitical conflicts, multipolar world, peacekeeping, political constraints, international security.

УДК 323:327]-044.922(497-15)«2008/2025»

Ільченко І. О.

аспірант,

кафедра міжнародних відносин

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,

вул. Всеволода Змієнка, 2, м. Одеса, 65000, Україна

E-mail: i.ilchenko.a@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0009-6571-7583>DOI <https://doi.org/10.32782/2707-5206.2025.39.16>

ПОЛІТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПОСТКОМУНІСТИЧНИХ КРАЇН ЗАХІДНИХ БАЛКАН ПІСЛЯ 2008 РОКУ

Країни Західних Балкан (ЗБ) із географічного погляду – Албанія, Словенія, Хорватія, Сербія, Чорногорія, Боснія і Герцеговина, Македонія та частково визнана Республіка Косова, але в науковій літературі так називають ті балканські країни, які не є членами ЄС. У статті обрано три кейси для дослідження – Албанія, Боснія і Герцеговина та Північна Македонія, які дають уявлення про різницю між окремими країнами, спільні риси регіону Західні Балкани (РЗБ). Метою дослідження є визначення підсумків політичної трансформації країн Західних Балкан після 2008 р., світової економічної кризи, яка мала масштабні наслідки для всіх сторін суспільно-політичного життя держав регіону. У Боснії і Герцеговині процес формування влади як на загальнодержавному рівні, так і на рівні ентитетів затягнувся через домінування в політичному полі країни популістів, найбільш впливовим із яких став Мілорад Додик. Додик не хоче втратити підтримку Москви – значущого чинника своїх електоральних успіхів, щоб не сказати головного спонсора, тому грає на геополітичному суперництві великих держав. У Македонії розбіжності між парламентськими партіями й етносами можуть у будь-який час знову перейти в демонстрації та погроми, як це було у 2015 та 2016 рр. Політична обстановка, яка склалася в країні, показує, що Охридська угода 2001 р. виявилася далеко не ідеальною й не змогла остаточно вирішити конфлікт. Більше того, те положення Охридської угоди, яке передбачало навчання тисяч албанських поліцейських на півночі країни, скоріше сприяло виникненню відкритих бойових дій, а не врегулюванню конфлікту. Також сильним ударом для країни стала парламентська криза 2016 р., що призвела до вуличних демонстрацій і зміни прем'єр-міністра. Звідси випливає, що закладений принцип «пропорційного представництва» та право «вето» для меншини в етнічних питаннях не допомогли стабілізації парламентського інституту. «Ісламський чинник» відіграє помітну роль у політичному житті Албанії. Країна, з одного боку, заявляє про прагнення стати повноправним членом НАТО, інтегруватися в європейський простір; з іншого боку, Албанія – перша європейська країна, яка отримала повноправний статус в Організації ісламської співпраці. Частина політичної еліти вважає, що «ісламський чинник» у політиці Албанії може створити серйозні труднощі в співпраці з євроатлантичними партнерами. Таким чином, усі три країни ЗБ пройшли тільки першу стадію процесу реформ. Завданнями другої стадії буде формування сильного громадянського суспільства, двопартійної політичної системи, незалежності суду, суспільного контролю над новими засобами масової комунікації.

Ключові слова: політика, трансформація, посткомуністичні країни, Західні Балкани.

Постановка проблеми в загальному вигляді, її зв'язок із науковими або практичними завданнями. Країни Західних Балкан (далі – ЗБ) із географічного погляду – Албанія, Словенія, Хорватія, Сербія, Чорногорія, Боснія і Герцеговина, Македонія та частково визнана Республіка Косова, але в науковій літературі так називають ті балканські країни, які не є членами ЄС. Для України є дуже важливим вивчення досвіду реформ у країнах, які теж обрали шлях демократичного розвитку й орієнтації на ЄС, організацію, побудовану на спільності таких цінностей, як свобода особистості й захист прав кожного громадянина.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, методологічної основи дослідження. Методологічною основою дослідження є окремі напрацювання зарубіжних авторів, таких як С. Бауерс (1984), Н. Клейер (2003), К. Бассуенер (2005), а також вітчизняних спеціалістів із РЗБ: Є. Багацького (2013; 2014), Н. Гумби та Д. Гайдай (2021), Н. Іщенко (2021), О. Кравченко (2024). За допомогою їхньої роботи складена дорожня карта дослідження, виявлені показники, через аналіз яких можна отримати об'єктивну картину політичних реформ у країнах ЗБ. Разом із тим фактичний матеріал отримано завдяки дослідженню матеріалів міжнародних сайтів, де розміщено політичні показники ЗБ.

У роботі застосовані методи архівних і документальних досліджень, метод збирання медіа й вторинних джерел, метод інтернет-дослідження, а також контент-аналіз.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується стаття. Тема порівняння десяти країн ЗБ не може бути охоплена в статті через об'ємність і складність, тому обрано три кейси – Албанія, Боснія і Герцеговина (далі – БіГ) і Північна Македонія, які дають уявлення як про спільні риси країн ЗБ, так і про різницю між окремими країнами. У роботі вперше системно розглянуті основні політичні показники країн ЗБ протягом 2009–2024 рр. для виявлення спільних тенденцій і розгляду основних проблем їхніх політичних трансформацій.

Формулювання цілей статті. Отже, метою дослідження є виявлення підсумків політичної трансформації країн ЗБ після 2008 р., світової економічної кризи, яка мала масштабні наслідки для всіх сторін суспільно-політичного життя держав регіону.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням наукових результатів. У Боснії і Герцеговині після 2006 р. відбулося вибухове зростання етнонаціоналізму, чому сприяли проголошення незалежності Чорногорії (2006) і початок процесу визначення остаточного статусу Косова (2006–2008).

Перший етап політичної трансформації БіГ, який ми можемо умовно виділити, почався із загальних виборів 2006 р. Унаслідок виборів багаторічні лідери – Партія демократичної дії (ПДР), Сербська демократична партія (СДП), Хорватська демократична співдружність (ХДСБіГ), які відрізнялися гнучкістю у співпраці з міжнародними структурами, зазнали нищівних утрат або взагалі опинилися в опозиції. На хвилі націоналістичних настроїв і націоналістичної риторики відбулося посилення Партії за Боснію і Герцеговину. Її лідер Харіс Силайджич, який виступав за об'єднання федерації під владою сильного центрального уряду й за принцип «одна людина – один голос», здобув упевнену перемогу (62,8%) у боротьбі за місце від босняків члена Президії Боснії і Герцеговини. Партія за

Боснію і Герцеговину отримала також 24 місця в Палаті представників Федерації БіГ (Каравайцева, 2015, с. 157).

Партійну систему БіГ відрізняє специфічний поділ на партії так званої «громадянської» орієнтації та партії, електоратом яких є чітко визначені етнічні групи. Можна констатувати вкрай стабільну, не схильну до коливань у часі структуру виборчого корпусу партій, орієнтованих на окремі етнічні групи населення, де політичне змагання між акторами протікає головним чином усередині цих відокремлених електоральних груп. Партії певних «національних корпусів» мають відносну вагу в системі порівняно з партіями «громадянської» орієнтації, що вказує на високе значення поляризації системи (Багацький, 2013, с. 152).

Основна вісь міжпартійного змагання в БіГ обертається навколо питань інституційного дизайну держави й іншої актуальної для життя окремих етнічних спільнот тематики, що свідчить про незавершеність політичних дискусій, які стосуються стрижневих основ будівництва держави.

Основні позиції етнічних партій можуть бути зведені до просування боснійцями ідеї держави більш унітарної, централізованої на всіх рівнях прийняття рішень, а сербами, навпаки, – до максимальної децентралізації та точного дотримання букви й духу Дейтонських угод. При цьому партії хорватського національного корпусу ведуть боротьбу за надання хорватській спільноті в БіГ рівності з боснійським і сербським народами, отже, створення третього ентитету в БіГ. Нагадаємо, що сучасна БіГ складається з двох ентитетів – Мусульмано-Хорватської Федерації та Республіки Сербської. При цьому в певні періоди, залежно від конкретних обставин, інтереси представників трьох народів можуть перетинатися, що в чому визначає перебіг політичного процесу в державі (Бассуенер, 2005, с. 80).

Боснія і Герцеговина знаходиться дуже далеко від членства в ЄС, бо вона не в змозі виконати критерії, необхідні для вступу. БіГ залишається однією з найкорумпованіших країн Європи, з дуже високим рівнем злочинності й погано розвиненою інфраструктурою. Її політична еліта демонструє дуже низький рівень зацікавленості в проведенні політичних реформ. Стратегія країн-членів ЄС щодо БіГ, як і до інших колишніх югославських країн, є системною і логічною. Головним елементом стратегії є проведення реформ не лише законодавства, але, якщо йдеться про БіГ, реформи освіти, поліції, армії та інших. ЄС також намагається привести до політичної влади лояльні політичні еліти й дотягнути економіку хоча б до середньоевропейського рівня. Розвинені країни Європи турбує також проблема міграції, а Боснія є країною з величезною діаспорою, яка проживає в Німеччині, Швейцарії, Австрії, Швеції, Австралії та США (Багацький, 2014, с. 139).

Тому тодішній Голова Європейської комісії Ж.-К. Юнкер на небажання БіГ проводити реформи й виконувати вимоги ЄС відповів оголошенням заморозки їхніх кандидатур до 2020 р. Незважаючи на це, ЄС усемірно схвалює прогрес Західних Балкан і через реформи намагається наблизити їх до себе (Кравченко, 2024).

Другий етап політичної трансформації почав відлік із виборів у БіГ 7 жовтня 2018 р. Це були загальні вибори, явка становила 50%. Обирали органи влади всіх ступенів як на загальнодержавному рівні, так і в її ентитетах: Федерації Боснії і Герцеговини (з мусульманською більшістю) і в Республіці Сербській (де більшість населення – серби). Особливого значення саме цим виборам надали кілька ключових сюжетів.

Для виборців-сербів головною інтригою було протистояння багаторічних лідерів Республіки Сербської (далі – РС): президента Мілорада Додика, голови Союзу незалежних соціал-демократів (СНРД, який перебував при владі 12 років) та опозиційної коаліції «Союз за зміни» на чолі із сербським членом Президії БіГ М. Іваничем. Противники М. Додика користувалися неприхованими симпатіями Вашингтона та Брюсселя. Він став для них більмом на оці через свої проросійські симпатії та євроатлантичний скептицизм. На виборах сербського члена Президії БіГ (центрального виконавчий орган влади) боротьба точилася між М. Додиком і М. Іваничем. Водночас на виборах президента РС змагалися висуванка М. Додика, яка обіймала посаду прем'єра РС, Ж. Цвіянович, і лідер найбільшої сили опозиції – Сербської демократичної партії, В. Говядариця. Протиборство СНРД, що правив у республіці разом із союзниками (Соціалістична партія та Демократичний народний союз) та опозиційної коаліції «Союз за зміни» (Сербська демократична партія, Партія демократичного прогресу М. Іванича й Народний демократичний рух), продовжилося далі як на місцевих виборах у парламент РС, так і на загальнодержавному рівні – на виборах у Палату представників (На виборах у Боснії, 2018).

5 грудня 2018 р. міністри закордонних справ країн НАТО повідомили про готовність схвалити першу Щорічну національну програму Боснії і Герцеговини щодо співпраці з НАТО, яка відкривала шлях для активізації Плану дій з підготовки до членства (МАР) (Міністри закордонних справ НАТО, 2018).

Але Народна Скупщина Республіки Сербської, опираючись інтеграції країни до західних військово-політичних інститутів, поспішила ще 18 жовтня 2017 р. ухвалити резолюцію, що проголосила «військову нейтральність Республіки Сербської щодо чинних військових союзів до можливого референдуму» (Республіка Сербська, 2017). Підкреслено, що вибір РС координуватиметься із Сербією, яка також декларує «військову нейтральність» (Республіка Сербська, 2017). М. Додик неодноразово заявляв, що не має наміру відступати від цієї позиції. І М. Додик, і президент РС Ж. Цвіянович зазначали, що взаємодія з НАТО за моделлю Австрії чи Фінляндії за збереження нейтрального статусу може підійти й БіГ.

Водночас мусульманські політичні сили свою згоду на створення кабінету та призначення прем'єра із СНРД давали саме в разі прийняття Щорічної національної програми. Таким чином, процес формування влади й на загальнодержавному рівні, і на рівні ентитетів затягнувся через позицію Додика, який фактично шантажував суспільство та політичні еліти. Затягуючи перемовини, він водночас подавав сигнали, покликані засвідчити гнучкість і прагматизм. За його словами, щодо «європейського шляху» (на відміну від НАТО) у країні існує повна однаковість. Урочисте вручення в Брюсселі відповідей, що довго узгоджувалися, на 656 додаткових питань анкети Єврокомісії було покликане підтвердити «конструктивну роль РС» і його самого в процесі євроінтеграції (Page of M. Dodik). Насправді М. Додик не хоче втратити підтримки Москви – значущого чинника своїх електоральних успіхів, щоб не сказати головного спонсора, а також намагається не ускладнювати й так не прості взаємини з владою Сербії. Таким чином, якщо міркувати в категоріях геополітичного суперництва, вибори 2018 р. виграла Москва, практично не докладаючи жодних зусиль, окрім підтримання декількох ключових фігур у політичній еліті РС.

Вибори в парламент 2022 р. й у місцеві органи влади 2024 р. не змінили картини, яка склалася після 2018 р. На парламентських виборах на багатомандат-

них округах безпосередньо обирають лише 21 депутата від ФБіГ і 9 – від РС, інші мандати (7 і 5 відповідно) називаються компенсаційними й розподіляються пропорційно серед партій, що набрали більше ніж 3% голосів. Альянс незалежних соціал-демократів М. Додика отримав найбільшу кількість голосів – 223107. Другою стала Партія демократичної дії Сулеймана Тихича, найбільша консервативна партія країни, водночас найбільша мусульманська партія (185299 голосів). Трійку лідерів замикає Хорватський демократичний союз Боснії і Герцеговини (118040 голосів) (Три президенти та багато парламентів, 2022). Отже, партії залишаються етнічними, але, що найгірше, вони залишаються популістськими, заграючи з основними, але не найкращими інстинктами своїх виборців.

Якщо переходити до характеристики найважливіших внутрішньополітичних проблем *Республіки Північна Македонія* (далі – РПМ), то на перше місце варто поставити взаємини влади з етнічними меншинами. Найчисленніша з них – албанці.

Зазначимо, що так званий албанський фактор має як внутрішньополітичний, так і зовнішньополітичний вимір і загалом відіграє важливу роль на Балканському півострові. За останнім переписом (2002 р.), частка албанців у Північній Македонії становить понад чверть усього населення – 25,17% (Іщенко, 2021).

Дані вкрай дискусійні, але це єдина офіційна інформація про чисельність албанців у Північній Македонії, яка існує сьогодні. Албанське питання вважається найскладнішим для всього регіону Південно-Східної Європи, і Північна Македонія не є винятком. З албанською проблемою пов'язують низку криз у регіоні у 1991–2001 рр. Насамперед це кризи, пов'язані з активністю албанської мафії та військовими конфліктами у Косово, Південній Сербії та Македонії. Дуже популярна точка зору, за якою саме активність албанського населення може поставити хрест на самому факті існування РПМ.

За останньою оборонною стратегією Північної Македонії від 2010 р., країна може зіткнутися з такими загрозами й ризиками, як міжнародний тероризм; міжнародна організована злочинність; поширення та використання зброї масового знищення; регіональні конфлікти й кризи; сплески радикального націоналізму й екстремізму, етнічного та релігійного екстремізму; незаконне зберігання зброї та амуніції; діяльність іноземних розвідувальних служб; кіберзлочинність; природні й техногенні катастрофи; епідемії; екологічні та соціально-економічні проблеми (Сучасний стан, 2021, с. 28).

Великою проблемою, яка безпосередньо пов'язана з проблемою взаємин національних громад, є діяльність організованої злочинності. Через те, що Македонія є транзитною державою на шляху тисяч мігрантів до Центральної та Західної Європи, загострилася проблема незаконного перетину кордонів і пов'язана із цим діяльність контрабандистів. На жаль, жодної достовірної статистики із цього питання немає, але є дуже серйозні підстави вважати, що величезний вплив на організовану злочинність у РПМ має діяльність албанської мафії, зіткнення правоохоронних сил із якою розглядається багатьма аналітиками як міжетнічні сутички. Саме так часто сприймаються зіткнення в м. Куманові та с. Гошинці у 2015 р., які були оголошені діями терористів із Косова або відродженням ВНА (трактування такого роду походять від офіційної влади Македонії) (Macedonia police, 2015).

Внутрішньополітична проблема етнічних меншин вирішується багато в чому з огляду на ЄС і США. Говорячи про взаємодію Північної Македонії та ЄС, не

можна не згадати, що перша військова операція об'єднаної Європи, EUFOR Concordia, проходила в Македонії. Взаємодія з албанською громадою, як можна переконаватися на прикладі весняних сутичок 2015 р. в Куманово й Гошинці, відбувається за сценарієм: інцидент – реакція Заходу – початок консультацій з албанською стороною. Отже, західний чинник є, безумовно, таким, що стабілізує внутрішньополітичну ситуацію в країні. Страх залишитися поза об'єднаною Європою, поза військовою структурою НАТО продовжує підштовхувати македонське керівництво до співпраці з албанською громадою. Албанські лідери, у свою чергу, вірять у можливість створення загальноалбанської культурної автономії лише в рамках ЄС (до речі, ідея загальномакедонської культурної автономії також присутня та відіграє важливу роль у риторичі правих політичних партій РМ). Але сьогодні ймовірність вступу до ЄС Албанії, не кажучи вже про так звану Республіку Косова, залишається вкрай низькою на середньострокову перспективу (Гумба, & Гайдай, 2021, с. 23).

До латентної нестабільності держави призвели сучасні інститути влади, порядок роботи яких частково прописаний у Рамковому договорі 2001 р. З того часу албанські та македонські партії так і не змогли дійти згоди про розвиток країни.

У 2016 р. відбулася масштабна парламентська криза, спричинена суперечностями між лідером ВМРО-ДПМНЕ (Внутрішня македонська революційна організація – Демократична партія за македонську національну єдність), прем'єр-міністром Ніколою Груєвським (серпень 2006 – січень 2016) і лідером опозиції соціал-демократом Зораном Заєвим, який у результаті дострокових виборів обійняв пост прем'єр-міністра (травень 2017 – січень 2020). До 2017 р. також обрано нового спікера парламенту – Талата Джафері, за походженням етнічного албанця. Дії македонців негайно призвели до сутички в парламенті між активістами руху «За єдину Македонію» і представниками албанських партій (Macedonia's conservatives fail, 2017).

17 червня 2018 р. у грецькому селі Псарадес, на південь від озера Преспа, глави міністерств закордонних справ Македонії та Греції Нікола Димитрів і Нікос Кодзіас у присутності глав обох держав, а також представників ООН і ЄС підписали історичну угоду про нову державну назву Македонії (Преспанська угода). Колишня югославська республіка взяла на себе зобов'язання внести до конституції поправки, відповідно до яких вона була офіційно перейменована в Республіку Північна Македонія. Греція, у свою чергу, підтвердила, що в разі успішної ратифікації угоди вона більше не перешкоджатиме вступу сусідньої країни до НАТО й початку переговорів про її входження до Євросоюзу.

Підсумковий варіант угоди, що становить компроміс між вихідними позиціями двох сторін, містить такі основні тези. По-перше, Македонія отримає назву «Республіка Північна Македонія» або, скорочено, «Північна Македонія». З політичного погляду це найбільш нейтральний варіант, що містить негативних історичних конотацій. По-друге, нова назва використовуватиметься не лише у взаєминах Північної Македонії із зовнішнім світом, а й усередині країни. По-третє, громадяни країни, як і раніше, будуть називатися македонцями, офіційна мова збереже назву македонської. Водночас у документі наголошується, що македонська мова належить до південнослов'янської мовної спільності, яка не має стосунку ні до давньої грецької цивілізації, ні до історії, культури та спадщини Македонського регіону в складі Греції. По-четверте, Македонія взяла

на себе зобов'язання утримуватися від використання символів, що становлять невід'ємну частину культурно-історичної спадщини Греції, а в разі виникнення спірних питань буде узгоджувати їх із грецьким урядом. Приклад – на колишньому національному прапорі Македонії була зображена так звана Вергінська зірка, яка прикрашала гробницю, що, вірогідно, належала Філіппу II Македонському. Нарешті, обидві сторони підтвердили недоторканність міждержавного кордону, домовилися про активізацію двосторонньої співпраці в різних сферах і про підвищення рівня дипломатичних представництв (македонська місія в Афінах і грецька в Скоп'є переводилися в ранг посольств) (Final Agreement, 2018).

Преспанська угода стала важливим моментом у вирішенні суперечки між Грецією та Македонією, сприяла подальшій трансформації ідентичності македонців. Звичайно, відкритими залишаються такі важливі питання, як збереження історичної пам'яті й національної культурної спадщини, а також досягнення суспільного консенсусу щодо цього питання як у Греції, так і в Македонії.

У липні 2020 р. на парламентських виборах перемогла партія Соціал-демократичного союзу Македонії на чолі із З. Заєвим, набравши 36,3% голосів. Ця партія мала намір продовжувати шлях європейської інтеграції, проте проти цього виступила партія ВМРО-ДПМНЕ, відома як своїми ультранационалістичними поглядами, так і численними політичними скандалами. Це ще раз засвідчило глибокий розкол не тільки між етнічними партіями македонців та албанців, а й між різними македонськими партіями (Північна Македонія, 2020).

8 травня 2024 р. у Північній Македонії відбулися вибори до парламенту й другий тур президентських виборів, які можуть кардинально вплинути на шлях країни до Європейського Союзу. Явка становила 42,32 відсотка на президентських виборах, перевищивши необхідний рівень у 40 відсотків, щоб голосування вважалося дійсним. Водночас явка на парламентських виборах була трохи нижче за 47 відсотків. Националістична ВМРО-ДПМНЕ показала сильний результат після років перебування в опозиції. На практиці це означає таке: пріоритети наступного уряду стосуватимуться обіцянки змінити конституцію, щоб відкрити шлях до відкриття повноцінних переговорів Північної Македонії з ЄС. ВМРО-ДПМНЕ виступала за те, що рамки переговорів із ЄС можна змінити. Північна Македонія має статус кандидата на вступ до ЄС із 2005 року, але їхні спроби вступу нашкоджувалися на вето Болгарії, яка є членом ЄС. Це вето триває попри компроміс 2022 р., що вимагає поправки до преамбули Конституції Македонії. Фаворитка президентських виборів Гордана Сиялиновська-Давкова, яку підтримувала опозиційна націоналістична партія ВМРО-ДПМНЕ, ще до оголошення її перемоги розкритикувала обіцянку влади запровадити конституційні зміни, які закріпили б болгар як один із народів Північної Македонії, але визнала, що не блокуватиме цю зміну, якщо для схвалення буде потрібна кількість голосів. У 2022 р. Скоп'є неохоче поступилося вимогам Болгарії щодо цих змін, аби переконати Софію зняти вето на початок рамкових переговорів Північної Македонії з Європейським Союзом. Сиялиновська-Давкова заявила, що «поважатиме» зміну назви країни, яка дала змогу скасувати грецьке вето, але не буде її використовувати (У Північній Македонії, 2024). Отже, ВМРО-ДПМНЕ повернули собі всю повноту влади в Північній Македонії, що означає новий виток турбулентності в політичній історії країни й усього регіону.

У підсумку розбіжності між парламентськими партіями й етносами Північної Македонії можуть у будь-який час знову перейти в демонстрації та погроми, як

це було у 2015 та 2016 рр. Політична обстановка, яка склалася в країні, показує, що Охридська угода 2001 р. виявилася далеко не ідеальною й не змогла остаточно вирішити конфлікт. Більше того, те положення Охридської угоди, яке передбачало навчання тисяч албанських поліцейських на півночі країни, скоріше сприяло виникненню відкритих бойових дій, а не врегулюванню конфлікту. Також сильним ударом для країни стала парламентська криза 2016 р., що призвела до вуличних демонстрацій і зміни прем'єр-міністра. Звідси випливає, що закладений принцип «пропорційного представництва» та право «вето» для меншини в етнічних питаннях не допомогли стабілізації парламентського інституту.

Щодо *Албанії*, то в переліку найважливіших питань, про які варто згадати, першою стоїть розбіжність між конституцією країни та її внутрішньополітичною практикою.

Ісламський чинник відіграє помітну роль у політичному житті країни. Албанія, з одного боку, заявляє про прагнення стати повноправним членом НАТО, інтегруватися в європейський простір; з іншого боку, Албанія – перша європейська країна, яка отримала повноправний статус в Організації ісламської співпраці (ОІС). Частина політичної еліти вважає, що ісламський чинник у політиці Албанії може створити серйозні труднощі в співпраці з євроатлантичними партнерами.

В Албанії існує сильне угруповання націоналістів-радикалів, які поширюють ідею створення «Великої Албанії». Албанці вкрай болісно ставляться до того, що їхню державу створено набагато пізніше, ніж в інших балканських народів. При цьому значна частина албанського населення (за деякими підрахунками, близько половини) проживає за межами республіки. В албанській національній свідомості поширена думка про приниження ролі албанців у політичній історії Балкан як із боку європейців, так і з боку сусідніх народів (Bowers, 1984, p. 129).

Експерти відзначають активізацію національної свідомості албанців останніми роками, їхнє прагнення позиціонувати себе серед інших балканських ідентичностей (Clayer, 2003, p. 281).

Усе це створює сприятливе середовище для відродження ідеї «Великої Албанії», поширення сепаратистських настроїв, хоча албанці вважають за краще говорити про необхідність об'єднання всіх співгромадян, які проживають в Албанії, Косово, Македонії та інших країнах, у єдину етнічну спільноту. Опитування, проведене у 2010 р. Інститутом Геллапа в співпраці з Європейським фондом для Балкан, виявило, що 62% респондентів в Албанії, 81% – у Косово, 51,9% албанців у Македонії підтримали б створення «Великої Албанії». Більшість респондентів – понад 95% загалом у трьох країнах, заявила, що якщо така держава буде створена, то вона має включати Албанію, Косово й частину Македонії (Gallup Balkan Monitor, 2010).

На основі непрямих даних та оцінювання матеріалів ЗМІ можна стверджувати, що за минулі роки ці цифри тільки зростали. Варто зазначити, що представники політичних кіл Албанії уникають використання виразів «Велика Албанія» й «пан-албанізм». Вони дипломатично говорять про «албанське національне питання», трактуючи його як «рух за звільнення албанських земель від іноземної окупації та їх об'єднання в окрему національну державу» (Pan-Albanianism, 2004, p. 32).

Однак як на експертному рівні, так й на побутовому давно визнано, що мрія албанців про об'єднання є «частиною їхньої колективної свідомості» й не стала політичною програмою лише в силу військової та політичної слабкості албан-

ського політичного класу. Поки зріє еліта, повним ходом іде формування великоалбанської свідомості. Майже в будь-якому книжковому кіоску в Албанії та Косові можна купити карту «Етнічна Албанія», яка включає Албанію, Косово, південно-сербські громади Прешево, Медведжу й Буяновац, значні частини Македонії, Чорногорію зі столицею Подгорицею і грецьку область Епір. Головним містом визнається македонська столиця Скоп'є. Головними акторами процесів албанізації є збройні сили Косова, албанські парамілітарні осередки, що належать албанській мафії й здатні вести партизанську війну (досвід Армії звільнення Косова); приватні військові компанії. Реалізація сценарію «албанізації» незалежно від варіативності процесів – створення пан-албанської політії або спільноти ісламських общин – не лише призведе до переформатування політичного простору Західних Балкан, а й відкриє шлях до можливих відкритих конфліктів і навіть війн.

З іншого боку, албанські політичні еліти жодного разу не проголошували мету приєднати будь-яку частину території сусідньої країни. Особливо показовим є кейс Косова, як, завдяки виваженій політиці Албанії, змогли побудувати фундамент для розвитку політичної спільноти в напіввизнаній республіці. Права, що гарантовані сербському й іншим національним меншинам, які підтверджені в Декларації незалежності, відповідають найбільш високим стандартам; їх не можна порівняти з правами нацменшин в інших багатонаціональних державах. Уряд і народ Косово дали обіцянку, що будуть поважати права меншин за будь-яких умов. Отже, на політичному рівні має місце поступове зближення позицій албанського, косовського, македонського та сербського керівництва з низки питань.

21 січня 2011 р. Тирана пережила драматичні події, коли перед будівлею уряду Албанії відбулися запеклі зіткнення між антиурядовими демонстрантами й поліцією. Події 21 січня добре задокументовані. Десятки тисяч протестувальників зібралися в Тирані, щоб протестувати проти уряду тодішнього прем'єр-міністра Салі Беріші, після того як віце-прем'єр-міністр і союзник по коаліції Ілїр Мета оприлюднив відео, яке викривало корупцію на високому рівні. Відмова Беріші звільнити Мету викликала масовий протест і вибух невдоволення. Були сутички, але ніхто не міг передбачити насильства, яке розгорнулося. Ніхто не очікував, що в європейській країні, яка є членом НАТО, уряд накаже гвардії республіки, якій поставлено завдання захищати державні інституції, відкрити вогонь по беззбройних протестувальниках. І все ж це сталося, Алекс Ніка, Зівер Вейзі, Хекуран Деда та Фаїк Міртадж були вбиті. Згодом уряд Беріші заперечував, що віддавав накази про вбивства. Він стверджував, що протестувальники стріляли один в одного зі зброї, закамуфльованої під парасолі й ручки. Коли відео стрілянини оприлюднили, він змінив свою точку зору, визнавши, що їх розстріляла гвардія республіки, щоб запобігти спробі державного перевороту, організованого опозицією. Він виправдовував убивства й заявив, що вб'є знову, якщо знадобиться. Він перешкоджав усім спробам прокуратури провести розслідування. Записи безпеки із серверів у його офісі були стерті, а ордери на арешт охоронців проігноровані. Він напав на призначеного ним генерального прокурора, назвавши її «бульварною повією» за її спроби провести розслідування, і заявив, що президент республіки був частиною державного перевороту з тієї простої причини, що він не оголосив про свою беззастережну підтримку позиції Беріші. Якщо Салі Беріша розцінив події 21 січня як спробу державного перевороту, то

в Брюсселі всю вину поклали на уряд і заявили, що подібні інциденти кидають тінь на перспективи Албанії бути прийнятою до лав ЄС (The long shadow, 2025).

10 жовтня 2012 р. була оприлюднена доповідь Єврокомісії щодо Албанії. Документ констатував загальну неготовність країни для отримання статусу офіційного кандидата по 12 основних критеріях, сформульованих у листопаді 2010 р. Єврокомісія визначила, що албанська сторона виконала чотири критерії, виконання ще двох було «у процесі», а по інших шести констатовано «помірний прогрес», що в термінології ЄС фактично означає стагнацію. У доповіді Єврокомісії підкреслювалося, що майбутнє надання Албанії офіційного статусу країни-кандидата в ЄС «залежить від виконання ключових заходів у сферах реформування правосуддя й державної адміністрації та перегляду парламентських процедур». «Щоб мати можливість зробити наступний крок і почати переговори про вступ, Албанія має продемонструвати реальне виконання вже взятих на себе зобов'язань і досягнення ключових пріоритетів, які до теперішнього часу не реалізовані повністю. Увага повинна бути сфокусована на верховенстві закону й фундаментальних правах людини. Для успішного процесу реформ істотне значення матиме реальний політичний діалог. Проведення парламентських виборів 2013 р. стане в цьому плані ключовим тестом і попередньою умовою для будь-якої рекомендації про відкриття переговорів» (Key findings, 2012).

Якщо це був тест, то парламентські вибори 2013 р. завершилися за сценарієм ЄС: перемогою Альянсу за європейську Албанію на чолі з опозиційною Соціалістичною партією та її лідером Еді Рамою. Салі Беріша з Демократичної партії Альянсу за зайнятість, процвітання й інтеграцію визнав свою поразку 26 червня, що міжнародними спостерігачами сприйнято як ознака демократичної зрілості, що зростає, в Албанії. До парламенту було також обрано 25 жінок (17,86%). Рама зберіг лідерство й протягом виборів 2017 р. Але більшість обіцянок, як завжди, залишилася невиконаною. Головними суперниками на виборах 2021 р. стали владна лівоцентристська Соціалістична партія Албанії, лідер якої Еді Рама очолював уряд уже два терміни, і правоцентристська консервативна Демократична партія Албанії, яка була при владі в 2005–2013 рр., а відтоді стала провідною опозиційною силою. Лідер демократів Люльзім Баша, колишній мер столиці Тирани, який також у минулому обіймав кілька міністерських посад, заявив, що Еді Рама за вісім років при владі не виправдав сподівань і йому не можна давати більше шансів (В Албанії, 2021).

Сьогодні Албанія, по суті, ще стоїть на роздоріжжі, хоча і з достатньо ясно вираженим напрямом руху. За всіх своїх політичних та ідеологічних складнощів вона займає у світовій економічній таблиці 80-те місце, має річний економічний ріст 6,8% і, згідно зі своїми розмірами, не найменші іноземні нетто-інвестиції – 162 млн. дол. США. Це дає змогу розраховувати на позитивний вплив економічної сфери на інші сфери суспільно-політичного життя країни.

Висновки й перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. Отже, аналіз кейсів Албанії, Боснії і Герцеговини та Північної Македонії дає змогу резюмувати, що країни ЗБ пройшли певну політичну трансформацію у 2009–2024 рр. Нині в усіх країнах регіону ЗБ існують такі атрибути демократії, як демократичні вибори, багатопартійність, неурядові суспільні організації, відносно незалежні засоби масової інформації. Є гарантованою відповідальність уряду перед парламентом, можливість зміни урядів, дотримання громадянських

прав і свобод, захист прав національних меншин. Це дає змогу вважати демократичні режим ЗБ досить стабільними. Разом із тим процес реформ у регіоні пройшов лише першу стадію. Завданнями другої стадії є формування сильного громадянського суспільства, двопартійної політичної системи, незалежності суду, суспільного контролю над новими засобами масової комунікації.

Процес демократизації не є лінійним; не можна поставити оцінки країнам регіону за якоюсь шкалою успіхів. Одні демонструють досягнення в одних галузях, сусідні – в інших. Створення нової, вільної від впливу партійної боротьби адміністрації – одне з найважчих у регіоні завдань. Закони про люстрацію не виконали своєї головної мети; вони скоріше слугували дискредитації політичних опонентів, аніж реформі адміністрації. Партійний контроль над чиновництвом зберігався, отже, державні інституції виконували партійні замовлення, що зазвичай різко розходилися з інтересами суспільства. Інша важлива проблема – корупція; на відміну від Заходу, тут її вирішення було складнішим через брак джерел у держбюджеті на фінансування відповідних служб.

References [Список використаної літератури]

- A pro-Russian candidate is leading the elections in Bosnia and Herzegovina (2018). *LB.UA* [in Ukrainian]. [На виборах у Боснії і Герцеговині лідирує проросійський кандидат. *LB.UA*. 2018. URL: https://lb.ua/world/2018/10/08/409431_viborah_bosnii_gertsegovine.html (дата звернення: 02.02.2025).]
- Bagatskyi, E. (2013). The inevitability of constitutional changes in Bosnia and Herzegovina. *Bulletin of Odessa National University*, 18:2(18:3), 147–155 [in Ukrainian]. [Багацький Є. Невідворотність конституційних змін в Боснії і Герцеговині. *Вісник Одеського національного університету*. 2013. Том. 18. Вип. 2 (18). Ч. 3. С. 147–155.]
- Bagatskyi, E. (2014). EU in Bosnia: goals and achievements. *Actual problems of politics*, 53, 133–142 [in Ukrainian]. [Багацький Є. ЄС в Боснії: цілі та досягнення. *Актуальні проблеми політики*. 2014. Вип. 53. С. 133–142.]
- Bassuener, K. (2005). Missed opportunities and unfinished conclusions are Bosnia's legacy. In: Ibnoezer, G., Flury, F. (eds). *After Intervention: Managing Public Security in Post-Conflict Societies – From Intervention to Sustainable Local Government*, 74–101. Bureau of Security Policy under the Ministry of Defense of Austria; National Defense Academy; Geneva Center for Democratic Control of the Armed Forces. Vienna – Geneva: GKS – Vienna [in Ukrainian]. [Бассуенер К. Упущені можливості і незроблені висновки – спадщина Боснії. *Після інтервенції: Управління суспільною безпекою у пост конфліктних суспільствах – від втручання до стійкого місцевого самоврядування* / ред. Г. Ібноезер, Ф. Флурі ; Бюро політики безпеки при Міністерстві оборони Австрії ; Національна академія оборони ; Женевський центр демократичного контролю над збройними силами. Відень – Женева : GKS – Vienna, 2005. С. 74–101.]
- Bowers, S.R. (1984). The Islamic factor in Albanian policy. *Institute of Muslim Minority Affairs*, 5:1, 123–135 [in English]. [Bowers S.R. The Islamic factor in Albanian policy. *Institute of Muslim Minority Affairs*. 1984. Vol. 5. Issue 1. P. 123–135. URL: <https://doi.org/10.1080/02666958408715886> (дата звернення: 02.02.2025).]
- Clayer, N. (2003). God in the “Land of the Mercedes”. The Religious Communities in Albania since 1990. In: P. Jordan, K. Kaser, W. Lukan et alii. *Albanien*, 277–314 [in English]. [Clayer N. God in the “Land of the Mercedes”. The Religious Communities in Albania since 1990. *Albanien* / P. Jordan, K. Kaser, W. Lukan et alii. Peter Lang : österreichische Osthefte, halshs-00189819, 2003. P. 277–314.]
- Final Agreement for the Settlement of the Differences as Described in the United Nations Security Council Resolutions 817(1993) and 845(1993), the Termination of the Interim Accord of 1995, and the Establishment of a Strategic Partnership between the Parties (2018). *Ministry of Foreign Affairs* [in English]. [Final Agreement for the Settlement of the Differences as Described in the United Nations Security Council Resolutions 817(1993) and 845(1993), the Termination of the Interim Accord of 1995, and the Establishment of a Strategic Partnership between the Parties. *Ministry of Foreign Affairs*. 2018. URL: <https://www.mfa.gr/images/docs/eidikathemata/agreement.pdf>. (дата звернення: 02.02.2025).]
- Gallup Balkan Monitor: Insights and Perceptions: Voices of the Balkans (2010). *Gallup Balkan* [in English]. [Gallup Balkan Monitor: Insights and Perceptions: Voices of the Balkans. *Gallup Balkan*. 2010. URL: <https://www.europeansources.info/record/website-gallup-balkan-monitor-insights-and-perceptions-voices-of-the-balkans/> (дата звернення: 02.02.2025).]

- Gumba, N., & Gaidai, D. (2021). Experience of European integration of the Western Balkans and conclusions for Ukraine. *New Europe*, 12 [in Ukrainian]. [Гумба Н., Гайдай Д. Досвід євроінтеграції Західних Балкан і висновки для України. *New Europe*. 2021. № 12. URL: https://neweurope.org.ua/wp-content/uploads/2021/12/Western-Balkans_ukr.pdf (дата звернення: 02.02.2025).]
- Ishchenko, N. (August 10, 2021). Experience of the Balkans for Ukraine: How the Macedonians got along with the Albanians. *Infopost* [in Ukrainian]. [Іщенко Н. Досвід Балкан для України: Як македонці порозумілися з албанцями. *Infopost*. 10 серпня 2021. URL: <https://infopost.media/dosvid-balkan-dlya-ukrayiny-yak-makedoncz-porozumilysya-z-albanczyamy/> (дата звернення: 02.02.2025).]
- Karavaitseva, O.V. (2015). Electoral system of post-conflict Bosnia and Herzegovina. *Actual problems of politics*, 54, 153–159 [in Ukrainian]. [Каравайцева О.В. Виборча система постконфліктної Боснії і Герцеговини. *Актуальні проблеми політики*. 2015. Вип. 54. С. 153–159.]
- Key findings of the 2012 Progress Report on Albania (October 10, 2012). *European Commission* [in English]. [Key findings of the 2012 Progress Report on Albania. *European Commission*. October 10 2012. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/memo_12_763 (дата звернення: 02.02.2025).]
- Kravchenko, O. (2024). The EU decided to start accession negotiations with Bosnia and Herzegovina. *LB.UA* [in Ukrainian]. [Кравченко О. ЄС вирішив почати переговори про вступ з Боснією і Герцеговиною. *LB.UA*. 2024. URL: https://lb.ua/world/2024/03/22/604618_ies_virishiv_pochati_peregovori_pro.html (дата звернення: 02.02.2025).]
- Macedonia's conservatives fail to form coalition (January 30, 2017). *DW*. [in English]. [Macedonia's conservatives fail to form coalition. *DW*. January 30 2017. URL: <https://www.dw.com/en/macedonias-political-crisis-continues-as-conservatives-fail-to-form-coalition/a-37325772> (дата звернення: 02.02.2025).]
- Macedonia police killed in clashes with 'terrorists' (May 10, 2015). *BBC* [in English]. [Macedonia police killed in clashes with 'terrorists'. *BBC*. May 10 2015. URL: <https://www.bbc.com/news/world-europe-32674121> (дата звернення: 02.02.2025).]
- NATO foreign ministers concluded a two-day meeting in Brussels (December 5, 2018). *Official site of NATO* [in Ukrainian]. [Міністри закордонних справ НАТО завершили дводенну зустріч у Брюсселі. *Офіційний сайт НАТО*. December 5 2018. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/news_161116.htm?selectedLocale=uk (дата звернення: 02.02.2025).]
- Page of M. Dodik in X. X. <https://x.com/miloraddodik?mx=2> [Page of M. Dodik in X. X. URL: <https://x.com/miloraddodik?mx=2> (дата звернення: 02.02.2025).]
- Palamarchuk, M., & Aleksandrov, O. (Eds.) (2021). *The current state and prospects for the development and transformation of the North Atlantic Alliance*. Kyiv: NISD [in Ukrainian]. [Сучасний стан і перспективи розвитку й трансформації Північноатлантичного альянсу / М. Паламарчук, О. Александров (заг. ред.). Київ : НІСД, 2021. 36 с.]
- Pan-Albanianism: How Big a Threat to Balkan Security? (2004). *International Crisis Group* [in English]. [Pan-Albanianism: How Big a Threat to Balkan Security? *International Crisis Group*. Defence Academy of the United Kingdom : Conflict Studies Research Centre, 2004. 47 p.]
- Parliamentary elections are taking place in Albania after a heated election campaign (April 25, 2021). *Radio Svoboda* [in Ukrainian]. [В Албанії відбуваються парламентські вибори після гострої передвиборчої кампанії. *Radio Svoboda*. 25 квітня 2021. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/31222286.html> (дата звернення: 02.02.2025).]
- Parliamentary and presidential elections were held in North Macedonia: the opposition has a chance of a majority (May 8, 2024). *Radio Svoboda* [in Ukrainian]. [У Північній Македонії пройшли парламентські та президентські вибори: опозиція має шанси на більшість. *Radio Svoboda*. 8 травня 2024. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-pivnichna-makedoniia-vybory/32938621.html> (дата звернення: 02.02.2025).]
- Republika Srpska: All NATO accession decisions on hold, any future status to be negotiated with Serbia (October 18, 2017). *UK.Vijesti* [in Ukrainian]. [Республіка Сербська: призупинено всі рішення щодо вступу до НАТО, будь-який майбутній статус узгоджуватиметься з Сербією. *UK.Vijesti*. 18 жовтня 2017. URL: <https://uk.vijesti.me/amp/60078> (дата звернення: 02.02.2025).]
- The long shadow of January 21: a lingering failure for Albania's new justice system (January 21, 2025). *Albanian Times* [in English]. [The long shadow of January 21: a lingering failure for Albania's new justice system. *Albanian Times*. January 21, 2025. URL: <https://albaniantimes.al/the-long-shadow-of-january-21-a-lingering-failure-for-albanias-new-justice-system/> (дата звернення: 02.02.2025).]
- Three presidents and many parliaments: how heads of state are elected in Bosnia and Herzegovina (October 20, 2022). *Intent.Press* [in Ukrainian]. [Три президенти та багато парламентів: як обирають керівників держави у Боснії і Герцеговині. *Intent.Press*. 20 жовтня 2022. URL: <https://intent.press/publications/election/2022/tri-prezidenti-ta-bagato-parlamentiv-yak-obirayut-kerivnikiv-derzhavi-u-bosniyi-i-gersegovini/> (дата звернення: 02.02.2025).]

Стаття надійшла до редакції 03.02.2025

Ilchenko I. O.

Department of International Relations
Odesa I. I. Mechnikov National University,
Vsevoloda Zmienko Str., 2, Odesa, 65000, Ukraine

POLITICAL TRANSFORMATION OF THE POST-COMMUNIST COUNTRIES OF THE WESTERN BALKANS AFTER 2008

Summary

The countries of the Western Balkans (WB) from a geographical point of view are Albania, Slovenia, Croatia, Serbia, Montenegro, Bosnia and Herzegovina, Macedonia and the partially recognized Republic of Kosovo, but in the scientific literature it is called those Balkan countries that are not members of the EU. The article selects three cases for study – Albania, Bosnia and Herzegovina and North Macedonia, which provide an idea of the differences between individual countries, but also of the common features of The Western Balkans Region. The aim of the research is to identify the results of the political transformation of the Western Balkans countries after 2008, the year of the global economic crisis which had large-scale consequences for all aspects of the socio-political life of the states of the region. In Bosnia and Herzegovina, the process of forming a government both at the national level and at the entity level was delayed due to the dominance of populists in the country's political field, the most influential of whom was Milorad Dodik. Dodik does not want to lose the support of Moscow, a significant factor in his electoral successes, not to mention his main sponsor, so he is playing on the geopolitical rivalry of the great powers. In Macedonia, disagreements between parliamentary parties and ethnic groups can at any time again turn into demonstrations and pogroms, as was the case in 2015 and 2016. The political situation that has developed in the country shows that the Ohrid Agreement of 2001 was far from ideal and could not finally resolve the conflict. Moreover, the provision of the Ohrid Agreement, which provided for the training of thousands of Albanian police officers in the north of the country, rather contributed to the emergence of open hostilities, rather than the settlement of the conflict. The parliamentary crisis of 2016, which led to street demonstrations and the change of the prime minister, was also a strong blow to the country. It follows that the established principle of “proportional representation” and the right of “veto” for the minority in ethnic issues did not help stabilize the parliamentary institution. The Islamic factor plays a significant role in the political life of Albania. On the one hand, the country declares its desire to become a full member of NATO, to integrate into the European space; on the other hand, Albania is the first European country to receive full status in the Organization of Islamic Cooperation. Part of the political elite believes that the Islamic factor in Albanian politics can create serious difficulties in cooperation with Euro-Atlantic partners. Thus, all three countries of the Western Balkans have passed only the first stage of the reform process. The tasks of the second stage will be the formation of a strong civil society, a two-party political system, judicial independence, public control over new media.

Key words: politics, transformation, post-communist countries, the Western Balkans.

АВТОРИ

CONTRIBUTORS

АВТОРИ

ПОЛІТИЧНІ ІНСТИТУТИ ТА ПРОЦЕСИ В МІЖНАРОДНОМУ, РЕГІОНАЛЬНОМУ ТА НАЦІОНАЛЬНОМУ КОНТЕКСТАХ

Історія конфлікту стосовно морських кордонів у районі архіпелагу Дяоюйдао / Сенкаку (укр. мовою) – Віктор Глебов, Михайло Покась

Глебов Віктор – кандидат історичних наук, доцент кафедри міжнародних відносин факультету міжнародних відносин, соціології та політології Одеського національного університету імені І. І. Мечникова. Має понад 40 років наукового і викладацького досвіду. Із 2018 р. займає посаду декана факультету міжнародних відносин, соціології та політології. Із 2011 по 2017 р. обіймав посаду директора Інституту соціальних наук Одеського національного університету, а з 1996 по 2010 р. був завідувачем відділення міжнародних відносин цього ж інституту. Викладацька кар'єра розпочалася у 1982 р. на кафедрі нової та новітньої історії Одеського державного університету. В. В. Глебов активно бере участь у міжнародних конференціях та семінарах. Він є автором численних наукових публікацій, присвячених питанням міжнародної політики, зокрема політичним процесам у Чорноморському регіоні, зовнішній політиці України, а також глобалізації безпеки. Наукові інтереси включають аналіз міжнародної політики країн Азії та Африки, проблеми безпеки та конфліктології. Володіє українською, російською та англійською мовами. Є членом низки міжнародних асоціацій, включаючи Американську раду з міжнародної освіти та Міжнародну асоціацію досліджень.

E-mail: gamlet@te.net.ua

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-5321-9829>

Покась Михайло – кандидат історичних наук (з 2001 р.), доцент кафедри міжнародних відносин факультету міжнародних відносин, соціології та політології Одеського національного університету імені І.І. Мечникова (з 2005 р). Викладацька кар'єра розпочалася у 1998 р. на кафедрі нової та новітньої історії Одеського державного університету імені І.І. Мечникова. Наукові інтереси включають питання міжнародної системи кордонів, зовнішньої політики КНР, проблеми безпеки та конфліктології. Володіє українською, російською та англійською мовами.

E-mail: mike-pokas@onu.edu.ua

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-3626-7260>

Миротворча роль Канади в контексті особливих відносин США та Великої Британії (укр. мовою) – Соломія Дюг

Дюг Соломія – аспірантка кафедри міжнародних відносин та дипломатичної служби Львівського національного університету імені Івана Франка (з 2021 р.). Наукові інтереси зосереджуються на дослідженні миротворчої діяльності Канади в контексті її особливих відносин зі США й Великою Британією, аналізі історичних і сучасних ініціатив Канади в установленні миру, визначенні її ролі як «серединної держави» в підтримці глобальної стабільності, а також дослідженні впливу багатосторонньої дипломатії на зміцнення тристоронньої співпраці в рамках НАТО й ООН. Окрема увага приділяється порівняльному аналізу стра-

тегічної участі Канади в миротворчих операціях, її ролі в урегулюванні конфліктів, розвитку Ініціативи Елсі щодо збільшення гендерного розмаїття в миротворчих місіях, а також оцінюванні адаптації канадських миротворчих стратегій до сучасних викликів, зокрема кібербезпеки та змін клімату.

E-mail: solomiiadiug@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9258-6437>

Пропаганда КНР у соціальних медіа: інструменти прихованого впливу (укр. мовою) – **Оксана Запорожець**

Запорожець Оксана – доцент (із 2012 р.), кандидат політичних наук (2006 р.), працює в Навчально-науковому інституті міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка з 2002 року. Доцент кафедри міжнародної інформації. Захистила кандидатську дисертацію на тему «Кризові репутаційні стратегії держав у міжнародних відносинах» (2005 р.). Автор 40 наукових праць. Наукові інтереси включають інформаційні війни, пропаганду, операції впливу, кризові комунікації.

E-mail: oxanza@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0784-9253>

Зовнішня політика США і Франції в країнах Сахелю: сучасний аспект (укр. мовою) – **Дмитро Побле, Дарія Мединська**

Побле Дмитро – старший викладач кафедри міжнародних відносин факультету міжнародних відносин, політології та соціології Одеського національного університету імені І.І. Мечникова. До 2011 року перебував на дипломатичній роботі в закордонних установах України на Близькому Сході й у регіональних організаціях Європи. З 2011 року викладач кафедри міжнародних відносин. Викладач курсів – «Арабська мова», «Дипломатичний протокол і етикет», «Консульська служба». Автор 9 публікацій. Брав участь у конференціях «Європейська інтеграція в контексті світових глобалізаційних процесів» (Одеса, 2016); «Європейська конференція соціальних наук і теорії біхевіоризму» (Одеса, 2017); «Актуальні проблеми філологічної науки: сучасні наукові дискусії» (Одеса, 2018); «Європейська інтеграція в контексті світових глобалізаційних процесів» (Одеса, 2019); «Сучасний рух науки» (Дніпро, 2020).

Персональна сторінка: <http://onu.edu.ua/uk/structure/faculty/fmvps/kafedry-ta-inshi-strukturni-pidrozdily/interrelations/staff/464-poble>

E-mail: dmitry_poble@onu.edu.ua; dmitrypoble@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5898-3343>

Мединська Дарія – здобувачка бакалаврського рівня освіти, кафедра міжнародних відносин ОНУ імені І.І. Мечникова.

E-mail: medinskaya.diana@gmail.com

Інструменти й механізми реалізації політичних комунікацій в українському суспільно-політичному просторі (результати експертного дослідження) (англ. мовою) – **Яна Попович, Віталій Маракін**

Попович Яна – кандидат філософських наук (із 2016 р.), доцент кафедри політології та загальноправових дисциплін Національного університету «Запо-

різька політехніка» з 2018 р. Наукові інтереси зосереджені на політичному просторі, політичному іміджі, міжкультурній взаємодії; етнополітології, політичній рекламі; політичній теорії держави, інформаційних війнах і медіатероризмі. Авторка 110 публікацій, із них – 1 авторська й 4 колективних монографій.

Персональна сторінка: <https://zp.edu.ua/?q=node/4521>

E-mail: popovych.jana@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7509-0459>

Маракин Віталій – аспірант кафедри політології та загальноправових дисциплін Національного університету «Запорізька політехніка» з 2021 р. Наукова тема й наукові інтереси – політичні комунікації, моделі суспільної політичної комунікації, специфіка політичної комунікації на міжнародній арені. Автор статей і тез доповідей на міжнародних і всеукраїнських конференціях.

E-mail: marakinitalii@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0002-3496-5364>

Традиції та інновації в парламентаризмі: як вибори формують парламентські структури в країнах із найстарішими парламентами (укр. мовою) – **Юрій Прокопенко**

Прокопенко Юрій – аспірант другого року навчання Університету Ушинського за спеціальністю 052 «Політологія». У 2016 році закінчив Національний університет «Одеська морська академія» й отримав диплом спеціаліста зі спеціальності «Правознавство». Вступив до аспірантури у 2023 році, узяв участь у низці наукових конференцій, з них – Зимова докторська школа «Сталий інклюзивний та смарт розвиток в контексті децентралізації: досвід ЄС» та україно-китайський проект «Освіта в глобалізованому суспільстві: філософія, менеджмент, культура (сучасні тенденції, економічні опції та міжнародні практики)». Крім того, був учасником академічної мобільності у Фонді Євразія (лютий – травень 2024) тощо. Наукові інтереси: міжнародна комунікація, взаємовплив виборчих і партійних систем держав Європи.

E-mail: yuriiprok13@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0004-5750-9462>

Порівняння Ганзейського союзу та Європейського Союзу: історичні паралелі й механізми інтеграції (укр. мовою) – **Даніель Костянтин Пчельніков**

Пчельніков Даніель Костянтин – аспірант 2 курсу навчання (з 2023 р.) кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики Навчально-наукового інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Т. Шевченка. Наукові інтереси зосереджуються на вивченні й аналізі історичних міжнародних організацій та інституцій; дослідженні й вирішенні міжнародно-політичних проблем на Близькому Сході; моделюванні та прогнозуванні сценаріїв розвитку міжнародно-політичної системи у світі завдяки теорії ігор; формуванні нової міжнародної організації й нової системи світового устрою; переосмисленні демократії та нових мегатрендах.

E-mail: g8dan1@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0002-8421-4876>

Україна: естетика трансформацій деколонізації (укр. мовою) – **Олег Хорошилов**

Хорошилов Олег – кандидат політичних наук (із 2003 р.), доцент кафедри політології факультету міжнародних відносин, політології та соціології Одеського національного університету імені І.І. Мечникова (з 2006). Заступник декана факультету міжнародних відносин, політології та соціології ОНУ імені І.І. Мечникова з навчально-методичної та виховної роботи з 2012 р. Наукові інтереси зосереджуються на політичній естетиці, діяльності політичних і культурних еліт у процесах політичного управління й соціокультурної інтеграції.

Персональна сторінка: <https://onu.edu.ua/uk/structure/faculty/fmvps/kafedry-inshi-strukturni-pidrozdily/polit/staff/481-staff9>

E-mail: khoroshylov77@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6697-281X>

Представлення росії в сучасних державних англомовних медіа Ефіопії (укр. мовою) – **Максим Яковлев, Тарас Саченко**

Яковлев Максим – завідувач кафедри міжнародних відносин, керівник НОЦ «Школа політичної аналітики» НаУКМА, член Громадської ради при МЗС України; у сфері його наукових інтересів – політичні концепції та ідеології, міжнародні відносини, українська ідентичність, (пост)сучасний російський імперіалізм, формати безпеки для України і трансформація світової архітектури безпеки, зв'язок мови й політики. Одним із напрямків діяльності М. Яковлева є сприяння розвитку співпраці України з країнами Глобального Партнерства, зокрема з Індонезією, Африкою, Латинською Америкою, він також залучений до проєктів вивчення потреб населення на звільнених територіях України. Навчався в НаУКМА, Оксфордському університеті, Єнському університеті ім. Фрідріха Шиллера, Маастрихтському університеті. Викладав в Університеті Коменського (Братислава), Університеті Корвіна (Будапешт), Університеті Гельсінкі, Університеті Глазго. У 2023 році опублікував науково-популярну книгу про теорії змови «Теорії змов: як (не) стати конспірологом».

E-mail: yakovlevmv@ukma.edu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7774-3513>

Саченко Тарас – молодший аналітик НОЦ «Школа політичної аналітики» НаУКМА. До наукових інтересів належить питання відносин України з регіонами Глобального Партнерства, українсько-африканські відносини, зовнішня політика країн Африканського Рогу, відносини з росією з державами африканського континенту.

E-mail: t.sachenko@ukma.edu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0006-6338-9940>

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНОЇ ДУМКИ. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ

Геостратегія США: еволюція від «Маніфесту долі» до «Доктрини Донро» (укр. мовою) – **Дмитро Коротков**

Коротков Дмитро – кандидат політичних наук (із 2011 р.), доцент кафедри міжнародних відносин і політичної філософії Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця. Наукові інтереси зосереджуються на проблемах політичних еліт у контексті електоральних процесів в Україні; на аналізі геополітичного характеру міжнародних відносинах. Автор 115 публікацій, із них – 1 авторська й 1 колективна монографії, публікації у Scopus і Web of Science.

Персональна сторінка: <http://www.kafmvp.hneu.edu.ua/коротков-дмитро-сергійович/>

E-mail: Dmytro.korotkov@hneu.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2732-0824>

Концепція патрон-клієнтелізму як аналітична рамка дослідження двосторонніх асиметричних відносин між країнами (укр. мовою) – **Віктор Пашков**

Пашков Віктор – кандидат політичних наук (із 2017 р.), доцент кафедри міжнародних відносин Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна (з 2024 р.) У 2022–2024 рр. працював на кафедрі міжнародних відносин Університету митної справи та фінансів (м. Дніпро). Наукові інтереси включають українсько-американські відносини, міжнародне співробітництво в Центральній Східній Європі, зовнішню політику України, аналіз зовнішньої політики й політику у сфері вищої освіти. Автор понад 60 наукових і навчально-методичних публікацій, із них – одноосібної монографії та понад 30 наукових статей.

Персональна сторінка: <https://international-relations-tourism.karazin.ua/Pashkov>

E-mail: viktor.pashkov.polit@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4273-2181>

Міф про богообраність США в історіографії: аналіз впливу на національну ідентичність і зовнішню політику (укр. мовою) – **Микита Петраков**

Петраков Микита – кандидат політичних наук (2010), докторант кафедри політології та права Південноукраїнського національного університету імені К.Д. Ушинського. У 2010 році захистив кандидатську дисертацію на тему «Професійна етика і мораль як чинники сталого політичного розвитку» за спеціальністю 23.00.02 «Політичні інститути та процеси». Наукові інтереси: політична культура, меморіологія, історична політика, морально-етичні комплекси в політичних процесах.

E-mail: Petrakov.nikita.np@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0006-9373-5111>

Внесок В. Черчилля в розвиток євроінтеграційних процесів (укр. мовою) – **Микола Середя**

Середя Микола – аспірант 2 року навчання кафедри міжнародних організацій та дипломатичної служби Навчально-наукового інституту міжнародних відносин КНУ імені Т. Шевченка. Коло наукових інтересів – зовнішня та внутрішня політика Великобританії, діяльність Великої Британії в міжнародних організаціях, політична й економічна європейська інтеграція, зовнішня політика України, проблеми безпеки в міжнародних відносинах.

E-mail: seredakiev@gmail.com

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0007-4365-8709>

МІЖНАРОДНИЙ ВИМІР ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Вплив дезінформації на суспільство й міжнародні відносини (англ. мовою) – **Фарід Гасімов**

Гасімов Фарід – магістрант факультету політології та безпеки Університету Миколи Коперника (з 2023 р.). Його наукові інтереси зосереджені на вивченні й поточному аналізі мінливого політичного середовища з погляду міжнародних відносин і політичних/геополітичних умов, а також державної безпеки, яка охоплює комплексні питання стосовно загроз, що виникають як у приватному, так і в державному секторах життя.

E-mail: 319014@stud.umk.pl

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0002-0072-2188>

Геополітичні конфлікти: аналіз впливу на трансформацію міжнародних відносин (укр. мовою) – **Ірина Жеребятнікова, Олена Кравченко, Антон Горбачов**

Жеребятнікова Ірина – кандидат соціологічних наук, доцент кафедри міжнародних відносин і політичної філософії Навчально-наукового інституту міжнародних відносин Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця, Харків, Україна. Авторка понад 30 наукових публікацій, із них – одна авторська і три колективні монографії. Наукові інтереси: теорія міжнародного конфлікту, політична аксіологія, діяльність недержавних акторів міжнародних відносин, політичні технології, соціологія міжнародних відносин. Член Харківської обласної громадської організації «Асоціація політологів Слобожанщини» (з 2022 р.).

Персональна сторінка: <http://www.kafmvp.hneu.edu.ua/employee/жеребятнікова-ірина-володимирівна>

E-mail: iri_vlad19@ukr.net, Iryna.Zherebiatnikova@hneu.net

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-7908-6780>

Кравченко Олена – доктор історичних наук, професор кафедри міжнародних відносин і політичної філософії Навчально-наукового інституту міжнародних відносин Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця, Харків, Україна. Авторка понад 35 наукових праць, опублікованих в Україні, Польщі, Болгарії. Наукові інтереси включають історію міжнародних відносин, українсько-польські відносини, публічну дипломатію. Учасник проєк-

тів академічної мобільності Єразмус+, польсько-українських проєктів у Харкові.

Персональна сторінка: <http://www.kafmvp.hneu.edu.ua/employee/кравченко-олена-валентинівна>

E-mail: olena.v.kravchenko@hneu.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6524-1997>

Горбачов Антон – кандидат політичних наук, доцент кафедри міжнародних відносин і політичної філософії Навчально-наукового інституту міжнародних відносин Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця, Харків, Україна. Автор понад 10 наукових праць із політології та соціології, опублікованих у фахових журналах України. Наукові інтереси включають політологію, політичну соціологію, міжнародні відносини, регіоналізм.

Персональна сторінка: http://www.kafmvp.hneu.edu.ua/employee/gorbachov_anton/

E-mail: gorbachovav2302@gmail.com

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-8200-6515>

Політичні трансформації посткомуністичних країн Західних Балкан після 2008 року (укр. мовою) – **Ігор Ільченко**

Ільченко Ігор – аспірант факультету міжнародних відносин, політології та соціології Одеського національного університету імені І.І. Мечникова (з 2023 р.), кафедра міжнародних відносин. Наукові інтереси зосереджуються на компаративному аналізі процесу трансформацій колишніх комуністичних країн Рєгіону Західні Балкани після початку світової економічної кризи 2008 р., аналізові внутрішніх і зовнішніх чинників, що впливають на процес реформ, вивченні особливостей економічного, політичного, ідеологічного трансформування та визначенні здобутків і проблем країн Рєгіону Західні Балкани.

E-mail: i.ilchenko.a@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0009-6571-7583>

CONTRIBUTORS

POLITICAL INSTITUTIONS AND PROCESSES IN INTERNATIONAL, REGIONAL AND NATIONAL CONTEXTS

History of the conflict over maritime borders in the Diaoyu / Senkaku archipelago (in Ukrainian) – **Victor Glebov, Mykhailo Pokas**

Glebov Victor – PhD in History, Associate Professor at the Department of International Relations of the Faculty of International Relations, Sociology and Political Science of the Odesa I.I. Mechnikov National University. He has over 40 years of scientific and teaching experience. Since 2018, he has held the position of Dean of the Faculty of International Relations, Sociology and Political Science. From 2011 to 2017, he held the position of Director of the Institute of Social Sciences of Odessa National University, and from 1996 to 2010, he was Head of the Department of International Relations of the same institute. His teaching career began in 1982 at the Department of New and Contemporary History of Odessa State University. V. V. Glebov actively participates in international conferences and seminars. He is the author of numerous scientific publications devoted to issues of international policy, in particular, political processes in the Black Sea region, foreign policy of Ukraine, as well as the globalization of security. His research interests include the analysis of international politics in Asia and Africa, security issues, and conflict studies. He is fluent in Ukrainian, Russian, and English. He is a member of a number of international associations, including the American Council on International Education and the International Research Association.

E-mail: gamlet@te.net.ua

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-5321-9829>

Pokas Mykhailo – PhD in History (since 2001), Associate Professor at the Department of International Relations, Faculty of International Relations, Sociology and Political Science of the Odesa I.I. Mechnikov National University (since 2005). His teaching career began in 1998 at the Department of New and Contemporary History of Odessa State University named after I. I. Mechnikov. Scientific interests include issues of the international border system, foreign policy of the PRC, security problems and conflictology. He is fluent in Ukrainian, Russian and English.

E-mail: mike-pokas@onu.edu.ua

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-3626-7260>

Canada's peace-building role in the context of the special relationships of the USA and Great Britain (in Ukrainian) – **Solomiia Diug**

Diug Solomiia – Postgraduate Student at the Department of International Relations and Diplomatic Service of Ivan Franko National University of Lviv (Since 2021). Her research interests involve studying Canada's peacekeeping in the context of its special relations with the USA and Great Britain, analyzing Canada's historical and contemporary initiatives in establishing peace, defining its role as a “middle power” in maintaining global stability, and determining the impact of multilateral diplomacy on strengthening trilateral cooperation within NATO and the UN. The researcher pays special attention to the comparative analysis of Canada's strategic

participation in peacekeeping operations, its role in conflict resolution, the development of the Elsie Initiative to increase gender diversity in peacekeeping missions, as well as the assessment of the adaptation of Canadian peacekeeping strategies to modern challenges, such as cybersecurity and climate change.

E-mail: solomiiadiug@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9258-6437>

China's propaganda in social media: covert influence tools (in Ukrainian) – **Oksana Zaporozhets**

Zaporozhets Oksana – Associate Professor (since 2012), PhD (Political Sciences, 2006). She has been working at the Educational and Scientific Institute of International Relations of Taras Shevchenko National University of Kyiv since 2002. Associate Professor of the Department of International Information. She defended her PhD thesis on the topic “Crisis Reputational Strategies of States in International Relations” (2005). Author of 40 research papers. Scientific interests focus on information warfare, propaganda, influence operations, crisis communication.

E-mail: oxanza@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0784-9253>

Foreign policy of the United States and France in the Sahel Countries: contemporary aspect (in English) – **Dmytro Poble, Daria Medynska**

Poble Dmytro – Senior Lecturer of the Department of International Relations, Faculty of International Relations, Political Science and Sociology of Odesa I. I. Mechnikov National University. Until 2011, he worked as a diplomat in foreign institutions of Ukraine in the Middle East and the regional organizations in Europe. Since 2011, a Lecturer at the Department of International Relations. Lecturer of courses – Arabic language, Diplomatic protocol and etiquette, Consular service. Author of 9 publications. He took part in the conferences “European integration in the context of world globalization processes” (Odesa, 2016); European Conference of Social Sciences and Theory of Behaviorism (Odesa, 2017); “Current problems of philological science: modern scientific discussions” (Odesa, 2018); “European integration in the context of world globalization processes” (Odesa, 2019); “Modern movement of science” (Dnipro, 2020).

Personal page: <http://onu.edu.ua/uk/structure/faculty/fmvps/kafedry-ta-in-shi-strukturni-pidrozdily/interrelations/staff/464-poble>

E-mail: dmitry_poble@onu.edu.ua; dmitrypoble@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5898-3343>

Medynska Daria – is a bachelor's degree student, Department of International Relations, Faculty of International Relations, Political Science and Sociology of Odesa I.I. Mechnikov National University

E-mail: medinskaya.diana@gmail.com

Instruments and mechanisms for implementing political communications in the Ukrainian socio-political space (expert survey results) (in English) – **Yana Popovych, Vitalii Marakin**

Popovych Yana – Candidate of Philosophical Sciences (since 2016), Associate Professor of the Department of Political Science and General Legal Disciplines, National

University “Zaporizhzhya Polytechnic” since 2018. Scientific interests are focused on political space, political image, intercultural interaction; ethnopological science, political advertising; political theory of the state, information wars and media terrorism. Author of 110 publications, including 1 author's and 4 collective monographs.

Personal page: <https://zp.edu.ua/?q=node/4521>

E-mail: popovych.jana@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7509-0459>

Marakin Vitalii – is a postgraduate student at the Department of Political Science and General Legal Disciplines, National University “Zaporizhzhya Polytechnic” since 2021. Scientific topic and scientific interests – political communications, models of public political communication, specifics of political communication in the international arena. Author of articles and abstracts of reports at international and all-Ukrainian conferences.

E-mail: marakinitalii@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0002-3496-5364>

Traditions and Innovations in Parliamentarism: How Elections Shape Parliamentary Structures in Countries With the Oldest Parliaments (in Ukrainian) – **Yuriy Prokopenko**

Prokopenko Yuriy – Yurii Prokopenko is a second-year postgraduate student at the Ushynsky University, specialising in 052 Political Science. In 2016, he graduated from the National University “Odesa Maritime Academy” and received a specialist diploma in Law. He entered postgraduate studies in 2023 and took part in a number of scientific conferences, including: Winter Doctoral School “Sustainable Inclusive and Smart Development in the Context of Decentralisation: EU Experience” and the Ukrainian-Chinese project “Education in a Globalised Society: Philosophy, Management, Culture (Current Trends, Economic Options and International Practices)”. He also participated in academic mobility at the Eurasia Foundation (February – May 2024), etc. Research interests: international communication, mutual influence of electoral and party systems in Europe.

E-mail: yuriiiprok13@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0004-5750-9462>

The Hansean Union as an analogue to the European Union (in Ukrainian) – **Daniel Kostyantyn Pchelnikov**

Pchelnikov Daniel Kostyantyn – 2nd year of PhD (from 2023) of the Department of International Relations and Foreign Policy of the Educational and Scientific Institute of International Relations, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Department of International Relations and Foreign Policy. Scientific interests focus on the study and analysis of historical international organizations and institutions; the study and solution of international political problems in the Middle East; modeling and forecasting scenarios for the development of the international political system in the world thanks to Game Theory; the formation of a new international organization and the formation of a new system of world order; rethinking democracy and new megatrends.

E-mail: g8dan1@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0002-8421-4876>

Ukraine: the aesthetics of decolonization transformations (in Ukrainian) – **Oleg Khoroshylov**

Khoroshylov Oleg – D. in Political Science (since 2003), Associate Professor at the Department of Political Science, Faculty of International Relations, Political Science and Sociology, I.I. Mechnikov Odesa National University (since 2006), Department of Political Science. Deputy Dean of the Faculty of International Relations, Political Science and Sociology of the I.I. Mechnikov ONU for Educational and Methodological Work since 2012. His research interests focus on political aesthetics, the activities of political and cultural elites in the processes of political governance and socio-cultural integration.

Personal page: <https://onu.edu.ua/uk/structure/faculty/fmvps/kafedry-ta-in-shi-strukturni-pidrozdily/polit/staff/481-staff9>

E-mail: khoroshylov77@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6697-281X>

Representation of Russia in contemporary english-language state media of Ethiopia (in Ukrainian) – **Maksym Yakovlyev, Taras Sachenko**

Yakovlyev Maksym – Head of the Department of International Relations, Director of School for Policy Analysis at NaUKMA, Member of the Public Council at the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine; his research interests – political concepts and ideologies, international relations, Ukrainian identity, (post)modern Russian imperialism, security formats for Ukraine and the transformation of the world security architecture, the interconnection between language and politics. One of the areas of activity of M. Yakovlyev is promoting the development of cooperation between Ukraine and the countries of the Global Partnership, in particular with Indonesia, Africa, Latin America, he is also involved in projects to study the needs of the population in the liberated territories of Ukraine. He studied at NaUKMA, Oxford University, Friedrich Schiller University of Jena (Germany), Maastricht University (Netherlands). He taught at Comenius University (Bratislava), Corvinus University (Budapest), University of Helsinki, University of Glasgow. In 2023, he published a non-fiction book about conspiracy theories, “Conspiracy Theories: How (Not) to Become a Conspiracy Theorist”.

E-mail: yakovlevmv@ukma.edu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7774-3513>

Sachenko Taras – junior analyst at the The School for Policy Analysis NaUKMA. His research interests include Ukraine's relations with the Global South, Ukrainian-African relations, the foreign and domestic policies of the countries of the Horn of Africa, and the USSR's and Russia's relations with African states.

E-mail: t.sachenko@ukma.edu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0006-6338-9940>

THEORY AND HISTORY OF POLITICAL THOUGHT AND PROBLEMS OF POLITICAL DISCOURSE

The US geostrategy: evolution from the “Manifesto of Destiny” to the “Donro Doctrine” (in Ukrainian) – Dmytro Korotkov

Korotkov Dmytro – PhD in political science (since 2011), Associate Professor of the Department of International Relations, Political Science and Practical Philosophy at the Semen Kuznets Kharkiv National University of Economics. His research interests are focused on the problems of political elites in the context of electoral processes in Ukraine; on the analysis of the geopolitical nature of international relations, the activities of non-governmental international organizations. The author of more than 115 publications, including 1 author's and 1 collective monograph, publications in Scopus and Web of Science.

Personal page: <http://www.kafmvp.hneu.edu.ua/коротков-дмитро-сергійович/>

E-mail: Dmytro.korotkov@hneu.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2732-0824>

Concept of patron-clientelism as an analytical framework for the study of bilateral asymmetric relations between countries (in Ukrainian) – Victor Pashkov

Pashkov Victor – PhD in Political Science (since 2017), Associate Professor at Department of International Relations, Kharkiv V. N. Karazin National University (since 2024). In 2022–2024 he worked at the Department of International Relations of the University of Customs and Finance (Dnipro). His research interests include Ukrainian-US relations, international cooperation in Central and Eastern Europe, Ukraine's foreign policy, foreign policy analysis and higher education policy. The author of more than 60 scientific and educational publications, including one monograph and more than 30 scientific articles.

Personal page: <https://international-relations-tourism.karazin.ua/Pashkov>

E-mail: viktor.pashkov.polit@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4273-2181>

The Myth of American Chosenness in Historiography: an Analysis of its Impact on National Identity and Foreign Policy (in Ukrainian) – Mykyta Petrakov

Petrakov Mykyta – PhD in Political Science (2010), Doctoral Candidate at the Department of Political Science and Law of the South Ukrainian National University named after K.D. Ushynsky. In 2010, he defended his dissertation on "Professional Ethics and Morality as Factors of Sustainable Political Development" in the speciality 23.00.02 – Political Institutions and Processes. Research interests: political culture, memorial studies, historical politics, moral and ethical complexes in political processes.

E-mail: Petrakov.nikita.np@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0006-9373-5111>

W. Churchill's contribution to the development of European integration processes (in Ukrainian) – Mykola Sereda

Sereda Mykola – a 2nd year PhD student at International Organizations and Diplomatic Service Chair of Educational and Scientific Institute of International Relations of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Research interests: domestic and foreign policy of Great Britain, the activities of Great Britain in international organizations, political and economic European integration, foreign policy of Ukraine, security issues in international relations.

E-mail: seredakiev@gmail.com

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0007-4365-8709>

INTERNATIONAL DIMENSION OF TRANSFORMATION PROCESSES

The impact of disinformation on society and international relations (in English) – Farid Gasimov

Gasimov Farid – master student at the Faculty of Political Science and Security Studies of the Nicolaus Copernicus University (since 2023). His research interests focus on the study and current analysis of the changing political environment in terms of international relations and political/geopolitical conditions, as well as state security, which addresses complex issues concerning threats arising in both the private and public sectors of life.

E-mail: 319014@stud.umk.pl

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0002-0072-2188>

Geopolitical conflicts: analysis of the impact on the transformation of international relations (in Ukrainian) – Iryna Zhrebiatnikova, Olena Kravchenko, Anton Gorbachov

Zhrebiatnikova Iryna – Candidate of Sociological Science (PhD), Associate Professor at the Department of International Relations and Political Philosophy, Educational and Scientific Institute of International Relations, Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics, Kharkiv, Ukraine. The author of more than 30 scientific publications, including 1 author's and 3 collective monographs. Scientific interests: theory of international conflict, political axiology, activities of non-state actors of international relations, political technologies, sociology of international relations. Member of the Kharkiv Regional Public Organization “Association of Political Scientists of Slobozhan Region” (since 2022).

Personal page: <http://www.kafmvp.hneu.edu.ua/employee/жеребятнікова-ірина-володимирівна>

E-mail: iri_vlad19@ukr.net, Iryna.Zhrebiatnikova@hneu.net

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-7908-6780>

Kravchenko Olena – Doctor of Sciences in History, Professor at the Department of International Relations and Political Philosophy, Educational and Scientific Institute of International Relations, Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics, Kharkiv, Ukraine. The author of more than 35 scientific works published in Ukraine, Poland, Bulgaria. Scientific interests include the history of international relations, Ukrainian-Polish relations, public diplomacy. Participant of Erasmus+ academic mobility projects, Polish-Ukrainian projects in Kharkiv.

Personal page: <http://www.kafmvp.hneu.edu.ua/employee/кравченко-олена-валентинівна>

E-mail: olena.v.kravchenko@hneu.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6524-1997>

Gorbachov Anton – Candidate of Political Sciences (PhD), Associate Professor at the Department of International Relations and Political Philosophy, Educational and Scientific Institute of International Relations, Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics, Kharkiv, Ukraine. The author of more than 10 scientific works on political science and sociology, published in professional journals of Ukraine. Scientific interests include: political science, political sociology, international relations, regionalism.

Personal page: http://www.kafmvp.hneu.edu.ua/employee/gorbachov_anton/

E-mail: gorbachovav2302@gmail.com

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-8200-6515>

Political transformation of the post-communist countries of the Western Balkans after 2008 (in Ukrainian) – Ihor Ilchenko

Ilchenko Ihor – Postgraduate Student at the Faculty of International Relations, Political Science and Sociology of the Odesa I.I. Mechnikov National University (since 2023), Department of International Relations. His scientific interests are focused on the comparative analysis of the process of transformations of the former communist countries of the Western Balkans after the beginning of the global economic crisis in 2008, on the analysis of internal and external factors affecting the reform process, the study of the features of economic, political, ideological transformation and the identification of the achievements and problems of the countries of the Western Balkans region.

E-mail: i.ilchenko.a@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0009-6571-7583>

Реєстрація в Національній раді України з питань телебачення і радіомовлення (Рішення № 429 від 22.02.2024 р. Ідентифікатор R30-02962).

Суб'єкт у сфері друкованих медіа – Одеський національний університет імені І. І. Мечникова (вул. Дворянська, буд. 2, м. Одеса, 65082, rector@onu.edu.ua, тел. (048) 723-52-54).

Періодичність видання: 2 рази на рік.

Мови розповсюдження: українська, англійська та інші офіційні мови Європейського Союзу.

Наказом МОН України від 02 липня 2020 року № 886 «Про затвердження рішень Атестаційної колегії Міністерства освіти і науки України» журнал «Міжнародні та політичні дослідження» включено до Переліку наукових фахових періодичних видань (Соціальні науки, журналістика, інформація та міжнародні відносини, спеціальності – С2 Політологія, С3 Міжнародні відносини, С6 Географія та регіональні студії).

Випуск журналу затверджено до друку Рішенням Вченої Ради ОНУ імені І.І. Мечникова Протоколом № 9 від 22 квітня 2025 року.

Підписано до друку 23 квітня 2025 року.
Гарнітура Times New Roman. Формат 70×100/16.
Друк офсетний. Папір офсетний.
Ум. друк. арк. 26,73. Зам. № 0525/371. Наклад 100 прим.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглєзі, 6/1
Телефони: +38 (095) 934-48-28, +38 (097) 723-06-08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.